

The Project Gutenberg eBook of Heikki Helmikangas

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Heikki Helmikangas

Author: Eero Sissala

Release date: March 26, 2007 [eBook #20905]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK HEIKKI HELMIKANGAS ***

Produced by Tapio Riikonen

HEIKKI HELMIKANGAS

Kirj.

Eero Sissala

G. W. Edlund, Helsinki, 1887.

SISÄLLYS:

Arvostelijalle.

- I. Alku
- II. Mitä toiset lapset minusta ajattelevat
- III. Minä käyn ensi kerran kirkossa
- IV. Ällätikku
- V. Lukukinkerit
- VI. Minä tutkin tuonen teitä
- VII. Minä harjoittelen itseäni työhön, voidakseni ansaita leipäni
- VIII. Minä rupean kauppiaksi
- IX. Odottamaton merimatka
- X. Äitini apuna
- XI. Mieron tiellä kuleksija
- XII. Odottamattomia suruja
- XIII. Odottamaton harmi
- XIV. Vahinko korvataan, syyllinen rangaistaan
- XV. Odotettu vieraamme
- XVI. Huvimatka
- XVII. Että kerrankin saan nähdä
- XVIII. Muutamia ylösnostetaan, toisia alaslasketaan

- XIX. Torpan Pirjon nuttu
- XX. Saara Sulkavan toinen uni
- XXI. Vehkeet huomataan
- XXII. Eräkäs
- XXIII. Välikäräjät
- XXIV. Utta kohti
- XXV. Ensimmäinen yö ja ensimmäinen lukukausi
- XXVI. Asemani ruustinnan perheessä ja joululupa
- XXVII. Kirjava joukko ajatuksia
- XXVIII. Lyhyen pysäyksen merkki
- XXIX. Päivä jälleen paistaa
- XXX. Helmikankaan talo ja asukkaat
- XXXI. Heikinpäivä Helmikankaalla
- XXXII. Muutosten aikakausi
- XXXIII. Ikuinen kauppa
- XXXIV. Velan-alaisen huolet
- XXXV. Loistavia lyhtyjä, mustia pilkkuja
- XXXVI. Kirjani viimeinen

LUKIJALLE.

Kustantaja on toivonut että se, joka on tämän kirjan ulkoasua vähän korjaellut, liittäisi siihen alkulauseen. Noudattaakseni hänen toivomustaan minä sen teen, vaikka kertomus itse asiassa on niin yksinkertainen ja suora, ettei se suinkaan mitään selityksiä kaipaa.

Mutta kentiesi pitää arvostelija saada tietää, millä oikeudella tuntematon ja niinkuin kirjasta hyvin näkee oppikoulua käymätön mies uskaltaa yleisölle tarjota isonlaisen teoksen, jonka kokoonpano ei tyydytä nykyajan taiteellisia vaatimuksia?

Siihen voin vastata, että tekijä ei ole suuresti luullutkaan itsellään olevan semmoista oikeutta. Hän on kirjoittanut kertomuksensa sydämensä kyllyydestä ja sitten sen moneksi vuodeksi unohtanut ja vasta muutamien ystävien toimesta on se tullut kustantajalle tarjotuksi. — Mutta tällä olen vaan vapauttanut tekijän edesvastauksesta ja arvostelija kääntyy nyt vastausta vaatimaan noilta ystäviltä, arvelen, että he ovat tällä toimellansa huonosti valvoneet kirjallisen taiteemme etuja. Koska minä itse olen yksi näitä ystäviä, niin pyydän saada vastata muittenkin puolesta.

Suomalainen yleisö on jo suosionsa ottanut kaksi kansan syvästä rivistä lähtenyttä kirjailijaa: Pietari Päivärinnan ja Kauppi-Heikin. Meidän mielestämme kelpaa Eero Sissala kolmanneksi heidän seuraansa. Arvostelija määrätköön heidän keskinäiset suhteensa; tässä viittaan vaan siihen, mikä oikeuttaa Sissalan esiintymään. Kertomuksen perustusten kannalta se, ettei hän koskaan yritä lentämään korkeammalle kuin siivet kannattavat. Hänen kertomuksensa esittää ainoastaan semmoisia henkilöitä ja oloja, jotka hän oman elämänsä kokemuksen kautta täysin tuntee, hän arvostelee kaikki niinkuin valistunut kansan mies tekee, hän harrastaa uutta ja maan parasta, mutta ainoastaan semmoista, jota hän täysin ymmärtää hyväksi. Muodon kannalta taasen voipi hänen eduksensa lukea teeskentelemättömän, luontevan kertomustavan, jota ei oppi anna, vaan jonka Luoja lahjoittaa. — Niin, siinä ovat ne ansiot, jotka olemme tässä kertomuksessa nähneet. Niiden tähden, luullaksemme, voipi lukija antaa paljo anteeksi. Hän voi antaa anteeksi, ettei henkilöt ole tavattomampia, ettei tapaukset ole kummempia kuin jokapäiväisessä elämässä nähdään, sekä vihdoin taiteelliset vaillinaisuudetkin, jotka arvostelija kyllä itsestänsäkin tietää luetella.

Eliel Aspelin.

ENSIMMÄINEN LUKU.

Alku.

Kun lukija luo silmänsä Suomen kartalle ja etelästä alkaen tarkalleen seuraa Pohjanlahden rantaa, tulee hän vihdoinkin Oulujoen suuhun. Siinä on Oulun kaupunki. Kun sitten taas lähtee Oulusta maata myöten etelään päin, tulee ensimmäiseksi eteen Limingan pitäjä. Mutta ennen kuin tullaan Limingan kirkolle, on edessä mainion suuri niitty. Se on Limingan iso niitty. Varsinaiselta niityltä päästyä tulee useampia pienempiä jokia, Ängeslevän, Tyrnävän ja Temmesjoet sekä vielä pari muutakin. Niiden suut ovat aivan lähellä toisiansa, jonka vuoksi seutua voisi sanoa viiden virran maaksi.

Temmesjoen rannalla oli minun kotoni. Ei se ollut mikään rikas, iso talo, oli vaan vähäinen turpeista kyhätty, kurjannäköinen, yksakkunainen hökkeli. Jos minä olisin ollut pienenä suuri ja voimatonna väkevä, olisin minä tehnyt kahden, kolmenkin verran isomman töllin, kuin kotini oli; vaan kun olin pieni ja voimaton, täytyi minun tyytyä siihen, mikä meillä oli. Töllin oli äitini tekemä. Itse oli hän siihen turpeet kiskonut, kappaleen ihmisten ketoja jyrsinyt ja hyvää heinämaata pilannut. Itse oli hän huoneen rautalapiolla salvanut, seipäitä tueksi pannut, oljilla ja tuohilla oli hän sen kattanut, kivistä kiukaan nurkkaan muurannut; lakeistorven oli hän ostanut. Ja oli huone naisen tekemäksi hyvin onnistunut. Mutta minä, vaikka olisin ollut pienempi kuin olinkaan, olin kumminkin sen töllin isäntä ja haltija — sillä siksi minua aina vieraat sanoivat. Se oli jotakin suurellista pienessä päässäni ajateltavaksi, kun minua isännäksi sanottiin; mutta todella olin minä isäntä eikä se siitä muuttunut. Kaikki sanoivat, että talossa pitää olla isäntä ja emäntä, ja kun ei meitä ollut muuta miespuolta, kun minä, pikku Heikki, niin asia sai olla niinkuin oli.

Meillä oli yksi hyyryläinenkin, eräs vanha vaimo. Hyyryläiseksi äitini häntä minulle nimitti; vaan kun katselin hänen kasvojansa, luulin häntä joksikin äitini sukulaiseksi. Sillä hän oli ihan äitini näköinen, vaikka paljon vanhempi. Totta puhuen minä en tietänyt, mikä hän oikeastaan oli. Sen vaan tiesin ja huomasin, että hänen ja äitini välillä oli joku yhdistysside, ja paljon he keskenänsä puhelivat asioita, joita eivät minulle tahtoneet ilmoittaa.

Minulla oli kummallisia ajatuksia kaikesta, mitä minä näin ja mitä en nähnyt. Minä katselin Temmesjoen juoksua, ajattelin sen tulevan erittäin kaukaisilta mailta, tuolta maailman ääriä, ja mielessäni sinne tänne sommittelin sitä, miksi jokea sanottiin Temmekseksi. Minä katselin niityn pajupensaita joen rannalla, ihmettelin niiden kauneutta ja ajattelin niiden tekijän taitavuutta ja hyvyyttä, kun oli ne siihen äitini mökin viereen asettanut minun ihailtavakseni. Minä ajattelin kovasydämistä isäntää, jonka talossa äitini kävi työtä tekemässä, ja nurisin sitä, että hän antoi äitini niin kovin tehdä työtä. Kun äiti illalla tuli kotiin, hän oikein huohotti ja sanoi olevansa niin väsynyt. Minä ajattelin, kyllä se isäntä tekee väärin äiti raukkaani kohtaan. Niin viikon päivinä, mutta erinomaisen paljo minä ajattelin sunnuntaisin. Silloin nimittäin oli minulla erityistä ajattelemisen aihetta. Äitini sai aina lauantaina rahaa työstänsä ja usein hän sanoi meidän sillä elävän eteenpäin. Hän sanoi täytyvänsä tehdä paljon enemmän työtä siitä syystä, että minä olin elätettävänä; mutta ei sanonut surevansa sitä, että hän minun tähteni vaivaa näki. Sitä hän sureskeli, että maailmassa oli pahoja ihmisiä, eikä ainoastaan hyviä. Tämän johdosta ajattelin sunnuntaisin enemmän ja minä huomasin vähitellen, että oli niitä sekä hyviä että pahoja ihmisiä; vaan sitä en saanut päähäni, mitä eteenpäin eläminen oli eli mitä varten tahdottiin elämistä jatkaa. Ihmisistä kun puhuttiin, olin vakuutettu siitä, että äitini oli hyvä, ja isäntä, jolle äitini työtä teki, paha.

Mutta kerran tapahtui oikein ihmeen kummaa. Eräänä päivänä toi äitini kotiin tullessansa jostakin, en tiedä mistä, vanhat, harmaat sarkahousut ja ne hän leikkasi ja sievästi neuloa rypisteli aivan pieniksi housuiksi. Se jo herätti minussa jotakin huomiota, kun minusta silloin otettiin ensikerran housunmitta. Kun sitten housut tulivat valmiiksi, sain minä luvan panna ne jalkaani ja nytkö olin oikein hyvilläni. Olin ensikertaa housujalka-mies ja miesten vertainen. Kun vähän aikaa olin niillä astellut oikein pitkiä askeleita, niin tunsin housuni erinomaisen sopiviksi ja ilossani lausuin: Kas, kun tuli tämmöset housut, vaikka vanhoista pienennettiin! — Tuskin sain sen sanoneeksi, kun kuulin äänen korvissani: Sinä olet itsekin vanhasta ukosta pienennetty, tottapa sinulle sopii vanhoista pienennetyt housutkin. Vaikka minä tästä äkkäarvaamattomasta uutisesta hyvänpäiväisesti hämmästyin, huomasin kuitenkin, etteivät sanat pilvistä tulleet, vaan olivat ne lähteneet äitini suusta. Hyyryläisemme näet ei ollut sillä kertaa kotona, vaan olimme me, äiti ja minä, kahden kesken. — Lause, että olin vanhasta pienennetty, soi kauan kummallisesti korvissani. Minä rupesin oikein toden tekoa ajattelemaan pienennystäni ja vähän ajan takaa uskoin itsekin, että olin pienennetty. Minä ajattelin niin paljon, kuin ymmärrykseni myöden antoi, kauas vanhaan entisyyteeni, jonka uskoin joskus maailmassa olleen olemassa; vaan en saanut, vaikka olisin kuinka ajatellut, muistooni mitään niistä seikoista, jotka minulle niissä entisissä elämäni ja vanhuuteni ajoissa ennen pienennystäni oli tapahtunut.

Meidän muori, nimittäin hyyryläisemme, tuli kotiin, juuri kun olin kiihkeimmilläni mietteissani. Hänelle juoksin kohta vastaan ilmoittamaan tärkeätä uutistani ja huomasin hänen olevan erittäin kauniin sinä päivänä. Katsellen hehkuvaa punaa hänen vanhoissa kasvoissansa ja lukien hänen kirkaissa silmissänsä jotakin, jota en vanhasta pienennettynäkään voinut käsittää, pysähdyin hetkeksi. Toinnuttuani jälleen ja hiukan rohkaistuani luontoani, sanoin muorille vapisevalla äänellä: Tiedättekö muori, mikä onnettomuus minulle on tapahtunut?

Muori katseli minua silmiin, pieni hymy huulilla. Hän katseli mielestäni vähän liiaksikin kauan ja minä olin jo kääntyä pois akkunaan päin, josta, kun keskellä laattiaakin seiso, näki Temmesjoen kimaltelevan auringon paisteessa. Silloin hän viimein sanoi: Mikä onnettomuus sinulle, lapsi, nyt on tapahtunut? Sekö, kun olet saanut uudet housut?

Tämän sanoessaan otti hän minun syliinsä ja nosti niin tavattoman korkealle, että vanhasta pienennetty pääni otti kattoon. Tämä minun muistaakseni oli ensi kerta, kuin olin niin korkealla, ja vielä ollessani tässä tavattomassa korkeudessa lausui muori: Noin pitkäksi pojaksi kasva! — Tämä oli minulle erittäin ihmeteltävä sana. Pitikö minun vanhoista pienennettyjen housujeni nojalla kasvaa turvemökin korkuiseksi? Ja sitten kai he taas, en tietänyt kutka, hyväksi näkisivät ruveta minua pienentelemään pikku Heikiksi. Mielestäni olisi ollut sopivampi, että olisin käynyt ilman housuja niin kauan, että olisin voinut niitä kantaa kokonaisuudessaan, ilman pienentämättä. Ja kun ajattelin vähän enemmän asiaa, tulin huomaamaan, että minulle olisi ollut tarpeen olemassa hyvin iso joukko housuja, että olisi ollut aina muuttaa, sen mukaan kun kasvoin tai vähenin. Kuitenkaan en puhunut siitä mitään, vaan pidin tietoni itse.

Tehtyäni pienen pyörähdyksen laattialla, sanoin muorille: Muistatteko muori sitä aikaa, jolloin minä vanhasta pienennettiin?

Muori, joka jo oli istunut rahille sukkaa kutomaan, nosti molemmat silmäparinsa niin ylös kun suinkin taisi. Mutta sepä hauskalta näytti, kun muori siinä katseli oikeilla silmillänsä varasilmäinsä ylitse ja alitse ja katsoi vuoroon minuun, vuoroon äitiin. Arvaanpa, että hän luuli minua jonkunlaiseksi mielipuoleksi, taikka pitikö hän minua vaan lapsellisena pikku Heikkinä.

Minun mielestäni oli muorin ja äitini silmänheittojen vaihtamisessa jotakin huomioon otettavaa ja katsoin siis tarkasti heitä molempia silmiin vuorotellen. Vihdoin lausui muori, tasotellen lasisilmiänsä suoraan asemaan ja nypäisten nenäänsä:

— Kuka tuon pojan on pyöräpääksi saattanut?

— Minä, sanoi äitini, vetäen suutansa nauruntapaiseen mutistukseen.

— Ei se ole vaarallista, vaan ei hyödyllistäkään, sanoi muori, ottaen nuuskarasiansa ja vetäen pari kolme hyppysellistä sen hienoa sisällystä nenäänsä.

Minä menin pois muorin luota ja istahdin nurkkaan uunin viereen. Muistaakseni istuin omalle pikku tuolilleni, joka oli veistetty jostakin koivupuun kannosta. Tässä vähän aikaa mietiskelin jotakin, jota en itsekään tarkkaan muista. Sen kuitenkin muistan, että sitten otin uunin edestä laattialta isonlaisen hiilen ja rupesin sillä piirtelemään jonkunlaisia puolipyörän muotoisia piiruja laattiaan. Sitä tehdessä jupisin itsekseni: pyöräpää, puolipyörö. Minä olin niin kovasti kiintynyt ajatuksiini ja työhöni, etten kuullut mitään, enkä nähnyt mitään, enkä siis huomannut mitään, ennenkuin löysin itseni selälläni uunin vieressä itkemässä ja tunsin jotakin kuumeen tapaista kipua poskessani. Kyyneleitä tippui silmistäni, mutta kun niiden takaa katsoin aljettua työtäni laattialla, niin huomasin siinä nokipiirujeni sijassa märjän, vasta pyyhityn puhtaan alan. Työni oli niin muodoin rauennut turhaan. Äitini käytöksestä ja katseista, jotka hän minuun loi, huomasin pian, että se oli hän, joka oli minulle tämän pienen keikauksen tehnyt. Minä istuin jälleen tuolilleni, vaan en enää itkenyt, ja äitini kysyi:

— Mitä sinä, Heikki, oikein luulit tekeväs, kun laattiaa rupesit nokeamaan?

En tiedä, mikä toi sanan suuhuni, mutta kuitenkin niin oli, että kohta vastasin: alttaria. Tämä näytti tekevän niin hyvin äitissäni, kuin muorissakin jonkunlaista vaikutusta, jos sitä vaikutukseksi voidaan sanoa, että äitini rupesi kiivaammin karttaamaan villoja ja muori sukkaa kutomaan, niin että joka toinen silmä putosi eli oikeammin ei puikolle mennyt, niinkuin hänen itsensä kuulin vähän ajan takaa kertovan, vaan minulle eivät he kumpikaan mitään puhuvan tuntuneet. Ja niin jäi minulta sen päivän muut tapaukset näkemättä, sillä minä vaivuin nurkassani unen helmoihin; ainoastaan sen muistan, kun minua laskettiin vuoteelleni. Silloin näin äitini jotenkin tyyneillä silmin katselevan minua ja niin kun vilahdukselta näin päivän vielä paistavan sisään akkunasta, juuri kun illalla tavallisesti, ja vaivuin niin sitkeään uneen.

TOINEN LUKU.

Mitä toiset lapset minusta ajattelevat.

Eteenpäin eläessäni en huomannut mitään pienenemistä itsessäni, päin vastoin aina vähitellen suurenin; kovasti kuitenkin pelkäsin sitä aikaa, jolloin ruvettaisiin minua pienentelemään. Mietteitäni en kuitenkaan enemmän kuin ennenkään ilmaissut äitilleni, vaan odottelin soveliasta aikaa, jolloin saisain niitä puhua vertaisten, nimittäin toisten lasten kanssa.

Tapahtui sitten eräänä päivänä, kun menin niitylle marjoja poimimaan, että siellä sattui olemaan muitakin lapsia. Minä en tuntenut heitä eivätkä he minua; vaan en minä estänyt heitä marjoja poimimasta, eivätkä hekään minua estäneet. Mutta en minä aivan iloinenkaan ollut heidän sielläolostaan. Pelkäsin näet marjojen kesken loppuvan, niin etten saisikaan astiaani täyteen. He kyselivät minulta kaikenlaista, muun muassa sitäkin, kenen poika minä olin. Minä kun en itsekään tarkoin tietänyt, kenen poika olin, sanoin heille kaikki, mitä tiesin, että olin äitini poika ja että olin vanhasta ukosta pienennetty.

Muutamat tämän ensin kuulivat ja ne, jotka kuulivat, sanoivat sen niille, jotka eivät olleet kuulleet, eikä kauan viipynyt, ennen kun jo koko lapsijoukko tiesi, mitä minä olin puhunut. Minä kun en mielestäni ollut mitään liikoja puhunut, poimin marjoja vaan ja vastasin silloin tällöin, kun he minulta jotakin taas uudestaan kysivät. Mutta ei aikaakaan, kun minua jo rupesi vähän harmittamaan. He rupesivat minua jonkunlaisena pilkan esineenä pitämään. Sen minä selvästi huomasin siitä, kun heidän suunsa ja äänensä oli loppumattomassa naurussa, niin etten muuta enään kuullutkaan kuin naurua ja kysymyksiä. — Kuinka sinua oikein pienennettiin? Ja koska sinua taas ruvetaan pienentämään? että hekin muka mielellään tulevat sitä kummaa katselemaan. Minä en siis muuta osannut kuin siirtyä vähitellen erilleen heistä rauhaa saadakseni; samalla päätin mielessäni, etteivät he olleet oikein viisaita. Kuitenkaan en pakoon siirtymiselläni muuta voinut kuin sen, että he sitä pikemmin tulivat perässäni yhä uudistamaan mokomia kysymyksiänsä ja kaiuttamaan niityn metsää uusilla nauruillansa. Sitä en voi tietää, miten minun olis käynytkään, jollei eräs vanhanpuolinen mies, jolla oli viikate olalla, valkoiset vaatteet yllä ja leveä huopahattu päässä, olisi siitä ohitse kulkenut ja vallatonta lapsilaumaa kovasti torunut sekä samassa antanut meille kaikille yhteisen varoituksen olla niittyä tallaamatta. Minä pidin sen vanhan miehen käytöstä siinä asiassa jotenki toimellisesti tehtynä ja arvelin hänen olevan jonkun vanhoista ystävästäni, kumminkin tuttavistani entisiltä vanhuuteni ajoilta, ennen pienennystäni; vaan ajattelin kuitenkin hänelle ei paljon paremmin käyvän kuin minullekaan, kun se aika tulee, että hänkin pienennetään. Jopa pelkäsin hänelle vielä hullumminkin käyvän kuin minulle, kuin hän oli sen reuhaavan lapsijoukon suututtanut.

Ajatellen vanhan miehen surullista tulevaisuutta, astuin verkalleen kotiani kohti. En ollut hyvällä mielellä. Vähän oli marjoja ropeessa ja hyvin aavistin, mitä toiset lapset ajattelivat minusta. He pitivät minua varmaankin pyöräpäänä ja olivat kyllä valmiit, missä vaan minun näkisivät, tekemään minusta pilkkaa.

KOLMAS LUKU.

Minä käyn ensikerran kirkossa.

Oli kerran sunnuntai-aamu. Mutta jos oikein muistan, oli se samalla Tapanin päivä. Minun ajanlaskuni mukaan olisi näet edellisenä päivänä ollut lauvantai, vaan että se päivä, jota minä lauvantaiksi luulin, oli joulua, sen huomasin äitini sanoista. Kun minä näet aikaseen aamulla otin äitini pienen puukon ja rupesin tikkuja vuolemaan, niin äitini otti puukon sekä tikun pois kädestäni ja sanoi: Älä nyt toki jouluna vuolemaan rupea! Ja samassa hän myös sanoi, että jollei olis ulkona niin kauhea pakkas, niin pääsisit tänään kirkkoon, mutta jos huomiseksi ilma lauhtuu, niin pääset huomenna sen sijaan, joko minun taikka muorin kanssa. Sen puheen johdosta olin minä kirkkoon menon touhussa koko joulupäivän, ja yölläkin oli ajatus mielessäni, niin etten totta puhuen paljon unta saanut.

Niinkuin sanoin, oli sunnuntai-aamu. Vaikka minä olin paljon valvonut, olin minä kuitenkin jo aikaiseen vaatteissani ja kirkkoon lähdessä, niin etten muuta joutanut kuin tavan takaa käydä ulkona ilmaa haistelemassa, Onneksi tunsin ilman olevan sinä aamuna paljon lauhkeamman kuin edellisenä päivänä. Kuitenkaan ei näyttänyt äitini enemmän kuin muorikaan mitään kiirettä pitävän. He lukivat, keittivät ja vieläpä joutenkin istuskelivat. Mutta mikä ihmeellisintä oli, he rupesivat syömään ja söivät mielestäni niin hirmuisen kauan, että se minua oikein suutuksiin asti ikävystytti. Minulta itseltäni oli ruokahalu tykkänään kadonnut. Vaikka minua kehoitettiin syömään, en kuitenkaan ollut millänikään syömisistä, sillä mieleeni ei muuta mahtunut kuin kirkko, jota en vielä elämässäni ollut likeltä nähnyt; ainoastaan etäältä olin sen nähnyt, nimittäin äitini mökin katolta. Kirkosta ajattelin, että se olisi yhtä

kaunis kuin Jerusalemin temppeli, jota muori äitini ja minun kuullen oli lukenut vanhasta suuresta kirjasta.

Olin jo seisonut tuntikauden ovipielessä lakki päässä, kun äkki-arvaamatta sain kovan käskyn tulla syömään ja vastoin tahtoani äiti minut talutti pöytään. Tässä tilaisuudessa olisin antanut vaikka mitä sen edestä, etten olisi tarvinnut syömisellä aikaani hukata eli syödä itseäni pois kirkosta. Rupesin kuitenkin käskyn mukaan syömään. Äitini toi leipää ja voita ja muori toi lohen nahkaa, joka oli jäännös siitä puolen naulan painavasta lohenpalasesta, jonka muori oli jouluksi kylästä tuonut ja josta itse liha oli jo joulupäivänä syöty. Minä levitin voin leipäni päälle ja muori pani lohen nahan voin päälle ja ateriani, maito siihen lisättyinä, oli valmis. Tosin rakastin syödä lohta, vaan en olisi mielelläni syönyt sitkeätä nahkaa, jonka laidassa oli härskiytynyttä rasvaa. Rasva olisi mielestäni paremmin sopinut kengän voiteeksi, kun minun eineekseni, etenkin niin juhlallisella hetkellä. Huomaamatta käänsin nahan palan kasaan leipäpalasen toiselle laidalle ja söin vaan voita ja maitoa. Vähässä ajassa olikin kaikki voi syöty ja maito juotu, leipä ja lohen nahka vaan jäljillä. Kun ei kukaan näyttänyt tarkastelevan syöntiäni, pistin molemmat taskuuni, panin käteni ristiin ja kiitin, menin sitten äitini ja muorin luo kiittämään heitäkin ja sanoin olevani kyllin syönyt. Viimeinkin tuli lähtö.

Kauan oli ollut arveluita, jaksaisinko kävellä kirkolle vai pitäisikö minua vetää kelkassa. Lopuksi tultiin siihen päätökseen, että minä saisin istua kelkassa, jota äitini ja muori vuoroon vetäisivät. Siis minä istuin kelkkaan ja äitini peitti minun jollakin, en tarkalleen muista millä, ja minun oli erittäin hauska istua näissä ajopelissä. Oli niin ihmeen paljon katseltavaa ympärilläni, että muutamissa paikoissa tahtoivat silmäni jäädä perään. Niin esimerkiksi kun katselin virstan-patsasta, jota en ennen ollut nähnyt, jäin minä ihmettelemään hänen muotoansa ajatuksissani ja totta puhuen luulin hänen mieheksi, sellaiseksi, joka sopivan ajan tullessa pienennetään. Minä katselin pellon aitoja ja katselin etäällä olevia taloja ja riisiä, eikä sillä hyvä, että katselin, minä kuulin myös. Ensin minä kuulin, kuinka kovasti koirat kylässä haukkuivat, mutta vähän myöhemmin minä kuulin erittäin kovaa ääntä, joka melkein sai minun vapisemaan. En voinut olla huutamatta äitilleni mikä se, joka noin ääntää? — Se on kirkon kello, jota tapulissa soitetään, vastasi äiti. Eihän se ihme ollutkaan, että tuo kristillisen vapauden julkinen merkki teki minun pieneen viattomaan sydämeeni voimallisen vaikutuksen, kun ensi kerran lähestyi Herran pyhää huonetta.

Matka oli joutusasti kulunut ja minut nostettiin pois kelkasta seisomaan pellon aidan viereen, joka oli lähellä kirkkoa, ja hyvä, että muistan, kuinka minua nostettiin, sillä koko huomioni oli sillä hetkellä kiinnitetty kirkkoon ja tapuliin, jossa kellot paraikaa täydellä mahdollisella pauhasi. Muistan myös nähneeni, kuinka ihmiset ajoivat uljailta hevosillansa kirkolle, että lumi lenteli uhkeain eläinten kavioista. Moni kova kokkare lensi minuunkin ja siitä jo sain ajatelleeksi, että olisi tarpeen hiukan pienentää niin mahtipontisia hevosia, ettei lumi tuisvaisi niin korkealle heidän jaloistansa.

Vihdoin lähdettiin minua taluttamaan kirkon rappusille. Korkeilla kiviportailla sain hetken seisoa ja katsella vilkasta liikettä, joka kirkon ympärillä vallitsi. Siinä kansaa kaikenlaista koolla, en koskaan ollut vielä niin paljon ihmisiä nähnyt. Tulipa viimein rappusille kaksi poikaa, joista toisen tunsin. Kaikeksi onneksi eivät he kumpikaan minua huomanneet, mutta minä katselin tarkasti heitä ja kuulin minulle tuntemattoman pojan sanovan sille, jonka tunsin: Tule, Jaakko, tapuliin katsomaan kun soitetään! — Ahaa, ajattelin minä, niinkuin jostakin koston mielestä, Jaakkoko sinun nimesi onkin, sinä veitikka, paras nauraja, joka suurimmasta sydämmesi halusta tulet pienennystäni katselemaan, sillä hän oli se sama, joka marjaillessani oli suurinta elämää pitänyt ja saattanut toisetkin minua pihkaamaan.

Kirkon ovien aukasija oli mielestäni pitkäveteinen. Olivatko toiset ihmiset yhtä mieltä minun kanssani, sitä en tiennyt, mutta minusta kumminkin tuntui odotusaika nälkävuoden pituiseksi. Viimeinkin aukenivat hirmuiset jättiläisovet ja kirkon rappusille keräytynyt kansan paljous rupesi täyttä voimaansa ryntäämään sisään. Ensin tämä huvitti minua, mutta samassa jo huomasin tilani vaaralliseksi ja pidin kaikin voimin kiinni äitini kädestä, joka samassa ottikin minun syliinsä. Nyt jouduimme kumpikin suureen ahdinkoon, sillä meidät työnnettiin ovipieltä vasten. Minä koetin tehdä itseni niin pieneksi kuin mahdollista, mutta jäin kuitenkin yhtä suureksi kuin ennenkin ja ennen kun huomasin, olin seisomassa kirkon porstuassa, akkunan edessä, äitini vieressä, ja kansaa tulvasi minun ohitseni kirkkoon, kuin vettä Temmesjoessa. Ei ollut vielä kiirettä kirkkoon, koskei äitini kiireempää pitänyt, vaan rupesi minulle näyttämään esineitä, jotka löytyi kirkon porstuassa. Ensin näytti hän minulle erästä mustannäköistä esinettä. Se oli puusta tehty ja oli näköjään juuri kuin kumollaan oleva pirtin penkki ja seisoi siinä jonkunlaisten jalkojen tapaisten telineiden päällä. Tarkemmin tutkittuani huomasin siinä olevan koko pitkän rivin pyöreitä reikiä. Minä ajattelin ja ihmettelin ja viimein kysyin äidiltäni, mikä tuo on?

— Se on jalkapuu, sanoi äitini.

Tällä vastauksella olin tyydytetty, sillä luulin jo itsekini olevani asian perillä, kun näin sen jalkojen päällä seisovan, enkä enempää sitä kyselyt. Vaan kun kaulaliinani oli jotenkin pahasti solunut ja muitakin pieniä vikoja taisi olla vaatetuksessa, pani äitini minun istumaan erään kalun päälle ja laitteli

siinä minua niin sieväksi pojaksi kuin mahdollista, ja sanoi sitä tehdessään:

— Istu mustassa penkissä pienenä, niin et tarvitse isona istua!

Noista sanoista, totta puhuen, vähän säikähdin. En tosin ijässäni ollut kuullut puhuttavan mustasta penkistä, jonka tähden en tietänyt täydellisesti enkä nimeksikään mustan penkin tarkoitusta. Kuitenkin kävi läpi minun ruumiini jonkunlainen väristys. Minä hyppäsin seisolle ja katsahdin hyvin hätäisesti äitiäni silmiin ja nähtyäni, kuinka äitini totisesti katseli minua, en huolinut vaivata häntä kysymyksilläni, vaan käännyin tarkastelemaan tuota mainittua esinettä. Se oli kolmi-asteinen, karmilla varustettu istuin. Nyt en enää malttanut olla kysäisemättä äidiltäni: Mikä on tuo tuoli, ja kenen siinä täytyy istua?

— Siinä pahantekijät istuvat kirkonrangaistusta, sanoi äitini, jonka katseessa näkyi jotakin surullista sääliväisyyttä. Sitten astuimme, äitini minua taluttaen, sisään kirkkoon.

Ja nytkös silmäni oikein levenivät. Suuri oli todella hämmästykseni, kun astuin ensikerran Herran huoneeseen. Minä katselin ja katselin, joka paikkaa silmäni tutkivat ja sydämmeni oli tykkänensä pyhien tunteiden vallassa, missä koneentapaisesti astelin äitini sivulla. Silloin vasta huomasin, että istuin vastapäätä alttaria penkissä äitini vieressä, kun minua hyvänpäiväisesti litistettiin. Vaikka olin aivan nuori ja pieni, käsitin kuitenkin, että kun ihminen on kovin syvällisissä ajatuksissa, niin toisten ihmisten lykkäminen vaikuttaa sen, että hän herää juuri kuin uuteen eloon haaveistansa ja mietteistänsä.

Näin herättyäni aloin huomata, mitä kirkossa tapahtui. Eräs mies, joka seisoj erinäisessä penkissä, rupesi veisaamaan ja koko seurakunta jatkoi hänen perässään. Sepä oli todella tärkeä virsi, jommoista en sitä ennen ollut kuullut. Minä kuihkasin äitini korvaan hiljaa: Kuka tuo on, joka taululle numeroita asetteli ja ensiksi veisaamaan rupesi?

— Se on lukkari, sanoi äitini.

Lukkari! ajattelin minä, hänpä siis onkin kirkon etevin, sillä hän panee koko toimituksen alkuun. Ja nyt taas muistin yhden kappaleen muorin isosta kirjasta, nimittäin, mitä siinä sanottiin soitannosta Jerusalemin templissä. Minä huokasin syvään, kirkkotoimitus täytti sydämmeni oudolla hartaudella. Enkä minä paljon ympärilleni katsellut, sillä äitini käski minun katsoa virsikirjaan. Sitä teinkin. Oikein tarkasti katselin kirjan lehtiä, vaikk'en ainoatakaan puustavia vielä tuntenut.

Pian oli virsi loppuun veisattu ja pappi alkoi aittariita lukemaan. Ensi alussa säikähdin sitä, sillä en ollut huomannut, milloin pappi oli sinne, ennen tyhjäan paikkaan astunut. Mutta vähän päästä jo siksi toinnuin, että rupesin eroittamaan sanojakin. Minä kuulin papin puhuttelevan meitä kaikkia veljikkeeseen ja sisarikseen, josta tulin erittäin iloiseksi ja sydämellisimmällä halulla koetin ymmärtää jok'ainoan sanan. Mutta ennen kun alttari toimitus oli loppunut, ilmestyi Jaakkokin toverinensa seisomaan penkin päähän, minun kohdalleni, käytävän toiselle puolelle. Se oli paha sattumus, jota en ensinkään olisi halunnut juuri kaikkein pyhimmän hartauteni hetkellä. Sillä heti kun olin hänen nähnyt, muistui mieleeni hänen tulonsa pienennystäni katselemaan eikä se muisto ollut laisinkaan terveellinen. Se synnytti minussa jonkunlaista vihaa häntä kohtaan. Minä en tahtonut katsella häntä, vaan käänsin pääni toisaalle ja huomasin meidän muorin, joka istui saarnatuolin juurella pienellä tuolilla, hiljaa huojutellen ruumistansa ja hellästi silmäillen pappia. Tämä muorin käytös saatti minun jälleen hyvälle päälle ja minä tunsin itseni leppyneemmäksi Jaakkoa kohtaan.

Pohjolan kylmä pakkane, joka uskaltaa astua kirkkoonkin, oli sinäkin juhlapäivänä sinne saapunut ja kukatiesi ennen kun minä. Se alkoi nipistellä minua käsistä ja jaloista ilman armoa. Toisetkin ihmiset, vaikka olivat paljon paremmin vaetetetut kuin minä, alkoivat vähitellen yksi toisensa perään takomaan jalkojansa yhteen ja yskimään oikein ankarasti. Minua paleli niin että teki mieleni itkemään, vaan en kuitenkaan ottanut sitä häpeätä päälleni, että olisin itkenyt. Kun eivät toisetkaan itkeneet, päätin minäkin kärsiä tätä yhteistä räsitystä ja samassa tuli taas muuta huomattavaa. Nyt näet astui saarnatuoliin eräs aivan pieni ja nuori poika ja äitini kuihkasi hiljaa korvaani: kuule nyt, kun pappilan nuori herra saarnaa! Ja nytkös minä rupesin oikein mielelläni kuuntelemaan. Toisetkin lakkasivat rykimästä ja takomasta, niin että korvani eivät kuulleet mitään muuta kuin sen nuoren pojan kimakoita ja suloisia sanoja. Nyt ei enään mielestäni lukkari ollut kirkon etevin. Etevyuden sijan oli pappilan nuori herra saanut ja siinä luulossa olivat kai kaikki muutkin. Mutta kun olin jo jonkun ajan saarnaa kuunnellut, tuli minulle vieras ja se oli nälkä. Mitä muuta, olipa evästä! Minä pistin sievästi käden taskuun ja otin sieltä leipäpalani ja lohen nahkani ja aloin suurella halulla syödä. En olisi uskonut, että tein viisaasti, kun ruokatähteeni taskuuni kätkin. Tämän huomasi äitini pian, eikä hän sallinut minun syödä ihmisten nähden kirkonpenkissä. Minun täytyi istua alas sen kapean laudan päälle, jossa muut jalkojansa pitivät. Kun ei nälkä häpeätä katsonut, niin en minäkään. Istuin vaan nöyrästi toisten jalkaportaana ja söin kaikki säästöni loppuun. Syötyäni panin mieleeni ilman kenenkään muistuttamista, että jos toisten kirkkoon menen, niin syön lähtiessäni kylliksi, etten tarvitse kirkossa syödä ja syömisellä häiritä omaa hartauttani ja rikkoa toisten kirkkorauhaa.

Ilman muita tapahtumia päättyi jumalanpalvelus sievästi ja me lähdimme ulos kirkosta. Minä sain taaskin istua kelkkaan ja ajaa niin kotia kohti. Mutta ennen kuin sinne ehdimme, tapasi minun kauhea vilu. Minä aloin huutaa kelkassa ja pyysin, että saisin juosta; vaan kun äitini nosti minun maantielle seisomaan, niin enpä voinutkaan seisoa oikealla tavalla, jalkani olivat melkein turtana. Äitini käski minun hypähdellä ja minä koetin kaiken voimani perästä tehdä niin kuin oli käsketty, vaan huonosti se kävi. Kuitenkin tulin siitä vähän notkeammaksi ja vihdoinkin pääsin kotiin. Kun sitten vedettiin kengät pois jalastani lämpymässä huoneessa, olivat varpaani paleltuneet. Äitini otti ulkoa lunta ja hieroi sillä jalkojani, siksi kun varpaani syttyivät palamaan, näkymättömään liekkiin. Niin se todella poltti kuin tuli. Vaan ei sillä hyvä, että jalkojani poltti, alkoipa käsiänikin polttaa ja vieläpä paljoa pahemmin. Ne tulivat aivan tönköiksi ja väriltään sinisenpunaisiksi, samalla paisuen hirmuisen paksuiksi. Niin muodoin olin joutunut mitä auttamattomimpaan epätoivoon ja aloin itkeä. Äitini käski minun käsilläni hieroa hiuksiani, vaan yhä vaan tuskani kiihtyi. Tässä neuvottomassa tilassa sieppasi äitini noin puolen korttelin vetoisen pullon, kaasi siitä erästä kerman näköistä ainetta kämmenellensä ja voiteli sillä käteni ja jalkani. Suureksi ilokseni lakkasi hirmuinen pakotus melkein kohta. Kun uteliaasti kuulustelin mainion voiteen nimeä, niin pisti äitini ennen kun vastasi, pullon nenäni alle. Olipa se väkevää! Tahtoi kerrassaan salvata henkeni liikunnan ja saattoi minun pahasti aivastamaan. Hankittuansa minulle tämän havainnon voiteen voimasta, lausui äiti naurusuulla:

— Se on kamferttilinementtiä.

Oudolta kuului nimi, mutta tarkasti se on muistettava, ajattelin minä, kun voiteen avulla aloin jälleen tulla terveeksi pojaksi. Ehtoolla jo hypähtelin niin kun ennenkin ja olin iloinen, että olin saanut käydä kirkossa ja kuulla pappilan nuoren herran saarnaavan. Muutamien päivien perästä lähti varpaistani nahka pois ja varpaani tulivat erinomaisen aroiksi, etteivät kärsineet sukkaakaan.

Siten oli minulla sekä surua että iloa ensimmäisestä kirkossa käynnistäni, vaan niinhän tässä maailmassa surut ja ilot, vahingot ja voitot vaihtelevat. Ja onhan se vaan tavallista eikä mitään satunnaista.

NELJÄS LUKU.

Ällätikku.

Oli kulunut muutamia viikkoja ensimmäisestä kirkkomatkastani, kun muori eräänä päivänä läksi kaupunkiin. Minä surkuttelin häntä, sillä oli keskitalven aika ja lunta sangen paljon maalla, mutta hän nauroi minun hätäilemiselleni. En ole ensi kertaa pappia kyydissä, sanoi hän, ja otti selkäänsä pussin, joka oli täpö täynnä sukkia ja vanttuuta, joita hän meni kaupittelemaan kaupunkiin. Mennessään hän lupasi tuoda jotakin tuliaisiksi minulle ja sitten hän astui eteenpäin, selkä kotiin käännettynä. Minä taasen katsoin muorin jälkeen, niin kauan kuin vähääkin voimani nähdä.

Oli juuri auringon noustessa, kun muori läksi, ja jotenkin hampaita tärisyttävä pakkanen. Äitini jäi kotiin villoja kehräämään, joita hän sanoi kehräävänsä ruustinnalle. Minä olisin mielelläni häntä auttanut kehräämisessä, mutta äitini sanoi sen olevan poikalapselle sopimatonta työtä että villoja kehrätä. Parempi, arveli hän, olisi se, jos veistelisin itselleni ällätikun. Ällätikun! sepä jotakin kummallista, jommoista en ollut milloinkaan missään nähnyt. Kuinka voisin minä sitten ällätikkua veistellä? Sen kohta sanoin: En osaa minä semmoista vuolla.

Äitini katsahti minuun taaskin tapansa mukaan totisesti ja sanoi: Miks'et samalla sanonut, eipä taida Tauriainen tehdä tervatyynyriä.

Tuohon asiaan olisin mielelläni jotakin vastannut, mutta en uskaltanut mitään puhua, kun satuin samassa katsomaan tuvan nurkkaan, jossa koivunvarpuluuta majaansa piti. Se oli tavallisesti äitini oikean käden kanssa liitossa minua vastaan, kun satuin jotakin äitin lakia vastaan rikkomaan. Minä ajattelin vaan, kyllä sinä, luuta, piankin taidat hyväntahtovaisesti tarjota varpujasi äidilleni avuksi, jos minä vielä rupean Tauriaiskysymyksestä tarkempaa selkoa ottamaan. Kysyin sentähden nöyrästi vaan:

— Mistä ällätikku tehdään, äiti kulta?

— Pareestä, oli vastaus.

Minä otin kokonaisen, hyvin leveän päreen, vein sen äitilleni ja pyysin äitiäni näyttämään ällätikun

mallia.

Äitini otti nyt, sanaakaan puhumatta päreen kädestäni, taittoi lyhykäisen palasen ja vuoleskeli siitä sievän tikun. Olipa se oikein kuin hännällä varustettu, vähäten vivahtava pikku sisiliskoon, joita oli kotona niityn ruohikossa. Yläpäässä oli peukalon sija, hännän juuressa oli juuri kuin olkapäät, joihin minun oli asettamin etusormen ja keskisormen päät, ja häntä oli se, jolla ajan tultua pistettäisiin, vaikka litä silmään.

Ällätikku oli siis valmis, mutta kun minäkin tahdoin saada jotakin omista käsistäni valmistumaan, tein vielä toisen, ja kolmannenkin puikon ja kuta useamman tein, sen sievempiä ne syntyivät. Uuden kapineen käytäntö pysyi minulta kuitenkin hämäränä. Äiti käski panna tikut hyllylle, siksi kuin saisin aapiskirjan, jommoisen hän sanoi muorin tuovan kaupungista. Sitä kirjaa lukiessa olisi näet ällätikku tarpeeseen. Nyt alkoi ikävä aika. Olisin suonut muorin jo olevan kotona, vaan siinäpä tempu. Muoria kesti odottaa koko neljä päivää. Vasta senjälkeen hän tuli ja toi kun toikin aapiskirjan, sekä myöskin lakristatangon, jonka hän asetti kirjan viereen hyllylle. Siinä ne tuliaisit minulle. Jos olisin saanut itse määrätä, olisin kohta syönyt lakristan, sillä niin olin yöt ja päivät makiaisia odottanut; mutta toisin oli päätetty. Ensin täytyy Heikin oppia edes Aan oikein tuntemaan, ennen kun saa maistaakaan lakristaa. Semmoinen oli tuomio. Ei auttanut, vaikka lakristan maku jo tuntui suussa, niin että olin vähällä kieleni nielaista. Minä otin aapiskirjan ja aloin katsella sitä päältä ja sisältä.

Kirja oli oivallisen kaunis, se täytyy minun tunnustaa, vaan siinä se kaikki, että se oli kaunis. Sillä tuota A-puustavia en ollut minä mies löytämään, vaikka olin jo lähes kuuden vuoden vanha. Pian olinkin kaikki lehdet läpikatsellut. Viimeisellä lehdellä näin linnun kuvan. Kun sitä ihmettelin, sanoi muori, joka istui liedellä lämmitellen itseänsä, se on aapiskukko. Ja sitten hän vielä lisäsi: se kukko se juuri onkin, joka antaa kaikellaista hyvää suuhun pantavata sellaisille lapsille, jotka ahkerasti lukevat. Mutta koetappas, ehki, ruveta tavustelemaan ison Aan kanssa, sillä siitä on alku aljettava ja lopuksi tulee Öö.

Minä juoksin niin kiivaasti muorin luo, että olin vähällä lentää pääni uunin rintaan, istuin muorin polvelle ja sanoin: Opettakaa, muorikulta, minua lukemaan.

No, niinpä niin, sanoi muori, otti älläpuikon, osoitti sillä kirjan ensi sivulla olevaa isoa kirjainta ja sanoi: tuo on Aa.

Siitäpä se olikin alku, niin kuin muori oli sanonut. Mitä suurimmalla innolla koetin minä oppia kirjaimia tuntemaan eikä mennytkään monta aikaa, korkeintansa kolme päivää, ennenkuin jo hairahtumatta osasin kaikkien puustavien nimet. Lakristaakin kesti syödä saman verran aikaa, kun tarvittiin Aan armeijan voittamiseksi. Voitettuna vangittiin koko hänen joukkonsa aivojeni sisimpiin komeroihin.

VIIDES LUKU.

Sukukinkerit.

Oli kevät ja ihanat pitkät päivät. Noin pari kuukautta olin lukea paukuttanut aapistani ja viimein saanut päähäni koko sen sisällyksen. Eräänä sunnuntaina olin taaskin kirkossa, ja sain siellä omin korvin kuulla, että ensi keskiviikkona oli meidän kinkerikunnan kinkerit. Tästä tulini ensialussa iloiseksi, sillä mieleeni juolahti, että nyt saisin näyttää lukutaitoani kinkerissä, mutta tuntui myöskin vähän häpeälliseltä, kun en osannut yhtään lukua katkismuksesta. Olisin tahtonut osata katkismuksenkin ulkoa, mutta kun myöhään olin alkanut, niin olin kuin olinkin myöhästynyt.

Pitkin askelin astelin minä kotiapäin kirkosta Loviisan kanssa. Loviisa oli meidän naapuritorpan ainoa tytär ja me olimme yhdessä käyneet kirkossa. Hän oli minun oppaanani, sillä tyttö oli jo yhdeksän vuotinen, minä vaan kuuden. Tämä Loviisa Vierimä oli erittäin taitava lukemaan ja tarkkamustinen, niin että mitä hän muutaman kerran luki, sen hän kohta osasi ulkoa. Minä kyselin häneltä, kuinka kinkerissä ollaan, sillä tiesin hänen olleen siellä jo kolmena vuonna. Hän kertoi minulle kaikenlaisia kinkereistä ja muun muassa senkin, että kinkereissä ovat ne ihmiset kaikkein onnettomimmat, jotka joutuivat lukemaan keskiajalla. Silloin ovat nimittäin papit ja lukkarit kaikkein kiivaimmillaan ja äreät että syödä tahtovat huonolukuisia, kun sitä vastaan ne, jotka joutuivat lukemaan joko aivan alussa taikka aivan lopussa ovat onnellisiksi kehuttavat. Aamurukouksista liuvennut sanan voima vaikuttaa alussa, että niille, jotka ensiksi esiin astuvat, ei vielä niin kiivaita olla ja lopussa taas, kun luettajat jo ovat hyvin väsyksissä ja alkavat syljeskellä ja odottelevat mielihalulla päivällisen valmistumista, ovat he

näistä syistä vähemmin taipuvaisia nuhtelemiseen.

Suurella uteliaisuudella kuuntelin Loviisan puheita, mutta vähän mietittyäni huomasin ne hyvin yksipuolisiksi. Sillä sen mukaan kuin hän kertoi ei näkynyt olevan paljo apua lukutaidosta, oliko se parempi tai huonompi. Sen tähden kysyin Loviisalta:

— Eivätkö luettajat sitten pidä mitään väliä, onko hyvä taikka huono lukemaan, vai riippuuko torujen saaminen ainoastaan ajasta ja kellonmäärästä, luulisinpa kohtuulliseksi, että niitä, jotka ovat olleet ahkeria lukemaan, asetettaisiin vähän kunniallisemmalle puolelle, jota vastaan laiskat lukijat pantaisiin häpeässä istumaan, vieläpä tukastakin pölytettäisiin.

— Kyllä se on niinkin, sanoi Loviisa, että kinkereissä isostikin niitä kiitetään ja kehutaan, jotka hyvin osaavat, ja pahastikin pölytetään laiskoja. On minuakin joka kerta kiitetty lukemisestani ja luullakseni lienee liiaksikin kiitetty, sillä ei lukutaitokaan aina riipu ahkeruudesta. Muutamat ovat kyllä laiskoja lukemaan ja saavuttavat kuitenkin kinkerissä erinomaista mainetta, heillä kun on tavaton muistin lahja. Sitä vastoin käy toisille aivan hullusti, vaikka ovat olleet kymmenen kertaa ahkerampia, mutta ovat hatarapäisempiä ja vielä lisäksi arkoja ja pelkureita, niin että vapisevat papin tahi lukkarin edessä kuin kahila virrassa eivätkä saa suutaan auki. Vaikka osaisivatkin lukea, saavat he mitä kovimpia torumisia, jos pappi tahi lukkari sattuu olemaan kiukkupäinen. Niin esimerkiksi ei voi ahkerampaa olla kuin Pirttilän Paavo, mutta hän ei saa kirjaa päähänsä, vaikka sitä varten ponnistelisi sata vuotta yöt ja päivät. Ei hän juuri muutoin ole hullu, mutta lukemaan hän ei opi, vaikka häntä jo on käytetty tietäjissäkin. Tietäjä on määrännyt hänen syömään katkismuksen lehtiä jauhopuurossa taikka pehmeän limpun kanssa ja hän on jo tietääkseni syönyt yhden äitinsä katkismuksen loppuun, mutta ei ole sekään auttanut. Nyt on taaskin sama tietäjä keksinyt uuden tuuman. Hän on näet määrännyt kaikkein vaikuttavampana keinona, että Paavolle syötettäisiin Raamatun lehtiä ja eilen kävi Pirttilän emäntä ostamassa rantakylästä hyvin vanhan raamatun, jota nyt varmaankin aletaan pojalle syöttämään.

Tälle Loviisan puheelle en voinut muuta kuin nauraa, sillä olihan se minusta vähän kummallista, että ihmisten täytyi lukutaidon saavuttamiseksi syödä kirjan lehtiä. Tien haarassa, josta tie lähti Vierimälle, erosin minä Loviisasta. Hän meni suoraan kotiinsa ja minä juoksin yksin kotiini, johon päästiin maantietä.

Kotiin tultuani sanoin ensin tavallisuuden mukaan terveisiä kirkosta. Sitten kerroin, että meidän kinkerit ovat jo keskiviikkona ja oikein kiireesti lisäsin vielä, että Pirttilän Paavo on syönyt katkismuksen ja nyt hän alottaa syömään Raamattua.

— Kyllä kait, sanoi siihen äitini, vaan muori ei puhunut mitään.

Päivällinen oli valmis, maitolämmitystä ja ohraista rieskaa. Minä syödä hotkasin pian ja rupesin lukemaan. Mitä kiireemmin luin aapiseni läpitse ja pyysin muoria koettamaan, osaisinko varmasti ulkoa joka luvun hairahtumatta. Muori otti kirjan käteensä katsoaksensa perään ja se meni vallan hyvin, ettei hänen tarvinnut oijaista kuin kahdessa kohden. Saatuaani luetuksi pyysin luvan päästä Vierimällä käymään katsomassa Loviisan lukua, sillä luulin hänen taitavan uudenaikaisempaa sorttia kun meillä osattiin. Ensimmäinen en tahtonut saada lupaa, vaan vihdoinkin se myönnettiin ja minä juoksin kun hullu pitkin jokiahdetta Vierimälle.

Totta puhuen en ollut käynyt Vierimällä kun yhden ainoan kerran sitä ennen, ja senkin pimeällä iltapuhteella äitini kanssa maitoa hakemassa. Nyt menin sinne selkeällä päivällä ja tultuani lähelle torppaa pysähdyin hetkeksi katselemaan. Ensinkin katselin kuusia kasvavaa seutua ja sitten torpan pellon aitoja, jotka olivat jotenkin korkealla matalasta, keväisestä lumesta. Vierimän uusi riihi, joka oli aivan keskellä peltoa, veti sen jälkeen huomioni puoleensa, siinä kun oli lautakatto ja saranoilla varustettu ovi. Kirkkoreisullani en ollut talojenkaan riihissä nähnyt muuta kuin olkikattoa ja sivulle lykättäviä ovia. Nämät huomattuani astuin pihalle. Kas, kun se Vierimän ukko oli viiden pienen ikkunansa pielet punaisella maalilla maalannut. Sepä oikein sievältä näytti! Mutta vieläkin sievemältä näytti uutukainen pieni aitta, joka pihan laidassa seisoi, niin sievästi kuin pirtin pöytä neljän paasikiven päällä. Olin jo astumaisillani portaita ylös — sanon ylös sentähden, että portaissa oli kaksikin otinta — kun samassa kuulin takanani äänen hyräyksen: ammuu. Kohta huomasin, että ääni kuului navetasta, joka oli selkäni takana, pihan toisella puolella. Vierimän lehmä siellä ammuu. Nyt näin navetan oven olevan auki ja minä käänsin matkani sinne. Siellä oli Loviisakin lehmälle haudevettä keittämissä.

— Hyvää päivää, sanoin minä, tulin tänne saamaan sinulta vähän parempaa luvun mallia, sillä luulenpa sinun osaavan uudenaikaisempaa, kun muori ja äitini.

— Uudenaikaisempaa! toisti Loviisa hiukan ihmetellen. Samassa tuli Vierimän muorikin navetan loukosta esiin. Hän se oli, jonka kädessä koko Vierimän torpan hallitus-nyörit olivat. Hän oli Vierimän ukon äiti. Loviisan äiti oli kuollut jo lapsensa ensimmäisellä ikävuodella. Sen muistin kuulleeni kerrottavan, sillä korva paljon maata kulkee. Ja mitä muuta olin kotonani kuullut Vierimän elämästä, oli

se, ettei ukko saanut mitään tehdä, ei kumminkaan suurellisempia asioita päättää, ilman äitinsä suostumusta. Nytpä vähän luontoani masenti, kun äkkiarvaamattani seisoin tämän Vierimän haltiattaren edessä. Ajattelin sinne tänne päässäni, palatako kotiin vai pysyä päätöksessäni että saada luvun mallia. Väkinen tahto palaamis-ajatus päästä voitolle, ja miten olisi käynytkään, eiköhän minun vanhasta pienennetty miehuuteni olisi masentunut aivan voimattomaksi ja minä vaimon puolen tieltä vetäynyt takaisin, jollei muori olisi lasisilmiiään korjaellen sievästi kuiskanut lehmälleen: Syö nyt, Mustikki, siinä vähän jauhoja ja haudevettä, ja lähdetään, Loviisa, sisälle! No niin, ajattelin minä ja siirryin ulos navetasta toisten edellä. Nyt tuli muori aivan lähelle minua, katsoi minua tarkasti silmiin, juuri kuin tunteaksensa; mutta eipä tuntenutkaan, koska täytyi kysyä: Kenen poika sinä olet? Mutta ennen kuin ehdin vastata, sanoi Loviisa: Heikkihän se on. — Ai, Heikkuko se on, sanoi muori, no, tule sisälle, lapsi.

Ja niin me menttiin, muori edellä, Loviisa muorin perässä ja minä kolmantena. Sisään tultuani näin Vierimän ukon istuvan pöydän päässä hartaasti lukien jotakin, ei aivan suurta kirjaa. Minä pysähdyin ovipieleen seisomaan ja katselin talonväen käytöstä. Molemmat toisetkin, niin muori kuin pieni Loviisa, menivät istumaan pöydän taakse, peräpenkille. Hekin ottivat kirjat käteensä ja rupesivat hiljaa lukemaan, antaen huoneen isännälle sen kunnian, että hän, joka oli talon ainoa miespuoli, sai yksinäänsä ääneen lukea. Minä taas suurimmaksi ihmeekseni katselin seinäkelloa, joka seisoi kaappinensa peräseinällä, uhkeana kuin jonkinlainen puumies tuntitaulu kasvoina, ja silloin löikin kello kuusi lyömää ja se oli kello kuutta se.

Nyt käskettiin minun astua pöydän ääreen ja istua pöydän etupuolella olevalle lavitsalle kuuntelemaan kun luettiin. Vähän ujostellen tottelin käskyä ja istuin määrätylle paikalleni. Vähän aikaa kun olin kuunnellut, painoi isäntä hiljaa kirjan kiini, laski varovasti kätensä otsallensa ja lausui huoaten: Kyllähän se ruoskii ihmistä sekin saarna. — Tästä huomasin, että hän oli lukenut saarnakirjaa. Sitten hän siirsi itsensä lähemmäksi minua ja lausui: No Heikku poika, jokos sinä osaat lukea?

— Jo minä aapiskirjan osaan ulkoa, sanoin minä.

— No eihän se olekaan hullummasti, kun jo aapisen osaat ulkoa, siinä on jo kaunis alku, pitkitä päälle, kyllä sinusta mies tulee, kun kerkiää. Oletan sinä miehen poika, vaikka merimiehen; mies hän muutoin oli, oli kylläkin mies ja miesten paraita, mutta äitiä kohtaan oli hän vähän, — kas, ole vaiti suuni — — Heikki parka, sinä et tiedä mitään. — Tiedätkö, että sinulla on isää ollutkaan?

Minä ajattelin kovin ja ajateltuani asiaa sinne ja tänne, minä vastasin:

— En tiedä mitään, hyvä isäntä, kun äitini on vaan sanonut kerran, että olen vanhasta pienennetty.

— No paraiksi ikään! Kasva, Heikki, vielä vähän vartta, niin minä sitten sanon sinulle kaikenlaista. Sen jälkeen katsahti isäntä äitinsä puoleen ja sanoi: Antakaa ruokaa pikku vieraallemme, pianhan lapselle tulee nälkä eikä taida niin kovin suuret viljat hänen kotonansa ollakaan.

— Kyllä, kyllä, sanoi muori ja nousi liikkeelle, ajattelin itsekin samaa, vaikka jäin tuossa lukemaan. Syötkö sinäkin jo Loviisa, niin minä panen pöydälle ruokaa; siinähän se samassa sitten Heikkikin syöpi.

— Kyllähän minäkin syön tämän naapurin isännän kanssa, sanoi Vierimän ukko naurahtaen, tuokaahan ruokaa, äiti.

— Loviisa, tulespa auttamaan, että käypi pikemmin, sanoi muori, ja Loviisa nousi ja oikein oli mielestäni sievä tuo pieni Loviisa, kun hän nöyrästi totteli vanhaa mummoa ja liikahteli nopeasti kun västäräkki. Olipa mielestäni hän jo koko emäntä.

Pian olikin pöydällä ruokaa kaikenlaista. Siinä ohraista rieskaa ja hapanta leipää, voita, siikakalaa ja viiliä, olipa vielä kylmää lihaliientäkin ja kirnupiimää juotavaksi. Sitten aloimme syödä ja kun olimme joltisestikin syöneet, niin toi muori lisäruoaksi kivikupilla uunijuustoa, joka oli valmistettu termi- eli juustomaidosta maan tavan mukaan. En eläissäni ollut syönyt vatsaani niin täyteen kuin nyt. Kun olimme syöneet ja minä kiitellyt ruoan edestä, sanoi isäntä: Koetapas, Heikki, lukea tuossa, että mä näen, kuinka sinä osaat. Minä olin kohta valmis lukemaan, otin virsikirjan ja satuin aukaisemaan virren jossa seisoi: Sun haltuun, rakas isäni, mä annan aina itseni. Se oli minulle jo ennaltaan hyvin tuttu virsi, niin että osasin sen ulkoa. Perästäpäin, kun olin sen lukenut, ihmettelin suuresti, minkä vuoksi juuri tämä meillä usein käytetty virsi sattui eteeni kylässäkin ja tuli mieleeni, että varmaankin oli Vierimällä samaa virttä sinä päivänä veisattu ja sen vuoksi kirja jäänyt höllemmälle siltä paikalta, niin että se itseksensä aukeni.

Isäntä oli suurimmalla mielihyvällä kuunnellut lukutaitoani, sen huomasin hänen silmistänsäkin.

— Hyvin meni lukusi, sanoi hän minulle, hiljaa päätäni sivellen, vaan minä ehätin hänelle samassa

myöskin ilmaisemaan, että olin tullut heillä käymään siinä tarkoituksessa, että jos mahdollista saada uudenaikaisempaa luvun mallia Loviisalta.

Tähän isäntä vähän nauraa myhähti, ja sanoi sitten: Lieneekö tuota Loviisallakaan mitään uudenaikaisempaa luvun mallia näyttää, ei hänkään ole mitään koulua käynyt, vaan kun nyt lienet sitävasten tänne saapunut, että luvun mallia saisit, niin saamasi pitää, mitä olet etsimässä. Loviisa, alappa poukuttaa pitkää Wepeljusta, että Heikkukin kuulee.

Nyt niin kuin hypähtelevä västäräkki juoksi Loviisa pöydän päähän, sieppasi katkismuksen hyllyltä ja pani oikein ihmetyttävän kiivaan poristuksen alkuun, niin että minä ihmeissäni katselin sitä menoa. En voinut olla ajattelematta, että jos hän sillä tavalla vaan jatkaisi edes kokonaisen keväisen päivän, niin epäilemättä hän siinä ajassa koko raamatun lukisi kannesta kanteen. Totta puhuen, minä en ehtinyt montakaan sanaa kuulemaan, semmoisella vauhdilla kävi luku. Tätä ei kuitenkaan aivan kauan kestänyt, sillä olihan vaan tarkoitus antaa minulle luvun mallia ja kun sen olin nähnyt ja kuullut ja vielä itse vakuuttanut sen hyvin tajunneeni, pääsi Loviisa vapaaksi opettajattaren virasta ja sai luvan panna kirjan entiselle paikallensa hyllylle.

Luvun mallia saatuani kiittelin heitä kaikkia, puristaen heitä kaikkia kädestä; mutta ennenkuin sain kotimatkalteni suoriutua, muistutti isäntä minua, että välttämättä tulisin kinkeriin, sillä kuusivuotiaana oli Loviisakin ensi kerran kinkereissä käynyt. Sitten minä panin karvalakin päähäni ja sanottuani hyvästi nyt! läksin minä juosta lerputtelemaan kotiin.

Aurinko oli jo ihan tipahtamaisillansa, kun saavuin äitini mökin edustalle. Siinä nyt mietiskelin, miks'ei meillä ollut niinkun Vierimällä riihtä, aittaa, navettaa ja punaiseksi maalatuista ikkunapieliä. Tätä ajatellen astuin huoneeseen, sanaakaan sanomatta otin muorin vanhan katkismuksen hyllyltä ja aloin lukea niin joutuisasti kuin taisin, vaan kun olin kankeampi kielestä, niin eipä käyntykään minulta puoleksikaan kuin Loviisalta. Siitä minä huolestuin ja sanoin julki murheeni. — Kuinkahan mahtanee minun käydä kinkerissä, kun en taida niin terävästi lukea kun Vierimän Loviisa.

— Ei se mitään haittaa, lausui muori, kun vaan muuten selvästi lukee, vaikk'ei se kävisikään kiivaasti kuin vaunun etupyörä.

— Onhan sitä eroitusta sinun ja Vierimän Loviisan välillä, sinä vasta jankkaat sisältä katkismusta ja Loviisa lukee ulkoa; tottahan se joutuisammin käy siltä, joka ulkoa osan, sanoi äitini.

Noista sanoista tulin minä joltisestikin hyvilleni, luin vielä kerran aapiseni läpi ja heitin itseni iltarukouksen luettuani levolle.

Keskiviikko-aamuna nousin ani varhain, sillä kinkerin huolet häiritsivät untani. Minä pesin kasvoni ja puin päälleni. Äitini ja muori tekivät samoin. Ennenkun lähdettiin, luin minä aapiseni läpi kumminkin kolmeen kertaan. Vatsani pohjassa tunsin jotakin outoa vapistuksen tapaista. En oikein tiennyt mikä minua vaivasi; mutta äiti sen tiesi ja anoi:

— Se tulee pelkäämisestä; koeta vahvistaa itseäsi, ettet vaan hämmästy kinkerissä.

Minä koetin vahvistaa itseäni mahdollisuuden mukaan, vaan eipä siitä tahtonut parempaa tulla. Lähdimme kuitenkin pyhäpuvussa ulos mökistä, äitini pani oven lukkoon, ja sitten astuimme kinkeritaloa kohti aika vauhtia. Sinne päästyä menimme sisälle pirttiin, jossa jo istui ihmisiä ei ainoastaan ympäri seiniä penkeillä vaan myöskin lavitsoilla ulompana laattialla. Miehet istuivat toisella puolella pirttiä, naisväki toisella, tyhjä avara ja puhtaaksi pesty keskilaattia eroitti molemmat sukupuolet toisistansa. Tästä järjestyksestä huomattiin vaan se poikkeus, että pienet kumpaistakin sukupuolta saivat olla naisväen puolella, äitiensä luona. Niin minäkin, sillä minä sain äitini ja muorin kanssa sijani uuninurkassa, hiilikoukun vieressä.

Sijani saatua aloin tarkemmin katsella ympärilleni. Pirtin pitkä pöytä oli verhottu suurella valkoisella vaatteella. Se näytti juhlalliselta ja kaikki saapuvilla olevat ihmiset istuivatkin totisena ja aateksivaisen näköisinä, juuri kun aakkoskirjan kukot. Tuskin olikaan muuta huomattavaa, sillä ei pappeja eikä lukkareita näkynyt.

Vähän ajan päästä tuli unilukkari pirttiin kantaen muutamia hirmuisen suuria kirjoja ja kun äitiltäni korvaan kuiskaamalla kysyin, mitä kirjoja ne ovat, sanoi hän niiden olevan kirkonkirjoja. Samassa kun unilukkari sai kirkonkirjat levitetyksi pöydälle, astui kaksi pappiakin nimittäin rovasti ja kappalainen pirttiin ja hiukan myöhemmin tuli vielä kolmaskin pappi. Se oli rovastin apulainen ja häntä seurasi kanttori. Kun rovasti oli asettunut pöydän päähän istumaan ja toiset papit ja lukkarit istuneet pöydän etupuolelle kaarmituoleihin, puhui rovasti istuoltansa tähän tapaan:

— Nyt olemme taas kokoontuneet tämänvuotisia kevätlukukinkereitä pitämään, siis aloittakaamme veisaamalla ja lyhyellä rukouksella.

Nyt nousivat kaikki seisomaan ja lukkari aloitti virren: 'Kriste, valo valkeudesta', 'Isäst', ijankaikkinen, ja koko joukko veisasi hänen perässänsä. Kun oli osa virrestä veisattu, säästettiin siitä viimeinen värsy rukousten jälkeen veisattavaksi. Kun siten toimitus oli alkuun pantu, ruvettiin huutamaan nimiä ja ihmiset astuivat esiin näyttämään lukutaitoansa. Siinä oli hyviä ja huonoja lukijoita sekaisin. Ei vähintäkään arvoeroitusta tehty. Siinä he kaikki seisoivat rinnatusten, talonisännästä aina halvimman torpparin lapseen saakka. Ainoa eroitus oli se, että hyvät lukijat saivat kiitoksia, ja huonot torumisia. Huudettiinpa sitten Vierimän torpastakin esille väkeä ja muori kävi ensin lukemassa ja tuli pois. Senjälkeen astui Vierimän ukko lukemaan ja Loviisa hänen kanssaan. Kun silloin Loviisa alkoi lukea katkismusta ja luki raamatun lauseetkin, jotka ovat vastausten perässä, niin sanoi Vierimän muori meidän muorille jotenkin kimakalla äänellä:

— Kuule, kuule, naapurin muorikulta, kun meidän Loviisa lukee hienot, karkiat, hienot, karkiat.

Tämä Vierimän muorin puhe kuului hyvinkin pöydän luona istujille ja kerrassaan sanoen ympäri koko huonetta. Rovastikin nosti päätänsä ja sanoi vähän kuin vastaukseksi muorille: Ei saa siellä niin kovasti keskustella, se sekoittaa lukijoita. En tiedä, mitä Vierimän muori tästä rovastin kiellosta ajatteli, mutta ei hän kumminkaan sitten enään mitään puhunut.

Kauan kesti minun odottaa, ennenkun pääsin lukemaan. Ennen ja paljo ennen minua joutui Pirttilän Paavokin lukemaan ja näyttämään, mitä kirjanlehtipuuro vaikuttaa, vaan eivätpä olleet kirjanlehdet vatsassa lukutaitoa laisinkaan parantaneet, päin vastoin oli kova paperin syöminen tehnyt hänen järkensä entistänsä tylsemmäksi. Ainakin kuului rovasti sanovan, että Pirttilän Paavo huononee lukemisessansa vuosi vuodelta. Vedet silmissä astui Paavo pois pöydän luota.

Viimein kun useimmat olivat lukeneet, oli rovasti jo vähällä panna kirkonkirjan kiinni, kun hän jotakin muistaen jätti kirjan vielä auki ja kysyi:

— Onkos vielä lukemattomia?

Silloin astui äitini pöydän luokse taluttaen minua kädestä. Hän vei minut aivan rovastin eteen. Rovasti hieroi vähän silmiänsä ja virkkoi sitten:

— Jaha, Maria Helmikangas, onko se teidän poikanne tämä?

— On, sanoi äitini.

— Joko hänkin osaa lukea? kysyi rovasti.

— Osaa se jo vähän aapiskirjaa ulkoakin lukea, vastasi äitini.

Sitten minä sain lukea itse rovastin edessä sekä sisältä että ulkoa ja meni se mielestäni kaikki oikein. Ja niin kai se meni rovastinkin mielestä, sillä hän antoi minulle pienen kirjan lahjaksi ja kehui minua hyväksi lukijaksi. Sitten luki äiti ja meidän muori ja niiden jälkeen vielä moni muukin, mutta kummaa se oli, ei yksikään enään saanut toruja. Kun vihdoinkin oli kaikki luettu, niin alettiin kysellä, jotta nähtäisiin ymmärsivätkö lukijat, mitä olivat lukeneet. Sitä työtä teki rovasti yksinään, kävellen edestakaisin laattialla. Olisin minäkin vastannut, mutta äitini kielsi ja sanoi, etten minä saisi puhua mitään, ja niin minä olin hiljaan ja kuuntelin. Tämän toimituksen päätettyänsä sanoi rovasti:

— Minulla on pari muistutusta tehtävänä, jotka jo useissa muissakin kinkerikunnissa olen esiin tuonut, että nimittäin kristityn tulee kovasti välttää työntekoa pyhäpäivinä, sillä se on sapatin rikkomista ja syntiä. Meidän seurakunnassa unohdetaan usein mitä Jumalan laki siinä asiassa määrää. Erinomattain tehdään sitä siten, että käytetään pyhänä tuulimyllyjä. Kun melkein aina tuulee, niin olisihan aikaa arkipäivinäkin käyttää talon tarvejauhot, ettei tarvitsisi myllyjä pyörittää pyhänä. Toinen paha kohta on se, että viinaa myydään ja juodaan pyhänä, ja silläkin tavalla lakia kierretään, että kun ei nimismiehen tähden uskalleta sitä tehdä keskellä kirkon kylää, niin harjoitetaan viinankaupitsemista syrjäkylissä, kukatiesi siinä luulossa, että se on vähemmin synnillistä. Näitä kahta pääkohtaa ja lukemattomia muita pienempiä kohtia koettakaa painaa mieleenne, rakkaat sanankuulijani!

Sitten veisattiin pieni virren värssy ja luettiin rukous ja niin päättyi toimitus. Mutta ennen kun pois lähdettiin, jaettiin vielä muutamille lapsille ja täysi-aikuisille kirjoja kehoitukseksi ahkeruuteen ja hartaaseen lukemiseen. Senkin tehtyään jätti rovasti hyvästi seurakunnalle.

Minäkin läksin pois äitini ja muorini seurassa. Olin sangen iloisella mielellä ja vähän ylpeäkin. Olin iloinen siitä, että olin saanut pienen kirjan lahjaksi ja menestynyt lukemisessa ilman hämmästyttämättä, ylpeä taasen siitä, että rovasti itse minua oli luettanut; mutta ennen kaikkea olin lapsellinen kun luulin suorittaneeni suurenkin ansiotyön.

Näin olin ensimmäisen kerran papin edessä tehnyt tilin kirjallisesta opistani. Sydämestäni rakastin

rovastia hänen jalon henkensä tähden, jonka olin tullut tuntemaan hänen puheistansa ja siveästä käytöksestensä. Mutta eivät kaikki olleet samaa mieltä. Sen huomasin kotimatalla kun sivutsemme kulki miehiä ja naisia, jotka mylly- ja viina-asioissa olivat vähän karille ajaneet. Kuulinpa heidän näin puheskelevan. Nyt ei enään saa pyhänä myllyäkään panna pyörimään, vaikkei olis maanantaiksi leipäpalaakaan suuhun pistää. Toiset siihen lisäsivät: Mitä rovasti jauhun tarpeesta tietää, kun ostaa valmiita vehnä jauhoja kaupungista, johan ne ovat hyväksikin myllytetyt, ja jollei hän valmiita jauhoja ostaisi, niin kyllä panisi mielelläänkin myllyn pyörimään, vaikka keskellä kirkon aikaa ja vielä katselisi saarnatuolissa seisossaan kirkon akkunasta ulos, kuinka monta kertaa minuutissa myllyn siivet menevät ympäri; mutta se on vaan hyvä, ettei hänellä ole myllyä eikä hän ikinänsä saakaan myllyä. Toiset taas jupisivat, vieläpä kiroilivatkin, etteihän viina ole rovastin viinaa, omista jyvistä me sitä olemme polttaneet emmekä tahdokaan sitä kaataa rovastin suuhun, vaikka väsynyt lepopäivänensä ryypyn ottaa.

Näitä kuullessani oikein vereni kiehahti inhosta, sillä nuoressa viattomuudessaani pidin minä rovastin puheet oikeina, niinkuin ne olivatkin. Niin saavuimme jälleen matalaan mökkiimme ja olin nyt ensikerran tullut tietämään vähän tämän maailman metkuja.

KUODES LUKU.

Minä tutkin tuonen teitä.

Lumi oli jo sulanut ja kesä tullut. Meidänkin turvemajamme ympärillä kaikki viheriöitsi. Minä olin iloinen ja hilpeä ja koetin voimiani myöten auttaa äitiäni kaikenlaisissa töissä, autinpa häntä perunain istuttamisessakin. Meidän muori oli sairaana, aivan vuoteen omana ja minä huomasin että äitini sydämmellä oli kannettavana raskas taakka, joka ei sillä, että äitini sitä voimansa perästä kantoi, lainkaan keventänyt minun taakkaani, vaan päin vastoin lisäsi siihen painoa. Perunamaalla äitini minulle kertoi, että muori oli hänen äitinsä, mutta sen olin minä jo ennen muorilta itseltäkin kuullut. Mutta isosti ajatutti minua kuitenkin se kysymys, minkätähden äitini, vaikka hän muutoin piti äitiänsä arvossa ja epäilemättä ja silminnähtävästi rakasti häntä, ei ennen ollut minulle ilmoittanut muorin olevan hänen oman äitinsä. Syytä siihen ei sanonut muorikaan, ja niin minä jäin siinä asiassa tietämättömyyteen koko elin-ajakseni. Ei siis muuta neuvoksi, kuin jättää se viisaampien tutkittavaksi; mutta kumminkin panen tähän omankin ajatukseni. Olen nimittäin arvellut tuon salaamisen tapahtuneen sitä varten, että minä ilman mitään sukulaisuuden varjoa oppisin rakastamaan vieraitakin ihmisiä, ja kun minä muoria rakastin, niinkuin molemmat hyvin näkivät, jopa rakastin kuka tiesi enemmän kuin äitiäni, niin he antoivat asian niin olla aina siihen saakka kuin luulivat minun alkaneen paremmin ymmärtää ja käsittää elämää ja ihmisten keskinäisiä suhteita.

Siis olin kuitenkin tullut tietämään, mikä muori oli minulle, nimittäin äitini äiti. Jo ennenkin olisin koettanut tehdä muorini hyväksi, mitä vaan voin; mutta tieto sukulaisuudestamme sai rakkauteni kaksinkertaiseksi. Sulasta rakkaudesta eikä mistään pakosta olin minä valmis ottamaan päälleni mitkä vaivat ja vastukset hyvänsä, saadakseni muorini jälleen hänen entiseen terveyteensä. Sitä tarkoitusta varten ehdottelin äidilleni, että läksisin pappilaan hakemaan rovastilta jotakin lääkettä. Äitini ei tahtonut myöntyä siihen, vaan aikoi mennä itse ja sanoi osaavansa paremmin esitellä asian rovastille kuin minä. Sen kyllä myönsin, että äiti paremmin siihen toimeen pystyisi, mitä asian esittelemiseen tulee, mutta mitä taas juoksemiseen tulee, sen voisin minä paremmin ja pikemmin suorittaa. Ja olipa se tärkeätä, että rohdot saataisiin hyvin pian kotiin. Mutta oli vielä toinenkin asia, joka minua yllytti yritykseen. Rohtojen tuomisesta oli paljon puhuttu ja sitä sanottu vaikeaksi työksi, varsinkin kun lähdettiin niitä rahatta hakemaan. Tämän vaikean tehtävän tahdoin minä suorittaa, tahdoin nimittäin jalostuttaa itseäni suuremmalla työllä, kuin antamalla muorille kaivovettä muorin sängyn vieressä rahilla olevasta ämpäristä. Viimein sainkin luvan lähteä, sillä muori oli hyvin huono sinä päivänä ja äitini ei tahtonut jättää häntä minun kanssani kahden kesken.

Oli lauantai vähä ennen puolta päivää ja ennen juhannusta, sillä sinä kesänä ei ollut vielä mitään juhannuskoivua mökkiimme edustalle tuotu. Äitini antoi minulle puhtaaksi pestyn pullon käteen, ja sanoi: Menehän nyt, puhu ihmisten tavalla rovastille, ja sano, että minä itse käyn maksamassa. Minä lupasin puhua ihmisten tavalla ja läksin matkoilleni.

Taivas oli pilvessä. Se teki minun jotenkin synkkämieliseksi, mutta vaikka olin niin suurella asialla, niin en tällä kertaa tuntenut mitään vapistusta vatsassani. Minä juoksin pitkin maantietä, niin että vasta puhjenneet keltakukat tien vieressä ja seipäät pellon aidassa vilisivät silmissäni, enkä minä sentään

lähöittänyt kovasta juoksusta. Oli vaan mielessäni muorin pelastus taudin kourista, jonka eteen olin valmis uhraamaan kaikki voimani ja niin kuin tuulispää olin minä pian keskellä kirkonkylää. Mutta siinä alkokin tehtävän vaikeus ilmestyä. Minä näet en tietänyt, mikä noista kymmenistä taloista oli pappila. Olinpa totta niinkin ensi kertaa pappia kyydissä, eli oikeammin pappilan haussa. Jo pian tulikin jänis housuihini ja aloin katua, että olin lähtenyt. Koetin katsella joka haaralle, vaan ei missään ketään näkynyt. Minä seisoin jotenkin pitkän ajan tien haarassa joen rannassa, josta oli silta joen yli. Vihdoin tulini siihen vakuutukseen, että paras on käydä talossa kysymässä. Ja niin käännyinkin likimmäiseen taloon ja astuin sisälle pihaan. Täälläkään ei ketään näkynyt, ainoastaan pieni punertava varsa, joka kaha käteen pihassa juoksenteli. Sitä en kuitenkaan joutunut kauan katsella. Rupesin siis nousemaan portaita ylös ja astuin porstuaan; mutta samassa kuulin oven au'aistavan ja jälleen kiinni lupsautettavan. Ja ennenkun ennätin mitään muuta erottaa, kuulin edessäni sanottavan: hau, hau! Eteeni hypähti hirmuisen suuri musta koira, kita auki, niin tulipunainen kuin Vierimän torpan ikkunanpieli. Eikä tämä talon vahtisusi tyytynyt haukkumiseen, vaan hyökkäsi päälleni ja purasi minua vasemman käden pikkusormeen. Nyt oli henkeni juuri kuin langan nenässä, sillä luulin tuotapäätä olevani tuon mustan koiran vatsassa. En joutunut siinä niin kireässä tilaisuudessa ajattelemaan paljo joutavia sivuasioita, ajattelin vaan mitä kiiruimmittain tuota mielestäni liian aikaista pienennystäni, kun en ollut vielä kasvaakaan ehtinyt ja oikein sydäntäni särki se, kun muori oli kotona niin huonona ja lääkkeiden hakija pian joutuisi koiran vatsaan. Kaikki tämä oli ajateltu melkein silmän räpäkässä ja silmän räpäkässähän koirakin minun oli syönyt eli sen mitä minussa oli hänelle kelpaavata, sillä kun hän minua pikkusormeen tokaisi, oli hän samassa mennyt takaisin istumaan porstuan nurkkaan. Olin huomaamattani päästänyt aika porun ja huutanut: koira söi minut! Sen oli kuullut eräs vanhan puolinen nainen, joka riensi hätään ja sanoi: eihän se vielä kaikkea syönyt, koska siinä seisot. Häpesin minä vähän, että niin ajattele mattomasti olin tullut huutaneeksi, ja katsahdin naista silmiin. Hän oli avopäin ja kädessä päälliina, jota hän käänteli laskokselle, ja suuri avainnippu riippui messinkikoukusta hänen vyöllänsä. Avainnippusta huomasin hänen emännäksi, sillä äitini oli joskus sanonut, että emännillä on aina avainnippu vyöllä. Kysyin siis häneltä, missä pappila on? — Etkö sinä pappilaa tiedä, sanoi hän, kylläpä sen kaikki kerjäläispojat tietävät. Minä vakuutin, etten ollutkaan mikään kerjäläispoika, olin vaan muorille lääkkeitä hakemassa. Silloin näki hän sen vaivan, että tuli joen ahteelle asti näyttämään minulle pappilaa, joka ei siitä kaukana ollutkaan. Minä kiitin neuvosta ja läksin juoksemaan pappilaa kohti. Juostessani katsoin oikein päivän valossa sormeani, jossa oli pieni koiran hampaan tekemä haava, vaan olihan hyvä, ettei koko sormi ollut poikki.

Pappilassa oli puutarha, siitä aloittaakseni. Puutarhan puut ne ensin silmiini pystyivät, sillä niitä ei ole kaikilla mökeillä, sen vähemmin meillä, kosk'ei ollut Vierimälläkään. Vaan vähät puista, kun oli kiire. Olihan minun joutuminen rovastin puheille, kun mielestäni olin viipynyt liian kauan matkalla. Mutta hajulla on raja ja hyvällä hajulla onkin erittäin vissi raja, sillä se on kallista tavaraa eikä sitä jaeta kauas lähdepaikastansa. En minä pappilan hajua tuntenut, ennen kuin olin ehtinyt puutarhan aidan viereen. Huh, kun siitä lemusi hajua monenlaista, niin ettei ollut enään määrääkään. Minä vetelin hienoa hajua nenääni ja oikeinpa tuntui se menevän sydämen pohjaan saakka. Hyvähaju nenässäni hyppäsin pappilan portista sisälle, oikein tasakäpälässä. Mutta joko taas, pihassa lähellä porttia makasi hallava koira. Onnekseni oli se siivompi, kuin äskeinen koira. Ensin se vähän ärisi, mutta sitten oli vallan vaiti, olihan se pappilan koira. Hyväntekäisiksi hänen suopeasta käytöksestänsä näytin hänelle sormen ja sanoin: älä sinä, kun olet pappilan koira, pure sormeani, niinkuin hävytön koira tuolla kylässä. Siihen tyytyikin koira, painoi päänsä kylkeensä ja ummisti samassa silmänsäkin kiinni.

Näin olin joutunut keskelle pappilan pihaa seisomaan; mutta en tahtonut uskaltaa astua mihinkään sisälle. Joku minua peloitti, vaikk'en itsekään tiedä, mitä pelkäsin. Vihdoin kun olin jo noin puolen tuntia seisonut töllistänyt sinne ja tänne, tuli yksi pappilan piioista pihalle ja kysyi naurusuin minulta: mitä sinä haet? Neiti oli erittäin viehättävän näköinen. Hänellä oli punaiset posket ja valkoinen otsa, pitkä kellertävä tukka, joka riippui alas kahtena palmikkona. Tukka oli taiten kammattu ja taiten palmikoitu. Niin kumminkin minusta näytti, sillä hänen peittämätön päänsä oli sileä kuin kanan muna ja palmikot niin sievät, etten maassa mointa ollut eläissani nähnyt. Palmikkojen päissä riippui siniset leveät nauhat, joihin silmäni tahtoivat aivan kiinni jäädä. Pukuna oli hänellä valkoinen röijy, ja pässin värjäämä villahame, jaloissa matalaruoujuiset nahkakengät. Minä viivyin hetken aikaa vastaustani harkitellen. Tahdoin jollakin sievällä tavalla puhua pappilassa, koska äitini lähtiessäni oli minua siihen varoittanut, mutta vaikka olisin kuinka miettinyt, en löytänyt sievempätä vastausta, kuin tämän:

— Minä haen rovastia, saadakseni häneltä rohoja muorilleni. Onko rovasti kotona, hyvä neitty?

Neiti katsahti minua silmiin, taaskin vetäen suutansa nauruun, ja sanoi: Joudu pian rovastin luo. Nouse noita rappuja ylös; rovasti rupeaa vähän päästä päivälliselle etkä saa häntä tavata, ennen kuin jälkeen kello viiden, jos vaan nyt myöhästyit.

Minä kiitin häntä hyvästä neuvosta, nousin osoitettuja rappuja ylös ja astuin sisälle. Rovasti tuli ovesta vastaan ja käski minun astumaan sisälle. Nyt seisoin rovastin edessä vähän ujostellen. Rovasti taas puolestaan katseli minua silmiin ja veteli hyvin pitkästä piipusta hyvänhajuista tupakan savua.

Tällaisessa asemassa vähän aikaa oltuamme keskeytti rovasti äänettömyyden ja sanoi:

— Kenenkä poika sinä olet, kun seisot, vaikka kokonaisen päivän, pihalla, että täytyi Katrin lähettää sinulta asiaasi kysymään.

Nytkös minua rupesi oikein pelottamaan, ett'en tahtonut saada sanaa suustani. Ajattelin jo kääntyä pois, mitään vastausta antamatta, mutta vedin kuitenkin taskustani pullon, arvellen: puhukoon se puolestani. Niin se tekikin. Kohta, kun rovasti näki pullon, sanoi hän:

— Oletko rohtoja hakemassa?

Nyt vasta pääsin minäkin puheesta kiinni.

— Muori on sairas, aivan kuolemaisillansa, äitini lähetti minun hänelle rohtoja hakemaan, sillä hänen täytyy olla kotona muoria hoitamassa. Äiti lupasi itse käydä rovastille maksamassa.

— Kyllä näen, että olet lapsi, sanoi rovasti, kallistellen päätänsä, ja lapset puhuu lapsen tavalla. Kunpa edes saisin sinulta selvän, kenen poika sinä olet.

— Minä en itsekään sen paremmin tiedä, sanoin minä. Äitini nimi on Maria Helmikangas, sen muistan siitä kun rovasti itse kinkerissä nimitti häntä.

— Sinä olet niinmuodoin Henriikki Marianpoika Helmikangas ja sinun muorisi on myöskin nimeltään Maria Helmikangas. Kyllä nyt jo tiedän kaikki, vaan eikö muorisi ole mitään puhunut, haluaisiko hän tavata pappia.

Minä mietin vähän aikaa ja sitten muistinkin, että äiti illalla oli kysynyt muorilta, haluaisiko pappia, johon kuulin muorin vastaavan: kyllähän saisi pappi olla, vaan kuinka sen tänne saisi. Sanoin siis rovastille mitä tiesin. Rovasti sanoi siihen:

— Odota nyt vähän tässä, istu tuohon tuolille; minä panen vähän päälleni ja sitten minä lähden omalla hevosellani muorisi luokse hänen kanssaan tutkimaan tuonen teitä. Tätä sanoessaan meni rovasti toiseen huoneeseen ja veti oven kiinni jälkeensä.

Minä istuin ja katselin ympäri huonetta. Seinillä oli korkeita kaappeja täynnä kirjoja. Eräällä sivuseinällä oli matala pöytä, jolla oli kaikenlaisia papereita ja kirjoituskalut. Sen pöydän vieressä oli toinen pienempi pöytä, jonka päällä oli useita suuria kirjoja ja niiden joukossa tunsin minä samat kirjat, jotka kirkon kirjain nimellä olin kinkereissä nähnyt. Yhdessä kohden oli seinässä nauvoja, joissa riippui vaatteita, ja vaatteiden alla permannolla oli kolme paria kalossia. Sitten oli vielä eräässä nurkassa musta, leveä sohva. En ollut koskaan ennen nähnyt sohva, enempi kuin kalossiakaan, enkä siis niiden nimestäkään ensikerran nähdessäni mitään tietänyt, vasta vanhempana olen sen tietooni saanut. Kalossien vieressä nurkassa oli useampia keppejä eli sauvoja. Näitäkin vähän aikaa silmäiltyäni, sillä nekin, jotka nyt eivät enään ole mielestäni minkään arvoisia, lapsena ollessani vetivät suuresti huomiotani puoleensa. Katsahdin uudelleen uhkeita kirjakaappeja, jotka ulottuivat permannosta kattoon saakka. Siinä juolahti mieleeni, kyllä kai pitää paljo lukeman ennen kuin rovastiksi pääsee, sillä epäilemättä on noiden kaikkein kirjain sisällys tarkemmin rovastin päässä, kuin minun päässäni aapiskirja ja katekismo kolmanteen pääkappaleeseen asti, jonka minä silloin vasta osasin. Mutta samassa, kun tätä ajattelin, huomasin seinällä rovastin kuvan, joka oli jotenkin vielä rovastin näköinen, vaikka hän siinä seisoj paljo nuoremman ja verevämmän näköisenä, kuin hän nyt itse oli. Epäilemättä oli se maalattu jo aikoja takaperin hänen nuorena ollessaan. Kuitenkin oli kuva niin rovastin näköinen, yksin katsekin, että kun hän siinä täydessä papin puvussa minuun katseli, vaikutti se minuun niin, että luulin hänen minulle sanovan: älä tutki niitä, jotka eivät sinulle kuulu!

Ajatellen kuvan salaista vaikutusta, loin silmäni alas ja rupesin tarkastelemaan permannon rakoja ja sen keltaista, paikoin jo pois kulunutta maalia, kun samassa rovasti pisti ovesta sisään ja sanoi:

— Anna pullo tänne.

Minä ojensin pullon rovastin käteen. Hän aukasi korkin ja haisti, painoi korkin jälleen kiinni ja antoi pullon takaisin.

— Ei se pullo kelpaa, virkkoi hän, siinä on ollut kamferti-linementtiä. Minä annan uuden pullon.

Näin sanoen meni hän jälleen pois, mutta palasi pian kolme pulloa kädessä ja sanoi: Täyty ottaa useata lajia, vaikka epäiltävää on auttavatko mitkään rohdot muoriasi.

Silloin hän alkoi lähteä ulos ja käski minun seuraamaan mukana. Niin menimme molemmat pihalle. Pihalla oli jo hevonen valjaissa kääsien edessä ja eräs vanhanpuolinen mies piti suitsista kiinni. Rovasti nousi kääseihin ja käski minun istumaan hänen viereensä. Minä teinkin sen ja sitten lähdettiin, vanha

mies, kuskina. Hevonen juoksi että poro pölisi, eikä kauan kestänyt ennen kuin olimme perillä, sillä matkaa ei ollut kuin kolmen venäjänvirstan paikoille. Nyt laskeusimme alas, ja rovasti ja minä astuimme kiirein askelin tölliin, jossa muori vielä oli elossa, mutta nukkui, ja äitini istui hänen sänkynsä vieressä vesissä silmin. Äitini säikähti, kun minä toin rovastin tullessani, ja hypäten nousi häntä vastaan ja tervehti rovastia oikein kädestä eli oikeammin rovasti tarjosi hänelle ensin kätensä.

Nyt herätettiin muori unestaan ja nähtyänsä rovastin tuli hän oikein iloiseksi. Melkeinpä näytti kun hän olisi tullut paljo terveemmäksi, ainoastaan siitä syystä, että näki rovastin seisovan alhaisessa turvemökissämme.

— Kuinka jaksatte? kysyi rovasti puristaen muoria kädestä.

— No, Jumalan kiitos! ja kiitos, herra rovasti, kysymästännekin, sanoi muori. Enpä oikein hyvin jaksa, ruumiin voimat vähenevät päivä päivältä, ja pian toivon täältä pääseväni rauhan majoihin, joissa vasta oikein hyvin toivon voivani.

— Jumala suokoon, että pian pääsisitte pois tästä surun laaksosta, sanoi rovasti.

Sitten meni hän äitini luokse ja puhui hänen korvaansa hiljaa. Minä sain äidiltäni käskyn mennä ulos huoneesta ja minä meninkin.

Täällä istui maassa nurmen päällä pappilan renki. Hän oli erittäin huolellisen näköinen ja painoi tavantakaa lakin lippua alemmas, että se viimein oli aivan hänen silmänsä päällä. Minä katselin häntä kauan, seisoen hänen vieressänsä, mutta en tahtonut häiritä häntä hänen syvissä ajatuksissaan. Pappilan koira makasi hänen jalkojensa edessä ja nukkui sikeästi. Vihdoin katkaisi vanha mies äänettömyyden ja sanoi:

— Näetkös tuota koiraa tuossa? Se on uskollinen luontokappale, hän seuraa aina isäntäänsä, kuhun hän menee.

— Kyllä näen, sanoin minä.

— Ei ihminen ole niin uskollinen kuin koita, vaan kuinkas luulet?

— En tiedä, vastasin minä. Mutta muutamat koirat ovat hyvin vihaisia, ne pian purevat, sanoin vielä lisäksi.

— Kyllähän koirat purevat, mutta ihmisen purema on paljoa vaarallisempi — se vahingoittaa sielunkin.

Minä aloin miettiä miehen lausetta sielusta ja sen vahingoittamisesta, sillä sieluasiassa olin aivan oppimaton. Sielusta oli minulla hyvin himmeä ajatus. Olin tosin joskus kuullut siitä puhuttavan, ja muutamat tavasta olivat sanoneet sitä sisälliseksi, mutta en ollut siitä selville päässyt. Olin ajatellut sielun olevan jonkun erinäisen kappaleen ihmisen sisällä ja luuta ja lihaa, niin kuin ruumiin muutkin osat, olin myöskin toisinaan ajatellut sitä eläväksikin, jopa linnuksikin, joka jossakin kaikkein syvimmällä ihmisen sisässä elää ja vaikuttaa. Nämät ajatukset heräsivät minussa nytkin ja sen johdosta kysyin siis mieheltä:

— Onko ihminen joskus purrut teitä aivan sieluun asti?

— On minuakin joskus purtu, mutta tänä päivänä luullakseni tulee kysymys minun omasta puremisestani, kun minä olen toisia purrut, sanoi mies, ja silitteli koiraa, samalla katsoa tuijottaen hevosta, joka vähän edempänä seisoen kääsien edessä halukkaasti söi meidän pihamme nurmiheinää.

— Olette siis itse purrut toista ihmistä sieluun asti, arvelin minä.

— Sinä olet lapsi, etkä siis ymmärrä mitään, sanoi mies, mutistaen suutansa vähän, mutta ei kuitenkaan nauranut. Tiedätkö mikä se vanha mummo on sinulle, joka siellä sisällä huoneessa sairastaa?

— Tiedän kyllä, sanoin minä, hän on minun äitini äiti.

— Niin poikaseni, mutta tiedätkö mikä hän on minulle?

— Sitä en tiedä.

— Kosk'et sinä tiedä, niin minä tiedän, että hän on minun vaimoni ja minä hänen miehensä.

Samassa läksi hän juoksemaan töllin ovea kohti ja päästyänsä ovelle alkoi hän kolkuttamaan, vaan ovi olikin sisältä haassa ja minä kuulin rovastin äänen, joka sisältä lausui: Ei vielä ole aika. Nyt palasi hän

takaisin koiransa luokse, silitteli ohimennen vähän kääsien aisaa ja istahti jälleen nurmelle. Ja totta puhuen, en ollut koskaan nähnyt alakuloisempaa miestä.

Minä ajattelin hänestä jos jotakin, sillä niin oli minusta ihmeellistä, kun hän sanoi olevansa muorin mies. Kovin ihmettelin sitäkin, ettei häntä laskettu vaimonsa luokse, enkä tiennyt mitä apua oli hänelle minusta, joka olin hänen luoksensa ulos laskettu. Pian kumminkin huomasin, minkä tähden minä itse olin pois huoneesta ajettu. Varmaankaan ei tahdottu, että olisin kuulemassa mitä rovasti muorin kanssa tuonen teitä haasteli, ja luulinpa heillä kaikilla olevan sen ajatuksen, että jos minä saisin kuulla tuonen tiet, niin alkaisin minäkin niitä kulkea. Vaan mitä vasten ei tuo vanha mieskään saanut olla kuulemassa noista oudoista teistä? Kas, kummaa, kun tuota harkitsin, aukenivat silmäni. Hän olikin se sama mies, joka jo vuosia takaperin viikate olalla pelasti minut lapsijoukon käsistä. Aivan hän silmissäni muuttui. Nyt oli hän minulle vanha tuttu, ennen nähty; toisin mahtoi äänenikin soida, kun sanoin hänelle: Te minun pelastitte!

— Milloin ja missä olen sinun pelastanut, lapsi? kysyi hän, katsellen jotenkin terävästi minua silmiin.

— Tuossa kedolla kun olin marjassa, kun oli paljon toisia lapsia, jotka nauroivat ja reuhasivat minulle ja te, juuri te, kuljitte viikate olalla, valkoiset vaatteet yllä ja huopahattu päässä, ja toruitte sitä lapsijoukkoa ja samassa minuakin varoititte niittyä tallaamasta. Siitä ajasta on jo kahdesti lumi ollut maassa, muistatteko? puhelin minä.

Ukko istui nyt hetken aikaa suu auki eikä vastannut mitään, niin että olin jo rupeamaisillani uudestaan kysymään. Vihdoin hän kuitenkin heräsi unestansa — minun nähdäkseni hän oli juuri kuin olisi nukkunut silmät auki — ja sanoi:

— Sinäkö se olit, joka olit sanonut toisille lapsille itses vanhasta pienennetyksi ja jolle toiset sitten niin kovin nauroivat?

— Minä olin.

— No, kuka sinulle sen oli sanonut, että sinä olet vanhasta pienennetty?

— Äitini minulle sanoi, vastasin minä.

— Kuinkahan Mari niin tyhmästi on sinua opettanut? Eihän ihmisiä vanhasta pienennetä, eihän ihmisiä voida veistellä kuin puuta, sanoi ukko rypistellen kulmiansa, niin että pelkäsin hänen pian suuttuvan. Mutta samassa au'aistiin huoneen ovi ja rovasti sanoi ovelta:

— Helmikangas, astukaa sisään.

Minä luulin ensin minua itseäni käskettävän, vaan huomasin pian, että se oli äitini isää jota käskettiin, ja hän lähtikin kiivaasti kuin tuulen puuska, ja ovi meni taaskin kiinni ja minä jäin allapäin miettimään, mitä tuleman piti. Yksinäni odotellen ajattelin jos jotakin, ja pisti minua vähän tuskaksi, mitä vasten minä en saanut olla, niinkuin muut ihmiset, ja mitä vasten äitinikin minua oli narrannut ja laittanut toisten lasten pilkattavaksi. Mutta kuitenkin olin iloinen siitä, että vanha ukko oli minulle sanonut totuuden, ettei minun nyt enään tarvinnut kellekään sanoa itseäni vanhasta pienennetyksi. Kun samassa selveni, että äiti oli vaan tahtonut laskea leikkiä kanssani, niin en voinut olla hänelle vihainen. Sen sijaan naurahdin itsekseni ja tulin siihen päätökseen, että olin ollut oikea puupää siinä asiassa.

Kun olin jonkun ajan seisonut ulkona, sain minäkin käskyn tulla sisään ja mielelläni meninkin. Siellä istui rovasti lähellä sänkyä, jossa muori makasi, mutta hän oli kääntänyt selkensä sänkyyn päin ja katseli äitini isää, joka istui toisella seinällä olevalla pienellä penkillä hyvin totisena. Kirkas kyynel kiilsi ukko paran silmässä, nimittäin toisessa, sillä toisen päällä oli käsi. Äitini istui muorin sängyn laidalla, toisessa kädessä virsikirja, toinen käsi muorin otsan päällä, hänkin kyyneleet silmissä. Kun olin asettunut ovipieleen seisomaan, kuulin rovastin sanovan:

— Hänen aikansa ehkä kohta tulee, eivät minun rohtoni voi häntä parantaa. Mutta koska hän on tarkasti tutkinut käytävänsä tien ja osaa sitä kulkea, niin se onkin aivan sama paraneeko vai ei. Vai kuinka, Pietari Helmikangas?

— Se on — minä en — min'en — mitään tiedä, änkytti vaarini.

— Kyllä Helmikangas sen ymmärtää, ette tarvitse sanoakaan, virkkoi rovasti. Onhan teillä viime aikoina ollut vähän haluakin, kunpa vaan pitkittäisitte, niin olisi päätös hyvä, vaikka tosin olisi parempi ollut, jos olisitte alkanut jo neljäkymmentä vuotta ennen, eikö niin?

— Kyllä kai, sanoi vaari, nousten seisomaan. Minä myönnän monta asiaa, kun rupean tällä herra rovastille oikein latelemaan entisiä ja oikein alusta alkaen. Minä myönnän, myöntäähän minun täytyy. Ensiksikin olisi minulle ollut kymmenen kymmentä kertaa parempi, jos olisin kuusivuotiasna hukunut,

kun Temmesjokeen putosin. Se olisi epäilemättä ollut parempi, mutta eipä niin ollut sallittu. Sitten olisin minä joutanut yhdeksäntoista vuotiaana kuolla vanhemman veljeni edestä, joka oli sekä luonteeltaan että tavoiltaan paljon parempi minua, mutta kumminkin hän kuoli, jättäen minulle esikoisen oikeuden ja samalla isännyyden Helmikankaan suuressa talossa. Oli ehkä väärin, että hänen oikeutensa lankesi minun käsiini hänen hurskaan kuolemansa kautta, mutta olihan se niin sallittu. Sillä esi-isäini vääryydellä kokoonhaalima tavara piti minun tuhlaavaisen käteni kautta aina viimeiseen ripaleeseen asti juosta, eikä saastuttaa vanhemman veljeni puhdasta sielua. Hän temmattiin pois vähä ennen kuin se aika olisi tullut, jolloin hän olisi joutunut synnin tahraaman, ilkeän perinnön nautintoon. Sen minä myönnän ja teen vielä esi-isäinikin puolesta suuria myönnytyksiä, sillä kuka olisikaan sopivampi tässä näitä tunnustamaan, kuin juuri minä, joka olen tehnyt kaikesta, monen polven säästämästä tavarasta täydellisen lopun, joka olen suuren omaisuuden viskannut ympäri maailmaa, kuin tomun tuuleen. Mutta korkein Jumala armollinen sielulleni olkoon, siitä ei ole ollut kenellekään muille hyötyä, kuin krouvareille ja pirulle, senkin minä myönnän ja se on tosi. Vaan että olen kerran katsellut immen kauniita kasvoja, silloin kun minä olin rikas rikkaan poika, Pietari Pietarin poika Helmikangas — älkää, hyvä rovasti, ihmeeksi panko sen aikuista pitkää nimeäni, sillä se on rikasten tapa, että he haluavat hyvin pitkää nimeä ja siihen vielä paljon sivukoristuksiakin — se on vielä suurempi onnettomuus. — Kovin tein väärin että niitä katselin. Sillä minä tein ne samat kasvat kurjuuden kyyneliä vuotaviksi ja tuossa ne ovat kalpeina edessäni, ne samat kasvat, jotka ehkä pian multa peittää.

— Mistäs sen tiedät, että niitä pian multa peittää? kysyi muori hiljaisella äänellä sängystä. Toivotko sinä, että pian kuolisit?

— Älä puhu noin, sanoi vaari, sillä minulla on kova suru sydämissäni.

— Mistäs sen surun nyt olet saanut? Etkö aina ole halveksinut minua, ja kun olin köyhempi kun sinä, kun jouduin naimisiin sinun kanssasi, niin minun köyhyttäni halveksien joit sinä kaikki sekä minun että omatkin tavarasi. Se suru, jota sinulla on, lähtee luullakseni vaan siitä, ettei enään ole tavaraa eikä rahaa, millä voisit entistä elämää jatkaa. Eikö totta?

— Älä, vaimoni, noin juttele. Anna mennä kaikki menoansa, pidä sinä vaan matkastas huolta, äläkä rupea rovastin aikana rähisemään; se on juotu mikä juotu, ei se enää parane.

— En minä sanonutkaan, että sinun piti minulle takaisin tuoman, minkä olet juonut — sen vaan sanon, ettei minun tuomani tavara ollut vääryydellä koottu, olisit sen edes jättänyt juomatta. Kun sanon melkein kuin täytymyksestä juoneesi isäsi ja veljesi perinnön, kun se oli vääryydellä koottu, niin ei sellainen puhe ole muuta kuin juomisen puollustusta ja esi-isäin parjaamista. Tutki asiasi paremmin ja puhu sitten.

— Tarkoin olenkin tutkinut asiani ja sen mukaan olen puhunut. Jos minulla nyt olisi tavaraa, vaikka kuinka paljon, niin en minä enää joisi ja mitä siihen tulee etten sinun luonasi ole käynyt, sitten kuin meidän täytyi pois muuttaa talostamme, niin on syy ollut se, että olen hävennyt niin kovasti, kun annoin viinan voittaa itseni. Vikahan minussa, Marini, on, vaan älä kuitenkaan vihassa kuole. Sovitaan ennen.

— En olekaan sinua vihannut, vaikka luulet, sillä paljo paremmin ja iloisemmalla mielellä olen asunut tässä turvetölliässä rakkaan tyttärenti ja hänen pienen poikansa kanssa, kuin suuren huolen alaisena Helmikankaan isossa emännöitsijän virassa. Minä en vihaa ketään, ainoastaan tahdoin tietää, onko sinulla, rakas mieheni, oikea mielipaha siitä, että olet minun näin köyhäksi maallisesta tavarasta saattanut. Hyvin tiedän kuitenkin, ettei se ole ollut miksikään vahingoksi sielulleni, vaan päinvastoin suureksi hyödyksi, sillä jo aikoja sitten olen huomannut, että jos olisin koko ikäni huolettomassa rikkauudessa elänyt, niin epäilemättä olisi hyvä Jumala jäänyt minultakin raukalta unohduksiin. Niinkuin sinäkin Pietarini äsken sanoit tuossa korkiasti kunnioitettavan rovastin edessä, että totuuden tunnet ja myönnät, niin minäkin myönnän, että sinä tuhlaavaisuudellasi olet ollut Jumalan aseena ajamalla minun Kristuksen turviin. Mitä siihen tulee, että juur'ikään sanoi sinun esi-isäsi parjaavan, niin myönnän, että itsehan sen parhaiten tiedät miten Helmikankaan rikkaus oli koottu, tahdoin vaan huomauttaa, että kunkin tulee omasta puolestaan vastata. Mutta tuossa on väsynyt ja kuihtunut käteni. Sovitaan pois, ja joko elän taikka kuolen, niin ei pidä, rakas mieheni, minun puolellani mitään Kainin mieltä sinua vastaan oleman.

Tämän sanan päälle näin minä vaarin ottavan muorin vapisevasta kädestä kiinni, ja muori käski rovastin eroittamaan heidän kätensä, juuri kuin vedon lyönnissä on tapana. Rovasti eroittikin heidän kätensä ja sanoi sitä tehdessään:

— Kauppa on tehty, ijäisen sovinnon kauppa, Jumala vahvistakoon sen.

Rovastin silmissä näin minä kyynelien loistavan ja kun hän katsahti minun puoleeni, niin minä vapaisin, ett'en tahtonut seisomassa pysyä. Vähän ajan päästä sanoi rovasti:

— Nyt minä lähden kotiini, mutta lopuksi sanon vielä, tutkikaat tuonen teitä, niin kauan kuin aikaa on. Sinäkin lapsukaiseni, ala sinäkin tutkia tuonen teitä, ja jos et itsestäsi ymmärrä, kuinka niitä tutkitaan, niin kysy vanhemmilta ihmisiltä, kyllä ne sen salaisuuden sinulle selittävät. Aluksi sanon vaan, täältä kuolla ja ruumis lasketaan alas hautaan, mutta sielu elää aina, lapsi, ja sille täytyy jo täällä ollessa olla joko hyvä tahi paha paikka varustettuna tuolla puolen hautaa.

Jäähyväisiksi puristi rovasti hellästi minun ja kaikkien toistenkin kättä. Sitten hän astui ulos mökistämme ja olikin jo päivä hyvästi kulunut. Häntä seurasi vaarini, jätettyänsä sydämelliset jäähyväisensä muorilleni ja äidilleni. Ja menin minäkin ulos lähtöä katsomaan. Rovasti nousi kääseihin ja vaari ajamaan ja melkein silmänräpäyksessä he ajaen pitkin maantietä katosivat näkymättömiin, mutta minä seurasin heitä ajatusten suoraa mutkatointa tietä, juuri kun olisin heidät nähnytkin, palatessani takaisin rakkaaseen, matalaan oman äitiraukkani turvemajaan.

Tuskin olin astunut yli kynnyksen, kun kuulin äitini sanovan: Voi, nyt se äiti jo menee. Minä juoksin sängyn viereen ja juuri kun olin siihen pysähtynyt, kädet ristissä, aukasi muori silmänsä, katsahti kiivaasti ympäri huonetta ja lausui nämät sanat: Vuodata, herra, siunauksesi lasteni ja mieheni ylitse, niinkun minunkin otit helmoihisi — sitten vielä — vaan yksi huokaus ja yksi pieni henkäys, ja maja oli muutettu, tuonen tiet astuttu. Äitini kädestä kiinni pitäen seisoin minä siinä ja ajatukseni lensivät kuin tuulen siivillä äitini sanoessa itku suin: hän on jo kylmä. Minä muutin muorin hellää rakkautta minua kohtaan ja itkin niin katkerasti, että en milloinkaan ennen ollut niin haikiasti itkenyt.

Kun olimme jonkun aikaa seiseet surussamme muorin ruumiin vieressä ja saimme vähän itkulta lomaa, virkkoi äitini: kunpa nyt isä pian tulisi. Mutta hän ei kukatiesi tulekaan ennenkuin yöksi, meidän täytyy jättää ruumis tähän, panna ovi lukkoon ja mennä hakemaan Tolpan Pirjoa ruumista pesemään. Samalla kun äitini näin puhui, kuului kavioiden kopina pihalta, ja hetken päästä astui vaari sisälle. Hän säikähtyi ja tuli ensin juuri kuin kivettyneeksi, kun näki vaimonsa kuolleena. Hän ei tahtonut osata puhua mitään, vihdoin hän kuitenkin sanoi, että pitäisi olla riihi, johon ruumis pantaisiin, mutta kun ei ole, niin täytyy meidän, nimittäin äitini ja minun, muuttaa joko Vierimälle tahi johonkin toiseen mökkiin niin kauaksi kuin ruumis on maan päällä. Sitten hän tarjoutui lähtemään Tolpan Pirjomummaa hakemaan, joka piti tavallisesti ruumiin pesemisen virkanansa. Sitten hän läksi raskain askelin ulos huoneesta, nousi hevosensa selkään ja katosi.

Me menimme ulos äidin kanssa ja kävelimme ympäri pihaa eli aitausta, paremmin sanoakseni, sillä meillä ei ollut mitään muita huoneita kuin se turvetupa, jossa asuimme, sekä hyvin pieni turpeista tehty sauna — sekin äitini tekemä. Kuljeskellessamme johtui mieleeni vaarini puhe riihen puutteesta ja kysäsin, eikö riihen puutteesta voitaisi panna muorin ruumista saunaan; mutta äitini kohta epäsi sen yllytyksen. Hän oli muka ahkera kylpijä, eikä voisi olla kylpemättä sillä aikaa, kun muorin ruumis oli maan päällä. Niin hän minulle puheli, mutta sittemmin olen kuullut, ettei ruumista koskaan pidä panna saunaan. Syynä lienee joku taikausko, sillä itse muori vainajakin oli usein sanonut, että sauna on erittäin pyhä huone, ja koska sen ajan ihmiset olivat hyvin kalman arkoja eli oikeammin pelkäsivät kalman tarttumista, ei siinä huoneessa, jossa alasti oltiin ja itseänsä pestiin, saanut olla mitään kalmaa eli saastaista. Odotellessamme vaarin ja Tolpan Pirjon tuloa, katselimme muun muassa erästä pientä pihlajaa, jonka muorivainaja oli istuttanut perunamaan laitaa samana syksynä, kun äitini mökki oli valmistunut. Eräs poika hirviö oli siinä viime talvena ajanut nurin hevoisella ja reellä ja loukannut puuta, niin että sievä pihlaja sairasti juuri kuin kuolintautiansa. Minä kysyin sen pojan nimeä, joka oli sen pahan työn tehnyt, ja äitini sanoi hänen olevan Helmikankaan nykyisen isännän pojan, Jaakon. Hän oli muutoinkin hyvin pahankurinen poika, vaikka vasta kolmannellatoista vuodelle. Niin äitini minulle kaikki kertoi ja selitti, kuinka hän oli turmellut pihlajan eräänä talviaamuna, uhalla ajaen suorinta tietä niitylle. Kun minä kuulin Jaakko-nimen mainittavan, niin ajattelin kohta, että se mahtoi olla sama Jaakko, joka minua oli pienennykselläni pilkannut. Vielä vähän kyselyäni pojan ulkomuotoa huomasinkin pian, että hän todella oli se sama, jolle jo kirkossa kerran aikonut leppyä, vaan jota kohtaan nyt sain uutta vihan syytä. Eikä siinäkään kylliksi. Sainpa lisäksi tietää, että Jaakon isä oli paljon viekkautta käyttänyt äitini isää kohtaan, saadaksensa Helmikankaan talon haltuunsa, ja myöskin jutteli äiti, että pihlajan loukkaaminen oli ennustanut istuttajansa, nimittäin muorin, kuolemaa, sillä hän oli sanonut puun istutettuansa: niin kauan kun pihlaja eheänä säilyy, niin kauan minäkin elän; ja nyt oli se sana toteen mennyt. Mutta kun olin tämän kuullut, rupesin pitämään Jaakkoa jollakin tavalla syypäänä muorini kuolemaan, ja mieleni tuli hyvin kaltoksi sekä Jaakkoa että myös hänen isäänsä kohtaan. Vielä ollessamme pihlajan vieressä, tuli vaarini erään vanhan koukkuleukaisen akan kanssa pihaan, ja minä näin heidän astuvan tupaan sisälle, sillä ei kumpikaan heistä näkynyt meitä huomaavan. Mekin menimme perästä, ja äitini alkoi toimittaa akalle, mitä hän tehtävänsä tarvitsi. Minä katselin oudostellen vanhaa, pahannäköistä akkaa, kun se siinä hypähteli ja pyörähteli ja puhui niin, kuin olisi ollut tusina perunapatoja tulella, enkä tahtonut ensinkään kärsiä kuulla hänen niin paljo tarinoivan ruumishuoneessa.

Oli jo ilta, kun työ päättyi ja Tolpan Pirjo lähti matkoihinsa. Minä sain luvan äitini kanssa mennä Vierimälle, ja me hyvin mielellämme menimme, sillä äitinkin sanoi jo täysin kyllästyneensä tuohon

Tolpan Pirjoon.

Kun olimme juuri päässeet Vierimälle ja äitini oli kertonut surunsa talon väelle, tuli vaarikin sinne. Vierimän ukon kanssa rupesi hän katsomaan lautoja, kirveitä ja köysiä, joita näkyi olevan runsaastikin. Vaikka jo ilta oli myöhäinen, alkoi Vierimän pirtissä semmoinen veistäminen ja höylääminen, ett'ei paremmasta apua. Minulla, kun näin ensikerran oikein puusepän työtä tehtävän, oli paljo katseltavaa. Mutta vähitellen uupuivat voimani ja minä nukahduin lastukasan päälle, josta äitini täytyi minut nostaa penkille yölepoani jatkamaan.

Aamulla, kun aurinko jo oli korkealle kohonnut, heräsin minä, vaan ei mitään veistostyötä silloin näkynyt, kaikki oli pois kerätty ja permanto puhtaaksi la'aistu. Se sai minun ajattelemaan, että oli sunnuntai. Lauantainahan minä pappilassa kävin ja samana iltana muori kuoli. Vaarini ja äitini olivat jo lähteneet kirkolle ja pappilaan. Sinne oli Vierimän muorikin jo mennyt. Ainoastaan ukko oli vielä kotona kun heräsin, mutta pian hänkin suoriutui kirkkomatkalle, ja niin sain minä jäädä Loviisan kanssa kotimieheksi. Hupaisesti kuluikin meiltä päivä, puhellessa milloin mistäkin. Aina väliin minä muistutin Loviisaa kuolemasta ja tuonen teistä ja antoi surullinen tapaus paljon puheen ainetta, vaikka emme kumpanenkaan oikein ymmärtäneet, mikä kuolema on tahi mitä vasten kuollaan.

Oli jo ehtoopäivä, kun kirkkomiehet tulivat kotiin. Heillä oli kaikilla paljon puhuttavaa muori vainajasta, ja kun kertoivat, kuinka kauniin kiitoksen rovasti oli tehnyt muorin edestä, tulin minä hyvin surulliseksi, kun en ollut sinä päivänä päässyt kirkkoon.

Maanantai-aamuna hyvin varhain aloittivat ukot taas puusepän-työnsä. Minä tahdoin myös olla apuna, mutta sain usein käskyn mennä pois tieltä. Viimein sain kuitenkin minäkin tehtävää, nimittäin sekoittaa nokea tervan sekaan. Kun ruumisarkku tuli valmiiksi, maalattiin se minun laittamallani maalilla.

Vierimällä täytyi minun sitten olla koko viikon, sillä vasta seuraavana sunnuntaina oli hautaaminen tapahtuva. Kun määrätty aamu koitti, ryhdyttiin hyvin varhain puuhaamaan kirkolle lähtöä. Vierimän hevonen valjastettiin kärryjen eteen, ja länkien yläpään sidottiin pieni valkoinen kankaan kappale, jonka piti tuulessa heiluen ilmoittaman, että hevoinen veti ruumista, ja niin ajettiin meidän mökille, johon ruumisarkku jo torstaina oli viety. Arkku, jossa muori lepäsi viimeistä lepoansa, nostettiin kärryille, ja lyhyen virren veisattua lähdettiin ajamaan kirkolle. Oli siinä useoita saattamassa, ja minäkin istuin muutamissa kärryissä. Kun tulimme kirkkomäelle, pysyivät moniaat muorini vanhat tuttavat, että arkun kansi aukaistaisiin. Se tehtiinkin, ja epäluokin joukko kansaa, etenkin köyhiä naisia — meidän puolelta seurakuntaa arvaten ne olivat — keräytyi vainajan kasvoja viimeistä kertaa katsomaan. Useimmat itkivät, sillä muorini oli ollut hyvä aikansa, vaikka häviössä ja köyhtyneenä kuoli. Sitten kannettiin ruumis kellojen soidessa paareilla hautaan, ja rovasti piti niin kauniin puheen haudalla, ettei läsnä seisovien itkusta tahtonut loppuakaan tulla, ja haudallakin rovasti muistutti muun muassa, että

Tuonen teitä tutkistellen,
Toivon tähti ilmestyy.

Näin oli nyt muorini hautaan saatettu, ja minä seisoin haudan partaalla äitini vieressä, joka aina oli minua niin hellästi hoitanut ja minun lukemaankin opettanut, hän oli juuri nyt, kun vähän rupesin saamaan silmiäni auki, kadonnut, kolme kyynärää paksu multa oli hänet peittävä ja minut ijäksi hänestä eroittava. Se oli tuonen tie ja, totta puhuen, tuntui minusta juuri kuin puoli maailmaa olisi vajonnut syvyyteen, ja minä äitineni seisonut sen toisella puoliskolla.

SEITSEMÄS LUKU.

Minä harjoittelen itseäni työhön, voidakseni ansaita leipäni.

Kun muori oli haudattu ja minä äitineni jälleen muuttanut mökkiimme, tuntui oloni erittäin ikävältä. Sillä se, joka oli poissa, oli poissa — hyvä mummoni oli poissa ja tyhjä sija oli jäänyt jäljelle. Selvästi huomasi myöskin, että äidilläni oli kova suru, vaikka hän koetti sitä salata niin paljo kuin mahdollista. Minä puolestani ehdottelin äidilleni, että alkaisin minäkin henkeni eläkkeeksi jotakin tehdä, keventääkseni häneltä elättämisen vaivaa. Mutta äitini sanoi kyllä jaksavansa vielä minua elättää ja huomautti samassa, että olin vasta puolen seitsemättä vuoden vanha. Kyllä vielä tulevaisessa olisi minullakin aikaa ansaita leipäni eikä hänellä ollutkaan semmoista työtä, joka olisi minulle sopinut. Sain siis itse miettiä sopivata työtä ja onneksi sitä olikin. Tulin näet ajatelleeksi, että lähellä mökkiämme

kasvoi koivuja ja niissä paljon varpuja. Minä osoitin äidilleni vispilää, jolla hän velliä hämmänti, ja sanoin kyllä jaksavani kuoria vispilävarpuja, jos vaan äiti niitä itse iltaisin sitoisi. Sen piti äitinikin mahdollisena ja hän sanoi: sitä työtä sinä olisit kyllä voinut tehdä jo vuosia ennen, vaan kyllä nytkin vielä on aikaa. Koetahan sitten, lisäsi hän vielä, jos ahkera olet, voit niillä monet kopeikat ansaita. Luvan saatuani ryhdyin työhön. Minä katkoin hyvin paljon koivun varpuja ja kannoin aika taakan kotiin. Mutta kun aloin niitä kuoria, niin ei iloni pysynytäkään samalla asteella kuin katkoessa. Lehti oli jo päässyt liian suureksi, se oli jo aikoja sitten jättänyt hiirenkorvan, ja niin muodoin ei kuori enää ollutkaan niin helppo irti saada. Kuitenkin minä kiskoin kuoren irti varvuistani, joista saatiin kappale toistakymmentä vispilää. Olipa silloin syytä olla tyytyväinen, kun työni oli siihenkin määrään myöntynyt, vaikka vaivaakin oli ollut.

Vispilän tekemistä ei sillä kertaa jatkettu, sillä äitini sanoi niiden liian ruskeita tai kellertäviä tulevan, kun ei oltu varpuja kuorittu koivunlehden hiirenkorvan suuruisena ollessa. Sen sijaan esitteli äitini toista työtä. Hänelle oli nimittäin annettu lupa ottaa noita niittyä tukehduuttavia roistopajupensaita, kolaaksensa niistä kuoret pois ja polttaaksensa itse pajut. Kuoritut pajut olivat erinomaisen hyviä polttopuita, ja pajun parkin sanoi äiti olevan erittäin kelpaavaa tavaraa karvareille, jotka niistä maksoivat melkoisen hinnan Oulun kaupungissa. Tätäkös puhetta minä hartaasti kuuntelin. Ensi tilaisuudessa lupasin minä ruveta noiden roistopajujen nykijäksi ja sitten pajunvuota-kauppiaksi.

Monenkertainen voitto oli minulla mielessäni, tämä uusi yritys edessäni. Mikä erinomainen asia niitylle, että pajupensaat tulisivat pois ja koko suuri niitty tulisi paljaista kukista ja sakeasta heinästä lainehtimaan. Kuvailin mielessäni, kuinka monta heinäsuovaa enemmän nousisi niitylle, kun pajupensaat ovat pois karsitut, kuinka monelta käärmeeltä ja sisiliskolta häviäisi lymyapaikat, joten heinän tekijät sitten turvallisesti uskaltaisivat käydä niityllä avojaloin, varustamatta itseänsä pitkävartisilla niittysaappailla, jotka helteisellä kesäsydämellä ovat niin rasittavia. Kun näitä ajatuksiani kertoelin äidilleni, niin en kuitenkaan saanut kannatusta; päin vastoin vastauksen, joka oli vähän harmittavaa viattomalle ilolleni. Hän sanoi näet pajujen kasvavan niin suunnattomassa määrässä, että kun ne tänä vuonna katkotaan juurta myöten kaikki, niin on jo tulevana vuonna samalla paikalla entistä tiheämpi pajupensas ja niitä nuoria pensaita sanottiin suvikuntaisiksi pajuiksi. Niin muodoin oli yhtä mahdollista hävittää pajupensaita, kuin käärmeitäkin. Niillä oli niin luonnollinen sukulaisuus, että jos oli käärmeitä hävittämässä, niin paju sillä aikaa kasvoi, ja jos oli pajuja hävittämässä, niin käärme sillä aikaa kasvoi. Siis kaksi voittamatonta sukukuntaa: käärmeen suku paratiisista lähtenyt, ja pajun suku vedestä ja maasta, jo alusta mailman. Piti kumminkin parastansa koettaa, ja äitini johti minun sakeaan pajukkoon, jommoista en ollut vielä ijässäni nähnyt. Äitinikin unehtui parkin kiskontaan minun kanssani, vaikka tiesin olevan työtä tehtävää Helmikankaan suuressa talossa, mutta olihan se Helmikankaan niitty, jota perkkasimme. Muutoin tuli niittyä tarkoin varoa. Oli Juhannuksen edellä, ja luvatonta oli heinää tallata. Sentähden me astuimmekin niin varovasti, että tuskin jälkiä näkyi siinä mistä olimme vesakkoon tulleet. Kuinka taitava oli tuo äitini heinikossa kulkemaan!

Me kiskoimme päivän, kiskoimme kaksi, ja aina eteenkin päin kiskoimme, ja pensas kaatui pensaan perään ja entisen tihkun pajukon sijaan tuli avara aukea. Me kannoimme taakka taakan perään puolikuivia pajunparkkia kotipihaamme ja asetimme ne kotipihassa paremmin kuivamaan, ja kuta useamman päivän sitä työtä teimme, sen rivakammasti alkoi se käydä. Näin oli meillä tuon suloisen Juhannuksen tullessa jommoinkin joukko parkkia kiskottuna, ja äitini sanoi kasaa katsellessaan siitä tulevan neljä vahvaa kärryhäkkiä. Mutta millä saada parkit kaupunkiin, kun ei ollut hevosta, eikä kantamista voinut ajatellakaan, siksi oli tie liian pitkä. Tähän kysymykseen en minä tiennyt mitään vastata. Kuitenkin lohdutti äitini minua ja sanoi: kun kerran työ on tehty, niin kyllä maksun saannista Herra itse huolen pitää; kunhan Juhannus ensin on kauniisti vietetty. Ja niin tuli kaikille Juhannusilta, niin rikkaan ja äveriään kuin köyhänkin majaan, ja tuli se meillekin eikä virkkanut pahaa sanaakaan.

Kohta päivällisen syötyämme Juhannuksen aattona päätimme varsinaisen työnteon, ja olikin lepo tarpeeseen, sillä toista viikkoa olimme ahkerasti työskennelleet parkin kiskonnassa. Ainoa työmme, joka oli toimitettava ennen iltaa, oli huoneen puhdistaminen ja pihan lakaiseminen. Tosin äitini aina halusi erinomaista puhtautta kaikkialla, mutta suuriksi juhliksi oli siinä joltinenkin eroitus, sillä silloin piti joka paikan oikein kiiltämän puhtaudesta. Nytkin oli tämä talon puhdistustoimi tehtävä, mutta kuitenkin tällä kertaa vähemmässä määrässä, kuin edellisinä vuosina. Siihen oli syynä äitini suuri väsymys ja toiseksi se, että vasta hiljakkoin, muorin hautajaisiksi, oli niin piha kuin huonekin siivottu. Sentähden oli jo kello neljän aikana kaikki puhtaana. Mutta vielä puuttui juhannus-koivuja, jommoisia meillä oli edellisinäkin vuosina ollut, suurempia oven edessä pihalla ja pienempiä sisällä huoneessa. Lähdettiin siis läheiseen metsään, jossa oli pieniä koivuja sellaisia, joita äidilläni talvellakin oli lupa ottaa polttopuiksi. Me hakkasimme vaan kolme koivua, yhden isomman ja kaksi vähän pienempää, ja kannoimme ne kotiin. Ne kaksi pienempää koivua veimme sisälle, ja isoimman asetimme seisomaan pihalle, samaan paikkaan, jossa ennenkin oli juhannuskoivu seisonut, ja minäkin olin kuin mies ainakin puuhassa ja työssä koivun tyveä hautaamassa. Kun tämä oli tehty, pani äitini tulelle padan, joka oli täynnä maitoa, keittääksensä n.s. juhannusjuustoa. Minäkin sain luvan hämmäntää juustopataa, ja se oli

erittäin tarkkaa työtä, joka vaati suurta taitavuutta ja mielen malttia. Ensiksikin täytyi pitää aivan pientä valkeaa, ja hämmennyskin olla vaan näennäinen. Kuta taitavamasti keiton kanssa eli ja liikkui, sen parempaa tuli juusto, sillä suurta valkeaa padan alla pitäessä olisi juusto pian saanut pohjaanpalaneen makua, ja kiivaasti hämmettäessä olisivat taas kokkareet menneet hajalle. Minä tein niinkuin äitini, joka oli mainion hyvä juuston keittäjä, minua neuvoi, pidin pientä valkeaa ja hämmensin hiljaa ja varovasti, mutta keitin muutoin hyvin kauan ja se onkin juhannusjuuston päämahti, että sitä kauan keitetään. Sillä tavoin tulevat näet kokkareet hyvin punertaviksi ja ovat vähän kovia ja sitkeitä, niin kun keitetyt kananmunat, mutta maku niissä niin mainio, ettei maailmassa mitään paremman makuista löydy.

Kun juusto oli keitetty, ja minä olin oppinut sekä sen keittämisen että myös samalla aikaa juuston juoksuuttimestakin itselleni tiedot onkinut — mutta joita en tahdo ruveta tähän latelemaan — niin kaadettiin juusto pois padasta puiseen pönttöön, joka oli puhtaaksi pesty ja katajanhavujen kanssa haudottu. Tämän jälkeen, kun kaikki työt oli tehty, aloimme veisaamaan virttä: Jo joutui armas aika ja suvi suloinen — —. Taisi tämän suvirren viimeiset säveleet kuulua ulos, kun äitini isä eli vaarini astui ovesta sisään ja lausui tervehdyksen: onnellista juhannusta, rakas tyttäreni ja tyttäreni poika!

Vaaria en ollut nähnyt hautajaisten jälkeen. Nyt hän mielestäni tuli parhaaseen aikaan, kun meille juuri alkoi juhannusyön valvominen. Äitini oli näet vähä ennen vaarin tuloa sanonut, että tänä yönä valvottaisiin entistenkin juhannusöiden edestä, sillä muori vainaja ei ollut suvainnut valvontaa. Sitä vastoin oli vaari hyvin taipuva siihen, ja kun äitini kysyi, valvotaanko, isä, tänä yönä? niin vastasi hän iloisesti:

— Valvotaanpa vaan, hei, valvotaan!

Sitten sytytti vaarini piippunsa ja sanoi: jos valvoa aiotaan, niin mennään joen rantaan istumaan, sillä ei mikään ole suloisempaa eikä terveellisempää, kuin istua lähellä juoksevaa vettä tähän vuoden aikaan. Me menimme kaikki joen rantaan, ja todella oli siellä erittäin viehättävää niin kuin vaari oli sanonutkin. Minä juoksentelin sinne tänne, milloin tuodakseni äidilleni jonkun keltakukan, milloin ottaakseni kiinni jonkun yöpuulleen, kukan päälle, heittäyneen perhosen, jonka sitten annoin vaarilleni. Mutta kauan en saanut tätä leikkiä pitää, sillä vaarini sanoi: anna perhosten nukkua rauhassa, ja hän päästi pois käsistensä nekin perhoset, jotka olin tuonut. Sen sijaan käski hän minun istumaan viereensä, että hän saisi tarinoida minun kanssani.

Kaunis oli ilta, erittäin kaunis ja koko yö oli vaan paljasta iltaa ja aamua, sillä pimeä ei tullut ensinkään. Minä istuin vaarini ja äitini väliin ja kaikki oli niin hiljaa, ainoastaan joku kalalokki silloin tällöin pyrähteli veden pinnassa ja kiiti saaliinensa ylös, ja hieno etelätuuli suhahteli rannan raidoissa. Vähän aikaa aivan hiljaa istuttuansa alkoi vaari puhumaan ensin nykyisistä ja sitten menneistä ajoista. Äiti ja minä kuuntelimme, kun vaari kertoi. Vastustamattomasti näkyivät hänen ajatuksensa kääntyvän hänen vaimonsa, muorivainajani kohtaloon, jonka kovuus oli ollut hänen syynsä. Hän kertoeli samoja seikkoja, jotka hän vainajan kuolinhetkellä oli puhunut ja minä sain nyt tietää yhtä ja toista lisää. Vanhempi veli oli kuollessansa jättänyt nuoren morsiamen jälkeensä. Morsian, joka kaksi vuotta myöhemmin tuli nuoremman veljen — vaarini nimittäin — vaimoksi, oli muorivainajani. Joku aika häitten jälkeen kuolivat vanhemmat toinen toisensa perästä melkein yhteen hautaan ja siten joutui odottamattomien kuolemantapausten kautta sekä morsian että perintö vaarini haltuun. Perinnöstä taasen, vakuutti hän, oli hän todella kuullut puhuttavan, että se oli suurimmaksi osaksi vääryydellä ko'ottu. Kun samaan aikaan omaisten äkillinen kuolema oli herättänyt kuoleman pelkoa ja synninsurua, niin rupesi hän miettimään, miksi juuri hän oli joutunut väärän mammonan omistajaksi. Nuo mietteet saivat hänen erehtymään, hän kun rupesi viihdyttämään omaatuntoansa ja siten vähitellen tuli roimajuopoksi. Siitä sitten kodinrauhan ja onnen ja tavaran häviö.

Näitä kertoi vaarini hiljaisella äänellä. Tavasta oli kuin olisi hän itsekseen puhunut, ainoastaan ääneen ajatellut. Eikä se ollut puolustuspuhetta, vaikka hän jälleen näytti esi-isiä syyttävän. Nähtävästi tahtoi hän vaan julki lausua, mitä lukemattomat kerrat oli mietiskellyt. Se kai tuotti lievennystä raskaalle mielelle.

Mutta vielä hän jatkoi kertomustansa, puhuen itsestään kuin vieraasta henkilöstä, ja minun lapsellisessa mielessäni tuntui se joltakin sadulta. Vasta myöhemmin ja vähitellen ovat kaikki eri seikat minulle täysin selvenneet. Kaunis emäntä, siveä Susanna synnytti miehellensä tyttären yhtä kauniin kuin hän itsekin oli. Tytär kasvoi, tuli aikaihmiseksi, vahvaksi ja rotevaksi, ja niin muodoin monen mieliksi. Tulipa yksi häntä kosimaan tunkeutuen toisten kosijain väliin. Hän oli erittäin kaunis mies, mutta vielä kauniimmat olivat hänen puheensa. Hän oli alkuansa talonpoika, mutta silloin viraltansa merimies, ja hän, juuri hän, voitti solakan tyttären rakkauden. Eikä kunnoton mies kuitenkaan rakkautta rakkaudeksi tuntenut, vaan oli niin kauan neitosen suosiossa, kuin sai aikaan, että hän synnytti pojan. Sitten mies lähti merelle ja karkasi kuulumattomiin. Ja miksi hän sen teki? Hän oli tavaran ahne ja kun huomasi, ettei saisikaan tavaraa, naidessaan köyhtyneen talontyttären, niin hän

Tätä kuullessaan oli äitini pää vaipunut syvään alas polvea vastaan, jota piti käsillään. Hän näytti semmoiselta kuin joskus ennenkin, jolloin olin huomannut, että hänen sydämessään on raskas suru, josta hän ei tahtonut kenellekään puhua. Ei hän nytkään mitään sanonut, oli vaan vaiti. Vaarikin oli vähän aikaa vaiti; mutta sitten hän taas alkoi puhella, mutta aivan toisella, keveällä äänellä:

— Nyt ovat kumminkin pahimmat ajat ohitse, sanoi hän; tytär, josta kerroin, on kadottanut äitinsä, mutta hänen poikansa elää. Poika on ahkera ja vikkela miehen alku, joka jo pystyy vaikka pappilan ryytimaata perkaamaan. Jos hän ryhtyisi siihen työhön, niin hän saisi täyden ylläpidon koko kesän ajalta ja palveluksesta erotessaan syksyllä kunnollisen vaatekerran palkaksi. Sanottuansa tämän katsoi vaari hymyillen minuun, ja minä ymmärsin nyt, että kaunis talon tytär oli oma rakas äitini. Se oli ihan selvää, sillä olihan äitini vieläkin kaunis. Oudompi oli minun ajatella tuota merimiestä, tuntematonta isääni. Olin liian lapsi arvostelemaan hänen tekoansa. Vaarille sanoin kumminkin ymmärtäväni koko kertomuksen, jopa senkin, että minä olin poika, joka jo voisin pappilan ryytimaassa rikkaruohoja nykkiä. Eikö niin, vaarini?

— Aivan niin, sanoi vaari, puhaltuen savupilven piipustansa. Kaikki oikein, kaikki oikein!

Samassa kulki maantietä ohitse joukko nuoria miehiä, jotka olivat humalassa, kiljahtelivat, lauloivat ja riitelivät. Eivät he kuitenkaan meitä nähneet, kun istuimme alhaalla törmän alla ja heillä kun oli ohran jyvä silmässä kuin silakka. Niin he menivät ja katosivat; mutta vaari katsoi heidän jälkeensä, huokasi pitkän huokauksen ja sanoi:

— Noin sitä mailmassa marssitaan, sukat ja säärykset parsitaan, ja vihdoin tulee vippu.

Nyt huomasi äitini, että kylpeminen oli unehtunut. Tosin oli hän lämmittänyt saunan sillä aikaa kun minä toimin juuston keitossa, mutta muut asiat olivat olleet mielessä, niin ettei hän sen koommin ollut muistanut saunaa, vaikka hän juuri ennen vaarin tuloa oli sanonut ukon olevan ahkeran kylpijän. Muutoin kylvettiin tavallisesti, niin juhannukseksi kuin jouluksikin, hyvin aikaisin; nyt oltiin jo lähellä auringon nousua. Äitini sanoi kuitenkin vaarille saunan olevan valmiina. Se ilahutti vaaria kovasti. Hänen silmänsä oikein kiilsivät, kun hän sanoi:

— Oletko, tyttäreni, lämmittänyt saunan ja jättänyt kylpemättä! Eihän niin pitänyt tekemäsi, jos siellä on vielä maidon haaluistakaan lämmintä, niin minä paikalla kylven. Kaikki kolme lähdimme juoksujalassa saunaan.

Meidän saunan kiuas oli kokoon kyhätty kovista kivistä, jotka eivät aivan vähällä lämpöä luotansa laskeneet, ja kiukaassa oli sen tähden vielä hyvin porisevaa kuumuutta, kun vettä päälle heitettiin. Kyllä se riitti tuolle entiselle rikkaalle Helmikankaan isännälle, ja hän kylpi ylen tyytyväisenä tuolla tyttärensä rakentamassa saunassa. Jopa hän saunan penkillä istuen teroitti sieralla ja pienellä öljykivellä, jota hän aina kantoi liivinsä isossa taskussa, tuppipuukkonsakin ja rupesi ajamaan partaansa. — Otan tuossa tyttäreni saunan penkillä pois partanikin, puheli hän, näillä moukkamaisilla kujeilla, nimittäin tuppipuukolla. — Parran ajeltuansa kaasi vaarini ämpärillisen vettä päähänsä ja lausui, nyt minä olen viittä vuotta nuorempi; kunpa vaan suutari saisi uudet pieksusaappaani valmiiksi, niin olisin oikein keveillä leskenkengillä varustettu leskimies. Samassa läksi hän ulos saunasta juoksemaan ja hyppäsi jokeen. Pari kertaa hän ui joen poikki ja tuli sitten takaisin uudestaan kylpeäkseen.

Minä katselin suurella uteliaisuudella tuon vanhan miehen kylpemistä, johon sivumutkina oli yhdistetty parran ajaminen ja uiminen, ja ajattelin että olisin valmis minäkin tekemään sen saman, vaan minulta puuttui vielä paljo hänen suhteensa. Minulla ei ollut partaa, ei keveitä lesken kenkiä eikä leskeyttäkään eikä uimataitoakaan eikä tyttäreni tekemää saunaa, siis ei yksikään näistä tempuista ollut minulle sopiva. Minä tyydyin siihen, että äitini heitti minunkin osaltani saunan kiukaalle pikkuisella kipolla vettä ja sitten kylvetti minun sievästi pienellä vihdalla ja pesi minut.

Aurinko oli noussut sill'aikaa kun olimme saunassa ja niin muodoin oli valvomisen päätarkoitus jäänyt saavuttamatta. Kuitenkin me menimme tyytyväisinä levolle.

Aurinko oli jo korkealla, kun heräsin, ja minä ajattelin mennä kirkkoon, mutta maailma oli mielestäni sinä aamuna nurinpäin, sillä nousunpuoli päivää oli muuttunut laskun puoleksi, itäinen taivas länneksi. Mitään puhumatta äitilleni jätin hänen istumaan kirjansa ääreen ja menin joen rantaan. Siellä katselin joka haaralle, vaan jos olisin mihin katsellut ja mitä kuunnellut, en missään huomannut mitään aamuntapaista. Karjan kellot kuuluivat likeltä ja etäältä ja itse aurinkokin aleni alenemistaan, sanalla sanoen, kaikki näytti pelkältä illalta, vaan minä en voinut uskoa sitä illaksi. Palasin siis takasin sisälle ja kysyin äidiltäni, missä vaari oli.

— Kuinka niin, sanoi äitini, oletko pyörryksissä?

— Kuinka niin, vastasin minä takaisin, mistä pyörryksiin olisin tullut? — Mutta todella itsekkin aloin uskoa pyörryksissä olevani.

— Vaari meni aamulla pappilaan, rupesi äiti puhumaan, sillä hänen piti kyyditsemän rovastia kirkolle, ja sanoi muutoinkin haluavansa käydä kirkossa juhannuksena, jolloin siellä on rippilapset. Olisin minäkin mennyt kirkkoon, mutta kun koko päivän nukuit, niin en voinut sinua jättää yksinäsi. Olisin tuota näen mä kerinnyt kyllä käydä kirkossakin sinuun nähden ja helposti ehtinyt takaisinkin tulla, kun vasta illalla heräsit.

Sen oli valvominen vaikuttanut; mutta mitä voin minä siihen, että juhannuspäivä oli mennyt, kunhan vaan ei kaikkea juustoa olisi syöty. Kysyin siis kohta äidiltäni:

— Vieläkö on juhannusjuustoa yhtään jälillä?

— Kyllä sitä sinulle asti vielä on, ala vaan syödä, lapsi.

Syötyäni muistin vaarin puheet yöllä ja rupesin kysymään äidiltäni, eikö olisi sopivinta, että minä menisin pappilan puutarhaa perkkamaan, niin ettei äitini ainakaan kesän aikana tarvitsisi pitää huolta elatuksestani.

— Sitä olen ajatellut koko päivän, vastasi äitini, sillä isä sanoi aamulla, että minun piti toimittaman sinun sinne, mutta minä pidän sinun vielä niin lapsena, että tuskin voin sinua tänä kesänä laskea mihinkään; ihmiset sanoisivat, etten minä voinut yhtä lasta elättää.

— Eihän se mitään tee, mitä ihmiset puhuvat, kun asia on itsestään hyvä. Minä menen pappilaan ja tiedän kyllä, ettei rovasti minua pahoin pitele.

— No, mene sitten, pääsethän tuolta pois, jos tulee paha olla, arveli äitini päättäväisesti, vaan ei iloisesti.

— Lähdetäänkö kohta? sanoin minä lapsen levottomuudella.

— Lähdetään, vastasi äiti lyhyesti, laskien kirjan kädestään.

Äitini oli hyvin harvapuheinen ja pani vitkastellen päällensä. Vihdoin me läksimme ja minä olin hyvin iloinen, että sain mennä ansaitsemaan leipäni ja samalla lain helpottaa äitini vaivoja. Näissä mietteissä tulin äitini seurassa pappilaan ja erinomainen puutarhan haju pisti taas nenään.

Kohta pihalla tuli vaari meitä vastaan, saattoi minut kyökkiin ja esitteli minun ruustinnalle, joka oli siellä. Minä en ollut ennen ruustinnaa nähnyt ja katselin häntä jotenkin terävästi silmiin, seisoen kyökin ovipielessä, sillä välin kun vaarini puhui hänen kanssaan niin hiljaa, etten monta sanaa erottanut. Kun keskustelu päättyi, käskettiin äitinikin sisälle. Ruustinna nousi ylös ja lähestyi äitiäni ja tervehti häntä kädestä, puristaen sitä kauan ja hellästi, ja punan lentäessä hänen vanhanpuolisiin kasvoihinsa alkoi hän puhua:

— Te olette Helmikankaan tytär ja olette itse rakentanut itsellenne mökin, te olette kelpo nainen; synty ja häpeä että teidät on narrattu, sen miehen synty ja häpeä, joka sen teki, eikö niin?

— Ei se, rakas ruustinna, ole narri joka narraa, vaan se joka antaa itsensä narrata, lausui äitini vastaukseksi, — seisoen suorana kuin kynttilä ruustinnan edessä.

— Kyllähän se niinkin on, sanoi ruustinna, että niitä kaloja, kuin ihminen pyytää, niitä hänelle sallitaan; mutta te, Maria, olette osottaneet itsenne niin kunnolliseksi ja jaloksi ihmiseksi, ettei teihin sovi, itse omistaen eikä toisten antaen, vähimmätkään herjaus-lauseet. Hänen pidän minä syypäänä onnettomuuteenne. Petturi periköön petturin palkan — — niin, vaikka anteeksi annettakoon suuret sanani, en minä tahdo ketään ihmistä tuomita. Kuinka muutoin ai'otte tämän poikanne kanssa?

— En ole itsekään oikein selvillä, mitä hänen suhteensa pitää tekemän, virkkoi äitini. Hänellä on niin väkevä into itseänsä elättämään, etten minä voi häntä estää työstä, vaikka pelkään hänen pilaavan terveytensä liian aikaisella työn tekemisellensä.

— Olemme kuulleet, lausui sitten ruustinna, Helmikankaan kertovan hänen työn-innostansa ja hän saapi täällä elustella puistossa ja kaikenlaisessa semmoisessa keveämmässä työssä. Emme siis millään muotoa tarvitse ruveta estämään häntä työstä ja siten tylsyttämään hänen intoansa. Katsottakoon vaan perään, ettei hän tee työtä voimainsa yli.

— No niin, jääköön sitten tänne! sanoi äitini.

Sellainen oli välipuhe, jolla minut pantiin rovastin puutarhuriksi, ja asian päätettyä sain minä ja äitini myöskin ruustinnalta ruokaa. Muistanpa vielä, että pappilassakin oli juhannusjuustoa, vaan ei se

pappilan juusto ollut läheskään niin hyvänmakuista, kuin äitini keittämä juusto.

Kun olimme syöneet, läksi äiti minun kanssani ulos kyökistä, ensin kiitettyänsä ja hyvästit sanottuansa ruustinnalle. Me istuimme vielä kauan yhdessä pappilan pirtin portaalla, siksi kun myöhäinen ilta käski eroamaan. Siis jätti äiti nyt minullekin hyvästi ja se oli ensikerran, kun oma äitini sen teki. Sitten hän lähti ja minä jäin pappilan pihalle katsomaan hänen jälkeensä. Ensi kerran tunsin itseni jätetyksi melkein oman onneni nojaan, ensikerran tunsin kaipausta ja ikävää äitini perään. Tuntuihan minusta juuri kun sekin puolisko maailmaa, joka muorini haudalla jäi vielä minun ja äitini jalkain alle, olisi minun erotessa äitistäni kadonnut hänen myötänsä. Nyt vasta osasin oikein rakastaa äitiäni. Hänellä oli kuitenkin etevyyden sija myönnettävä eikä mitään sopinut yhdenvertaiseksi taikka väliverhoksi äitini ja minun välille. Ei mikään eikä kukaan muu ollut kuin äitini, hän yksinään oli äitini!

Aamulla vei vaari minun perunamaalle, josta minun oli roskaruohoja pois nykkiminen, ja varoitti ett'en saa nykkiä pois perunan taimia. Eikä se muistutus ollut aivan tarpeeton. Perunan taimet tosin tunsin, vaan olisin ehkä huomaamattani tullut nykäisseksi niitäkin, jos ei minua olis siitä uudesti muistutettu. Nyt koetin varoa, etten koskaan tarpeellista tarpeettomain kasaan heittänyt.

Vaarini aseman pappilan perheessä huomasin kohta ensimmäisenä päivänä. Hän oli nimittäin isäntärenki, ja kaikkein täytyi totella häntä yksin pienimmissäkin. Paljo olikin hänellä tointa ja puuhaa, sillä rovestilla oli iso puustelli hoidettavana. Sen ohella oli hänellä paljo sivupuuhia, joita herrastalon herrastarpeet hänelle tuottivat. Muun muassa täytyi hänen käydä useammin Oulussa kun Helmikankaan isäntänä ollessansa. Enimmät herrasväen hienoimmista ruokolajeistakin täytyi aina hakea kaupungista ja kun usein tuoretta tarvittiin, niin oli vähintäinkin pari kolme kertaa viikossa siellä käyminen. Nämä kaupungin matkat olivat aina vaarini tehtävät.

Kun vaari oli poissa ja minä olin muun talonväen seurassa, kuuntelin minä sanatonna, mutta muutoin tuhentena korvana, mitä vaaristani juteltiin. Usein olikin heillä puhumista hänestä, vaan eivät kuitenkaan näyttäneet häntä vihaavan. Häntä pidettiin toimeliaana, mutta muutamat pistivät kumminkin aina pientä pilkkaa hänen selkäänsä takana, sanoen sellaista talonisäntäin, jotka talonsa ja isännyytensä juovat, joutuvan lopulta pappilan pehtoriksi.

Minä en puuttunut, en sekaantunut näihin salaisiin puheisiin, jotka olivat tavallista palvelusväen suun-maiskutusta, vaan tein määrättyt tehtäväni reippaasti ja voitin niin vähitellen koko väen suosion.

Minun toimenani oli, niinkuin jo alusta oli puhuttu, melkoisen suuren puutarhan puhdistaminen ja käytävien sannoittaminen. Vaarini teki minulle pienet yksipyöräiset käsikärryt, joilla minä hiekkaa puutarhaan työnsin ja käytävät niin kauniiksi laitoin, että rovestikin niitä oikein ihanteli ja ruustinna ja ryökkinätkin olivat hyvin kiitollisia. Usein sain minä jonkun kuparirahan, jota herrasväki juomarahaksi nimitti. Enimmät juomarahani sain minä kuitenkin siitä, kun hyvin kiivaasti juoksutin postilaukun kestikievarista kolme kertaa viikossa.

Totta puhuen ei minulla ollut paljo aikaa lapsellisiin huvituksiin enkä niitä paljo halunnutkaan, sillä tiesinhän olevani vieraan palveluksessa enkä äitini turvissa. Mutta oli minulla hyvitystä ja huvitusta. Sitä tuli minulle vaarin puolelta. Vaari oli minulle muorini sijassa. Muorin kuoltua rakastin vaaria, sillä hän oli nyt minun opettajanani, ja kun toiset lapset löivät palloa ja muuta rähinää pitivät, opettelin minä tekemään puulusikoita, puukauhoja ja pieniä lastenkärryjä ja rekiä, n.s. leluksia, ja sommittelin vuolemaan koiria, kissoja, lemmiä, lampaita, sikoja, hevosia, sanalla sanoen kaikkia mitä näin. Mutta ihmeellisin kaikista oli pieni nuuskatoosa, jonka vaarin johdolla veistelin kirjan muotoon ja josta rovesti minulle maksoi puoli ruplaa. Oli vaan suurin vastus, etten tahtonut jaksaa vuolla, kun olin liian nuori ja usein olin ulkotöistä hyvinkin väsynyt veistelemään ruvetessani. Usein leikkasin sormeenikin haavan, kun en vielä osannut veistä oikein hoitaa. Mutta aika kului kuitenkin hupaisesti ja vaikka olin aina työssä, pysyin minä terveenä ja kasvoin ja vahvistuin oikein silminnähtävästi.

Sunnuntaisin kävi äitini pappilassa minua katsomassa. Usein hän valitti ikävätä ja kolkkoa oloa yksinäisessä turvemökissä, kun oli aivan yksin. Surkea oli nähdä äitiäni, kun hän kyyneleet silmissä muisteli entistä lapsuutensa aikaa Helmikankaan suuressa talossa, jolloin hänellä oli ollut hausempi olo, kuin nyt omassa tekemässä hökkelissä. Selvästi huomasin, että hänellä oli ikävä minua. Minä koetin lohdutella häntä ja lupasin tulla talveksi kotiin. Yhtenä sunnuntai-iltana, kun istuimme pirtin portaalla, tuli umpimähkäinen sana hänen huulillensa. Jos joku hänen tuttavistaan menisi Raahen markkinoille, puheli äiti, niin hänkin menisi sinne; heinä oli hän vähän tehnyt sekä Vierimän hevosella vienyt parkit Ouluun. Tuo, että hän sanoi heinäa tehneensä, oli mielestäni tarpeeton sana, sillä joka kesä hän oli vanhassa kotitalossansa Helmikankaalla kaikissa ulkotöissä, niityllä, pellolla, riihellä ja vieläpä ojiakin pohjaamassa. Mutta että hän oli tehnyt vähän heinäa ja aikoi mennä Raahen markkinoille, oli minusta jotenkin umpimähkään. Olikohan aikomuksensa ostaa lehmä? Joutavia, mitä vielä, ajattelin minä. Kyllähän olin kuullut Liminkalaisten käyvän Raahen markkinoilta lemmiä ostamassa, vaan milläpä, ajattelin minä, äitini lehmän ostaisi. Tästä ei sen enempää ollut puhetta, vaikka äitini kävi joka sunnuntai minun luonani.

Syksyn tultua sain minä, niinkuin luvattu oli, uuden harmaan sarkapuvun, pappilan nuoren herran vanhat turkit ja vanhan lakin sekä vielä ruplan rahaa ja puolitoista tynnyriä rukiita ja pussillisen ruokaa kotia vietäväksi. Rukiin paljoutta, puoltatoista tynnyriä, ihmettelin minä, sillä pidin koko rukiit liikana palkkana, kun olin saanut sarkapuvun ja turkit ja lakin ja ruplan ja ruuan koko ajalta. Oliko sitten syystä vai syyttä, minä pidin kuitenkin vaarini syypäänä. Hän oli varmaankin käyttänyt viekkautta minua kohtaan ja palkkansa päälle rukiit rovastilta ottanut, narrataksensa minua luulemaan itseäni suuripalkkaiseksi kesärengiksi, mutta se luuloni ei ole vielääkään tiedoksi muuttunut. Mutta hyvästit annettuani ja saatuani, minä kaikkineni lähdin ja pappilan hevosella minua vietiin. Pian olin jälleen kotonani.

KAHDEKSAS LUKU.

Minä rupean kauppiaaksi.

Kotona olin ja kesä oli mennyt. Oli jo kekrin aika, lunta maassa ja luontokappalten täytyi saada sijansa seinien sisäpuolella. Saunamme oli muuttunut lehmän asunnoksi, sillä äitini rahat ja Raahen markkinat olivat asioita niin muodostelleet. Minun juomarahani luulin ensin myöskin olevan joko päänä tahi häntänä tuossa sievässä, vähän köykkyselkäisessä puninkirjavassa lehmässä, sillä minä olin aina joka kerta, kuin äitini pappilassa kävi, antanut hänelle kaikki kopeikkani. Mutta eipä niin ollut, kaukana siitä. Raahen markkinoilta oli minulle tuotu isonlainen, lätkäinen säästöpyssy. Muutamat nimittivät sitä säästölaatikoksi, mutta minä sanoin sitä säästökannuksi, sillä sen ulkomuoto oli kun vanhanaikaisen puisen juomakannun. Siinä säästökannussa oli kaikki rahani, aivan arvollaan, sellaisena kuin net olin saanutkin. Siis ei mikään paikka äitini lehmässä ollut minun ostamaani. Mutta äitini sanoi minulla olevan joltinenkin omistusoikeus lehmään, kun olin poissa ollessani jättänyt kuluttamatta äitini ansiota syömiselläni, ja oli äitini niin muodoin saanut säästönsä, johon hän jo alun oli pannut monien vuosien kuluessa, viime kesänä niin vahvasti kasvamaan, että riittivät lehmäksi. Enkö ollut sanonut niin pappilaan kuin myöskin parkin kiskontaan lähtiessäni, että minäkin voisין hyötyä tehdä! Pian siis kaunis alku loppuansa kiitteli.

Meillä oli syytä iloita. Minä olin tuonut jyviä, lehmä antoi maitoa, ja perunoita oli saatu omasta pellostaan niin paljo, että riitti myydäkin. Sitä paitsi oli minulla vielä käsitöissänikin kauniita alkuja, vaikka nuo ennen mainitut elävien kuvat, lusikat ja kapustat vaativat vielä paljon silitystä ja kirnutusta. Valmistaessani pikku teoksiani noudatin tarkalleen vaarini neuvoja ja niin tulivat kaikki kesällä kesken jääneet kalut jo ennen joulua valmiiksi ja puleeratuiksi. Mutta nyt tuli kysymys, mitä niillä tekisin. Neuvoteltuani. äitini kanssa päätin, että koska aine ja alku ovat pappilasta, on oikeinta viedä ne sinne valmiina takaisin. Niin teinkin vähää ennen joulua, ja annoin kaluni ruustinnalle sanoen: Minä olen nämä kapineet täällä ollessani aloittanut ja koska ovat pappilan haloista veistetyt, niin annan minä kaikki ruustinnalle, enkä niistä mitään pyydä.

— Kiitoksia paljo, sanoi ruustinna, oletpa sinä hyvä poika sorvaamaan.

Samalla hän meni rovastille näyttämään teoksiani.

Vähän ajan takaa tuli rovasti kyökkiin ja kaikki ryökkinätkin hänen perässään ja ruustinnakin oli siinä samaisessa joukossa. Kaikilla oli suu naurussa, juuri kuin heillä olis ollut aikomus minulle nauraa. Sitä eivät he kuitenkaan tehneet, he vaan myhäilivät puuveistoksilleni, joiden pysyväisestä arvosta sanoivat Ranskan ja itse Italiankin puulusikan- ja kapustain veistäjien täytyvän todistuksensa antaa. Niin muodoin oli minulla hetken aikaa hyvää korvissa ja hetken perästä hyvää suussakin, sillä minulle tuotiin leipäjuustoa, vehnäkakkua ja maitovelliä. Mutta vielä pieni hetkinen, niin tuli hyvää taskuunkin, nimittäin kaksi rahaa. Toinen kimaltelevan kirkas hopeinen rupla, toinen paljoa pienempi ja tummempi 25 kopeikan raha. Silloin oli hyvät korvissa, hyvät suussa, hyvät silmissä, hyvät vielä taskunkin vuorin välissä, ja minä sanoin sydämestäni suuri kiitosta, hyvästi nyt, ja läksin.

Palatessani poikkessin Seppämatille, joka teki minulle halvasta hinnasta lusikkavuolimen. Sen saatuani menin iloisena kotiin. Ruustinnan antamat rahat annoin äidilleni säästöön pantavaksi; niistä oli vaan 5 kopeikkaa poissa, lusikkaveitsen hinta.

Äitini pyysi Vierimän ukon tuomaan rankakuorman ja autti minua kapusta- ja lusikkapuiden hakkaamisessa. Vaikka oli nainen, osasi hän hyvin käyttää kirvestäkin. Samoista rangoista veistettiin myös suksipuut ja kaikki asetettiin uunin päälle kuivamaan. En ollut vielä koskaan suksia tehnyt enkä

tehtävän nähnyt, mutta äitini kehoitti minua rupeemaan niitä veistelemään. Sievät, pienet sukset, arveli hän, ovat hyvin kelpaavia kaluja kaupungin lapsille ja niistä saapi kyllä hintaakin. Minä juoksin Vierimälle isännältä vanhoja suksia lainaksi pyytämään. Vierimän ukko kysyi, mitä minä suksilla tekisin, aioinko opetella hiihtämään. Minä vastasin rupeavani suksia tekemään kaupaksi. Ukko ihmetteli vielä ihmettelemästä päästyänsäkin minun muka liian aikaista työ-intoani. Antoi hän kuitenkin sukset, mutta ennenkuin läksin pois, neuvoi hän minua, että kun päätarkoitus on elatuksen saanti, niin olisi hänen mielestään sopivinta, että aluksi ottaisın keveämmän työn toimittaakseni. Minä menen, jatkoi hän puhettaan, huomenna kaupunkiin, ja jos tahdot, niin tuon sieltä sinulle pieniä kirjoja, lauluja ja kuvia, joita voisit kaupitella nyt ennen joulua, sillä ihmiset ostavat juuri joulun edellä sellaista tavaraa jaellaksensa niitä lapsillensa joululahjaksi. Jollei sinulla itsellä ole rahaa, niin minä tuon omalla rahallani. Minä tuon neljän ruplan edestä ja sinä saat maksaa jolloin kulloin tulevaisuudessa, ei sillä ole mitään kiirettä.

Minä käskin hänen tuoda mainitun summan edestä ja lupasin ruveta kirjakauppiiaaksi ja menin sukset olalla kotiini.

Kotiin tultuani kerroin äidilleni Vierimän ukon hyvät lupaukset ja äitini mielistyi siihen kohta. Hän lupasi itsekin kulkea toisella puolen pitäjämästä lyhemmillä matkoilla, sillä hän sanoi ei saattavansa lehmän tähden pitkälle lähteä. Minun hän taas lupasi pitemmällekkin mennä, kun vaan varoisin, etten eksyisi korpiteillä.

Sanasta miestä, sarvesta härkää. Niinpä Vierimän ukkokin aivan sananlaskun mukaan toi minulle kaupungista kirjat, laulut ja kuvat. Omalla rahallaan oli hän ne ostanut, niinkuin oli luvannutkin. Se oli täsmälleen kaksi päivää sen jälkeen, kuin olin sukset lainannut. Mutta onhan se tavallista, että kun seppä on työnsä tehnyt, niin hän pyytää palkkansa. Vierimän ukko, vaikka vaan torppari, teki juuri kuin seppä. Kun hän itse kantaen oli tuonut kotiin kauniin paperimytyn ja minä olin aukonut ja kaikki tarkalleen tutkinut, pyysi hän minulta kaikkein kauniimman kuvan kasasta vaivansa palkaksi. Mikä ihmeellinen mies tuo Vierimän ukko, ajattelin minä, pyytää minulta viiden kopeikan maksavaa kuvaa siitä kaikesta vaivasta, kun on omalla rahallansa, omalla hevosellansa, omassa kainalossansa tuonut minulle, kuin suurellekin herralle, tavarat kotiin, ja päälliseksi vielä nähnyt sen vaivan, että on seisonut puolen päivää kirjapuodissa valikoitsemassa sopivia ja hyvin kaupoksi meneviä arkkia. Eikö totta tosiaan jo kaikki ihmiset ihmettele noin jaloa työtä köyhää poika raukkaa, isätöntä turvatonta kohtaan. Ajatelkaapas, onko sellainen työ viiden kopeikan kuvalla maksettu. Mutta totinen totuus on, että sen hän pyytää eikä enemmästä huoli, vaikka 50 ajastaikaa hänen edessänsä seisoisin ja tarjoisin. Mutta onhan tällä niinkuin muullakin syynsä.

Kuvataulu, jota Vierimän ukko tahtoo, on joulu itse. Siinä on kuvattuna Neitsyt Maria, ja Jesus lapsi hänen polvillansa; ukko tahtoo asettaa juuri tämän taulun jouluksi rauhalliselle seinällensä. Mutta hän ei tahdo ostaa Jesusta rahalla, vaan hän pyytää sitä minulta juuri kuin lahjaksi, eikä edes niinkään, että hän sen olis ansainnut saada. Sillä hän sanoo itse näin: Seitsemän-vuotisen, viattoman lapsen kädestä tahdon minä ottaa tämän taulun joululahjakseni ja niin saatuna tämä taulu saarnaa minulle enemmän kuin seitsemän postillan vuotuiset saarnat. Sitten hän vielä lisää: Tolpan Pirjolta olisin minä jo monta vuotta sitten saanut ostaa samanlaisen taulun, mutta minä en osta rahalla kalliin Vapahtajani kuvaa, enkä semminkään, en milloinkaan sitä loitsijan ja taikuri-eukon kädestä osta.

Näitä viimeisiä sanoja lausuessaan nousivat vedet ukon silmiin, emmekä minä ja äitinikään voineet olla kuivin silmin.

Minä annoin sanaakaan sanomatta kuvan ukolle ja kiitin häntä nöyrästi kaikesta siitä hyvästä, jonka hän oli minulle osoittanut. Mutta en minä kiittelemisessäni päässyt puoliväliinkään hänen suhteensa, sillä hän kiitteli minulle lukemattomilla eri sanoilla ja onnentoivotuksilla, siksi kuin hän sievästi pisti kuvan kainaloonsa ja läksi astumaan kotiinsa.

Nyt oli käynyt kaikki hyvin, vieläpä toivonikin ylitse. Velaksi otettua kauppatavaraa oli minulla koko neljän ruplan edestä. Ja juuri se, että tavara oli velaksi otettua, antoi minulle kiirettä pian kaupalle lähtemään, sillä velan maksaminen oli mielessäni, omasta voitostani pidin vähemmin lukua. Siis jo samana iltana suoriuduin matkalle, jättäen kotiin osan kirjoista ja kuvista, joita äiti lupasi kaupitella, ja niin minä lähdin, vetäen tavaroitani pienessä kelkassa. Noin kello yhdeksän aikana tulın eräeseen taloon Limingan kirkon kylässä.

Irroitettuani kirja-korin kelkasta, astuin pirttiin, kantaen koria kainalossani. Täällä olivat ihmiset paraikaa illallisella pöydän ympärillä, ainoastaan yksi vanha akka istui penkillä lähellä ovea. Minä sanoin: hyvää iltaa! ja istuin penkille, lähelle akkaa. Ei kukaan vastannut mitään, ei edes akkakaan, jonka viereen istuin. Minä laskin korini penkille ja näin samassa, että akallakin oli kori vierellensä, ja kun tarkemmin katsoin koria, joka oli ilman peittoa, näin siinä olevan aivan samallaista tavaraa kuin minullakin, nimittäin kirjoja, lauluja ja kuvia. Tuosta huomasin, että olimme molemmat kirjakauppiaita, ja minä ajattelin kohta lähteä toiseen taloon, pyytämättä siinä talossa yösijaa, vaikka jo olikin

myöhäistä. Mutta samassa loppui väen illallissyönti ja muuan vanhan puoleinen mies tuli minun tyköni ja kysyi, mistä poika ja mitä kaupan?

Minä vastasin olevani Alatemmekseltä kirja-tavaroita kaupittelemassa.

Siihenpä akka jo kohta ehätti sanomaan:

— Mitä sinä Alatemmekseltä olet? valehtelet kai. Kyllä minä Temmes alapään pojat tunnen, sillä minä olen sieltä myös enkä tuommoista poikaa ole siellä missään nähnyt.

Akan puheesta olin vähällä säikähtyä niin, että jo itsekin olin vähän eperolla sanojeni totuudesta. Minä katsoin akkaa tarkemmin silmiin, jotka hyvin näin, kun eräs talon piika lähestyi meitä, pitäen kädesssä pärevalkiaa. Pian oli koko talonväki ympärilläni, sillä minä olin noussut seisomaan ja seisoin akan edessä, kaikki muu väki takanani. Ja hyvä se, akka olikin vanha tuttu, tuo ilkeä Tolpan Pirjo.

— Vaikk'ette minua tunne, sanoin minä hänelle, niin minä tunnen teidän. Olettehan ruumisten pesijä, Tolpan Pirjo, kotonanihan olen teitä nähnyt.

— Hyi, onko hän ruumiin-pesijä? kuului ääni takanani. Sen sanoi talon pieni, noin viisivuotinen tyttö.

— Mene hiiden pisahan! sanoi akka minulle, ja häpeä! Olenko minä mikään ruumiin-pesijä Tolpan Pirjo sinun poikarakin edessä?

Silloin isäntäkin ryhtyi puheeseen, sama mies, joka minulta oli ensin kysellyt, ja sanoi:

— Kyllä minäkin Tolpan Pirjon tunnen. Hän on oikea naisten lemmikki. Kyllä Pirjo tuntee ja tietää, miltä ilman-suunnalta millekin tytölle sulhaset tulevat, ja tietää, minkä näköisellä hevosella ne ajavatkin, kunhan vaan tytöt ensin toimittavat Pirjolle viinapullon, josta se tähystelee ja asiat selville saatuansa kulahuttaa viinan suuhunsa. Hei, tytöt, pian viinaa toimittamaan Pirjolle. Pitäkää hyvin akkaa, kyllä se teidät vielä peseekin, kun aika tulee.

Sen sanoessaan meni isäntä ovesta ulos, nauraen ääneensä. Hänen väliin tulonsa katkaisi riidan Pirjon ja minun välilläni ja minä asetuin uunin viereen seisomaan. Jonkun ajan päästä päätin parhaaksi nousta uunin päälle, sillä ulkona oli jokseenkin viiltelevä pakkaneen. Siellä istahdin katselemaan, mitä tapahtuisi. Väki puheli niitä, näitä illan kuluksi, eikä kenelläkään näyttänyt olevan kiirettä levolle mennä, vaikka vuoteet kohta illallisen syötyä tehtiin. Tolpan Pirjo istui vaan entisessä asemassaan penkillä eikä virkannut sanaakaan. Vihdoin aloitti muuan talon rengeistä puhuttelemaan Pirjoa.

— Minun jalkaani pakottaa niin armottomasti, sanoi renki, minä luulen, että siinä on kalma; voisittekohan, vieras, vähän auttaa minua?

— Mistäs siihen luuloon olette tullut, että siinä kalma on? kysyi Pirjo.

— Kolme vuotta sitten, kun olin hautuumaalla hautaa kaivamassa, pirahti suuhuni vähän santaa ja siitä lähtien on toista jalkaani ajoittaisin pakottanut.

— Vaikea on minun sitä käsittää, että suun kautta olisi voinut kalma mennä toiseen jalkaan, samalla vahingoittamatta sisällyksiä, sanoi Pirjo. Olkaa hyvä ja näyttäkää minulle jalkanne, kyllä minä melkein älyän, kun saan nähdä, onko kalmaa vai muuta puutunnaista, tartunnaista.

Silloin veti mies saappaan jalastaan ja Pirjo rupesi tutkimaan. Kun oli jalkaa kyllin katsellut, sanoi hän: jalka näyttää aivan terveeltä, vaan voipihan sitä särkeä sisällisesti, josta minä pesisin sen.

— Olkaa niin hyvä! pyysi mies, kääntäen silmänsä toisiin miehiin päin, katsellen veitikkamaisesti, ja kaikki, niin piiat kuin rengitkin koettivat täysin voimin pidättää nauruansa. Pirjo vaan ei mitään huomannut.

Reippaasti astui hän lieden luo, näki ilokseen padassa olevan haaleata vettä ja sieppasi sukkelaasti pirtin nurkasta vanhan kiulun. Se oli siihen tuotu sulamaan, kun oli ollut täyteen jäätyneenä. Kirvespohjalla kolahutti Pirjo vähän kiulun pohjaa ja jää putosi. Sitten hän täytti kiulun haalealla vedellä ja meni niin kiulu kädessä penkin luo, jossa renki istui. Nyt pudotti hän kolme kuparirahaa kiuluun ja peitti sen päahuivillansa. Hetken päästä otti hän peitteen pois ja piti päätänsä kiulun päällä, josta nousi höyryä, ja hän luki loitsurunoja hiljaa höpisten. Minä hiivin hiljaa alas uunilta ja menin seisomaan hänen taaksensa, mutta en kuullut mitään muuta kuin säkeet:

Pahasta paha tulee,
Pahan miehen siemenestä.

Näitä sanoja matki hän kumminkin viisikymmentä kertaa peräkkäin, ennenkuin rupesi pesemään

jalkaa. Peseminen oli pikemmin tehty kuin itse loitsiminen, sillä hän vaan valeli jalkaa kolme kertaa. Sitten hän paineli jalkaa vedessä olleilla kuparirahoilla kolme kertaa kullakin ja sen tehtyä pyyhki hän rahat kuivaksi villaisella rievulla, peittäen rievun kiuluun. Tämän olisi voinut luulla kaikki päättyneeksi; mutta Pirjo rupesi nyt tahtomaan renkiä hautuumaalle, jonne pesuvesi oli vietävä, samaan paikkaan, missä santa sairaan suuhun oli mennyt. Miespä ei kuitenkaan lähtenyt yön selkään, pakkaseen, vaan otti äkkiä kiulun korvasta kiinni, juoksi sen kanssa ulos ja palasi samassa takaisin tyhjän kiulun kanssa. Sitten hän sieppasi kirveen ja hakkasi kiulun kappaleiksi.

— Tuota minä annan mokomille loihutumetkuille, ei minun suussani enemmän kuin jalassanikaan ole mitään kalmaa, eikä minun jalkaani ole särkenytkään. Tahdoin vaan koettaa, tietääkö tietäjä itsestään mitään; mutta selvästi näen, että te, Pirjo parka, vaan pidätte joutavaa höpistemistä ja koetatte uskottaa yksinkertaisia ihmisiä valheillanne.

Silloin rupesivat kaikki nauramaan täyttä kurkkua ja lyömään käsiänsä yhteen. Mutta Pirjo istahti penkille kirjakorinsa viereen, ollen tuosta odottamattomasta tapauksesta kovin hämillänsä. Katsoen vihaisesti kaikkiin lausui hän:

Syökää äimää yhdeksän
Ja kaikki kirkon kalmat,
Senkin irvileuat.

Siihen ei kukaan vastannut mitään, kaikki näyttivät olevan tyytyväiset tuomioonsa, sammuttivat päreen ja panivat maata.

Minäkin olin taas entisellä paikallani uunin päällä ja koetin selälläni maaten saada unta silmiini, vaikkei siitä tahtonut tulla mitään. Kuitenkin vaivuin viimeinkin unen horrokseen, mutta samassa kuului kirkon kellon läppääminen tapulista, joka säikäytti minun aivan hereille. Kun katsoin akkunaan päin, näytti kuin koko maailma olisi ollut tulella, huonekin oli valaistu niinkuin kirkkaalla päivällä. Yhdellä hyppäyksellä olin minä laattialla ja juoksin toisten perässä ulos. Ovea kiinni painaessani kuulin Pirjon penkillä maataessaan sanovan: Paraisi ikään mokomille viisaille!

Pihalle tultuani näin minä, että talon sauna oli ilmiliekissä. Iso joukko miehiä ja naisia liikkui tulen ympärillä, koettaen sitä sammuttaa lumella. Yhteisellä ponnistuksella saatiinkin sen valta vähennetyksi ja estetyksi pääsemästä läheiseen lammas-navettaan. Se olikin pää-asia, sillä jos lammas-navetta olisi syttynyt, olisi melkein koko talon perikato ollut varma, kun tuuli oli asuinhuoneisiin päin eikä minkäänlaisia palonsammutus-neuvoja löytynyt. Minäkin heitin kaiken voimani takaa lunta tuohon saunan rovioon, joka lumesta huolimatta paloi maan tasalle. Kun tuli oli sammunut, niin ettei kipinääkään enään näkynyt, meni talon väki sisään ja vieraat ihmiset lähtivät kukin kotiinsa. Tuvassa otettiin valkea päreeseen ja ruvettiin valvomaan, sillä kaikki olivat niin levottomaksi tulleet, ettei uni näyttänyt kellekään maittavan. Isäntäkin tuli pirttiin ja kun hän huomasi Pirjon makaavan penkillä, kasvot alas käännettynä, kysyi hän:

— Olikos Pirjokin saunan sammutuksessa?

Pitkään haukotellen vastasi akka: Mitäpä minäkään olen velkapää kenellekään hyvää tekemään, eipä minullekaan kohtuutta tehdä. Kaikkihan minua pilkkaavat, yksin kolmikylki koiratkin.

— Niin, mutta jos pahuus saisi täyden vallan maailmassa, niin ei yksikään huone, ei yksikään ihminen maan päällä seisoisi.

— Pahaa kait minun luulette teillekin tehneen?

— Pahasti tarkoitettu on jo pahasti tehty.

Kuunnelllessani tätä sananvaihtoa satuin luomaan silmäni kirjakoriini. Se oli tyhjä, jota vastoin Pirjon kori oli kasvanut kukkurapääksi. Minä päästin hätäisen äänen ja huusin: Pirjo on pannut minun kirjani omaan koriinsa, mitä minä nyt teen?

— Kuinka sanoit poika? sanoi isäntä.

Siihen ehätti Pirjo kohta verkalleen lausumaan: Sanoo minun hänen kirjansa varastaneen.

— Jos olette ottanut pojan kirjat, niin antakaa ne pian takaisin, puhui isäntä vakavasti.

— Huuti, hävytön, huusi puolestaan Pirjo, olenko minä milloinkaan mitään varastanut? Tuskin pojalla mitään kirjoja on ollutkaan.

— Älkää sanoko niin, virkoin minä. Olihan minulla enemmän kirjoja kuin teillä.

— Käskittekö minun huutia tietämään, kuului nyt isäntä sanovan entistä kiivaammin, tietäkää itse huutia ja antakaa pojan kirjat pois. Kyllä minä näin, että pojan kori oli täynnä kirjoja illalla ja teidän korissanne oli vaan muutamia. Jos ette hyvällä suostu, niin pääsette siitä vastaamaan, ei tuo niin mitätön asia ole, ettei voida oikeuteenkin mennä. Ota, poika, omas pois, ei sinun tarvitse antaa kirjojesi niin mennä, kyllä minä vastaan. Samassa otti isäntä kirjakorin penkiltä syliinsä ja minä muutin omaan koriini kaikki tavarani, jotka kyllä tunsin, ja annoin sitten korini isännälle. Hän vei sen kamariin ja vasta takaisin tultuansa antoi hän Pirjon korin pois lausueessaan:

— Onhan Pirjon kori entisellään nyt.

— En minä huoli koko koristani enään, pitääkö, kyllä minä näytän, kuinka oman käden oikeutta tehdään, sanoi Pirjo.

— Oman käden oikeutta, toisti ukko, pitääkö vaan suunne kiinni taikka pääsette huomenna vallesmannin tykö. Tämän jälkeen läksi isäntä ulos pirtistä sanoen mennessään väelle: Älkää päästäkö Pirjoa karkuun, minä panetan hänen huomenna kiinni.

— Sopisihan tuotakin nähdä, että minä olisin huomenna kiinni, mutisi Pirjo, otti korinsa ja aikoi lähteä ulos. Mutta samassa hyppäsi mies, jonka jalkaa hän oli pessyt, ja tarttui Pirjoa kiinni takaapäin ja ohjasi hänen penkille.

— Te kuulitte, sanoi renki, että isäntä käski meidän pitää teitä silmällä ja isännän käskyä tulee palkollisen täyttää. Ei päästetä Pirjoa tänä yönä tästä talosta.

— Ja minä sanon, kuului Pirjon suurta, että vielä se toisenkin kerran leimahtelee.

— Aiotteko polttaa talon? kysyi yksi pii'oista, älkää Jumalan tähden!

— Tekös saunankin sytytitte! lausui muuan renki.

— Se on sama, jos minä sytytin eli ei, en kumminkaan olisi ikinä sammuttanut sitä saunaa, sanoi Pirjo.

— Mitä ihmeellisiä puhuu tuo akka, sanoi se mies, jonka jalka pestiin, jokohan vaan on joku yhteys saunan palon ja Tolpan Pirjon välillä?

Siihen ei Pirjo vastannut mitään, vaan pani maata penkille. Päre loppui pihdissä, pimeä tuli ja kaikki yksi toisensa perään vaipuivat uneen.

Minäkin nukuin rahilla istuallani, nojaten kylkeäni pöytää vasten, enkä herännyt ennenkuin aamulla, jolloin kaikki toisetkin nousivat; mutta Tolpan Pirjo oli kun olikin karannut meidän maatessamme.

Isäntä tuli noin kello kuuden aikana pirttiin ja nauroi oikein voimansa takaa Pirjoa, kun hän oli karannut, ja toi minulle kirjakorini. Sitten isäntä ja melkein jok'ikinen otti minulta kuvia ja lauluja ja tavarani vähenivät paljo siinä talossa. Mutta kun läksin ulos ja rupesin ottamaan kelkkaani, niin ei kelkkaa ollutkaan. Taas muistin ilkeää akkaa ja arvasin hänen sen vieneen, läksin kävelemään kantaen koria käsivarrellani.

Sinä päivänä oli minulle onni myötäinen. Pimeän tullessa oli minulla vaan kolme pientä kirjaa jälillä ja rahaa oli kerääntynyt yli viiden ruplan. Siis oli melkoinen voitto lähtenyt ja minä mennä laputtelin hyvällä mielellä kotiini, vaikka olinkin kelkkani menettänyt.

Kun kotiin pääsin, oli äitini erittäin iloinen. Hänkin oli käynyt samana päivänä kauppamatkoilla ja myynyt kaikki kotiin jättämäni kirjat. Hän oli niistä saanut yli kolmen ruplan ja siten olin kirjoillani saanut kaikkiansa kahdeksan ruplaa. Tämä voitto tuntui liian suurelta ja me aloimme epäillä, että Vierimän ukko oli ostanut kirjoja enemmän kuin neljän ruplan edestä.

Minä lähdin kohta velkaani maksamaan Vierimälle ja otin neljä ja puoli ruplaa mukaani. Ajattelin näet puolella ruplalla palkita kelpo ukkoa hänen hyvästä työstään. Mutta kun tulin perille ja rupesin ukolle rahoja lukemaan, katsahti hän ensin rahoja ja sitten minuun ja lausui:

— Pidä sinä rahat, en minä niitä nyt tarvitse, enkä minä niitä ensinkään maksun päälle antanutkaan. Tahdoin vaan auttaa miestä mäessä.

Mahdotonta oli minun saada ukkoa minkäänlaisilla puheilla myöntymään. Minun täytyi mennä kotiini rahoineni, niinkuin olin tullutkin. Kun kerroin asian äidilleni, ihmetteli hän suuresti eikä voinut käsittää, miksi naapurin ukko meitä niin auttoi. Ehkä hän kuitenkin minulta itseltäni ottaa rahat, arveli äitini. Mutta toisena päivänä, kun äitini meni itse rahoja viemään, ei hänellekään paremmin käynyt, vaan täytyi hänenkin tuoda rahat takaisin.

YHDEKSÄS LUKU.

Odottamaton merimatka.

Jääpuikot ja rakeet, lumi ja hanget olivat jo auringon paisteessa sulaneet, ja ihana kesä oli jälleen saapunut Temmeksenkin rannoille. Koivuissa olivat lehdet hiiren korvalla; siis paras aika vispilänvarpuja kuoria. Nyt oli minun kiireesti tekeminen kasa vispilöitä, lähteäkseni niiden ynnä talvella valmistamieni puulusikkain ja kapustain kanssa onneani koettamaan tuohon minulle vielä aivan outoon Oulun kaupunkiin. Siis oli työni että koivikossa kerätä vispilöiksi sopivia varpuja ja kuunnella lintujen katkeamatonta viserrystä. Mutta vaikka oli luonnon ihanainen kukoistus-aika, muistin minä metsässä työskennellessäni muutamia juhlallisia aikoja kuluneella talvella. Semmoinen aika oli jouloullut. Enkö sitä suurimmaksi osaksi ollut viettänyt Vierimällä, johon äiti ja minä olimme olleet kutsuttuina vieraiksi. Enkö saanut ajaa Vierimän hevosella kirkkoon ja istua ukon rinnalla eikä enään kelkalla ajamisesta ollut puhuttakaan. Siihen vielä lisäksi uusivuosi onninensa, Hiivaknuutti, Pirjonpäivä, pääsiäinen, helatuorstai, helluntai ja muutamassa välissä vielä kevätkinkerit, kiitokset ja kirjalliset suosiolahjat. Täysi syy oli minulla olla tyytyväinen ja onnellinen mielessäni!

Mutta miksi panin Pirjon päivän muistettavain asiain luetteloon ja jätin laskiaisen pois? Syy oli se, että Tolpan Pirjo ei ollut enää meidän mailla, taikakonsteillansa Pirjon päivää pilaamassa, vaan oli vielä karkumatkalla, teillä tietämättömillä. Laskiaistiistaina taasen mäkeä laskiessani katkaisin keulan lainatusta kelkasta ja sain maksaa siitä 20 kopeikkaa. Näitä kaikkia ajattelin vispilänvarpuja kuoriessani, ja vielä sitäkin, etten vielä ollut kyennyt suksia tekemään. Suksia siis ei ollut kaupunkiin viedä; mutta olihan sitä kauppatavaraa muutenkin, kun vispilät vihdoin valmistuivat. Ilman muuta matkaseuraa, kuin ilman lintuset, oli minun suorittaminen tuo kahdenkymmenen-neljän venäjän virstan pituinen matka kaupunkiin. Minä sidoin vispilät yhdeksi taakaksi, asetin lusikat ja kapustat myöskin jonkunlaiseksi nipuksi ja nostin sitten kuorman selkään. Hyvästiksi antoi äitini minulle pienen suutelon ja niin läksin minä astumaan mutkan kautta suoraa. Tehdäkseni matkani vähän pidemmäksi, kävin näet ensin Vierimällä näyttämässä miehuuttani, että uskalsin lähteä yksin kaupunkiin, ja jättämässä heillekin hyvästit. Kaikki olivatkin kummastuksissansa minun rohkeudestani, ja Loviisa hän se minua oikein kehui, sanoen ei sellaista poikaa missään nähneensä.

Silloin sitä taivalta katkaistiin, kun Vierimältä lähetettiin. Silloin juostiin ja hypeltiin, eikä maantie suinkaan itsekään tietänyt, mikä pimp-pamppala, tupsis tupsis hänen päällensä silloin kulki, vaan kyllä minä tiesin, mikä se oli ja mistä sellainen ääni syntyi. Kapustat ja lusikat ne selässäni pimp-pamppalaa huusivat ja vispilät tupsis tupsis, vaan vähät siitä, rahojahan ne ennustivat.

Helteiseksi muuttui tuo kevätkesäinen sydänpäivä, kun saavuin Kempeleeseen. Reippaasti olin kulkenut yli tuon kahdeksan venäjän virstaa leveään aron, jota sanotaan Limingan isoksi niityksi, mutta Kempeleen kankaalla seisahdin vähän, lämpymästä lähättäen. Minä kävin erään Vappula nimisen talon kaivosta raikasta vettä juomassa ja jatkoin taas matkaani tuon pienen ja sievän kappeliseurakunnan halki Ouluun päin. Tavattomasti väsyneenä astuin vihdoinkin ehtoopäivällä Limingan tullista kaupunkiin ja, vaikka tuntuvasti väsytti, levenivät silmäni isostikin, kun näin Oulun kaupungin ensikerran kaikessa loistossansa, ja oikein ilomielin astelin noita kivisiä, komeita katuja, joille päiväpaiste hopean kirkkautta vuodatti.

Olin kaupungissa, mutta kun sen komeutta ihailin, rupesin pian epäilemään, tokkohan niin loistavan kylän asukas syökään puulusikalla, käyttääkään kapustaa, hämmentääkään velliänsä varpuvispilällä. Menin niissä mietteissäni meren rantaan. Siinä oli halkokaljaasi, josta vast'ikään oli kaikki halot pois tyhjennetty.

Kaljaasissa oli kolme miestä juuri paraikaa syömässä, kuin siihen saavuin, ja kun miehet näkivät, että minä olin lusikan kauppias, käskivät he minun tulemaan kaljaasiin. Minä tietysti menin, ja katsoen tavaroitani rupesivat he minulta kiusaamaan yhtä lusikkaa miestä päälle ja lupasivat antaa ruokaa syödäkseni niiden edestä, vieläpä tarjosivat minulle yömajaa tuossa pikku laivassansa. Hyvä kelpaa! ajattelin minä ja mielistyin miesten kaikkiin tuumiin. Oivallista lihaliientä ja ohraista rieskaleipää ja lohta sain minä syödä vatsani täyteen, josta meni minulta kolme lusikkaa. Kun olin syönyt, rupesin katselemaan Oulun kaupunkia mereltä päin. Kovin oli se sieltäkin katsottuna kaunis. Vähän aikaa siinä sinne ja tänne silmäiltyäni, näin minä kolme hevosta raskasten kuormain kanssa lähenevän kaljaasiamme ja seisahtuvan juuri sen kohdalle. Ajajat heittivät säkkeitä rannalle aivan lähelle meitä, ja kun yhdeltä kaljaasin mieheltä kysyin, mitä säkkeitä net ovat, niin sain vastauksen:

— Ei ne ole säkkeitä, ne on jauhomattoja.

Kun olin kauheasti väsynyt, nukahdin erään kannella olevan isonlaisen arkin päälle. Siinä vaivuin

vähitellen unen horrokseen ja rupesin nukkumaan niin sikeästi, ett'en ensinkään tietänyt, mitä ympärilläni tapahtui. Sen muistan kuitenkin, että minulta jotakin kyseltiin. Varmaankin minulta kysyttiin, mistä olin kotoisin, sillä oman vastaukseni muistan, vaikka niinkuin unessa sanottuna. Sanoin näet olevani Limingasta Helmikankaan tyttären poika. Sen perästä laskettiin minut pitkälleni johonkin pehmeälle ja siinä minä sitten olin enkä siitä mihinkään jaksanut, enkä pyrkinyt.

Vasta aamulla auringon jo korkealla ollessa heräsin; mutta kuinka suuri oli hämmästykseni, kun näin olevani aukealla ulapalla. Mihin menossa? Sitä en itsekään tietänyt. Ensi silmäyksellä koetin katsoa Oulun kirkon tornia, mutta minun oli yhtä mahdotonta nähdä kirkon tornia Oulusta, kun aurinkoa ottaa alas taivaslaelta. Silmät taivaanrantaan kiintyneenä juoksin minä vähän johonkin, katsomatta eteeni, ja äkkiarvaamattani kaaduin silmilleni jauhomaton päälle. Sillä sain kaikki miehet oikein remakkanauruun, joka ei ensinkään ollut mieleeni. Kun olin päässyt seisoalleni, rupesin tarkemmin tutkimaan asiaa ja lankeamisen syytä. Minä huomasin, että kaikki ne jauhomatot, jotka illalla rantaan tuotiin, olivat kaljaasissa, ja kun taakseni katsoin, näin, että minulla oli ollut purjekasa vuoteeni. Siinä näkyi vielä pään sija ja lakkini ja takkini ja vispilät, lusikat ja kapustat. Mutta kuinka kauppani kanssa nyt käypi, kun niin nolosti olin antanut viekoitella itseni pois kaupungista! Tuopa minua vasta oikein harmittamaan rupesi, ja itsekseni hyvänpäiväisesti suutuin noiden jahtimiesten päälle, kun eivät minua herättäneet merelle lähtiessään. En kiellä hiukan peljänneenikin, mitä näillä miehillä lieneekin mielessä ollut. Kuitenkin lohdutin itseäni eräällä lauseella, jota äitini viime aikoina oli ruvennut erittäin ahkerasti käyttämään. Jos mihin itseni mailmassa käännän, onneni Jumalan kädessä seisoo.

Nämät äitini hartaat sanat muistettuani tulin vallan toiselle tolalle ja rohkeammaksi tuli luontoni. Nyt en enään väliä pitänyt, vaikka minua vietäisiin mailman ääriin; ainoa asia, joka minua vähän suretti, oli se, mitä äitini sanoisi kotona, kun liian kauvan rupean kaupunkimatkallani viipymään. Äitini tuleva suru oli lähellä tehdä sydämeni raskaaksi, eikä ollut itku kaukana. Ja ennen kuin se häpeä muun hyvän lisäksi ehti minua saavuttaa, lasi vanhin miehistä kätensä takaapäin hellästi olkapäälleni ja sanoi: — Oletkos nyt iloinen, kun niin vähällä vaivalla Englantiin pääset?

— Englantiin! jopa nyt säpsähdin! Englantiinko mennäänkin, kysäsin hätäisesti.

— Englantiin, aivan Englantiin, sanoi mies, katsellen totisen näköisenä minua silmiin, ja vielä lisäsi: tuopa onkin sinulle oiva reissu, sillä mailmankaupan pääpaikassa käyvät vispilät ja kapustatkin hyvin kaupaksi.

Jospa edes olis onnellinen tuo kaukaisella maalla käyntini, ajattelin minä, niin vähätpä tuosta, jos ma käynkin tuolla mailman äärissä, jossa se Englanti lienee. En tietänyt ensinkään maantiedettä ja siitä vähästä, jonka olin kuullut Englannista mainittavan kotiseurakunnassani, olin saanut vaan sen himmeän käsityksen, että se niinkuin moni muukin ulkomaan paikka, oli mahdottoman kaukana Suomenmaasta ja niin muodoin mailman äärissä.

Aluksemme kiiti eteenpäin ja laineet sitä rytkyttivät. Niemet ja metsät oikealta siintivät silmiini; vasemmalla oli ylinäkymätön meri. Kauvan olin kuluttanut aikaa mieltien, vaan kuin aikoi sekin ikäväksi pistää, aloin tehdä likeisempää tuttavuutta miesten kanssa. Kysyin siis yhdeltä mieheltä, joka näytti olevan nuorin joukosta: kuinka kauvan kestää, ennen kuin pääsemme perille?

— Jos tätä tuulta pitkittää koko päivän, olemme illalla perillä, sanoi mies.

— No, sepä hyvä, sanoin minä ja tulin erittäin iloiseksi, mutta mitä vasten otitte minun mukaanne, enhän ollut ensinkään pyytänyt matkustella Englantiin?

— Syytä sinun mukaan ottamiseen en minäkään oikein varmaan tiedä, sen tietää tuo vanha mies, joka on isäntämme ja kapteenimme. Hän sinun kanssasi illalla puhui, kun olit unen toreissa, ja saatuansa tietää sinun kotoperäsi ja nimesi, päätti hän kohta ja sanoi: että sinä olet mukaan otettava, vaan älä pidä mitään lukua mistään, älä kysele ja tutki häneltä mitään. Hän on oikein hyvä mies, joka ei tee sinulle mitään vääryyttä, vaan päin vastoin voit häneltä hyvää toivoa.

Näin puhui minulle tuo nuori mies, salaa toisilta.

Kohta sen jälkeen tuli aluksen isäntä luokseni ja kysyi:

— Eikö sinulla ole nälkä?

Tähän vastasin sekä myöntäen että kieltäen, sillä nälkä minun oli, vaan en tahtonut myöntyä syömään heidän ruokaansa. Luulin taas menettäväni sen edestä kolme lusikkaa ja rupesin katumaan, ett'en ollut ottanut evästä pussiin kotoa lähteissäni. Olin näet ottanut vaan vähän taskuuni ja sen jo loppuun syönyt Limingan ja Oulun välillä; mutta kuinka olisinkaan kaikkia jaksanut kantaa, kauppatavaroita ja eväitä? Ja kun kuitenkin näin oli käynyt, käski nälkä minua myöntämään vastoin tahtoanikin. Vanha mies äkkäsi pian syyn epäilykseeni.

— Syö vaan, poika, sanoi hän ystävällisesti, tuolla kajuttikopissa on kyllä ruokaa. Älä pelkää, että sinulta enään lusikoita otetaan.

Ne sanat olivat oikeaa palsamia surulliselle mielelleni. Melkein hyppien menin neuvottuun paikkaan ja otin sieltä ruokaa syödäkseni, mutta ennenkuin mitään suuhuni panin, näytin ensin isännälle, joka seiso i selkäni takana. Niinpä ensimmäiseksi näytin palvattua lampaan reittä ja kysyin, saisinko sitäkin maistaa, ja saatuani myöntävän vastauksen aloin sitä syömään. Samoin tein minä rieskan, lohen ja voinkin kanssa, ja luvan saatuani söin tarpeikseni asti. Syötyäni olin oikein pulleva merimies. Kumminkin olisin jo mielelläni ollut tuossa minulle luvatussa maassa, Englannissa, mutta aluksemme ei näyttänyt tarkoittavan mennä maalle mihinkään, vaikka maat usein olivat juuri silmäimme edessä. Tuuli vaan alkoi enemmän kiihtyä, ja ilma tuli kylmemmäksi. Alus aikoi enemmän ja enemmän mutkitella eikä kulkenut enään suoraa kulkua. Miehet näyttivät tulevan harmillisen näköiseksi kasvoista, ja puistelivat tavan takaa päätään, vaan eivät paljo mitään puhuneet. Kuitenkin tuo nuori mies, jonka toimenä oli purjeiden kääntelemine n, sanoi minulle sivu mennessään: Rupeaa tuulemaan pohjasesta ja tekee meille perin vastaisen.

Tuosta uutisesta tulin joltisestikkin pahoilleni, vaan mitäs autti! Niinkuin sanottu, vähän päästä ei enään alus liikahtanut paikaltaan. Aallot loiskivat hirmuisesti ja tulipa jo vettäkin kaljaasiin. Minä rupesin surkuttelemaan jauhomattoja, sillä luulin niiden tuokion perästä olevan aivan taikinana.

Olimme juuri lähellä erästä nientä ja laskimme kohta niemen rantaan. Siinä heitettiin ankkuriin ja me astuimme maalle. Rannassa oli saken kuusikko, mutta ei yhtään ihmisasuntoa. Isäntä katsoi kiikarilla erään isonlaisen kiven päältä, olisiko lähellä jotakin mökkiä, vaan ei sanonut näkevänsä mitään. Minä kiipesin myöskin kivelte ja paljain silmin näin, että ei aivan kaukana siitä oli juuri kuin pienen huoneen katto. Tämän ilmoitin isännälle ja osoitin kädelläni paikkaa, ja isäntäkin näki jo ilman tähystintä, että siellä oli huone. Mutta kun hän tähystimellä sitä tarkemmin tutki, olikin se vaan heinälato. Palattiin siis takaisin alukseen ja ruvettiin syömään. Sitten pantiin maata, vaan ei nukuttu. Miehet keskustelivat keskenään hiljaa, niin ett'en mitään kuullut heidän puheestansa; huomasin vaan heidän minustakin vähän haastelevan; kun usein katselivat minuun päin. Kauan en kuitenkaan nauttinut lepoa, ennenkuin minua rupesi armottomasti viluttamaan. Päätäni kivisti, ja koko ruumiini tärisi kuin kahila virrassa. Minä en kuitenkaan tahtonut ruveta ensimmäiseksi työkseni valittamaan, seisoin vaan kaikin voimin pitäen kiinni aluksen laidasta. Mutta pian tuon huomasivat miehet ja ottivat minusta kiinni ja kysyivät melkein yhteen suuhun, mikä minua vaivasi? Kun kaikki säryt ja porotukset heille ilmoitin, sieppasi aluksen isäntä arkustansa pullon ja kaasi siitä jotakin ruskeaa nestettä pieneen, puusta sorvattuun pikariin.

— Otappaa tästä! sanoi hän, se on viinaa, johon on sekoitettu kamferttia ja järnestestamenttia. Se tekee hyvää tuollaiselle vilustuneelle merisairaalle.

En tahtonut uskaltaa maistaa sitä, kun pelkäsin rohtoja liian väkeviksi, mutta isännän ja toistenkin miesten kehoituksesta ryppäsin vihdo in kuitenkin kaikki. Sitten minä käärittiin lammasnahka vällyihin ja jonkun ajan takaa minulle tuli oikein kuuma. Tunsin, että pääni oli hiukan sekaisin, ja samassa erinomaisen halun nousta ylös ja ruveta niitä näitä haastelemaan. Jopa vähän yritinkin nousemaan, mutta isäntä, joka minun silmiini terävästi katsoi, veti suunsa naurun hymyyn ja sanoi: makaahan pois, äläkä nouse lankeilemaan. Käskyn mukaan pysyinkin paikallani ja vähitellen alkoi kiihkoni tyyntyä. Minä vaivu in uneen. Unessa näin kummi a.

Olin kotonani ja äitini kampsasi päätään mustalla kammalla. Kun hän kampsasi, läksi kaikki hiukset pois ja hän tuli kaljupääksi, Sitten kääri hän hiuksensa yhteen myttyyn ja vei ne Vierimän ukolle. Vierimän ukko pisti hiukset raamatun lehtien väliin ja antoi ne vähän takaa takaisin kauniina kukkakimppuna, jonka äitini pani päähänsä ja lähti hyvillä mielin astua lerputtelemaan kotiinsa, ääneensä hyräillen: Jos mihin itseni mailmassa käännän, onneni Jumalan kädessä seisoo.

Kun hän jälleen tuli kotiin, oli mökkimme verhottu ylt'ympäri nsä mustalla veralla. Pihalla tuli muuan mies häntä vastaan ja sanoi olevansa huolen puntari.

— Minä vakuutan vannotulla valalla, sanoi hän äidilleni, että poikasi matkusti Englantiin.

— Matkusti; mihin matkusti, huusi siihen äitini, päältä vuorien, halki metsien, takaa merien, alta alimmaistenkin katukivien tahdon minä hänet etsiä ja tallelle saattaa, sillä hän on minulle kalliin mailmassa, hän on minun ainoa poikani!

Tähän loppui se, ja uni sai toisen muodon:

Oli eräs minulle tuntematon maan paikka, ihanan viheriäinen metsä ja sen keskellä pieni talo. Minä olin astuvinani talon pirttiin, jossa eräs vanhanpuolinen koukkuleuka-akka kehräsi villoja. Hänen vierellänsä eräs nuori ihminen imetti lasta kehdon päällä. Kun tarkemmin katselin tuota vanhaa naista,

tunsin hänessä Tolpan Pirjon. Silloin Pirjokin huomasi minun, ja säikähtäen sanoi hän nuoremmalle naiselle:

— Kuule, Katri, kuule, hyvä tyttäreni, niinkuin pahan laatimana on tuo poika saapunut tänne ja varmaankin ilmoittaa hän kotiin päästyänsä minun lymyapaikkani. Mitä teemme hänelle?

— Hänelle, äiti, emme tarvitse tehdä mitään, hän on kiltti poika, sanoi se nuorempi nainen. Hän antoi minulle ruokaa ja oli iloinen, ja minä söin; mutta samassa otti joku minua niskasta kiinni ja kysäsi:

— No kuinka tuntuu? Vieläkö päättä kivistää?

Minä katsoin ylös ja näin kaljaasin isännän edessäni. Aurinko oli laskullansa, ja minä hikoilin vällyjen sisässä. Hän oli minun herättänyt, sillä olin pitänyt outoa ääntä nukkuessani ja aukonut suutani, arvatenkin sen tähden kun unissani löin.

Auringon laskun aikaan oli tuuli tyyntynyt ja samalla muuttunut hiukan hengehtimään lännen puolelta. Miehet nostivat ankkurin, laskivat pois niemen suojasta, ja vaikka hiljaa tuolla vienolla, yöllisellä laitatuulella teki alus kuitenkin matkaa. Pimeä kun ei haitannut näin korkealla pohjasessa, voitiin purjehtia rannan vesiä ja kaikki karipaikat välttää. Kun näin, että miehillä oli hiukan jouto-aikaa minua kuulla, kerroin heille uneni äidistäni. Isäntäkin oli sen kuullut, ja hän sanoi sen johdosta: varmaankin tein siinä väärin, että sinun otin mukaani, ilman äitisi tietoa asiasta. Siitä voisi niin käydä, että hän surisi hiukset pois päästään, jos vaan kauvan rupeat täällä viipymään. Mutta mitä vielä, enhän tuota sentään usko. — Olli! pidähän lujasti ruoria, että päästään pian kotiin.

Nyt tulin oikein ymmälle, oikein hymälään. Ajatuttamaan rupesi minua tuo, että suomalaisten miesten koti olisi Englannissa. Aioin huomata olevani hyvänpäiväisesti narrattuna! Istuin kuitenkin vällyihin käärittynä ja odottelin tyynellä mielellä, mitä tapahtuman piti.

Aurinko oli juuri noussut, kun tulimme eräaseen satamapaikkaan, johon laskimme rantaan. Miehet astuivat maalle ja isäntä sanoi minulle:

— Nyt ollaan, poika, Hullen satamassa Englannissa. Se nuori mies, joka viimeksi perää piti ja jota Olliksi sanottiin, pani kuitenkin kohta vastaan.

— Ei olla, poika, kuu Kemin satamassa, Suomessa.

Vaan minä hiukan mietittyäni kysäsin:

— Kumpaa minun teistä pitää uskomman?

— Usko minua! Usko minua, poika! sanoi Olli.

— Älä vaan! Usko minua, sanoi kolmas mies, joka ennen minulle ei vielä ollut mitään puhunut: ollaan, poika, Kurtin haudan lahdessa Haukiputahilla. Toiset päästivät sellaisen naurun, että maat, metsät kajahtelivat.

— Kas, kun luulet sinä Putailla olevasi, lausui joku toisista. Kummapa, että kahdenkymmenen vuoden perästäkin muistuu vielä kotiranta mieleen.

— Älkää siinä niin paljo kummastelko. Siitähän se tulee, kun monta kertaa kesässä siitä sivu kuljen.

Huomasin, että sekin mies valehteli, ja minä uskoin paraiten Ollin sanoja, että olimme Kemissä.

Rupesin nyt katselemaan ympärilleni. Minä nousin ylös vällykääreestäni ja näin rannassa muitakin samanlaisia aluksia. Minä otin vispilät, lusikat ja kapustat, ja hyppäsin maalle. Silloin isäntämmekin läksi minun kanssani astumaan, jättäen toiset miehet rannalle. Vanha mies astui erittäin liukkaasti, niin että olin pakotettu tavan takaa heittämään pientä juoksua paremmin hänen mukansa pysyäkseeni, ja pimp-pamppala, tupsis tupsis: ääni alkoi selässäni oikein täydellä mahdolla kuulua. Ei aikaakaan, niin tulimme eräaseen pienenlaiseen taloon, jonka asuinhuonerivi oli punaiseksi maalattu. Minä en joutanut katselemaan paljo ympärilleni, sillä isäntä astui hyvin kiireesti porstuaan ja siitä sisälle isoon huoneeseen, jonka minä kohta näin pirtiksi. Pirtissä ei ollut yhtään ihmistä. Isäntä käski minun istumaan penkille ja itse hän sanoi menevänsä kamariin herättämään vaimoansa, ja niin hän meni ulos pirtistä.

Niinkuin käsketty, istuin minä penkille. Huone näytti oikein kauniilta kesäisen aamu-auringon valossa. Pirtin peräseinällä näin kangaspuiden seisovan ja, kun nousin niitä katsomaan, näin, että kudottavilla oli hienoa, valkoista pumpuli-kangasta. En kuitenkaan ennättänyt paljo muutakaan huomaamaan, sillä samassa jo astui isäntä ovelle ja käski minun tulla hänen kanssaan. Minä seurasin häntä toisesta ovesta sisälle ja me tulimme pieneen ja siistiin kamariin. Siellä olisi nuori nainen, joka

paraikaa laitti ruokaa pöydälle, ja kaksi noin kokoonsa nähden nelivuotista poikaa nukkui kamarin sivuseinällä olevassa pikku sängyssä. Muuta väkeä en nähnyt. Ruoka, sellainen kuiva aamiairuoka oli pian valmis. Minä käskettiin pöytään ja aloimme isännän kanssa syömään. Kun olimme syöneet, antoi emäntä meille kahvia ja isäntä teki itselleen puolikupin, kaataen kahviin hiukan paloviinaa. Hän sanoi sen olevan vasta mereltä tulleelle terveellistä, vaikk'ei muutoin viinaa rakastanut. Kahvin juutuansa läksi isäntä kaljaasille ja minä jäin emännän kanssa tarinoimaan. Kuta enemmän tuon naisen kanssa puhuin, sen tuttavammaksi eli ystävämmäksi tulimme. Hän tiesi jo edeltäpäin minun nimeni ja kotini. Sen oli hän saanut mieheltänsä tietää, ennenkuin oli minun nähnytkään. Pian sain häneltä kuulla, että isäntä oli minun äitini äitin eli muorivainajani veli ja että hän oli jo nuorena poikana tullut Tyrnävältä Kemiin ja sittemmin ostanut siellä talon. Vasta kuuli vuotta oli hän ollut naimisissa tuon kauniin emännän kanssa ja kun enemmän puhuimme, kertoi emäntä olleensa ensin piikana samalla isännällä ja sitten emännäksi päässeensä. Nukkuvat pojat sanoi hän olevan kaksoiset. Ne olivatkin aivan yhdennäköiset, ainoastaan sillä eroituksella, että toisella oli ruskeat, toisella valkoiset hiukset. Oi onnellisia lapsukaisia! ajattelin minä. Kun he ovat kaksoiveljekset, niin heille ei tule koskaan ikävä ja päälle päätteeksi on heillä vielä sekin onni, että heillä on isä ja äiti, minulla itselläni ei ole veljeä, ei isää!

Emännältä sain tietää, mitä vasten olin sinne tuotu. Isäntä oli kauan aikaa halunnut nähdä minua, ja kun niin sattumalta olin joutunut hänen alukseensa, oli hänen hauska tuoda minun emäntänsäkin nähtäväksi. Isäntä oli sanonut näöltä minun tunteneensa, ennenkuin unipäissäni olin mitään puhunutkaan. Minä olin nimittäin siksi muori-vainajani näköinen ja niin muodoin vähän vivahdin tuon isännänkin näköön. Sukuhunsa suopetäjä, niinpä minäkin.

Emäntä kävi pirtissä, toi minun tavarani penkiltä ja kysyi, olivatko ne minun tekemiäni. Kun sanoin kaikki omiksi tekemikseni, ihmetteli emäntä kovasti eikä ollut uskoa. Mutta kun kasvoistani näki, etten suinkaan valetta puhunut, kiitti hän minua kelpo miehen-aluksi.

Sitten käytiin ulkonakin ilmaa katsomassa ja minä seisoin emännän kanssa keskellä pihaa, kun isäntä tuli hevosella ajaen pihaan, kärryissä jauhomattoja. Matot kaadettuansa kärryistä läksi hän toisia noutamaan. Emännältä kun kysyin, sain tietää, että he möivät jauhoja leiviskäittäin ja nauloittain köyhälle kansalle, halvasta hinnasta. Ainoastaan perin pienen voiton sanoi emäntä miehensä jauhokaupasta itsellensä lukevan.

Noin kello kahdeksan aikaan aamulla olivat kaikki matot jo kotona ja myöskin miehet. Isäntä alkoi puhutella minua noista tavaroistani, kuinka paljon niistä pyytäisin. Minä sanoin ne sukulaisen kaupalla antavani hänelle kaikki ilmaiseksi, vaikka kohta siinä oli puolet koko talven töistäni; toisen verran lusikoita y.m. olin näet jättänyt kotiin, kun en voinut niitä kantaa.

Nyt emäntä luki kaikki ja sanoi niiden tavallisen ostohinnan jälkeen tekävän yhden ruplan viisitoista kopeikkaa. Miehellensä hän sitten sanoi:

— Kyllä minä nämä kaikki tarvitsen, vaikka kyllä siitä vielä muutamia ulottuu antaa naapureille ja tuttavillekin: ota ja maksa, Sakari, pojalle rupla viisitoista kopeikkaa.

— No, sama se, virkkoi isäntä, ja otti kukkaron taskustansa ja antoi minulle mainitun summan.

Kun tämän kautta tulin yhä parempaan tuttavuuteen sukulaisteni kanssa, tuli muun muassa puheeksi, että naapurissa oli emäntä Limingasta. Hän oli siellä palvellut rovastia, mutta vuosi sitten joutunut tänne naimisiin ja emännän äitikin oli talvella tullut sinne. Minä pyysin saada käydä siellä ja isäntä läksi minua sinne viemään. Me astuimme kappaleen matkaa viheriäisen koivumetsän halki ja tulimme erään isonlaisen torpan pihalle. Ilman pitempää mutkailamista astuttiin pirttiin.

Kohta ensi silmäheitolla huomasi rukin ääressä Tolpan Pirjon kehräävän villoja, niinkuin unissani olin nähnytkin, ja nuoren naisen imettävän lasta kehdon päällä. Ihmeellisen selvää unta olinkin nähnyt! Minä astuin lähemmäksi ja sanoin: Terveisiä Limingasta! Molemmat säpsähtivät sanoistani ja varsinkin tuo vanha Pirjo rupesi tuisemaan niin ett'ei villat tahtonut kädessä pysyä.

Emäntä lakkasi imettämästä ja rupesi katselemaan minua silmiin, vaan hän ei minua tuntenut. Minä päin vastoin hänet tunsin. Olihan tuo emäntä se sama kaunis Katri, joka silloin, kuin olin muorille rohtoja hakemassa pappilan pihalla, käski minua rovastin luokse. Mutta pian, hirmuisen pian oli hän mielestäni ennättänyt pientä lasta omistavaksi emännäksi ja näin kauas Limingasta joutua. Vaan kuka tietää ihmisten retket ja onnen pyörät?

Kuitenkaan en minäkään sanonut mitään, kuka olin, ennenkuin oppaani, isäntä, sanoi heille, että olin Helmikankaan Marin poika.

Silloin suhahti Pirjo-muori tyttärensä korvaan jotakin, ja tytär vastasi hänelle ääneen, ettei se mitään tee. Samalla rupesi hän laittamaan ruokaa pöydälle, ja minä ja isäntä saimme syödä; mutta kumpikaan

emme paljon ruokaa kuluttaneet, kun olimme jo kotona kyllin syöneet.

Kauan emme kuitenkaan joutaneet siellä viipymään, sillä isännällä oli kiire kotiin, ja niin läksimme pois. Vaan kun olimme juuri pihalle ehtineet, juoksi Pirjo peräämme ja pyysi minua puhutella hiljaa korvaan.

— Älä suinkaan, kuiskasi hän, Jumalan luoma poika, Limingassa ilmoita, että minä täällä olen.

— Mitä se minulle kuuluu, vastasin minä, missä te olette. Se on teidän oma asianne.

Itsekseni ajattelin, että parempi vaan, että pysytkin siellä, missä olet. Enkä voinut olla surkuttelematta tuota Katri emäntä poloista, jonka täytyi olla tuon Tolpan Pirjon tytär. Niin palasimme taas punaiseen sukulaistaloon, jonka nimi oli Aspela.

Sen päivän ja vielä toisenkin päivän sain olla Aspelassa. Siellä ei ollut minkäänlaista kumppania, jonka kanssa olisin päässyt Ouluun. Vasta kahden päivän perästä läksi eräs naapurin isäntä hevosella Ouluun, ja Aspelan isäntä toimitti minun hänen kanssaan matkalle. Se kävikin hyvin päinsä, sillä hänellä ei ollut isoa kuormaa. Hän matkusteli näet vaan kuvernöörin tykö jossakin maan riita-asiassa. Emäntä toimitti minulle vahvan eväspussin, ja isäntä kirjoitti kirjeen, jonka käski minun viedä äidilleni.

Kello kahdeksan aamulla lähdimme ajamaan Ouluun päin. Sangen ihanaa ja hupaista oli ajaa tuon vanhan, tuuheapartaisen maamiehen rattailta ja sievällä viisitalviaalla liinaharja hevosella pitkin maantietä, halki viheriäin metsien. Se oli rauhallista matkustamista ja kymmenen kertaa parempaa kuin tuo yksitoikkoinen merimatkustus halkolaiivassa. Päätin itsekseni aina olla ja pysyä maamiehenä eikä ensinkään yritellä merimieheksi. Hupaista oli myöskin kuunnella vanhan miehen laulamista, vaikka laulut olivatkin enimmäkseen Pohjolan saloilla syntyneitä. Joku irvileuka on semmoisia rekivirsiksi nimitellyt siitä yksinkertaisesta syystä, että maamies niitä laulelee reessä talvella, kärryissä suvella ja vieläpä kyntäessäänkin, kun hän sahran kurkea oikein kiinni pitää.

Näin kuljimme iloista kyytiä koko päivän ja paljon matkaa sai kuluneeksi. Emme kuitenkaan sinä päivänä, vaikka kyllä kiivaasti ajoimme, Ouluun ehtineet. Täytyi näet olla yötä eräässä talossa matkan varrella. Aamulla jälleen jatkoimme matkaamme; mutta jonkun ajan päästä kyytimieheni rupesi valittamaan vatsakipua ja pahoitteli, ett'ei hänellä ollut mitään ryyppy-ainetta mukanaan. Tulipa sitten eräs pieni torppa tienvieressä näkyviin. Sinne nyt juoksujuokkaa kumppanini riensi ja sai kun saikin hän sieltä pullollisen paloviinaa. Kärryissä istuen rupesi hän sitä ryyppimään, ja hevonen juoksi aika vauhtia, niin että tavan takaa meni virstanpatsaita sivuitsemme. Mutta olipa tuo mies, vaikka vähän ryyppyksissäkin, kylläkin viisas, että antoi välistä keskellä pitkää taivaltakin hevonen levätä, juoda maantien ojasta ja syödä maantien vierusheinää. Kun hän vielä lisäksi oli antanut hiukan leipää ja kärryistä vanhempia heiniä, lähdettiin taas uudelleen ajamaan. Lauttaus-paikoissa oli mies kuitenkin vähän vetelä eikä tahtonut saada hevostansa eikä kärryjänsä lautalle. Kun oli yli päästy, alkoi tavan mukaan laulaminen ja melkein sama laulu oli aina ajajani suussa:

Pieti se läksi Kiimingistä naimaan,
Luuli hän saavansa sievän vaimon;
Mies se oli muutoin malleva,
Parempi Velli-Kallea.

Jälkeen puolen päivän oltiin jo Haukiputaan lauttaus-paikan yli. Iloissansa sanoi mies: siinä oli Putaan säri ja se on viimeinen, ennenkuin tulee Oulun säri. Vähän matkaa rannasta ajettua, pysäytti kyytimieheni hevosen. Siinä oli juuri tienhaara ja osoittimella, joka joelta tullessa viittasi oikealle, olivat luettavana sanat: "Täällä on Haukiputaan kirkko".

Nämät sanat kerrottuani miehelle, lausui hän:

— Hyvä, hyvä, oikein luettu! Samat sanat olen minä lukenut kumminkin viisisataa kertaa eläissänä, sillä tämän kirkon kankahilla minä lapsena temmertelin, vaikka sitten olen joutunut asumaan kappaleen lähemmäs Pohjantähteä. Syö, poika, sillä tästä on vielä pari peninkulmaa Ouluun.

Olikin oikein hyvä ruokahalu minulla, sillä en ollut syönyt kuin aamulla. Aukasin siis pussini, istuin nurmelle ja söin. Kun olimme olleet noin pari pitkääkin tuntia tuossa kirkkotien haarassa, ja kyytimieheni oli syönyt, hevonen syönyt, minä syönyt, ja mies loppupäätökseksi viimeisen tilkan viinastansa ryyppännyt, alkoi jälleen ajaminen ja laulu aikoi. Lähes höyryveturin tavoin meni tuo pieni hurja hevonen, eikä ihmeellinen luontokappale väsynytäkään. Mies nimittikin hevostaan hevos-seuraksi. Kun olimme ajaneet, minkä ajaneet, niin oli taas tien osoittaja vasemmalla puolella tietä. Siinä ajettiin hiukan hiljemmin, sillä kyytimieheni näytti nuokkuvan, eikä muistanut ääntää hevoselle. Minä luin osoittajan käsivarressa sanat: "Till Korpi by och Neder Kiiminki kapel".

Osoitettua tietä alkoi hevonen nyt oikein vimmatusti mennä ja mentiin hyvän aikaa. Mutta jopa

mieskin heräsi ja kohta hän huomasi, ettei oltu oikeassa.

— Katsos tuota pannahisen hevosta, huusi hän, kun oli mennä Kiimingiin. Se junkkari on kotoisin Kiimingistä ja muistaapas kotikankaansa ja aronsa niinkuin minäkin. Mutta ei se niin ole! Käännäppäs Ouluun! Ja samassa käänsi mies hevosen ympäri, ja me lähdettiin ajamaan samaa tietä, kuin oli tultu. Huomaamattani päästin suustani sanan:

— Hevonen oli mennä Kiimingistä naimaan — —

Siihen mies minulle vastaukseksi vihaisesti ärjäsi:

— Mitä tulimmaista? Teetkö laulustani piikkaa? — No niinpä vainen, sanoi hän sitten hiukan lauhtuen, johan tuo nyt lastakin naurattaa, kun kuljetaan kravun kulkua. Vaan kuitenkin sanon minä, eihän minun Polle heponi mikään Pieti ole, että se menisi Kiimingistä naimaan. Olisi ainoastaan tahtonut katsoa vanhaa kotitaloansa ja toiseksi, mihinkäs tässä menee hevonen enempi kuin mieskään muuta kuin tietä myöden eteenpäin, eihän tuosta voi mereen lähteä, kun ei ole kalaksi luotu. Kun täällä pannahisen Pohjolassa aina täytyy lautata ja joka värssyn välissä ja joka lohipurolla lautata. Sanotaanhan ihmisten maissa olevan siltojakin, että saa kärryissä istua ja ajaa yli joen.

Nyt pääsimme kuitenkin oikealle paikalle ja kaikeksi onneksi sattuiinkin lautta juuri tulemaan, tuoden herroja, vaunuja ja hevosia. Kohta niiden maalle päästyä pääsimme me sijaan ja olimmekin pian Oulun pakkihuoneen torilla. Tässä nostin pussini kärryistä ja erkanin miehestä, joka sanoi ajavansa Sandeliinille eikä kyydistä määrännyt enemmän kun 10 kopeikkaa. Minä maksoin 15 kopeikkaa, joten minulle jäi rupla itselleni.

Nyt olin siis jälleen Oulussa, josta niin odottamattomasti olin Kemiin joutunut. Kaupungissa olisi ollut paljo katsottavaa, mutta enpä malttanut sinne jäädä. Haluni paloi äitini luokse ja lähdin kun lähdinkin kohta astumaan ja osailemaan Limingan tullille. Pian löysinkin sen ja aloin oikein vinhasti kävelemään Kempelettä kohti. Aurinko kun nähtävästi aleni, antoi minulle kiireempää ja kiireempää vauhtia, pannen minun väliin juoksemaankin. Mutta ennenkuin ehdin Kempeleeseen, tuli minua vastaan hevonen, kärryt perässä. Kärryissä istui mies ja nainen ja kun vastaan-tulijoita tarkemmin katsoin, tunsin niillä Vierimän ukon ja äitini. Iloisiksi tulimme kaikki tästä yhtymisestä; mutta äitini kysyi kohta, hieman toruvalla äänellä:

— Heikki, missä sinä olet ollut?

Minä ilman kursailematta vastasin siihen:

— Kemissä, vaikka luulin Englannissa käyväni.

— Herranen aika! huudahti äitini. Onko poika raukka hulluksi tullut?

Nouse heti kärryille, niin lähdemme kotiin.

— Tulen mielellänikin, sanoin minä, vaikka kyllä kärryissä olen saanut istua kokonaista kaksi päivää.

— No oikeinko totta se onkin, että Kemissä kävit? Kuinka sinä sinne jouduit? kysyi äitini.

— Muori vainajan veli minun sinne vei halkolaivassa ja takaisin tulin erään Kemin isännän kärryissä.

Nyt päästivät molemmat aika naurun, ja äitini kysyi:

— Kaupungissako kaupukseksi möit?

— En, vastasin minä, enonne emäntä ne kaikki osti.

Samassa vedin kirjeen taskustani ja sanoin: Tämän lähetti teille isäntä; jos, äiti, osaatte lukea, niin lukekaa.

— Kyllä minä osaan kirjoitusta lukea, virkkoi äitini, vaikk'et ole nähnyt minun koskaan sitä tekevän, siitä syystä kun ei minulla ole ollut mitään kirjoitusta luettavaa. Olenhan minä aikoinani ollut ison talon tytär ja silloinhan minua muka kirjoittamaankin opetettiin.

Näin puhuessaan oli äitini aukaissut kirjeen kuoren. Vieläpä mitä! Kätköstä tuli esiin punalaitainen seteliraha, jolle Vierimän ukko ja äitini panivat nimeksi: kymmenen ruplan seteli. Äitini piti kädessään rahaa ja toisessa kädessä kirjettä, ja siinä, kun hevonen, jonka pää jo oli Limingalle päin käännettynä, hiljaa juoksi eteenpäin, luki hän ääneen ja selvästi

Kemissä tänä vuonna, erittäin lämpimänä Kesäkuun aamuna.

Hyvä sukulaiseni

Maria Helmikangas!

Tämän kautta saan minä ilmoittaa hyvinvointini, niinkuin myös sen, että olen sinua nähnyt vaan pienenä tyttönä. Harmikseni olen saanut kuulla, että isäsi on talon hävittänyt ja sulhasesi sinun pettänyt. Sitä vastoin olen iloinenkin siitä, että sisareni, sinun äitisi, on päässyt pois pahasta maailmasta puutosta kärsimästä. Sattumalta tuli poikasi minun halkojahtiini Oulussa käydessäni, ja minä vein hänen kotiini. Oli lysti vähän narrata häntä, sanoen vieväni hänet Englantiin. Älä pane pahaksi, vaikka minä kirjoitan paksua kirjoitusta juurikuin kohennuskepillä, sillä minulla on erittäin raskas käsi. Tässä lähetän sinulle tämän sievän punalaitaisen kymmenen ruplan setelin, sillä minä tiedän, että sinä sen hyvin tarvitset. Koe kasvattaa hyvin pikku Heikkiä, minä luulen, että hänestä tulee, kun kerkiää, oiva mies. Voi hyvin! Tämän kirjoitti omalla kädellään

Enosi
Sakari Aspela.

— Jaha, Sakari, sanoi Vierimän ukko kirjeen kuultuansa, minä muistan hänen, vaikk'en nyt enään taitaisi häntä tuntea, jos tuohon tulisi. Siitä on jo toistakymmentä vuotta, kun hänen viimeksi näin. Hän on hyvin siivo mies, Mari.

— Hyvä hänen täytyy luonnostaan olla, virkkoi äitini, sillä ei pahansisuihin eno kymmentä ruplaa lähettäisi. Eikö se, Vierimä, ole todella liian paljon? Se lisää minun ja Heikki paran säästöä melkoisesti.

— Ei mikään milloinkaan ole liikaa, vakuutti ukko, kyllä aina aika tavaran kaupitsee, vaikka sitä enemmänkin olisi. Jumala hyväsydämistä antajaa siunatkoon!

— Niinpä teitäkin! sanoi äitini. Tekin annoitte sellaisen summan kirjojen ostoon, ettekä te ole edes sukulainenkaan, vennon vieraalle teitte hyvän työn. Vaan ottakaa kuitenkin omanne, edes osaksi, takaisin! Ettekö näe, että minulla on nyt paljon rahaa ja voin kyllä sen maksaa?

— Älkää höpiskö joutavia, sanoi ukko. Hyvä ja rauhallinen naapuri maksaa enemmän, kuin mikään kaukainen sukulainen, joka asuu tuulimyllyn toisella puolella, maan ääriässä. Ei sen vuoksi, että minä tarkoitan sillä enoanne, hän kyllä on hyvä vaikka kaukanakin, mutta minä tarkoitan omia sukulaisrenttuja. Niin, renttuja ne ovat, niinkuin hyvin tiedätte. Mitä minä niistä autan? Kyllähän ne minulta pyytävät, kapakkaan mennäkseen, joka kerta he ovat kimpussani, kun kaupungissa käyn; mutta minä en anna. Kertakin, kun sille Simo rentulle annoin rahaa ja koko joukonpa vielä, koko kuusitoista ruplaa, oli mies olevanansa lakkiräätäli; mutta kuinkas kävi? Kun Simo sai rahat, niin oli jo kaikki loppuun juotu, ennenkuin kaupungista pois kerkesin. Orpansa sekin. Tulipa katala vastaani, tuli juuri ulos kapakasta ja oli näköjään kuin juurakoita puskenut härkä. Oikein minä pelkäsin häntä enkä sen perästä ole antanut rentuille kopeikkaakaan. Vaan mitä vielä tapahtui! Kun kotiin pääsin, tuota Simo katalaa auttamasta, olin saada äidiltäni selkääni eikä liikaa olis ollutkaan, vaikka olisin saanutkin, sillä sellainen, joka juoppoa auttaa, ei ole parempaa ansainnut. Mutta niinkuin sanoin, jatkoi ukko puhettaan, hyvä naapuri maksaa. Onhan se hauskaa, kun naapurit ovat hyvässä sovussa. Hyväsoipuista, ahkerata naapuria minä autan ja hänen lapsiansa holhon, sillä siinä se ei mene hukkaan. Hyvä naapuri on mielestäni juuri kuin pehmeä tuulen löyhkä joltakin pyhäältä vuorelta, ja tuntuu kuin hyvän naapurien keskuudessa peltoni minulle antaisi kahdenkertaisen sadon. Muistakaa siis, ett'ette enää koskaan tarjoa minulle niitä rahoja, jotka minä lahjaksi annoin.

— Te olette jalo mies, sanoi äitini, sillä ilman teitä olisin surrut itseni hupsuksi, kun tuo Heikki parka oli niin kauvan poissa, että luulin hänen joutuneen jonkun paholaisen tapettavaksi tahi Oulun koskeen suistuneen. Vaan nyt sen selvästi huomaa, että mihin itseni mailmassa käännän, onneni Jumalan kädessä seisoo.

Näiden puheiden aikana olimme tulleet läpi Kempeleen kylän ja olimme Limingan niityllä. Erittäin hauskaa oli ajaa lerputella oman äitini polvella ja Vierimän ukon rinnalla tyvenenä kesä-iltana yli tuon niin monelle matkustavaiselle ikäväksi pistävän, lakean suo-aron.

Näin oli onnellisesti päättynyt tuo ensimmäinen matkani kaukomaille. Kuka arvaa ihastukseni, kun taas seisoin omalla pihallani, tuon sileän ja kirkkaan Temmeksen rannalla, ja kaikki oli entisessä kunnossaan. Olihan mielestäni, kuin olisin viipynyt vuosikausia poissa, vaikka ei täyttä viikkoakaan saanut kuluneeksi.

Kun myöhemmin äitini kanssa juttelin matkastani, niin en voinut olla hänelle sitäkään sanomatta, missä Tolpan Pirjon piilopaikka oli. Minä sanoin hänen kieltäneen olopaikkaansa Limingassa ilmoittamasta, mutta äitini antoi minulle täydelliset tiedot saunan palosta. Se oli nimittäin jo kohta syksyllä, kuin sauna paloi, tullut selville, että se oli syttynyt rikkinäisen kiukaan tähden, vaikka minä en ollut sattunut sitä kuulemaan. Niin muodoin oli Tolpan Pirjo syytön saunan paloon; ainoastaan kirjat, ne olivat pahana pilkkuna, että hän ne koriinsa oli ottanut. Muutoin kyllä vanhemmat ihmiset arvasivat

ilman minun sanomattakin, missä Pirjo oli. Sillä tiesiväthän ne, että Pirjon Katri tyttö oli Kemissä naimisissa, ja missä olisi Pirjo muualla kuin tyttänsä luona. Olivathan vaan kaikki ajattelevaiset ihmiset tyytyväisinä siitä, että Pirjo pysyi poikessa, sillä vaikka hän ei ollut sanottavasti tietäjäkään, niin oli hän kuitenkin paha suustaan.

KYMMENES LUKU.

Äitini apuna.

Kemissä käyntini oli tapahtunut ennen juhannusta. Sinä vuonna oli näet kesä tullut tavallista varhemmin, niin että jo paljo ennen juhannusta kaikki oli täydessä kukoistuksessa. Useimmiten täällä meidän kylmässä Pohjolassa saadaan hädintuskin juhannukseksi täysi lehti puihin. Että se kuitenkin joka vuosi siihen aikaan saadaan, se on ikivanha, luja liitto se.

Nyt sain minä taaskin kutsumuksen tulla pappilaan mihin toimeen hyvänsä, jos ei muuksi, niin vaikka varapaimeneksi, kunhan vaan tulisin. Ruustinna tahtoi näet mielellään nähdä minut talossa ja olisi se taitanut olla rovastinkin mieleen. Ahkeruudellani olin minä voittanut heidän suosionsa.

Entiset hyvät ehdot pappilassa olivat siis tarjolla, ja vaarinikin vielä siellä pehtorina heilui; mutta päättäminen oli äitini asia ja hän tahtoi minun pitää luonansa. Hän oli näet saanut luvan tehdä pelloksi lähellä meidän mökkiä olevan niitynpään, joka isännän huolimattomuuden tähden oli saanut pahasti kasvaa pajupensaita ja siten jäänyt huonon heinämaan luokkaan. Arenti tosin oli sen aikuiseksi joltisenkin suuri tuosta niityn liuskasta, mutta äidilläni kun oli hyvä toivo minun avustani vastaisina aikoina, hän ryhtyi kuitenkin kauppaan, ja siis mitä pikemmin sitä parempi tahtoi hän saada niityn viljaa kasvavaksi.

Sinä keväänä oli äitini myöskin vuokrannut eräästä toimittomuuden kautta perikatoon menevästä talosta suuren kappaleen valmista peltoa ja kylvi sen ohraan. Talon isäntä oli niin köyhtynyt, ettei jaksanut valmiitakaan peltojansa enään itse kylvää. Niinmuodoin oli vuokrakin sen-kesäisestä ohramaastamme perin halpa, muistaakseni vaan yksi rupla.

Kun ohra oli tehty, aloimme hakkaamaan pajuja pois tuosta peltomaasta. Ohra oli näet niinkuin muidenkin ihmisten ohra aikansa kylvetty ja korealla laiholla, eikä siis enään ollut siinä mitään työtä, ennen elon leikkuu-aikaa. Pajujen lakkaamisessa tein minä pienellä kirveelläni jo täyden työn ja sainkin pajujen kaatamisen yksinomaiseksi toimekseni. Äiti puolestaan melkein ensimmäiseksi työksi laittoi suuren viemäri-ojan, joka johdatti veden Vierimän torpan niityn viemäriin ja siitä Temmesjokeen. Kun se oli tehty, kaivoi hän pienempiä niin sanottuja sarka-ojia, ja minun oli ojien paikoille ensiksi hakkaaminen linja auki, niin että maa oli jo peltosarkain muodossa, vaikka siinä vielä täysi metsä seiso. Kun työnjärjestystä vähän ihmettelin ja kysyin äidiltäni, mitä vasten ensin oja kaivettiin, vastasi äitini tyynesti:

— Poikani, ojitus on tarpeellisin tällaisessa maassa ennen kaikkia. Kyllä sitten kuivan maan pian kuokkineet olemme ja pian sen voimme polttaakin, ja polttaessa on oja ympäri saran hyvä olemassa. Sen avulla voimme varjella valkian luvattomiin paikkoihin menemästä.

Pian huomasin äitini puheen todeksi, sillä maa, missä ennen joka askeleella vesi tirisi, muuttui äkkiä kuivaksi kuin kangasmaa. Ojat sitä vastaan olivat aina vettä täynnä, vaikka vesi yhä lakkaamatta joka pienimmästäkin ojasta valta-viemäriin juoksi. Kun taas kummastelin, mistä vettä aina ojaan tuli, vaikk'ei satanut ja sarkamme jo kuivat olivat, osoitti äitini minulle syyn siihenkin. Lavea oli märkä maa ympärillä, josta vettä ehtimiseen valui ojiimme, ja vielä oli saroillammekin sisällistä märkyyttä, sillä kun äitini pisti muutamaan, aivan kuivan-näköiseen paikkaan keskellä sarkaa isolla rautalapiollansa ja nosti lapion täyteisen verran maata pois, niin kohta oli tuo pieni kuoppa vettä täynnä. Naurahtaen sanoi äitini:

— Luuletko, Heikki, vetelästä suosta niin pian kuivia kankaita muodostuvan?

Minulla ei ollut siihen mitään sanomista, sillä näin, että äitini ymmärsi paremmin. Kuitenkin aloin esiintuomaan toisia mietteitä. Paljohan saatte, äiti parka, arvelin minä, työtä tehdä, ennenkuin pelto rupeaa työstä palkkaa antamaan. Ehkä olisi kuitenkin ollut parempi, että olisimme antaneet suon olla suona, rämeen rämeenä, ja minä olisin mennyt pappilaan. Sieltä olisi taaskin syksyllä saanut rukiita ja vaatteita ja te olisitte saanut sillä tavoin hiukankin helpoitusta, olisitte saanut olla paljon

huolettomampana. Nyt sitä vastoin minä en saa mitään tänä kesänä ja teillä on kova raataminen edessä. Kohtakin alkaa kova kuokkiminen, jossa minä en kykene sanottavasti auttamaan.

Tuohon äitini sanoiksi virkkoi:

— Hyvä poikani, sinulla on tosin sydän oikeassa paikassa. Sitä kiitosta en tahdo sinulta kieltää. Ettäs tahdot äitisi vaivoja vähentää, on oikeus ja kohtuus, mutta päässäsi on vähän vikaa ja vika on siinä, että sitä kannat vielä liian matalalla, olet liian lyhyt sekä ijältä että varrelta. Sinä huomaat ainoastaan sen, mikä kullakin ajalla on silmäsi edessä, vaan et osaa ensinkään katsoa tulevaisuutta kohti. Sinulla on ollut onni saada kaikista yrityksistäsi hyvä palkka ja se juuri, että niin olet saanut, onkin vahvistanut minua eväällä ja voimalla yrittämään uutta, josta, jos oikein ymmärrät, saamme monin kerroin enemmän kuin kieppuessamme maan ja taivaan välillä toisten töissä ja heidän armomurujansa nyyppimässä. Semmoinen elämä voi olla hyvä niin kauan kuin jaksaa hyvin raataa, vaan kun voimat loppuvat, on leipäkin lopussa ja kerjuu edessä. Siis maassa maalaisen on pää-oma. Siitä hän elää, sitä hän voi kasvattaa. Katso Vierimän ukkoa! Hän on torppari saman talon maalla kuin minäkin, vaan mitä häneltä puuttuu? Ei mitään. Siihen asemaan on meidänkin pyrkiminen.

Vihdoin meni visaiseen päähäni hyvät neuvot, niin että minäkin rupesin ajattelemaan vähän edemmäs kuin aamusta iltaan. Ajatuksissani näin jo oman peltomme täydessä tähkässä, näinpä myöskin kuhilaita, kuvailinpa mielessäni katon täyden leipävartoita, päätin oman pellon viljavimmaksi, oman lieden lämpimimmäksi paikaksi maailmassa ja minä siunasin äitini viisautta ja maata, joka pelloksemme oli tuleva. Kun sitten äidilleni myönsin hänen puhuneen oikein ja totta, kiitti hän puolestaan Jumalaa, kehui Liminkaa ja rauhaista Temmesjoen rantaa.

Tarkasti elettiin pajunkuorienkin kanssa. Jok'ikisestä pajusta otettiin kuori pois; itse pajut kannettiin kasoihin, jossa saivat kuivaa polttopuiksi, ja parkit vei Vierimän ukko hevosellansa kaupunkiin, niinkuin mennä kesänäkin oli tehnyt, tuoden rahat äidilleni. Kuokkimisen toimitti eräs siihen työhön hyvin tottunut mies, Samuel Sarkanen, vähäistä maksua vastaan, eikä niinmuodoin minun tarvinnutkaan kuokkia, josta totta puhuen ei olisi mitään tullutkaan. Äitini sillä välin keräili niityn ja metsän pensaista lehtiheinää lehmälle ensi talveksi. Ja minä puolestani leikkasin sirpillä maantienvierustoilta polttiaisia, oikein suuret joukot, jotka sitten asettelin aidaksista tehdyille haasialle kuivamaan. Siten varustettiin oivallisia lehmän haudeheiniä talveksi.

Kun kuokkamaa oli niin kuiva, että sen luultiin palavan, pisti äitini siihen valkian. Nuolen nopeudella levisi tuli ympäri sarkaa. Samalla sytytettiin kaikki sarat ja niin oli koko meidän pieni vainiomme pian poltettu, jälellä punertava tuhka. Silloin huomasin oijen tarpeellisuuden. Oli näet ollut moniviikkoinen pouta ja sen kautta oli niitty ylt'ympäriinsä niin kuivunut, että olisi meidän ollut aivan mahdotonta estää sitä palamasta, jos sarkamme olisivat olleet ojittamatta. Samaan aikaan kuulimme paljon kertomuksia ja näimme omin silminkin paljon savua metsä-valkioista, jotka enimmäkseen kuokkamaiden huolettomasta polttamisesta olivat alkunsa saaneet.

Kun kytömaamme oli poltettu, aloimme tehdä heinää. Oma niittyä tosin ei ollut, mutta Limingassa on sitä, Jumalan kiitos niin paljo, että toimielias ihminen voi sukkelalla tavalla päästä heinäntekoon. Meni vaan pyytämään joltakin isännältä, jolla näytti olevan liian paljo niittyä. Jos isäntä oli noin jotenkin hyväsydäminen, niin pyyntöön hän vastasi: saat kahtia heinällä. Siihen kauppaan oli kursailematta myöntyminen ja sai lisäksi kiittää onneansa, jos välipuhe pysyi lujana. Usein näet tapahtui, että hyväsydämisetkin isännät, vaikka kahtia heinällä niittyä lupasivat, myöhemmin tahtoivat siihen lisäpäivätöitä tai vuokraa. Pahoista isännistä ei laisinkaan puhumistakaan, jotka taas eivät olisi köyhälle ihmiselle antaneet niittyä, vaikka olisi polvillaan rukoillut ja vaikka mitä yhdestä suovan alasta vuokraksi luvannut. Meillä oli se onni, ettei meidän tarvinnut juuri paljon liehailla hyvien eikä pahojen isäntien edessä niityn tähden, sillä sen talon isäntä, jolta saimme ohrapeltoa, antoi aivan mielellänsä äidilleni myöskin niittyä "kahtia heinällä", se on toiset puolet heinistä tuli maan omistajalle, toiset saimme me pitää heinän teon palkasta. Äitini siis niitti ja minä haravoin. Olihan se sangen hupaista ja totta niinkin saimme kylläksi heiniä ainoalle lehmällemme, ilman mitään vierasta apua.

Poutainen kesä oli meille suurena apuna kaikissa, kuokkamaan polttamisessa, heinän teossa ja ohramme valmistumisessa. Kun heinä oli tehty, saimme ruveta ohraa leikkaamaan. Äitini leikkasi ja minä sidoin. Kuitenkin oli minullakin sirppi, ja kun ei sitomista ollut, leikkasin minäkin. Sitoa ennätin sekä oman että äitini leikkaamat. Mutta, vaikka poutakin oli ollut, ei kuitenkaan ollut ohramme jokapaikasta yht'aikaa valmistunut. Toista paikkaa leikatessa, seisoi toinen vielä vihantana. Jälkimäiset paikat olivat parhaiten kasvaneet, olki pitempi, tähkät suuremmat. Harvemman ja lyhemmän ohran oli pouta vähän ennen aikaansa jouduttanut. Äitini selitti minulle siihenkin syyn, huomauttaen, kuinka ne paikat, joissa ohra oli ensin valmistunut, olivat pellon kuivimmat ja sisälsivät enemmän hiekkaa, jota vastoin ne, joissa ohra pääsi voimallisemmasti kasvamaan, sisälsivät mustaa multaa. Näissä oli märkyys pysynyt paikallansa eikä päässyt maan sisään karkaamaan, niinkuin hiekkamaasta.

Kun emme voineet ohraamme yhtämittaa leikata, vaan täytyi jättää se valmistumaan, aloimme

kylvämään ruista tuohon vasta poltettuun kuokkamaahan. Rukiin siemeniä ei kuitenkaan ollut ostettu ja tuli siis hetken miettimys, mistä talosta niitä ostaisimme. Äitini päätti Helmikankaan rukiiden kyllä itävän ja meni sinne ostamaan. Hän sai kun saikin sieltä rukiita. Rukiita ne olivat, koska olivat rukiin näköisiä, mutta siemenrukiita eivät olleet. Kun koetettiin niitä istuttaa kiuluun, joka oli multaa täynnä, niin tuskin iti yksi jyvä kymmenestä. Siis petosta koko kauppa! Asiaa mietittyänsä arvasi äitini, että isännän poika, Jaakko, oli antanut jyviä toisesta laarista, jossa oli huonompia rukiita, vaikka isäntä oli hänen käskenyt mitata itäviä rukiita. Siis tuo veitikka oli taas ilvehtinyt. Äitini oli kyllä itse ollut aitassa, kun Jaakko hänelle jyvät mittasi, mutta ei hän voinut tietää, kummassa laarissa itäviä jyviä oli, vaan varmaankin Jaakko sen tiesi. Ehdollansa oli hän huonoja antanut, meille vahinkoa tehdäkseen. Äitini ei tyytynyt siihen, vaan meni jyvien kanssa takaisin ja sanoi isännälle, että jyvät eivät idä. Helmikankaan isäntä oli siksi rehellinen mies, että, kun sai kuulla asian oikean laidan, kohta antoi äidilleni oikeita siemenrukiita ja otti takaisin nuot poikansa antamat huonot.

Vielä päälliseksi hän oikein kovasti toruikin Jaakkoa. Vasta tämmöisen mutkan päästä pääsimme kylvämään.

Kylvämisen toimitti äitini itse, samoin kuin muut siihen kuuluvat toimet. Siunattu sade kasteli peltomme ja kaikkein muidenkin pellot, ja tulikin se alas semmoisella voimalla, että ojat eivät tahtoneet ehtiä niellä veden paljoutta. Totta puhuu sananlasku: iso sade poudan perästä. Muutamain päivän perästä oli korea laiho pellollamme, meille iloksi, vaikka Helmikankaan Jaakon harmiksikin.

Rukiin kylvöä puuhatessamme, oli ohra ehtinyt valkoiseksi valmistua ja niin leikkasimme sen kaikki nurin. Puiminen toimitettiin vähitellen, sen mukaan kuin tilaisuutta saimme. Hyväntahtoinen, vaikka köyhä ja vähän huolimaton isäntä, antoi näet meille omain puimistensa välissä luvan puida yhden riihellisen. Kun ohrarihellä olin äitini kanssa, sain kokea, että ohran vihneet ovat pahat silmille, jos vaan silmän sisään pääsevät. Minun silmääni meni vihne ja siitä tuli minulle erittäin tukala olo. Onneksi oli äitini kuitenkin sen verran silmälääkäri, että hän käänsi silmäluomeni nurin ja otti vihneen pois.

Vielä syksylläkin oli äidilläni ja minulla pieni rahan ansio. Rupesimme näet ahkerasti puolukoita poimimaan. Monet päiväkaudet metsien halki, rämeiden ja kankaiden yli kuljettuamme saimme niitä karttumaan kokonaisen hevoskuorman. Vierimän hevosella vei äiti puolukat kaupunkiin ja sai niistä kohtalaisen hinnan. Samalla kertaa möi äitini myös lehmän antaman kesäkautisen voin, josta tuli melkoinen summa. Lehmä kun oli hyvänlainen lypsämään ja itse kun emme paljon ensinkään voita syöneet, saatiin sillä useat ruplat säästöön pantavaksi talven tahi kaukaisempainkin aikain varaksi. Kun vihdoin kaikki ohramme saimme puiduksi, niin oli niitä yksitoista tynnyriä kaksikymmentä kappaa. Olihan siinä rieskaleivän ainetta kahdelle hengelle, ja kun vielä tuli perunoita lisäksi useita tynnyreitä, niin voimme sangen tyytyväisinä ajatella mennyttä kesää ja levollisesti odottaa lähestyvää talvea.

YHDESTOISTA LUKU.

Mieron tiellä kuleksija.

Kuivan kesän ja märjänlaisen syksyn perästä tuli talvella erittäin kovat pakkaset ja paljo lunta. Syksyn puolella oli halla ylimaissa tehnyt vahinkoa etenkin suvitouoille ja paljo köyhää työkansaa läksi sieltä kuljeskelemaan hakeaksensa, jos mahdollista, jotakin työn ansiota merenranta-pitäjissä. Muutamia kuulimme jo saapuneen Liminkaankin ja ruvenneen varsin vähäpätöistä palkkaa vastaan koko vuodeksi palvelukseen, rengiksi miehet, naiset piiioiksi.

Oli oikein kauhea pakkasen muutamana iltana noin kolme viikkoa ennen joulua. Seinät, vaikka olivat turpeista kyhättyt, rutisivat hirmuisesti ja revontulet läiskyivät melkein yli taivaan kannen. Äitinikin, eikä ainoastaan minä, oli hyvin huolen-alaisen ja levottoman näköinen. Pohjatuuli rupesi vielä myöhemmällä kovanlaisesti puhaltelemaan, pannen kuivan lumen jauhojen tavoin pölisemään ja samalla lisäten jo entisestäkin kauhean pakkasen voimaa. Äitini arveli olevan kumminkin neljäkymmentä pykälää ja totta tuo lienee ollut miten monta pykälää hyvänsä, kun oli niin kauhean kylmä, ett'ei tahtonut uskaltaa nenäänsä ovesta ulos pistää. Yhdessä me arvelimme samoin kuin luultavasti moni muukin sinä iltana, että onneton se, jonka täytyi olla ulkona paleltumassa. Moni köyhä ja näljistänyt matkalainen voipi semmoisessa ilmassa vetää viimeisen henkäyksensä. Näitä tämmöisiä tarinoimme, kun joku hiljaa kolkutti ovellemme. Äitini aukasi kohta oven, jota tavallisesti pimeänä aikana pidimme sisältä ha'assa, ja ovesta astui sisään huonoihin vaatteisiin puettu, laiha, pitkänlainen poika, vilusta väristen. Hänen kielensäkin oli kylmästä niin kangistunut, ettemme tahtoneet ymmärtää,

mitä hän sanoi, kun hyvää iltaa meille toivotti.

Poika istui kohta penkille ja alkoi riisua vaatteita yltänsä ja saappaita jaloistansa. Saappaat olivat rikkinäiset ja sukat jäätyneet. Minä muistin kohta ensimmäisen kirkossa käyntini ja arvasin tuon oudon pojan jaloissa alkavan saman porotuksen, kuin silloin omissanikin olin tuntenut. Tuota päätä juoksin minä ulos ja otin lunta, hieroakseni sillä pojan jalkoja. Poika kuitenkin ei sanallakaan valittanut, hiljaisesti ja nöyrästi otti hän lumen kädestäni ja rupesi sillä hieromaan sekä käsiänsä että jalkojansa ja korvanlehtiänsä kuin myös nenäänsä. Hänen silmissään näin silloin jotakin kirkasta, juuri kuin vesi olisi niissä kiiltänyt. Mutta kun kysyin häneltä, itkeekö hän, vastasi poika: En minä juuri kehtaa itkeä, eikä paljoakaan puutu.

— Arvasinhan minä, että sinua särkee, virkoin minä

— Särkee, särkee niin, sanoi poika ja oli vähän, arvatenkin minulle mieliksi, naurahtelevinansa.

— Kyllä se on kylmää naurua ja vaivaisen leikkiä, lausui nyt vakavasti äitini, joka seisoi minun vieressäni, pullo kädessä.

— Näytäs, kun ma voitelen vähän kamferttilinementillä, jatkoi hän pojalle, heittäähän kumminkin kihelmöimästä, vaikk'ei siitä muuta apua olisikaan.

Sitten voiteli äitini kaikki paikat pojassa, joita oli nähnyt hänen lumella hierovan, jalat, kädet, nenän, korvanlehdet ja poskipäätkin vielä kaupan päälliseksi. Vähän hetken perästä huudahti poika:

— Jumalan kiito, porotus lakkasi!

Nyt pani äitini padan tulelle ja lämmitti koinruohovettä. Sitä hän antoi pojan juoda ja käski hänen sitten panna levolle. Äitini peitteli poikaparan hyvin suurilla lammasnahkaisilla vällyillä, ja vähän ajan perästä kuulumme hänen kuorsaavan. Ilta kun ei ollut aivan myöhäinen, istuimme me vielä vieraamme nukkuessa ja puhelimme.

— Kurjaa, arveli äitini, on noiden ihmisraukkojen, joiden täytyy kuljeskella noin huonoilla vaatteilla ulkona pitkät matkat. Monta kertaa onnettomat saavat astua päivittäin aivan Jumalan jyvääkään maistamatta ja monesti vielä saavat kuulla kiroilemia ja hävyttömiä herjauksia, jos johonkin pahaan taloon saapuvat vaivoistansa väsyneenä levähtämään. Monesti on niinkin, että hakevat itsensä seinien sisäpuolelle rauhassa kuollaksensakin. Armoton se ihminen, joka ei anna köyhälle suojaa ja holhousta; mutta niitä sellaisia armottomia on paljo. Mutta tiedä se, poikani, jos on ihmisellä huone, vaikka kolmisoppinenkin, niin velvollisuus ottaa kurjat huoneeseen ja auttaa heitä, on kaikilla ihmisillä ilman eroitusta. Ja vaikka ei olisi muuta kuin yksi ainoa leipä eli vaan pieni leivän pala, niin siitäkin on annettava toiselle, jolla ei mitään ole. Tosin on sitäkin nähty, että kerjäläinen on auttajaansa rikkaampi, vaikka näyttää puvustansa niin viheliäiseltä kuin suinkin mahdollista. Semmoinen ihminen ei ansaitsisi mitään apua, vaan olisi päinvastoin ajettava ulos, sillä hän on pilkkakerjäläinen, joka kerjää ilman tarvetta, ko'otaksensa rikkautta ja tehden oikeasta tarvitsevaisesta pilkkaa; mutta olkoon se itsekunkin anovaisen oma oman tunnon asia. Ja on niitä semmoisiakin kerjäläisiä, jotka kyllä ovat avun puutteessa, mutta jotakin saatuaan kohta käyttävät sen kaikenlaiseen ylellisyyteen, miehet usein viinaan, naiset milloin mihinkin turhuuteen. Semmoinen oli esimerkiksi eräs minulle hyvin tuttu entinen talon-emäntä, joka kulki kerjäten ja pani kaiken, minkä sai, kahviksi. Vaikka vaatteet hänen yllänsä olivat niin huonot, että yksi repale siellä, toinen täällä oli päitä yhteen solmeiltu, niin hän kuitenkin joi kahvina kaikki, mitä annettiin. Kahvissa oli hän ensin talonsa särpänyt ja vielä kerjäläisenäkin täytyi hänen saada tuota juotavaa. Se oli hänelle sellaiseksi himon esineeksi tullut, että hänen oli melkein mahdoton elää, jollei hän kahvia saanut. Niin se on tässä maailmassa, yhdellä yhtä, toisella toista; mutta sittenkään emme omantuntonne tähden voi olla anovaista auttamatta, jollemme tarkoin tunne häntä ja tiedä, että hän anoo ilman tarvetta. Sillä muutoin voisimme olla auttamatta oikeata tarvitsevaista ja niin kovasydämisydellämme vetää päällemme Herran tuomion.

Nyt kysyin äidiltäni: Tiedätkö varmaan, että hän on oikea tarvitseva, tuo meidän yövieraamme?

— Tiedän kyllä, sanoi äitini, ei tämmöisellä ilmalla liiku rikkaita kerjäläisiä, ja tuskin hän juuri kerjäämistä varten onkaan kulussa, ei hän ole meiltä mitään pyytänyt; ainoastaan sen näen, ettei hän rikas ole, sillä monta kertaa näyttävät kerjäläiset ulkoakin päin rikkaammilta.

Äitini kiehutti maitoa ja saatuaan maidon keitettyksi, herätti hän pojan juomaan lämmintä maitoa. Poika joi ja sen jälkeen nöyrästi kumarsi ja kiitti.

— Mikä suuri onni, alkoi hän meille puhua, että jouduin näin hyväin ihmisten luokse. Nythän tunnen itseni oikein notkeaksi ja raittiiksi. Mutta millä voin minä palkita teidän hyvää kohteliaisuuttanne ja vieraanvaraisuuttanne, kun olen niin köyhä. Ehkä talon väellä olisi minulle jotakin työtä antaa, kyllä minä tekisin, kun vaan saisin hiukan ruokaa, muuta minä en pyytäisikään. Minulla ei enään ole evästä

jälillä ja raha on kaikki mennyt.

— Mistä pitäjästä sinä olet kotoisin? kysyi äitini.

— Minä olen Piippolasta, Antti Mikkosen poika, Lauri.

— Mikä mies isäsi on?

— Se oli ennen torppari, mutta viimein seurakunnan vaivainen; mutta nyt hän on jo kuollut.

— Elääkö äitisi vielä?

— Ei se ole enään elänyt toistakymmeneen vuoteen.

— Vai on äitisi jo kuollut! No mitä tointa sinä itse olet tähän asti elinkeinonasi pitänyt?

— Minä olen ollut ruotukasvattina jo kahdeksan vuoden vanhasta Matti Katajalassa.

— Etkö saanut rengin paikkaa kotiseurakunnassasi?

— Sitä en voinut saada, se oli yhtä mahdotonta kuin lähteä taivaalta alas ottaa.

— Kuinka niin, etkö kelvannut samaan taloon, jossa ruotilaisena olit?

— Siihen kyllä olisin kelvannut, vaan se talo tuli autioksi. Talo myötiin ryöstöhuutokaupalla ja Matti isäntä itse joukkoineen joutui mieroa mittailemaan. Muualta en voinut paikkaa saada, sillä rotevammillakin miehillä oli täysi työ paikkaa saada ja he rupesivat ruokapalkallakin, mutta minua, kun olin vielä nuori ja huonokuntoinen, eivät ottaneet ruokapalkoillekaan, vaan sanoivat: Mene hakemaan leipämaata mistä löydät.

— Se oli surkeata ja kamalata! Osaatko edes tehdä mitään?

— Minä osaan tehdä maan-työtä kaiken laatuista, vieläpä osaan tehdä usean lajisia, moukalle kuuluvia käsitöitäkin.

Nyt olin minä aikani kuunnellut enkä enään malttanut enempää odottaa, vaan kysyin liukkaasti pojalta:

— Osaatko, Lauri, suksiakin tehdä?

— Se ei mikään konsti ole ylimaan miehille, suksia tehdä, kaikkiahan kysyt! sanoi Lauri.

— No, jos niin helposti osaat kaikkia tehdä, ettei kysyäkään kestä, niin sitten meistä tulee tuota päätä veikot ja veljet, sanoin minä.

— Kyllähän se aina kysyä kestää, en minä juuri niin tarkoittanut, sillä en minäkään kouraani puhaltamalla mitään valmiiksi saa, virkkoi Lauri.

— Älä nyt sentään suuttumaan rupea, Lauri kulta! sanoin minä lepyttäen.

— Mitä sinä löpiset, Heikki, pienestä kipinästä syttyy iso tuli ja leikistäkin voipi tulla iso tora. Te ette vielä liki mainkaan tunne toistenne luontoa, varoitti äitini.

Silloin en tahtonut minä juttua jatkaa vastoin äitini kieltoa, vaan heitin itseni sänkyyn. Niin panimmekin kaikki levolle, Laurikin omalle tilallensa, jonka äitini oli hänelle valmistanut lähelle uunia, ja pian olimme kaikki nukkuneet.

Aamulla kun heräsin, olivat jo toiset täydessä työssä. Äitini istui rukkinsa takana kehräämässä ja Lauri veisteli minun suksipuitani, silloin tällöin jotakin vastaten äitini kysymyksiin. Minä katselin kotvasen sängystä sitä menoa, vaan minua miellytti niin tuo Laurin työ ja toimi, ett'en jaksanut kauvan sitä kaukaa katsella. Nousin siis ylös sängystä, puin vähän päälleni ja astuin Lauria lähemmäs ja sanoin: Sinä oiva mies, että valmistat ne, kun minussa itsessäni ei ole kuntoa niitä valmistamaan.

— Hm, myhähti Lauri vaan ja veisti edelleen.

Suurimmalla mielihalulla katselin minä tuota suksien tekemistä ensi kerran eläissäni. Helposti huomasin, että Laurilla työkalut eivät olleet minkään nahjuksen kädessä. Hän oli työhönsä täydellisesti harjaantunut. Siis päätin parhaaksi antaa hänen tehdä työtänsä rauhassa ja otin itselleni muutaman lusikkapuun veistelläkseni; kuitenkin tavan takaa silmäsin syntyviä suksia, jotka alituisesti vaan tekivät valmistumista. Katsoessani panin mieleeni tarkasti kaikki keinot, joita siinä käytettiin, ja aloin

vähitellen huomata, ett'ei mikään ole konsti sille, joka konstin tietää.

Samana päivänä tulivatkin sukset valmiiksi ja ne oivalliset, ett'ei paremmista apua. Vielä tuo sukkela Lauri laitteli niihin jalansijatkin, johon hän sai äidiltäni kappaleen vanhaa saapasvartta, ja sitten me kävimme yhdessä Laurin kanssa niitä koettamassa. Hei, lystiä laskua! Ei kuitenkaan aivan lystiä, sillä sinä päivänä ei ollutkaan hyvä suksenkeli. Oli kirisevä keli uusille, voitelemattomille suksille, ja pakkanen, että tahtoi nenän viedä.

Vielä samana päivänä aloin minä äidiltäni pyytää, että Lauri otettaisiin meille joksikuksi ajaksi. Äitini ei paljon sanallakaan estellyt ja niin jäi kuin jäikin Lauri meille. Kuitenkaan ei äitini voinut pitää häntä omana renkinänsä, vaan täytyi liittoutua Helmikankaan isännän kanssa. Laurin papinkirja toimitettiin Helmikankaalle, joka otti hänen omaksi rengiksensä, vaikka hän sai meillä olla työssä ja ruoassa. Päivä päivältä tuli Lauri aina iloisemmaksi ja äitini antoi tehdä hänelle vähän vaatteitakin, niin että hänellä oli eheä puku. Lauri teki, kun ei meillä ollut hevosta eikä niinmuodoin sanottavia ulkotöitäkään, kaikenlaisia puutöitä huoneessa, rekiä, astioita, suksia, kelkkoja ja kaikenlaista, ja hän näytti kaikissa sanansa todeksi, että hän osasi maamiehen käsitöitä. Hän ansaitsi käsitöillänsä niin paljon, ett'ei äitini ollenkaan sanonut olevansa häviöllä hänen tähtensä, jollei voitollakaan. Minä puolestani yhä opettelini tahi lisäsin tietojani. Olin aina, kuin vaan suinkin sopi, Laurin apulaisena. Tavasta tosin vaan näytin hänelle pärevalkiaa, mutta siitäkin hyödyin, kun aina panin tarkasti mieleeni, kuinka mitäkin työtä tehdään.

Jos kesä oli kulunut hauskasti äidin kanssa kahden maan-työtä tehdessä, kului talvi vielä hauskemmin Laurin ja äitini seurassa. Sillä kun meitä oli kolme, oli jo siitäkin yksistänsä paljo enemmän hauskuutta, kun kahden olemisesta.

Mutta kun tässä maailmassa ei mikään asia saa tapahtua kyläkunnan kuulematta, ja kun ei kenellekään hyvää tapahdu, ilman että se herättää kateutta, niin emme mekään saaneet rauhassa olla. Niin kauan kuin Lauri alusta talven teki kelkkoja, suksia ja muutamia pienempiä astioita, niin ei kukaan pitänyt sitä minäkään, vaan kun hän kevättalvella teki rekiä, sahapuita, karhinpuita, haravoita ja viikatevarsia ja ne kaikki oivallisia, niin kyläkunta rupesi äitiäni kadehtimaan. Kyllä silloin Laurille kesärengin paikkoja alkoi ilmaantua, kaikilta ilmansuunnilta; vaan erittäin hieno tuulen löyhkä ja viekkauksen kautta viehättäväinen rupesi käymään Helmikankaan talon puolelta ja vetämään Lauria Helmikankaan kesärengiksi.

Lauri oli talven ajalla jollakin tavalla tullut tuttavaksi tuon viekkaan Jaakon kanssa. Tämä oli häneltä kysellyt kaikenlaista, muun muassa sitäkin, mitä hän osaisi parhaiten tehdä, ja sillä tavalla onkin Laurilta itseltään tiedot, että hän täydellisesti osasi tehdä kaikenlaista, mitä talossa tarvitaan. Kun sitten myöhemmin yksi ja toinen vieraskin sanoi sen todeksi ja isäntä Helmikangaskin pääsi uskomaan poikansa alituisia korvaan kuiskutuksia, niin sai Lauri Jaakon kautta kerran keväällä salaisen käskyn tulla isännän pakinoille. Isännällä oli sadoin ja tuhansin hyviä, hopeaisia ja kultaisia lupauksia Laurille jaettavana. Mutta kun Lauri vastasi ei saattavansa tehdä niin pahoin emännällensä, että lähteä kesäksi pois, kun oli saanut talven hänen luonansa viettää ja olipa ollut hyvin pidettynä, niin rupesi Helmikankaan isäntä puuskuamaan oikein Sinain jyrinällä. Hänen kovuuteensa ei mikään vastaan-sanominen auttanut, kun ei äitini ollut mikään talon-omistaja. Äitini sai olla kuinka pahoillansa hyvänsä; mahtavampi se asian ratkaisee. Ei kuitenkaan äitini, enemmän kuin minäkään, tuosta ollut kadehtivainen. Tosin emme mekään olleet synnittämiä, ja pahoja ajatuksia, niinkuin tuulen ajamia pilviä, lenteli meidänkin päähämme, niinkuin muittenkin ihmisten, mutta kun koetimme niitä vastaan sotia, ei ne saaneet meissä pesäänsä tehdä. Lauria pidin minä hyvänä ystävänä, enkä vihannut Helmikankaan isäntääkään, mutta se täytyy minun tunnustaa, että ajoittaisin olin suutuksissa Jaakolle, joka oli niin täynnä viekkautta.

KAHDESTOISTA LUKU.

Odottamattomia suruja.

Lauri oli juuri parhaiksi ennättänyt muuttaa Helmikankaalle ja taisi hän olla vasta ensimmäistä vakoa kyntämässä suuren talon ohravainiolla, kun tuotiin sana, että Vierimän muori on äkkiä kuollut halvaukseen. Sanaa toi solakka, kahdennellatoista vuodella oleva Loviisa ja surkeaa oli nähdä tuon kauniin ja sievän tytön kyneleitä. Niinkuin tuulispää olisi rusentanut sydämeni, tuntui minusta sillä hetkellä. Muistojen katkera maailma avautui eteeni, ja siinä minä katselin juuri kuin sata kertaa

suurentavalla suurennuslasilla edesmenneitä ihmisiä ja surujen aikoja. Tuntui minusta juuri kuin olis minun oma iso-äitini noussut haudastansa, uudestansa kuollaksensa, saattaaksensa minulle vielä kerran surun sellaisen, joka ei ikänä lakkaisi olemasta. Joutavia! koetin itselleni sanoa. Muori lepää haudan lepokammiossa, josta vasta viimeisen päivän pasuuna hänen käärelinansa kirvottaa. Mutta eipä niinkään joutavia, sillä siinä oli totta toinen puoli. Olihan se niin, että Vierimän väkeä, jokaista ilman eroittamatta, rakastin niin sydämellisesti, kuin kuuna päivänä voidaan rakastaa ainoastaan oman perheen jäseniä. Loviisa oli mielestäni niinkuin sisar, Vierimän ukko niinkuin isä ja hänen äitinsä, tuo nyt täältä pois erinnyt muori, tuo Vierimän torpan vanhin ja niin muodoin koko perheen ohjaaja, oli minullekin juuri kuin olisi hänessä oma muorini vielä täällä maan päällä astuskellut. Nyt oli hän mennyt, oli sammunut kuin kynttilä erämaan pimeyttä valaisemasta. Arvata voipi, mikä mielen liikutus vallitsi Loviisassa. Puoli maailmaa näytti häneltäkin alas vaipuneen ja isänsä kanssa kieppui hän jällellä jääneellä puoliskolla. Minä koetin Loviisan surua vähentää, ottamalla hellästi osaa siihen, ja äitikin koetti, vedet silmissä, häntä lohduttaa; mutta ei se näyttänyt vaikuttavan suuria, tuskinpa mitään. Ainakin hän valitti valittamistaan: Minä rakastin muoria äitinäni ja kun hän on poissa, mitä voinkaan tehdä, mitä toimittaa? Isäni kun suree myöskin, tuskin voimme kauan elääkään, pian kuolemme molemmat.

Tuon pidin mahdottomana, sillä olin itse nähnyt, että katkeroidenkin aikojen läpi voipi elää. Sen kokemuksen toivoin Loviisankin saavan; mutta ei nyt ollut aikaa pitkiin mietteisiin. Me läksimme näet kaikki kolme niin pian, kuin suinkin ehdimme, Vierimälle.

Sula maa taaskin osoitti lähenevää kylvöjen aikaa. Mutta samaa kevätaikaa, jolloin oli ihmisillä elojen istutus käsissä, näytti elämän ja kuoleman Herrakin käyttävän istutuksillensa, kun hän kylvi kirkkotarhan ja taivaan toukoa ja niin luonnollisella keväällä kuvasi ijäti kestävästä kevättä.

Kun tulimme Vierimälle, istui ukko äitinsä sängyn vieressä, käsi otsalla, vedet silmissä. Äitini puristi hellästi hänen kättänsä sanoen: Minä saan luvan toivottaa surua!

Silloin nosti ukko silmänsä äitiä kohti ja kysyi:

— Kuinka sanoitte, Mari? Toivotatteko minulle surua?

— Sanoinko minä niin? puhui äitini, valittaa aion minä sanoa. Väärä sana tuli ajatuksissani.

— No, herra kanssamme olkoon! sanoi ukko, ajallamme ja vuorollamme kaikki kuolemme, mutta välisti tulee kuolema niin äkisti. Äiti oli aamulla vielä aivan terve ja yht'äkkiä tuli hän aivan tönköksi eikä ollut monta minuuttia, ennenkuin oli matkamies valmis. Äkillisestä kuolemasta varjele meitä!

— Olettehan lukenut hurskasten äkillisestä kuolemasta? lausui äitini.

— Sen olen tehnyt, ja Johanneksesta Efeson kirkossa.

— Tutkimattomat ovat Herran tiet! jatkoi äitini.

— Niin, ja käsittämättömät! lisäsi ukko.

Nyt lähestyin minäkin Loviisan kanssa sänkyä, jossa muori vainaja lepäsi, vaan tuskin olin ehtinyt katsomaan tuota hyväntekijäni äidin maallista osaa, kun äkkiä aukeni ovi ja tupaan astui vaarini. Oliko hänkin sanan saanut tulla Vierimälle, ajattelin minä ensin; kuitenkin huomasin väärin luulleeni, kun vaarini lähestyi vuodetta ja sanoi:

— Mitä, onko muori kuollut? Milloin hän on kuollut?

Ennenkuin kukaan ehti hänelle mitään vastata, jatkoi hän:

— Minä olen myöskin kuoleman sanoman kanssa kulussa. Ratsastaen kuljen pitkin suurempia taloja, mutta poikkesin tyttäreni mökille. Kun ei siellä ketään kotona ollut, pistin itseni tännekin vanhan tuttavain luokse ja täällähän kaikki ovatkin koolla, joita etsin. Nythän se on minultakin isännöitseminen pappilassa pian loppunut.

Kaikki olimme suurimmalla tarkkuudella kuunnelleet noita vaarini sanoja, vaan kun hän oli sanansa päättänyt, hyppäsi Vierimän ukko äkkiä seisoallensa ja otti vaarini kädestä kiinni, puristi sitä oikein voimansa takaa ja sanoi:

— Mitä puhutte, minun entinen isäntäni ja kunnianarvoinen vanha Helmikangas. Onko meidän rakastettu, vanha opettajamme ja rovastimme kuollut?

— Eilen aamulla, kello viisi, sanoi vaarini.

— Me olemme siis aivan onnettomat. Koko Liminka joutuu ihan perikatoon, valitti ukko pyyhkien

silmiänsä. Sellaista sielun paimenta, kuin hän oli, emme voi ikinä saada, eikö niin, Helmikangas?

— Kyllä se on hyvin epäiltävää, onko sellaista pappia enään koko maailmassa, sanoi vaarini. Saarnamies oli hän mitä parhain, ja luonnostaan niin hyvänsävyinen, että tuli köyhä tai rikas, tuli yöllä tai päivällä häntä puhuttelemaan, oli hän aina kohtelias niin että jokainen voi häntä lähestyä juuri kuin omaa isäänsä. Ei suinkaan silmille keikkunut, niinkuin monet paljon nuoremmat papit tekevät, vaikken sentään kaikkia nuoriakaan moiti. Onhan joukossa hyviäkin ja meidän papit ovatkin kaikki hyviä.

— Niin, kyllähän se on niin ja näin tässä maailmassa, sanoi Vierimän ukko. Niitä on pappeja, niinkuin muitakin ihmisiä, monenlaisia. Mutta mitä ikään tulee, niin emme voi vielä nuorilta papeilta, enemmän kuin muiltakaan nuorukaisilta, vaatia sellaista täydellisyyttä ja mielen malttia kuin vanhoilta. Sanoohan sananlasku: lapsena on lapset kaikki, varsana hyvätkin hevoset. Nuorilla, olipa se sitten herra tai talonpoika, ei voi olla tarpeeksi elämän kokemusta ja oma kokemus se kumminkin on, joka kaikkia opettaa ja viimein viisaaksi saattaa. Minä kuulin kerran itse rovasti vainajan sanovan, että kun hän ensin papiksi tuli, hän ei tietänyt, pitikö hänen seisoman jaloillansa vai päällänsä. Hän sai ajatella sinne ja tänne ja viettää monta unetonta yötä; mutta kun hänellä oli halu ja tahto päästä oikealle tolalle elämässsä ja virassansa, niin hän pääsi. Kuitenkin sanoi hän vasta pitkän elämänsä varrella tulleen montakin kohtaa huomaamaan, joista oli kirjoissa lukenut ja koulussakin ollut puhetta, vaan joiden merkitystä ja oikeata painoa hän ei ollut ennen käsittänyt. Mutta tahtoa sitä pitää olla, tahtoa hyvään ja alituisen edistymiseen.

— Kyllä se oikein on, vakuutti vaarini, vaikka vähän pistää minuakin, kun olen elämäni huonosti käyttänyt. Onhan minultakin tahtoa puuttunut oikein elääkseni, ja monta olen taitanut pahentaakin esimerkilläni. Totuutta puhuitte, Vierimä, — ja totuus ei pala tuleksakaan, eikä se kuole kirveen iskustakaan.

— Helmikangas on hyvä ja tulee tänne toiseen huoneeseen, sanoi tämän jälkeen Vierimän ukko, otetaan kuppi kahvia. Tulkaa, Mari ja Heikki myös, täällä on Loviisalla ollut jo kauan aikaa kahvi kuumana pesässä, vieraiden varalla.

Silloin menimme kaikki sievään, pieneen kamariin ja meille kaadettiin kahvia. Minä kumminkaan en mennyt pöydän luo, vaan jäin ovipieleen seisomaan.

Vaarini sai käskyn istua pöydän päähän, mutta kun hän oli istunut, koetti hän taskuansa ja veti sieltä esiin kirjeen.

— En ollut muistaakaan asiaani, alkoi hän kirje kädessä, minulla on tyttärelleni kirje. Se tuli eilen postissa pappilaan ja minä läksin sitä samassa tuomaan, kuin olin muutenkin tännepäin kulussa. Musta lakka siinä näkyy olevan juuri kuin piki, ei suinkaan sisällys taida aivan iloistakaan olla.

Äitini otti kirjeen, aukasi sen ja luki hiljaa. Lukiessaan tuli hän hyvin huolellisen näköiseksi.

— Lue kuulumiseen, sanoi vaarini, että saadaan tietää, mitä surua tämä päivä vielä tuottaa. Äitini alkoi lukea sortuneella äänellä:

Kemissä 13 päivänä Toukokuuta tänä vuonna.

Hyvä sukulaiseni

Maria Helmikangas!

Minä olen kokonaan täytetty sydämmellisellä surulla. Vaimoni kuoli kaksi päivää sitten, tänä aamuna kuoli toinen kaksoispojistani ja toinenkin sairastaa kuolemaisillansa. Tauti on kurkkutautia, itsekin tunnen samoja oireita. Kahdesti olen jo ajanut Torniossa, saadakseni Tornion tohtorilta lievitystä, vaan ei näytä mikään auttavan. Toivoni olisi, että pian, jos vaan aika suinkin myöden antaa, tulisitte minua katsomaan, sillä täällä pian kaikki jääpi vennon vieraan käsiin. Minä saan kiittää paljo kirjeenne edestä, jonka minulle kirjoititte, ja olen siitä iloinen, että Heikki pääsi sievästi kotiin ja että kaikki oli niinkuin pitikin.

Enosi
Sakari Aspela.

Nyt vasta vuoden takaa sain tietää, että äitini oli enollensa vastauksen kirjoittanut kirjeeseen, jonka minä olin hänelle tuonut. Sitä en ollut ensinkään huomannut, milloin se oli tapahtunut, sillä en vielä koskaan ollut äitini nähnyt kirjoittavan. Kirjeen luettua vallitsi huoneessa kauan aikaa melkein haudan hiljaisuus; vihdoinkin kuitenkin keskeytti vaarini äänettömyyden.

— Milloin sinä, Mari, kysyi hän, olet Sakarin tuttavaksi tullut ja milloin on Heikki Kemissä käynyt? Enhän minä ole sitä kuullutkaan.

Äitini kertoi lyhyesti Kemissä käynnistäni, kirjeestä ja kymmenestä ruplasta, jotka sieltä olin tuonut. Vaarini kuuli suurella uteliaisuudella ja huudahti:

— Oikeinko totta! hän on hyväluontoinen mies, Aspelainen. Semmoisia miehiä on vähän. — Kyllähän minä Sakarin tunnen. Vai lähetti kymmenen ruplaa! No, eikö minua hyvin moittinut kirjeessä? päätti hän vähän hiljemmin.

— Eihän juuri muuta, sanoi vaan kuulleensa, että isä on talon hävittänyt, ja pahoitteli minua, kun muka sulhaseni minun on pettänyt. Äitivainajasta oli hyvillään, kun oli saanut Heikiltä kuulla, että hän oli kuollut ja päässyt pois pahasta maailmasta puutosta kärsimästä.

— Hm, sitä virttä ne kaikki veisaa, että minä olen talon hävittänyt. Kyllä se onkin totta, mutta mitäpä minä siihen voin tehdä, se on mennyt menoansa, sanoi vaarini. Soisinhan sen toisinkin olevan.

— Kaksipa niitä tai näitä, keskeytti nyt Vierimän ukko, juodaan kahvia, ennenkuin se jähtyy. Kyllähän meille tosiaan kesän aluksi on tullut laivanlastillinen surua, vaan mikäpä sille nyt tehdään. Koettakaamme olla lujia, sillä suru on hyvin puoleensa vetävää tavaraa ja tahtoo pian miehuuden varastaa.

Kahvin juotua läksi vaarini pois. Erittäin raskasmielisen näköisenä nousi hän ratsunsa selkään ja ajoi piililaukkaa ulos pihalta. Mutta Vierimän ukko istui kauan käsi otsalla, ja äitini huokaili syvään ja minä ja Loviisa murehdimme mekin eikä kukaan tahtonut saada päähänsä, mitä ensin olisi tekeminen. Äitini vihdoinkin kysyi Vierimän ukolta, mikä olisi tehtävä sen kirjeen johdosta, joka oli hänen kädessään.

— Minä en oikein tiedä sanoa, vastasi ukko. Kyllähän teidän olis käytävä siellä, jos se vaan ilman vahingotta kävisi päinsä. Vaan vartokaas: kylvättekö ohraa tänä kesänä vai kuinka ai'otte?

— Kuinka niin? kysyi äitini.

— Ilman vaan, jos ette ai'o ohraa kylvää, niin kyllä sitten voitte käydä Kemissä. Perunoita voitte istuttaa tultuannekin. Tehkää sentään, kuinka itse tahdotte. Jollei äitini olisi juuri kuollut, olisin minäkin voinut lähteä kyyditsemään, eihän minkään maksun tähden — olisin itsekin halunnut nähdä Sakarin, ennenkuin molemmat kuolemme.

— Sepä se, kun tuli kaikki niin yht'aikaa, sanoi äitini, etten semmoista kuoleman ryskettä ole isoon aikaan kuullutkaan.

— Niinpä niin, puheli ukko, vaan oletteko, Mari, niin hyvä ja autatte minua hautajaispuuhissa, niin ehkä ensi viikolla lähdemme Kemiin; eihän niin pitkälle matkalle voi lähteä juuri kuin puulla päähän lyöden, pitää heidän sen verran siellä tietämän, ettei kukaan voi kotiansa niin jättää, ennenkuin on vähän ehtinyt järjestää asiat poissa-olon ajaksi.

Niin päättivät ja suostuivat äitini ja ukko asiasta, että ensi viikolla Kemiin menisivät. Minä ja Loviisa saimme käskyn mennä meidän mökille, sillä meitä ei tarvittu hautajaispuuhissa. Se oli minulle hyvin mieluinen asia, mutta Loviisan suru vaan ei tahtonut haihtua. Tavan takaa aloitti hän itkunsa uudestaan ja minä, joka olin hänen lohduttajakseen määrätty, tahdoin olla pääsemättömissä. Kuitenkin saimme ajan iltaan kuluneeksi ja äitini tuli kotiin.

Äitini kävi saattamassa Loviisaa kotiin hänen isänsä luokse, mutta takaisin palattuansa oli hän hyvin harmissansa. Ei tiennyt mitä tehdä, mitä tekemättä jättää, kun ei yhdellä kertaa voi kaikkea tehdä. Me panimme molemmat hyvin levottomina maata.

Melkein unettoman yön maattuamme, läksi äitini Vierimälle hautajaisia valmistamaan, niinkuin häntä oli pyydetty, ja minä kuljin kuin Hippa-Heikki kodin ja Vierimän väliä päiväkaudet. Minulla oli aina jotakin asiaa Vierimälle ja sinne päästyäni taas jotakin asiaa kotiin, jollei muutakaan, niin lehmälle ruokaa antamaan, sillä ulkona ei ollut vielä elukoille tarpeeksi purtavaa ja ilmakin oli kylmä. Tätä tällaisista kesti kolme päivää. Äitini ei käynyt kotona kuin pikkuisen yösydämellä. Loviisa kävi lehmäämmeekin lypsämässä. Kolmannen päivän illalla hyvin myöhään, kun äitini oli hyvin väsyksissä, kolkutti joku ovelle. Minä aukasin oven ja sisään astui vaarini läähöttäen.

— Mikä teitä vaivaa, isä, kun olette niin hengästyksissä? kysyi äitini.

— Kun ehätin tuomaan tätä kirjettä, se on arvatenkin taas enoltas, koska on mustissaan. Maisteri pisti sen minun käteeni ja sanoi: ratsastakaa joutuin, kun jo toinen surukirje tulee yhtä päätä. Minä ajoin niinkuin hullu, ja ilmankin on kaiken viikon ollut niin kova kiire, että on saanut juosta ja hypätä, että jalat tahtoo kulua polvia myöten pois. Kiusaus kiusasi minua jo tullessani aukasemaan kirjeen, mutta vanha rehellisyyteni kumminkin pidätti. Eihän minulla olisi ollut oikeutta aukasta toisen kirjettä, vaikka kohta se oli omalle lapselleni. Tässä se on, lue joutuin, että minäkin saan kuulla sen sisällyksen, sillä

minun täytyy lähteä taas.

Äitini repäsi kirjeen auki ja alkoi lukea ääneen:

Kemissä, niinkuin ennen.

Hyvä sukulaiseni Maria Helmikangas!

Tämän kautta saan tietää antaa, että toinenkin kaksoispojistani jo on kuollut ja siis olen aivan sileä leskimies; mutta oma kaulani on kuitenkin, Jumalan kiitos, sen verran parantunut, että toivomassa olen jo siitä aivan tervettä. Siis et tarvitse kustantaa itseäsi tänne, jos muutoin et ole jo ehtinyt lähtemään. Minä tulen kohta itse Limingassa käymään, vanhojen lapsuuden tuttavien kanssa suruani haihduttamaan. Talon minä myyn, jos saan soveliaan hinnan, jos ei, panen sen arennille; kuitenkin, oli miten oli senkin kanssa, päätökseni on se, että tahdon viettää kesäsydäntä Tyrnävällä ja Limingassa. Hautajaisten jälkeen pannaan matkustus toimeen. Olin vähällä unhottaa, että se Limingan koukkuleuka-akka, jota Torpan Pirjoksi tai miksi sitä siellä kutsuttiin, kuoli keväällä noin neljä viikkoa sitten, ja hänen tyttärensä on myöskin leskenä, sillä hänen miehensä tuli tapaturmaisen kuoleman kautta pois. Hän hukkuu Kemijokeen. Leski aikoo myöskin tulla Liminkaan takaisin, sillä hänkin on sileä, niinkuin minäkin. Ainoa lapsi, joka heillä oli, kuoli ennen joulua. Voi hyvin, siksi kuin tulen.

Enosi
Sakari Aspela.

— Vai aikoo hän tulla tänne. No, olipa se hyvä, ettei sinun siis tarvitse mennäkään, sanoi vaarini. Sekin oli hyvä, ettei siinä kirjeessä ollut mitään moitteita minulle; kukatiesi on hän unhottanut ja paras se olisikin. Hyvästi nyt! Ja niin hän lähti kiireesti ulos.

Nyt olimme taas äitineni kahden kesken ja äitini sanoi:

— Tuntuupa paljon helpommalta hengitykseni, kun ei tarvitse lähteä mihinkään matkustelemaan. Matka ei huvita minua lainkaan, kotonaan on korkein nousta.

Seuraavana päivänä ei äitini noussutkaan ylös, hänkin oli tullut kipeäksi. Minä kumminkaan en tuntenut mitään taudin oireita, vaan sen sijaan rupesin kovasti pelkäämään jääväni orvoksi, jos äitini, tuo ainoa turvapatsaani maailmassa lankeaisi. Yhtämittaa kysyin äidiltäni: joko kohta paranette? mutta sain aina tuon surullisen vastauksen: ei vielä ole tietoa paranemisesta. Muuta en enään voinut ajatella kuin että kaikki maailman kansat ja sukukunnat kohta kuolisivat sukupuuttoon. Aloin jo odotella itsellenikin tuota pikaa lähenevää sairautta ja kuolemaa. Tauti oli kuitenkin hyväksi onneksi kaukana minusta.

Koko päivän äitini paranemista turhaan odotettuani ja lehmän saman verran aikaa lypsämättä oltua, täytyi minun lähteä Vierimän Loviisaa avuksi, sillä äitini tuli ehtoopäivällä niin huonoksi, että oikein houraili.

Päästyäni Vierimän porstuaan, seisahduin hetkeksi, sillä en ollut selvillä siitä, mitä minun piti ensiksi sanoa. Seisoessani siinä tuli äkkiä mieleeni, kuinka koko Limingan pitäjä valmistautuu viettämään surujuhlaa rovestin kuoleman johdosta. Vietänpö minäkin surujuhlaa, kysyin itseltäni. Surulliselta tosin näyttää! oli vastaukseni. Rovasti joutui nyt ainoaksi mietintö-aineekseni. Oli niinkuin joku olisi puhunut, vaikk'ei ketään näkynyt, sillä sanat nousivat oman sydämeni syvyydestä: rovasti, tuo uskollinen ja harras sielunpaimen, kun hän nyt on sauvansa ylipaimenensa eteen kantanut, tahtoo kunniaseuranansa viedä muassaan joukon paimentamiansa sieluja — siitä kaikkein sairastuminen ja kuolema. En itsekään tietänyt, miksi nämät ajatukset nyt juuri minun päässäni pyörivät. Minä raotin hiljaa tuvan ovea ja kuulin hiljaista vaikeroimista, juuri kuin heikon sairaan huuililta. Sitten aukasin oven oikein ja astuin sisälle. Mutta eikö sydämeni nyt kymmenen kertaa kiivaammasti sykkinyt rinnassani, kun näin Vierimän ukon selällänsä makaavan sängyssä ja Loviisan kastelevan hänen päätänsä kylmällä vedellä, jota hänellä oli liinaisessa rievussa. Minä kysyin kohta hätäisesti, mikä isäntää vaivaa, ja sain vastauksen itseltään ukolta:

— Hirmuinen pakotus päässä ja niskassa, eikä lakkaa.

Nyt jouduin minä niin toivottomaan tilaan, etten totta puhuen tietänyt mitä piti tekemäni. Kaikkeksi onneksi ei Loviisa itkenyt, sillä isänsä koetti häntä lohduttaa. Minäkin puolestani annoin Loviisalle muutaman elähyttävän sanan, sanoen hänelle: kyllä isäsi paranee. Kuitenkin ajattelin itsensä vallon toista, nimittäin: kyllä ukko pian joutuu riiheen äitinsä viereen odottamaan hautauspäivää; mutta samassa myöskin mietiskelin: kuka meitä kaikkia viimein hautaa, kun näin yhtä aikaa kuolemme.

Nyt huomasin selvästi, ettei minun ollut Vierimältä apua odottaminen, vaan oli se muualta hankittava. Minä en uskaltanut kertoakaan, mitä varten olin sinne tullut, sillä pidin vaarallisena aina uusia ja uusia

surun sanomia kipeälle ihmiselle korviin kuuluttaa. Läksin sen tähden kohta matkoihini, sanoen mennessäni: minä koetan teille apua hankkia.

Ulos tultuani en oikein tietänyt, mihin olis paras lähteä. Läksin kuitenkin ensin kotiin, katsomaan, eikö äiti jo tointuisi. Enpä minä kauan viipynyt, ennenkuin olin kotona, äitini sängyn vieressä. Äitini nukkui raskaasti, silmät raollansa, eikä ensinkään osannut kysymyksiini vastata. Voi hyvä Jumala, mitäs minä nyt teen! huudahdin itsekseni ja olin jo vähällä itkeä. Mutta muistin samalla erään sananlaskun, jota muorivainajani välistä laususkeli: Ei itku hädästä päästä, parkit päivistä pahoista, ja niin minä taas olin valmiina johonkin Lähtemään. Kun ulos tulin, inui ja ammui lehmämme saunassa. Sivu-mennessäni sanoin hänelle kovalla äänellä: sinäkin, viaton luontokappale, saat siellä kärsiä, vaan koeta nyt odottaa, en minä jouda enkä voikaan tehdä sinulle mitään, sillä minulla on täysi työ hääriä ja puuhia ihmishenkien pelastukseksi. Sitten minä juoksin, että maa tömisi, suureen Helmikankaan taloon.

Kun pääsin Helmikankaan pirttiin, sanoin kohta kaiken väen kuulten:

— Joutukaa, Jumalan tähden, auttamaan, jos teissä on kipinäkään ihmissydäntä. Vierimän muori on kuollut ja ukko on kipeänä ja äitini on kipeänä — jos joku edes menisi ja lypsäisi lehmämme, sekin sinne maitoonsa pakautuu. Minä itse koetan juosta pappilaan, jos saisin sieltä vähän rohtoja.

— Joko sinua kohta ruvetaan pienentämään? kuulin ensimmäiseksi vastaukseksi jonkun takanani puhuvan.

Minä pyörähdin katsomaan ja näin Jaakon seisovan edessäni. Hyvä, ajattelin minä itsekseni, ei sinun pääsi paljoa kiellä, kun teet näinkin suurissa asioissa piikkaa ja irvistelet avun hakijalle. Sanoin siis hänelle: Kyllä minua tuntuvasti pienennetään, vaan pidähän suusi kiini ja valitse soveliaampi aika irvistyksilles.

Muu väki kuitenkin ei nauraneet. Kun isäntä samassa tuli pirttiin, kerroin hänelle erikseen, kuinka huonosti oli Vierimällä ja meillä. Hän määräsi kaksi piikkaa liikkeelle, toisen Vierimälle, toisen meille, mutta ne kohta panivat vastaan, ettei he uskalla mennä.

— No, menköön sitten kaksi renkiä, sanoi isäntä vihaisesti. Antti menköön Vierimälle ja Lauri Marin mökkiin, koska hän on tuttavampi siellä. Vaan jos Vierimän Loviisakaan ei ole päässyt sairaan luota lehmia lypsämään, niin on tyttöjenkin lähteminen. Anni menköön Vierimälle Antin kanssa ja Tilta Laurin kanssa Marin luokse. Niin, ja lähtekää joutuin nyt, ei siinä tarvitse siekailla, ei ihmisiä sentään niin saa tappaakaan elukoita.

Piiat kuitenkin koettivat pitää puoltansa sanoen: Mutta jos sieltä tauti tarttuu ja tulemme kipeiksi.

— Entäpä makeiksi te siellä tulette, naurahti isäntä ja lisäsi: Minä tulen itse vähän päästä ulos ja käyn kummassakin torpassa ja jos ette silloin ole siellä, niin varokaa itseänne.

Kun tytöt näin kovan käskyn saivat, täytyi heidän lähteä; mutta miehet menivät mielelläänkin. Vaan kun kaikki olimme porstuan ovella juuri pihalle pääsemässä, seisoi Jaakko porstuan ovipielessä ja sanoi jälleen:

— Koska sinua, Heikki, oikein pienennetään? Sitten kuin ruvetaan, niin lähetä sana minulle.

Minä en pitänyt tarpeellisena vastata siihen mitään, mutta Antti, joka oli talon vanha renki, karjasi, että kartano kaikui: Suus kiinni, hunsvotti, ja häpeä vähän! Kun päästiin talosta pois, sanoi Antti vielä: Eivät suinkaan tytöt ole antaneet vahdille vettä tänään, kun se on niin haukkuvallaan.

— Ei se saanut kuin sianlihaa, pannukakkua, korppumaitolämmitystä ja kolme kuppia kahvia päivälliseksi, sanoi toinen pivoista.

— Minä ajattelinkin, virkkoi Antti, että joku siinä on, joko se on saanut liian rasvaista ruokaa tahi liian vähän. Nyt kuulenkin, että se haukkuu rasvan livulta eikä nälässä, niinkuin ensin luulin. Mutta katsokoon vaan, ett'ei pilkka käy vielä maailmassa omaan nilkkaan, ei niitä köyhiä ennenkään ole rikkaan lapset intikseen pilkanneet. Vähä on ikää vielä, paljo puuttuu kahdestakin kymmenestä, enempi vielä kahdeksasta kymmenestä. Tyvessä on, ei ole latvassa.

— Johan Antti suuttui silmittömäksi meidän nuorelle isännälle, sanoi Anni.

— Niin, minä en kärsi sellaista alituista ratikoimista, se on yhtenänsä jokaisen silmillä ja luulee vissiin, ettei enään muut ole ihmisiä kuin hän ja hänen äitinsä, mokoma kahvisusso, puhui Antti.

Tämän tarinan kestäessä olimme joutuneet Vierimän pihalle. Siinä nyt tuli kysymys, kuinka tehdään ja kuinka komppania jaetaan.

— Kuka sen nyt taas muistaa, kenen sitä mihinkin mennä piti? kysyi Antti.

Minä sanoin: Isäntä käski Annin ja Antin mennä Vierimälle ja Laurin ja Tildan meille.

— Jaa mutta jos muistat sinäkin väärin, sano Antti. Mennään ja käydään molemmissa, tulkaa kaikki sisään! Mentiin siis kaikki Vierimän tupaan.

Vierimän ukko oli jo hiukan parempi, ja Loviisa oli joutanut lehmä hoitamaan; kuitenkin valitti ukko vielä päätänsä kipeäksi, vaan toivoi sen helpoittavan, kun oli saanut siihen etikkahauteen. Ukkoa vähän nauratti, kun kuuli minun Helmikankaan väen liikkeelle saattaneen, vaan kun sanoivat hänelle, että meidän on meneminen myöskin minun äitini mökille, sillä Marikin on kipeä, silloin ukko sanoi: Joutukaa, hyvät ihmiset, pian. Taitaa olla pahastikin hänen kanssaan. Hän valvoi tässä liiaksi ja valitti päättään ja sanoi nenänsä juosseen verta kahdesti. Liika valvominen ei ole hyvä, siitä voipi tulla tautikin pian. Jos Antti on hyvä ja menee ja katsoo, kuinka siellä on, ja tulette sitten palatessanne tämän kautta ja sanotte minulle.

Silloin taas lähdettiin koko voimalla ja mentiin meille.

Kun pääsimme kotiin ja astuimme äitini sängyn viereen, näimme hänen vielä nukkuvan. Kaikki koettivat olla niin hiljaa kuin suinkin mahdollista. Tilta, joka sanoi olevansa äitini kanssa erittäin hyvä tuttava, siveli hiljaa kädellensä äitini otsaa ja huulia. Siitä äitini heräsi ja aukasi silmänsä.

— Mikä se on, mikä se on? kysyi hän.

— Tilta olen, ettekö tunne minua?

— Kyllä nyt jo tunnen, sanoi äitini, nostaen silmänsä ja samassa nousten istuallensa sängyssä. Onhan täällä Lauri ja Antti ja Anni ja Tilta, mihin te nyt olette menossa?

Kun asia hänelle kerrottiin, miten hän oli koko päivän sairastanut, sanoi äitini:

— Voi Heikki parkaa! Tiettyhän se on, että lapselle hätä tulee, mutta nyt minä tunnen olevani tuntuvasti raittiimpi, vaikka kyllä päätäni vielä hiukan särkee.

Tuosta puheesta tulin minä niin iloiseksi, että olin vähällä ruveta hyppimään, vaan en kuitenkaan kehdannut sitä tehdä vierasten aikana.

Nyt pyysi äitini, että jompikumpi tytöistä lypsäisi lehmän, ja tytöt menivät oikein kevein askelin pyyntöä täyttämään. Vähän ajan takaa toi Tilta sisään suuren kiulullisen lämmintä maitoa ja äitini rupesi nauramaan ja sanoi:

— Pitäähän minun vieraille jotakin tarjota. Kun ei muuta lämmintä ole tällä kertaa, niin juokaa lämmintä maitoa. Hän joi ensin itse kiulusta ja sanoi sitten: Juokaa, jos tykkäätte, ei se pahaa tee.

Silloin yksi toisensa perään tarttui kiuluun kiinni ja joi maitoa. Minä sain juoda lopun ja totta puhuen se oli hauskaa kestiä. Jos sellaista monestikin pidettäisiin, niin vähemmin vaivaisi kohmelo päätä, eikä joutuisi monikaan mies pois maaltaan ja mieron mittarit vähenisivät.

Kun oltiin vähän aikaa istuttu niitä näitä jutellessa ja muutamat jo aikoivat pois lähteä, sillä oli hyvin myöhäinen, aukastiin äkkiä ovi ja Helmikankaan isäntä astui sisälle.

— No mitä pahuksia nyt! Täällähän te istutte kaikki, sanoi hän, ettekö ole Vierimällä käyneetkään? Hyvää iltaa, Mari, sentään, vaikka mun täytyy noita vähän pölyyttää — — eivät kalkiset nuo tytöt olisi ensinkään uskaltaneet lähteä, vaan mikä se on se iso Tee, se on täytyminen! Kyllä minä surraan ja pyörät hyrrään, jos ei hyvä auta.

— Niin, kyllähän isäntä aina on hyvin hyväsydäminen mies, lausui äitini. Olkaa hyvä ja istukaa, isäntä.

— Kiitoksia käskemästänne, sanoi isäntä, kyllähän tuota vähän joudan istumaankin. Mutta se on hiidessä valhe se, että minä mikään hyväsydäminen olisin. Hyvä sydän on ani kaukana tästä ukosta ja te olitte, Mari, ensimmäinen ihminen maailmassa, joka minua hyväsydämiseksi on sanonut. Pilkalla tekin sen teitte, vaan kun se kerran on sanottu, niin se on sanottu, ja siitä sanasta annan minä teille vielä tänä iltana tynnyrin rukiita, ja se on tosi se! Ja jos kipeä olette, niin haen, vaikka läpi yön, teille tohtorin Oulusta.

Nyt eivät toiset jaksaneet enään pidättää nauruansa, vaan päästivät aika remakan. Etenkin tytöt nauroivat, niin että vedet silmistä juoksi. Vaan isäntä, vaikka häntä itseäänkin alkoi naurattaa, koetti olla totisena ja jatkoi puhettaan:

— Niin, luulee kai tytötkin minun pilaa puhuvan — enkös minä sanonut, että makeiksi te täällä tulette, vaan ei kipeiksi. Mutta, hei, kaikki minun hyvä väkeni, lähtekää pois! Vaan Mari ei huoli panna oikein pian ovea kiinni. Tänään minä vielä rukiit tuon.

Silloin läksivät kaikki ulos.

— Kyllä se pian sen tekeekin, arveli äitini, että tuopi rukiit. Sillä ei hän niin monen hengen kuulemaa lupausta viitsi peruuttaa, vaikk'en minä niitä juuri mielelläni ottaisi vastaan. Mutta eihän sitä sovi kieltääkään. Se on hänen oma asiansa, kun antaa, niin antakoon.

Noin tunnin ajan odotettuumme kuulimme hevosella ajettavan pihaamme, ja ennen kuin ehdin mennä katsomaan tulijaa, astui ovesta sisään, säkki seljässä, Helmikankaan isäntä. Hän heitti säkin uunin viereen permannolle ja sanoi:

— Jaksan minä, näen mä, vielä kantaa tynnyrin rukiita kärryistä huoneeseen, en minä vielä niin lamassa ole. Siinä on, Mari, rukiit. Sanastanne on tynnyri ja yksi kappa on ylitse, se saapi olla Laurin vuokraa. Kyllä Mari taitaa olla vihainen minulle siitä kuin minä Laurin otin pois, mutta mitä te rengillä teette, pienethän teillä on vielä tilukset muokattavana, jaksatte net yksinkin vielä muokata, ilman että sitä varten tarvitsee kokonaista miestä vaatetta, palkata ja ruokkia.

— Ei sen vuoksi olisi tarvinnut isännän minulle rukiita tuoda, en minä mitään Laurin vuokraa pyydä, sanoi äitini.

— Oli miten oli, pitääkö rukiit vaan, en minä niitä aina annakkaan, sillä sellainen pää on minulla ani harvoin, että lahjoja antaa; kyllä silloin saa ottaa, kuin minä annankin, päätti isäntä.

— Niin, mutta isäntä voipi kuitenkin, sanoi äitini, pitää vihaa minulle, kuu sanoin teitä hyväsydämiseksi, vaan todellakin olen minä aina ajatellut, että olette erittäin hyväsydäminen, toimielias ja vielä päälliseksi seurakunnan etevimpiä isäntiä.

— Niin — hm — kyllä minä yskän ymmärrän, murisi isäntä, Marilla on pahat nahassa. Suu puhuu sydämen kyllyydestä. Aina suurempaa ja karkeampaa pilkkaa annatte minun korvissani soida. Toimielias minä tosin olen, mutta mikäs seurakunnan etevin isäntä minä sentään olisin! Kuitenkin, kun se on sanottu, se on sanottu, ja siitä sanasta minä huomenna tuon teille kolme palvattua lampaan reittä, ja se on tosi se!

— Ei isännän pidä ruveta turhiin puuhiin, kantamaan tavaraansa tänne ja köyhdyttämään itseänsä, saattaaksensa minua uppo rikkaaksi. Sovitaanhan noita muutenkin, minä kun pyydän sanani anteeksi, puhui siihen äitini.

— Mokomiakin herjaussanoja tässä vielä anteeksi pyytämään rupeatte, olette vaan koko illan kehnut minua sellaisilla sanoilla, joita ei yksikään kuolevainen ole minulle vielä eläessäni lausunut, vaan kaikki ovat minua sanoneet petturiksi, saituriksi ja visukintuksi, joihin nimiin minussa onkin syytä. Petturi minä en juuri ole, mutta saituri ja visukinttu olen, ja jos en niin olisi, joutuisin minä pian maaltani pois, niinkuin isäsikin joutui. Vähän saiturina on mielestäni parempi olla, kuin roima tuhlarina, onhan sitten huonouden ja sairauden aikana vähän kumminkin, millä auttaa entisiä, vanhoja työntekijöitänsä. Mutta koska anteeksi pyysitte, niin toimitan minä teille huomenna lampaan reisien keralla putelin Ranskan viiniä ja päätökseksi sanon: Ei kaikki minua oikein tunne, mutta minun mielipiteeni on semmoinen, ettei kenenkään, joka minun maallani asuu, pidä puutosta kärsimän. Minä olen valmis auttamaan heti kohta, kuin joku valitus joko tautiin tai köyhyyden tähden minun korviini saatetaan. — Hyvästi nyt, Mari, tulkaa terveeksi, huomenna minä tulen taas katsomaan.

Sen sanottuaan meni isäntä raskaasti huoaten ulos.

Äitini ja minä jäimme katselemaan toisiamme silmiin.

— Kyllä minä olen sitä ajatellut, virkkoi äitini hetken päästä, ettei se niin kovasydäminen ja armoton ole kuin sitä huudetaan, sillä pahat ihmiset ovat aina valmiit pahaan kirveeseen vartta jatkamaan, mutta ruttotuomainen se on, eikä se koskaan ole paha merkki.

Minä olin iloinen, että äitini oli vähän terveempi. Se oli minusta parempi kuin Helmikankaan isännän lahjat. Kuitenkin ajattelin paljo tuota isäntääkin, vaikka en oikein ymmärtänyt, mitä hän oikeastaan tarkoitti. Päätin kuitenkin kaikesta, mitä olin kuullut ja nähnyt, että hän piti paljon korupuheista ja kiitoksista. En tahtonut äitiäni vaivata jutun jatkamisella sinä iltana, vaan paneusin levolle ja huokasin sydämmellisen huokauksen korkeuden hallitsijalle ja uskoin hänelle, joka aina hyvin tekee, ohjattavaksi kaiken vastaisen eloni.

Aamulla aikaisin oli jo äitini ylhäällä toimimassa. Ennen minun heräämistäni oli hän jo käynyt

Vierimälläkin, ja kun heräsin, sanoi hän:

— Nouse ylös, Heikki, pese silmäsi ja pue päällesi. Tänä päivänä on Vierimän muurin hautajaiset.

Minä nousin ylös, tein kiireellä työt neuvotut ja olin valmis lähtemään vaikka mihin, kun näin äitini terveenä. Juuri kuin olimme lähtemässä ulos ja äidilläni oli jo munalukko kädessä ovea kiinni pannaksensa, tuli Helmikankaan isäntä siihen, kolme lampaan reittä nyrkissä ja viinipullo kädessä, ja antoi net äidilleni. Mutta äitini ei tahtonut enempää lahjoja.

— Minä en huoli enään nyt, se on totta se, isäntä, en minä niin köyhä ole. On niitä köyhempiäkin autettavia, ja kun minä suutun, niin minä annan rukiitkin takaisin. Ei se ole muuta kuin metkuja, koko tuo tuommainen kantaminen.

— Mitäs te, Mari, oikein meinaatte? sanoi isäntä, ja hänen huulensa tulivat valkoiseksi.

— Sitä minä meinaan, että, jos ei isäntä hyvällä erkane, niin minä suutun.

— Ohhoh! kuinka ylpeäksi te olette tullut viime yön seutuna, sanoi isäntä, olettehan hourupäinen, kun aiotte suuttua hyväntekijäänne.

— Juuri yön seutuna olenkin ajatellut sen koko asian niin perin juurin, vaikka illalla, kun pääni oli vielä kipeä, en oikein ymmärtänyt. Mutta sitten se selkeni minulle, ja eikö niin ole, että tämä asia olisi mitä kiiruimmittain sanottava emännällemme?

— Olkaa vaiti, hiljaa, hiljaa! Pitäkää kaikki, minä menen pian pois, sanoi isäntä ja lähti tiehensä.

Mutta äitini huusi hänen jälkeensä: Kyllä minä syön, mitä hyvät ihmiset antaa, vaan maksosta pitääköön Siipolainen huolta.

— Hiljaa, hiljaa! huusi isäntä kaukaa ja nosti lakkiansa jäähyväisiksi.

Mitä tuo tuommainen äitini käytös merkitsee, ajattelin itsekseni, eikös sopisi paremmin kohdella miestä kuin noin julmalla tavalla ja uhkauksilla.

— Mitä vasten niin pahasti isännälle puhuitte? kysyin äidiltäni.

— Eipä sanota sulle, tulisit liian viisaaksi, vastasi äitini, mutta muista se, ettet missään mitään puhu tästä tapauksesta. Anna se olla minun salaisuutenani.

— Niin, mutta, sanoin minä, tietäähän Helmikankaan palvelusväki jyvistä ja rukiista, jotka isäntä antoi.

— Rukiista he tietävät, mutta tästä viimeisestä eivät he tiedä, ja anna se olla minun asiani, kyllä minä vastaan, puhui äitini äänellä, joka ilmoitti, ettei siitä asiasta sen enempää.

Nyt lähdimme Vierimälle enkä minä huolinut vaivata päätäni tutkimalla äitini salaisuuksia. Niin me kaikessa hiljaisuudessa astuimme Vierimän pihaan.

Sangen ihanasti valaisi kevät-aurinko tuota rauhaista pihaa, jonka keskellä kahden tuolin päällä lepäsi Vierimän muori arkussansa. Ja jos mihin päin katsoin, näytti kaikki niin juhllalliselta. Huoneeseen kun astuin, oli kaikki niin siistiä ja permannolla pienennettyjä havuja, joka pani huoneen erittäin hyvästi hajusta löyhkäämään. Minun suuhuni tuli huomaamattani sana: On niinkuin olisi pyhäpäivä.

Siihen yksi noista siistiin pukuun puettuista naisista vastasi

— Pyhäpäivähän nyt onkin, kosk'on sunnuntai-aamu.

Oikein, Sunnuntai-aamu se olikin, vaikk'en sitä ollut ensinkään muistanut. Vähän häpesin, ett'en sitä sen paremmalla huolella ollut muistellut, ja hävettävä asia se onkin kristittyjen seassa, ettei muisteta, milloin on sunnuntai.

Mutta yksi vanha harmaapäinen ukko lisäsi naisen sanoihin: Arkinako tässä torpparit jaksaisi hautajaisia viettää ja erikseen pappia kustantaa.

Siihen virkkoi Vierimän ukko: Kyllä kai sen jaksamisen puolesta jaksaa, mutta kun ruumiin hautaaminenkin on pyhä toimitus, niin voipi sen tehdä pyhänä, ett'ei vierasten tarvitse jäädä sen tähden pois, että työpäivä hukkaan menee.

— Olkoon nyt sitten vaikka niin, sanoi se toinen ukko, ja siihen se juttu loppuikin.

Nyt juotiin vähän kahvia, jonka jälkeen ruvettiin lähtemään. Mutta ennenkuin ehdimme huoneestakaan lähteä, tuli Helmikankaan isäntä emäntinensä, poikinensa ja tyttärinensä pihaan. He olivat kahdella hevosella kulussa, isäntä istui emäntinensä ensimmäisissä kärryissä, poika Jaakko ja tytär Kreeta toisissa. Vierimän ukko käski heidän tulemaan sisälle ottamaan kahvia, mutta isäntä sanoi olevan kaikista sopivimman lähteä, kun muka jo oli myöhäinen, ja niin ei yksikään Helmikankaan väestä astunut pois ajoneuvoistaan. Sitten veisattiin lyhyt virren värssy ja lähdettiin.

Hautajaisvieraista oli usea hevosella, mutta usea ilmankin, ja sentähden tuli kysymys, kuinka niiden on tekeminen, joilla ei hevosta ollut. Viimein suostuttiin, että hevosella olijat ottaisivat lisäkuormaksi muutamia hevoseettomia. Se oli Helmikankaan isäntä, joka sen jutun alkuun pani, ja isäntä käski äitiäni omiin kääseihinsä ja minua poikansa ajopeliin. Äitini ei ensin tahtonut siihen suostua, mutta kun emäntä alkoi häntä pyytää nousemaan hänen syliinsä, niin meni äitini viimein. Minä puolestani en olisi ensinkään tahtonut Jaakon kanssa ajaa, mutta olin viisas kuitenkin, että kohta menin sinne ja istuin Jaakon syliin. Kun olin paikalleni istunut, sanoi Jaakko:

— Oh, keveähän sinä oletkin, vanhasta pienennetty.

— Mitäs minä vielä niin paljon painan, vastasin minä ja olin juuri kuin tosiaankin vanhasta pienennettynä olisi ollut oikea nimeni. Sitten mentiin niin että maa tömisi ja vähän päästä olimme kirkon mäellä.

Tultuamme kirkolle näin, että Isä ylhäinen oli tehnyt paljon taivahan toukoa, sillä haudattavien ruumisten luku oli yhdeksäntoista. Parhaaseen aikaan olimme tulleet perille, sillä kohta sen jälkeen alkoi juhlasaatto. Pappi ja lukkari kulkivat edellä ja heidän jälessänsä kannettiin ruumiit iän mukaan, niin että lasten ruumiit olivat edellä ja niiden perässä vanhemmat, niin että se, joka oli vanhin iässä vainajien luvussa, sai tulla viimeisenä. Tämän pidin erittäin mukavana järjestyksenä, sillä mielestäni ei mikään ollut soveliaampi edellä menemään kuin pieni lapsi. Siten viaton lapsi lapsen-oikeudellansa aukasi kirkkotarhan tien ja vanhat, syntiset saivat tulla perässä lapsille luvattuun valtakuntaan. Kun juhlakulku kellojen soidessa oli kulkenut ja kaikki ruumiit haudaan laskettu, yksi sinne, toinen tänne, eri osiin hautausmaata, ja kaikille oli viimeinen siunaus luettu, toivotti pappi viimeiseksi, seisoen keskellä kirkkomaata, että koko se kirjava joukko, joka sinä päivänä haudattiin, yhteen autuaalliseen seuraan yhtyisivät haudan tuolla puolen, ja kehoitti kaikkia jälkeen jääneitä kilvoittelemaan sen perään, että ennen kuolematansa voittaisivat takaisin lapsen-oikeutensa Vapahtajansa tykönä. Sillä taivaan valtakuntaan ei päästä aikaisena, vaan lapsena.

Sen perästä mentiin kirkkoon, jossa kauniisti saarnattiin ja rovastinkin kuolemasta kiitosta Herralle kannettiin sekä lopuksi kehoitettiin seurakuntaa yksimielisesti tulemaan ensi tulevana tuorstaina saattamaan vainajata hänen viimeiseen lepokammioonsa.

Kun kaikki oli kirkossa loppuun saatettu, menimme hautausmaalle ja peitimme Vierimän muorin haudan. Kellot soivat kaiken aikaa. Tosin ei muorille soitettu, mutta siinä samassa sitä hänenkin osallensa tuli, kun kerran toisille, rikkaammille, joiden hautoja samalla aikaa peitettiin, jumalanpalveluksen jälkeen, niin kuin tapana oli, haudanpeitto-kelloja soitettiin. Kun tuo viimeinen palvelus, minkä vielä voimme Vierimän muorille tehdä, oli toimitettu ja hän oli maan rauhalliseen poveen kätkeyty, lähdimme me pois ja ajoimme Vierimälle.

Täällä nyt syötiin päivällistä, pidettiin puheita ja juotiin kahvia. Muutamat partasuu-miehet kaatoivat viinaakin kahvin sekaan, mutta kukaan ei humalaan tullut. Yhtä ainoata kutsuttua kaivattiin, se oli minun vaarini. Hän ei tullut koko iltana.

Noin kello seitsemän aikana läksivät kaikki vieraat pois ja minäkin äitineni menin kotiin. Surulliselta se kuului, kun Vierimän ukko hyvästi jätellessänsä sanoi kotinsa olevan tyhjän ja aution, niinkuin ei siinä enää ketään asuisi. Entistä enemmän tunsin minä rakastavani Vierimän torppaa Loviisan kyynelten tähden ja erittäin alakuloisena astuin minä äitini kanssa asuntoomme. Äitinkin näytti olevan hyvin suruisena ja kohta huoneeseen päästyänsä alkoi hän veisata:

Sinä vaivainen mato ja matkamies
Mont' vaarallist' vaellan retkee,
Ijän maat' etseissän' tässä ties',
Ja odotan ehtoon hetkee.

Kun virsi oli veisattu, menimme joen rantaan, jossa tuulluttelimme surevaa mieltämme, enkä vihdoin itsekään enään oikein tietänyt, mitä surinkaan; mutta silloin kuin jotakin surullista muistin, oli se Loviisan kyynelten tähden. Vihdoin vaipui sekin päivä ajan virtaan.

KOLMASTOISTA LUKU.

Odottamaton harmi.

Halullisia, jotka tahtoivat tulla saattamaan rovasti-vainajata hänen viimeiseen lepokammioonsa, oli suuri joukko. Niitä olin minäkin äitineni, samoin kuin Vierimän ukko tyttärinensä. Me lähdimme jo varahin, ennenkuin määräkään oli, kirkon kylään ja vieläpä pappilan pihaankin. Kun sinne saavuimme, oli kello kaksi ja vasta neljän lyömältä piti ruumissaaton lähtemän.

Tämä oli juhlallinen tuorstai, jota samanlaista maalainen ani harvoin saapi nähdä. Keskellä pihaa, viherjään kuusien ympäröimänä lepäsi tuo entinen isäntäni ja rakastettu opettajani, täydessä papin puvussa, komeassa arkussansa. Moni, oikein moni, niin ylhäinen kuin alhainenkin kävi häntä vielä katsomassa, sillä jokainen tiesi, että pian on hän pois näkyvistä ja multa on hänen pian peittävä. Jokainen, joka siinä saapuvilla oli, pyyhki silmiänsä ja muutamain naisten silmät vuosivat niin runsaasti vettä, että heidän täytyi useasti puristaa pois liikaa vettä nenäliinastansa. Mitä he noin kovin itkevät, ajattelin itsekseni, jopa valitin äidilleni, että paljon itkevät. Minun äitini ei itse ollut suur'itkijöitä, vaikka tippoja hänkin moniaita tiputteli, sitä en kiellä. Äitini vastasi sanoihini:

— He itkevät, kun ei rovasti enään voi saarnata.

— Tottakohan tosiaan sitä itkevät! sanoi Vierimän ukko, joka seisoj meidän vieressämme. Jos asia niin olisi, sitten ei se niin hullusti olisikaan. Sittenpä hän vasta kuolleena tuossa heille oikean parannus-saarnan saarnaisikin. Minä pelkään pahoin, että on kaukana siitä, sillä suuri vesi on useinkin paljoa vaille puhdasta.

Nyt alkoi oikein tulvanaan tulla hautajaisvieraita uljailla hevosilla. Niiden joukossa oli Helmikankaan isäntäkin emäntinensä. Pian täytyi pappilan piha hevosista ja pappilan huoneet vieraista. Kirkossa käskettyin halullisten oli tilan ahtauden tähden astuminen joen rantaan ja niinmuodoin pois pappilan pihasta.

Nyt huomasin minä vasta, mitä tuo sana "halulliset" tarkoitti. Halullisten ja kutsuttujen vierasten välillä oli suuri eroitus. Kutsutut olivat oikeat hautaisvieraat, vainajan arvoiset, hänen sukulaisensa, toverinsa ja ystävänsä. Sitä vastoin olivat "halulliset" nimetöntä ruuppurahvasta. Ne saivat tulla, jos tahtoivat, mutta sillä ehdolla, että vaan sivulta eli perältä katselivat juhlallisuutta ja aina olivat valmiina siirtymään pois tieltä, noiden kutsuttujen tieltä, vaikkapa sitten jokeen tai maantien ojaan, kuinka sopi ja itse hyväksi näki. Minä puolestani pidin toisella kädelläni kiinni eräästä pienestä kasvavasta puusta alhaalla joen rannassa, toisella äitini kädestä, ja katselin, kuinka alkoi juhlakulku.

Edellä tulee kaksi miestä, päät paljastetut, mustat sauvat kädessä kumpaisellakin. Sauvoissa riippuu mustaa verhoa. Minä katselen tarkemmin noita miehiä ja näen kauluksesta, että ovat pappeja ja vieläpä vanhoja, niinkuin rypyt heidän poskissansa osottaa. He kävelevät erittäin vakavin askelin ja pitävät sauvojansa ylös taivaaseen päin. Mutta askelta pari ovat he sivuitse; mitä nyt tulee? Kohta jäljessä astuu kaksi nuorempaa pappia ja kantavat kumpikin varovasti kämmenillänsä tyynyä. Tyynyistä riippuu nauhoja. Minä en itse tiedä, mitä ne tarkoittavat, ja kysyn äidiltäni, joka niinkuin kokenut vanhallainen ihminen kaikki tietää. Sainkin vastauksen:

— Siinä kannetaan rovasti-vainajan kunnian-merkkejä.

Samassa hekin ovat sivu astuneet.

Nyt kannetaan ruumista paareilla. Paarit ovat peitetyt mustalla vaatteella ja sen päällä on ruumiin-arkku. Mustan vaateen päällä heiluu myöskin valkoisia, nauhamaisia esineitä, kantoliinat. Kaksitoista siistiä talonpoikaista miestä kantaa paareja. He ovat seurakunnan, vieläpä koko pitäjän etevimpiä isäntiä, käsissä valkoiset hansikkaat. Kohta heidän peräsään kävelee tyhjinä myöskin kaksitoista samanlaista miestä, net ovat varakantajat. Nyt alkaa kellot tapulissa täydellä mahdolla soida ja minä kuulen soittoon vastattavan, juuri kuin olis toisella puolella seurakuntaa toinen torni, jossa soitetaan. Tuon saman huomaa äitini ja sanoo:

— Kas, kun Lapinkangas [kangas lähellä Limingan kirkkoa] vastaa soittoon, se tietää ilman muutteita.

Mutta minä en käännä silmiäni hetkeksikään pois saattojoukosta, vaan katselen kahdella silmällä satana silmänä ja näen, kuinka ruustinna kävelee kohta varakantajien perässä huojuen ja pyyhkien silmiänsä. Hänen oikealla puolellansa kävelee hänen poikansa, vasemmalla tyttäret. Heidän peräsään astuu rivissä rinnatusten viisi pappia. Net ovat Limingan pitäjän kaikki viisi kappalaista. Sitten tulee erillään toisista yksi vanhanlainen pappi, kappi selässä ja kirja kainalossa. Joku kuiskaa meidän

lähellämme: Se on Oulun rovasti. Hänen jälestään astuu vielä suuri joukko pappeja, joita ei kukaan tunne ainoatakaan, net ovat etäisistä seurakunnista. Nyt tulee suuri joukko vallassäätyisiä, miehiä ja naisia, ja sitten heidän perässään vielä suurempi joukko talonpoikaista väkeä, isäntiä ja emäntiä. Viimeiseksi liittyy saattoon pappilan palvelusväki, rengit ja piit. Niiden joukossa silmäni keksivät vaarinikin.

Jo tulee meidän vuoromme lähteä liikkeelle. Mutta nyt pä silmäni suurenevat. Jos mihin katson, on väkeä ihan mustanaan, ja koko tuo ääretön kansan paljous rientää kirkolle. Kun ruumis on ehtinyt kirkkokujan suuhun, lasketaan parit alas ja kantajat muutetaan. Niin mennään taas eteenpäin ja pian ollaan kirkkomäellä. Nyt avataan kirkon läntinen ovi, kirkosta alkaa veisuu kuulumaan, ruumis kannetaan sisään kirkkoon ja soitto lakkaa. Väkeä on kirkon ympärillä tungokseen asti. Ken suinkin voipi, koettaa päästä sisälle. Minä en tahdo olla miestä huonompi, vedän vielä äitiänikin ja pian olemme kirkossa. Me lähenemme niin paljon, kuin mahdollista, alttaria, vaan emme pääse kuoriinkaan asti, sillä tie on suljettu. Nyt loppuu virsi. Ruumis lepää paareilla alttarin edessä, surusauvain kantajat seisovat ensimmäisten penkkien päissä valtakäytävän kahden puolen ja tuo vanhanlainen pappi kirjoinensa kappoinensa on astunut alttarille. Minä kuulen taas hiljaa kuiskattavan: Oulun rovasti onkin ruumissaarna saarnaamassa, ja silloin alkaakin tuo Oulun rovasti alttarilla saarnata.

Hän saarnaa näitten sanojen johdosta: "Kristus on minulle elämä ja kuolema on minulle voitto." Hän saarnaa oikein voimalla, hengessä ja totuudessa, niin että pitäisi sen sanan-voimasta kivienkin itkemän, Mutta minä näen monta olevan kuivin silmin. Kukatiesi net eivät luule kuuluvansa siihen seurakuntaan. Kun saarna on päättynyt, astuu saarnan pitäjä alas alttarilta ja seisautuu ruumiin-paarien päähän alttarin eteen. Ruumiin-arkku lasketaan alas paareilta permannelle ja nyt kolmasti multaa heittämällä vihki hän meidän rakastetun rovasti-vainajamme haudan lepoon sekä lukee lopuksi muutamia rukouksia. Sen jälkeen taasen veisataan yksi värssy. Kun se on tehty, alkaa saarnaaja taas ja lukee vainajan elämäkerran. Sitten aletaan jälleen veisata. Veisun aikana nostetaan arkku paareille, peitetään suurella, mustalla vaatteella merkiksi, että hauta on jo siunattu. Ruvetaan kantamaan ruumista ulos kirkosta. Lukkari kulkee nyt edeltä veisaten, ja kun parit tulevat ovesta ulos, alkaa kellot jälleen soida. Me riennämme hautausmaalle ja ehdimme sen verran nähdä, että hauta on ylt'ympäriinsä havuilla koristettu. Siihen rovastimme maallinen maja lasketaan. Nyt sataa kukkakimppuja ja seppeleitä hautaan, mutta vielä lisäksi itsekukin kohdastansa heittää kourallisia multaa hautaan. Kun kaikki ovat heittäneet nämät multaiset jää-hyvästit, pannaan laudoista kokoonkyhätty arkun kuori hautaan, arvatenkin siinä tarkoituksessa, ettei arkku aivan pian pahenisi, ja sitten astuu kaksitoista rotevaa lapiomiestä ja peittää haudan. Kun hauta on täytetty, lakkaa soitto, ja niin on rovasti vainajamme juhlallisesti haudattu. Siunattu olkoon tomunsa, mailmassa mainittakoon maineensa!

Hautajaiset olivat kestäneet kauan ja pitkästä seisomisesta väsyneinä emme äiti ja minä halua katsella kansan hajoamista, vaan käännämme kohta askeleemme kotia päin. Päästyämme maantielle, vielä kerran katsahdamme jälkeemme ja näemme kansaa menevän kaikkialle kuin pilveä. Samassa saavuttaa meidän Vierimän ukko, ja kolmisiin alamme nyt astua terävin askelin. Äitini juttelee asioita kaikenlaisia, joihin ukko vastaa milloin myöntäen, milloin kieltäen. Vihdoin tulee tien haara, josta Vierimän ukon on eroaminen, mutta silloin huomaamme mustan savupilven. Voi, mistähän se tulee? Vierimän ukkokin lähtee juosta lönttyämään sitä kohden, ja kun hetken olemme juosneet, selvenee meille, että meidän oma turvetöllumme on tulessa. Me juoksemme vielä kiivaammin, siksi kuin saavumme pihaan ja katkera savu löyhähtää silmiimme. Olemme aivan mökin tykönä, mutta mitä sen teemme. Ovi on lukossa ja äitini aukasee sen kiireesti, katto kun on vielä alasputoomatta. Nyt saamme kaikki kiirettä syytämään tavaroita ulos. Niiden joukossa on säästökannunikin tuokiossa pihalla.

Jumalan kiitos, olemme jo kaikki tarpeellisimmat korjanneet ja pihalle heittäneet. Silloin katto romahtaa pauhinalla alas. Seinät sujuvat, turvaseipäät palavat ja itse seinätkin kyttelevät. Vihdoin viimein meidän katsoessa on huoneestamme jälellä turvekasa, josta sakea savu nousee tahi pieniä liekkejä leimahtelee.

— Kukahan tuon teki? huudahtaa Vierimän ukko.

Äitini valitti: Pahas, kun tuli lähdetyksikin! Jos olisin kotona ollut, olisin ottanut heittiöitä niskasta kiinni. Toisten vika se on, sen minä tiedän; sillä minulla ei ole ollut tulta eilenkään, sitä vähemmin tänäpäivänä.

Minä tiesin, että äitini puhui totta, sillä emme olleet kahteen päivään keittäneetkään. Puolestani todistin äitini puheen Vierimän ukolle.

— Se on harmillinen asia ja onnettomuus! mietti Vierimän ukko.

— Onhan se, mutta tekemällähän noita tuonlaisia toisia saa, virkkoi äitini, tullen tyveneeksi.

Nyt ei ukkokaan tahtonut jatkaa puhetta, vaan hän kehoitti kantamaan joesta vettä turpeiden päälle,

niin ettei valkia saunaan pääsisi. Niin tehtiinkin. Ukko ja äitini kantoivat saavilla ja minä kannoin kiululla ja ämpärillä. Pian oli tuli kipinättömäksi sammunut. Nyt ei ollut meillä yösijaa omasta takaa, jollei saunassa; sillä ulkona oli jo niin lämmin, että lehmä kyllä tarkeni pihallakin maata. Kuitenkin ajattelin itsekseni, mihinkä tästä oikein asumaan mennään — pyydettäisiinkö Vierimän ukolta yösijaa.

Äitini ei näyttänyt olevan juuri milläänkään muusta kuin vaan saisi tietää, kuka mökin oli polttanut, ja hän koetti ukon kanssa tutkia asiata. He kulkivat ympäri pihaa, nähdäksensä ensin, oliko mitään muuta pahaa harjotettu. Pian huomattiin, että keskellä pihaa oli tuhkaa ja hiiliä maassa. Lähemmin kun tarkasteltiin, nähtiin, että siinä oli olkia, heiniä ja kuivia varpuja poltettu. Kun tämä nuotio sija oli päällä tuulen mökin raunioomme katsoen, niin tultiin siitä varmaan vakuutukseen, että nuotio oli syynä mökkimme perikatoon. Oli näet päivän selkeä, että niin suuren nuotio tuli, kuin se jäännöksistä nähdessä oli ollut, oli voinut lennättää, jollei ilmeistä liekkiä, niin kuitenkin kipinöitä meidän olkikattoomme, jossa oli kahdenlaiset hyvät sytykkeet, oljet päällä, tuohet alla.

Näin oltiin kohta ja vähällä vaivalla saatu selville, että tuho oli tullut jonkun ilkiön kädestä, vaan kuka oli tuo hirmuinen, joka toisen pihaan oli tullut nuotioita virittelemään? Ruvettiin arvelemaan asiaa sinne ja tänne, eikä voitu muita ajatella kuin onkipoikia, jotka usein kulkivat meidän mökkimme alapuolella onkimassa. Heidän päähänsä siis yksimielisesti vian langetimme.

Kun asia oli sen verran selvillä, että sytyttäjät olivat onkipoikia, rupesi äitini itkemään ja hän itki oikein katkerasti. Lohduttaaksensa häntä sanoi Vierimän ukko:

— Älä itke, Mari, kyllä sinua Jumala ja hyvät ihmiset vielä auttavat.

Tästä ukon hellästä puheesta olin jo vähällä minäkin ruveta itkemään, mutta ennenkuin vedet silmiini ehtivät, kuulin äitini vastaavan:

— En minä itke sitä, että mökkini poltettiin, vaan sydäntäni karvastelee noiden vallattomain poikain surkea tila. Kun jo niin nuorena tekevät tämmöistä ilkivaltaisuutta, mitä he sitten tekevätkään, kun vanhemmaksi tulevat!

Tätä sanoessaan katsahti äitini hyvin terävästi minuun, niin että luulin hänen tarkoituksensa olevan vetää minun samaan nuottaan onkipoikain kanssa. Mitä hän mieltä, kävi kuitenkin kohta selville.

— Muista nyt sinäkin, Heikki, varoitti hän, ettet koskaan nuotioita sytyttele luvattomiin paikkoihin ja ettet missään milloinkaan mitään pahuutta ja ilkivaltaisuutta harjota. Näet nyt omilla silmilläs, minkä vahingon häijyys saa aikaan.

— Kyllä näen, sanoin minä, luvaten elää siivolla, ja Vierimän ukko taputti kädellensä päätäni, lausuen:

— Oikein, Heikki; kun siivolla aina olet, niin kyllä sinusta mies tulee, jota olen aina toivonutkin.

Nyt vasta huomasin kaivata yhtä joukostamme, nimittäin Loviisaa. Olihan Loviisa ollut seurassamme, kun menimme hautajaisia katsomaan; mutta en ollut häntä huomannut, kuin viimeksi pappilan pihalla. Kysyin siis ukolta, mihin Loviisa oli joutunut.

— Kuinka niin? kysyi ukko naurahtaen. Kyllä se tallella on — Loviisa meni Pirttilän emännän kanssa, sillä Pirttilän emännälle Heikin Antti oli tuonut tavaroita kaupungista, mutta vienyt ne kotiinsa, kun hän asuu kirkonkylässä. Loviisa meni häntä auttamaan niitä kantamaan ja taitaa jo olla kotona.

Samassa kuin ukko oli sanat sanonut, näinkin Loviisan juosta piipertävän maantietä meille päin. Pian oli hän siinä ja rupesi katselemaan ihmeissään, avossa suin, kun ei meillä enään mökkiä ollutkaan.

— Kyllä me Pirttilän emännän kanssa savun näimme, alkoi hän puhella, vaan silloin kuin joen partaalle ehdimme, oli jo kaikki loppunut. Minä läksin kuitenkin katsomaan, olisiko isä täällä, vaan kun tulin tälle aukealle, nousivat silmäni pystyyn, kun ei enään Marin mökkiä ollutkaan. Kuinka se on palanut?

— Sytytetty kai se on, sanoi ukko, en minä muuta tiedä.

— Häpeämättömät! huusi Loviisa.

Nyt neuvoi ukko, että kaikki meidän tavaramme kannettaisiin heille vielä samana iltana. Suurimmat hän hakisi hevosella, mutta pienemmistä otti kukin kantamuksensa ja sitten lähdettiin Vierimälle. Perille tultuamme laskimme kantamuksemme pihalle ja ukko arveli:

— Sopiihan se hyvin, että Mari tuopi meille kaikki tavaransa, koska täällä jo on hyvä joukko ennestäänkin.

Se puhe tarkoitti sitä, että meidän jyvämme olivat Vierimän aitassa, samoin kuin myös äitini liiat

vaatteet. Vaatteita oli näet vielä jälellä hyvä joukko semmoisia, joita äitini Helmikankaan tyttärenä ollessansa oli laittanut. Kun ei meillä itsellämme ollut mitään aittaa eikä luhtia, niin oli Vierimän väki hyväntahtoisesti ottanut ne talteensa.

Mutta vielä oli yksi harmi tuleva.

Kun Vierimän ukko aukasi tallin oven, jossa ei ollut oikeata lukkoa, ja rupesi ottamaan hevostansa, niin hevosta ei olutkaan. Nytkös ukko rupesi viheltelemään ja sanoi:

— Totta tosiaankin, voroja liikkuu paikkakunnallamme, hevosenkin ovat varastaneet. Eipä totta toisen kerran olekaan jättämistä mökkiä yksinään. Et sinäkään, Loviisa, huomannut katsoa talliin, oliko hevonen jo silloin poissa, kun Marin mökille juoksit.

Loviisa vastasi, ettei hän ollut huomannut talliin katsoa.

Ukko juoksi hädässänsä niitylle katsomaan, olisiko joku veitikka hevosen sinne laskenut, ja hevonen olikin niityllä. Silloin arvattiin, että samaiset pojat, jotka epäilemättä olivat mökkimme nuotioineet, olivat Vierimän talissakin käyneet viisauttansa jakamassa.

Nyt haettiin hevosella vielä samana iltana kaikki tavaramme pois ja ehtoolla tuotiin lehmämmekin Vierimälle. Kun se oli tehty, saimme levähtää ja miettiä päivän tapauksia. Rakkaan opettajamme olimme hautaan saattaneet, harvinaisen juhlallisuuden nähneet ja mökkimme palolla sen maksaneet; vihdoin Vierimän asukasluku oli vähäksi aikaa lisääntynyt toisella vertaa.

NELJÄSTOISTA LUKU.

Vahinko korvataan, syyllinen rangaistaan.

Kun tuo odottamaton harmi oli tapahtunut, oli äitini kahdella päällä, istuttaisiko enään perunoita vai ei oman mökkinsä maahan. Arveltiin näet sitäkin, että on melkein turha mökkiä uudestaan rakentaa. Usein on täytyminen jättää mökki yksin, kun ei ole kotimiestä, ja suittaisi taas tapahtua, että se poltetaan. Ja sama, joka mökkejäkin polttaa, voisi tehdä pahaa istutuksillekin.

Aamulla läksivät Vierimän ukko ja äitini kylälle tiedustelemaan, oliko kukaan nähnyt mökkimme luona eilen iltapäivällä ketään liikkuvan. Ympäri kuleksittuansa tulivat he kuitenkin tyhjän-toimittajina takaisin; ainoastaan sen olivat kuulleet, ettei ketään oltu nähty onkimassa eilis-iltana. Sitä he eivät suuresti uskoneet, sillä heidän varma vakuutuksensa oli se, että onkipojat olivat pahan tehneet. Kuitenkin täytyi heidän jättää asia sillensä ja äitini huohti:

— Niin meni mökkini kirkkaalla päivällä, kuin koiran henki, ilman rangaistusta.

Kun siis näytti mahdottomalta saada sen enempää selvyyttä, aloimme me tehdä työtä ja muokata perunamaatamme entisessä pihassamme; yöt kävimme makaamassa Vierimällä. Kaikkein suurin harmi oli kuitenkin äidilläni enostansa, kun hän odotteli enoansa kohdakkoin Kemistä tulevaksi eikä ollut kotoa enempää kuin taivaan linnulla, mihin vieraan sisään käskeä, ja vallan tukalassa tilassa olisimme olleetkin, jos ei olisi meillä ollut niin kelpo naapuri kuin Vierimän ukko.

Oli noin kolme päivää rovestin hautajaisista, siis sunnuntai-ilta, kun juuri maatapanon aikana astui Vierimän pirttiin eräs vähämielisenä pidetty vanha leskinainen, nimeltä Saara Sulkava. Ensimmäiseksi sanoikseen alkoi hän puhua tuosta meille tapahtuneesta onnettomuudesta. Se oli kaikkein mielestä merkillistä, kun hän kertoi juuri tulevansa kaupungista, johon hän sanoi menneensä tuorstaina. Silloin oli mökki vielä ollut palamatta, mutta hän sanoi kuitenkin tietävänsä, kuka sen oli polttanut.

Nytkös me kaikki oikein ihmeeseen tulimme! Mistä hän voisi tietää mökin polttajan, kun oli ollut kaupunkimatalla kaiken aikaa ja hänen mennessänsä mökki vielä oli entisellään eivätkä nekään mitään tietäneet, jotka samassa kylässä olivat.

Ukko ja äitini koettivat vuoroonsa kysellä häneltä, mistä hän sen tietää ja kuka polttaja on. Mutta hän sanoi ei uskaltavansa sen enempää puhua, valitti vaan maailmaa pahaksi ja ilkeäksi. Jos polttaja olisi huonompia ihmisiä, arveli hän, niin hän kyllä uskaltaisi sanoa, mutta hän pelkäsi rikasten päälle kannustaa. Minä olen vanha ja joudun pian seurakunnan elätiksi; jos minä rikkaita laittaisin rikoksesta rangaistukseen, niin rikkaat minun tappaisivat myrkytetyllä ruo'alla.

Hänen sanoissaan huomattiin tosin jotakin johtoa, mutta kun häntä pidettiin vähämielisenä, niin arveltiin hänen puheensa olevan vaan tuulen tuomaa.

Vaan äläpäs! Kun taas uudestaan kysyttiin, eikö hän oikeudessakaan uskaltaisi totuutta sanoa, vastasi hän:

— Kyllä minun oikeudessa täytyy totuus sanoa, vaan kun minua pidetään vähämielisenä, niin ei heidän tarvitse minua valalle laskea ja toiseksi eivät taida oikeudessa ottaa korvaansakaan, jos ma untani siellä rupeaisin kertomaan. Mutta jos osaatte metkutella, niin kyllä siitä vielä sittenkin voipi selko tulla. Jos vikapää saadaan itse tunnustamaan, silloin ollaan asian perillä. Sitä varten pitää, kun nimismies vikapäättä tunnustamaan vaatii, kohta käyttää kovia sanoja, että on näkijöitä ja todistajia kyllä; silloin se pian tunnustaakin, sen minä takaan, vaan minä en puhu asiata enkä nimitä vikapäättä muille, kuin vallesmannille.

Oli siis jättäminen asia siksi kuin Saara nimismiehen edessä totuuden puhuisi, ja kun hän oli kävelymatkastaan hyvin väsynyt, pyysi hän saada yötä olla Vierimällä. Se hänelle sallittiin ja niin panimme kaikkiin levolle.

Aamulla läksi Vierimän ukko sanaakaan hiiskumatta ulos, pisti hevosen valjain ja ajoi Limingan kylään päin. Saara Sulkava nousi myöskin ylös ja aikoi lähteä, mutta kun hän oli hieroja, pyysi äitini häntä hieromaan kättänsä. Hän myöntyi pyyntöön ja alkoi kohta hieroa. Saara oli myöskin nuuskantekijä ja hän oli tuonut kaupungista suuren nyytin tupakanlehtiä. Hän pyysi äidiltäni lupaa, että saisi käden hierottuansa kuivata padassa vähän tupakoita, sillä hän oli muutamille luvannut samaksi päiväksi tuoda valmista nenänuuskaa. Äitini lupasi hänen tehdä vaikka kaikki tupakkansa nuuskaksi ja antoi hänelle sitä varten puita ja padan. Kun käsi oli hierottu, rupesi Saara kuivailemaan tupakanlehtiä ja oli juuri täydessä touhussa työssänsä, kun Vierimän ukko ajoi nimismiehen kanssa pihaan. Saara kuitenkin ei toimessansa tulijoita huomannut, ennenkuin nimismies seisoi hänen edessään. Nyt Saara parka pahanpäiväiseksi hämmästy, kun nimismies alkoi puhutella häntä mökin palosta:

— Te olette sanonut tietävänne, kuka Maria Helmikankaan mökin on polttanut, sanoi nimismies.

— En minä tiedä sen paremmin, minä näin vaan semmoista unta, puheli Saara ja rupesi vapisemaan.

— Mimmoisia unta näitte? Kertokaa uni minulle, käski toinen.

Saara istui rahille, otti tuohisen nuuskatoosansa, pisti nuuskaa nenäänsä ja alkoi kertoa ja me kaikki istuimme ja kuuntelimme:

— Minä menin tuorstaina kaupunkiin ja kuljin Marin mökin sivu maantietä, sitä samaa, jota maailman kansatkin kulkevat. Minä en nähnyt mitään pahoja enteitä, en niin missään, ja pääsinkin ehtoolla myöhään Ouluun. Siellä menin majapaikkaani Kuusiluodossa, niinkuin kuuna päivänä tavallisesti, ja väsynyt kun olin, panin melkein kohta maata. Sisaren tytär näet aina laittaa minulle kohta vuoteen, kun sinne tulen, vaikka se sitten olis sydänpäivällä. Kun maata panin, niin valvoin kuitenkin kauan ennenkuin sain vähääkään unta silmiini. Minä kääntelin itseäni vuoteellani sinne ja tänne ja olin levotoin. Oli kumminkin kappaleen jälkeen sydän-yön, kun nukuin, ett'en itsekään huomannut, koska olin nukkunut. Minä olin seisovanani Temmesjoen rannalla ja näin siinä Marin mökin ja maantien ja kuulin äänen, vaikk'ei ketään näkynet, ja ääni sanoi: He ovat rovestia hautaamassa. Sitten näin minä Helmikankaan pojan Jaakon ratsastavan niitylle pienellä, punaisella varsahevosella, ja hän astui alas varsan selästä erään vanhan heinäsuovan luona, otti siitä heiniä ja suovan pohjarisuja, sitoi ne taakaksi ja kantoi sen Marin mökille, keskelle pihaa. Vähä niitä vielä on, sanoi hän sitten, ja uudisti niitylläkäymisen kolme kertaa, tuoden aina taakallisen risuja ja heiniä. Sen jälkeen kävi hän Vierimän riihen seinän vierestä ottamassa olkia kokonaisen kuvon ja kantoi senkin Marin pihalle. Nyt toi hän varsansa niityltä myöskin Marin pihaan. Näin toimitettuansa asetteli hän sievästi ja sukkelaan nuotion keskelle pihaa kaikista kantamistansa aineksista, raapasi puikolla varsan kylkeen ja sai siten puikon syttymään tuleen. Palavalla puikolla sytytti hän sitten tuon pehkukasan, sanoen: Täytyy tehdä ilotulitus ja huvitella itseäni, sillä välin kuin isä ja äiti ovat rovestia suremassa, kosk'en minä sinne päässyt, jonne kaikki kerjäläisetkin ovat menneet. Pian on koko pehkukasa tulen vallassa. Jaakko sieppaa aidasta seipään kappaleen ja hämmentää sillä nuotiota. Minä juoksen lähelle häntä ja kysyn, mitä vasten hän siinä nuotiota pitää, toisen pihassa. Siihen hän vastasi: Minä keitän punaista maalia, jolla Marin mökki maalataan; se on maalamatonna niin ruma, kun se on turpeista. Nyt lentää kipunoita huoneen olkikattoon, joka syttyy tuleen. Tästä pojalle hätä käteen, hän hyppää varsan selkään ja ajaa karauttaa pois, vaan ei pääse edemmäksi kuin huoneen kohdalle. Siinä hyppää tuo punainen hevonen pystyyn ja on silmänräpäyksessä kasvanut mahdottoman suureksi hevoseksi, lähes mökin kokoiseksi: Jaakko putoaa pois seljältä ja lähtee juoksemaan ja pääseekin pakoon, mutta hevonen muuttui koko huoneen kokoiseksi tulen-liekiksi. Minä juoksin pojan perässä saadakseni kiinni hänet. Hän juoksi Vierimälle, aukasi tallin oven ja laski Vierimän hevosen niitylle, sanoen: Tuosta kumminkin uskovat voroja

paikkakunnalla liikkuneen ja minä olen syytön. Sitten hän juoksi kotiinsa ja minä heräsin. Mitä herra vallesmanni siitä minun unestani nyt arvelee? päätti Saara.

— Unestanne, muori parka, huomaan selvästi, että Helmikankaan poika on syyppää siihen työhön eikä kukaan muu; mutta me emme voi teidän todistuksellanne näyttää asiaa todeksi, sillä te olitte Oulussa ja asia tapahtui Limingassa. Unia ei taida niin lujasti uskoa, että ne todistukseksi kelpaisivat.

— Sen minä vallan hyvin tiedän, sanoi Saara, mutta koettakaapas saada häntä tunnustamaan, sanokaa, että teillä on kyllä näkijöitä, jotka tulevat todistamaan, jos ei hän hyvällä tunnusta.

Nimismies käveli takaisin laattialla muutamia kertoja hyvin ajatuksissansa, sitten hän äkkiä sanoi:

— Lähettäkää tuo pieni poika käskemään Helmikankaan Jaakkoa tänne. Jos ei sitä tänne sievästi saada, niin asiasta ei tule mitään.

Silloin äitini sanoi minulle:

— Mene nyt, Heikki, ja pyydä Jaakkoa tulemaan tänne, mutta älä puhu mitään mistään, sano vaan, että Vierimän isäntä käskee hänen tulla.

Silloin minä menin ja juoksin niin paljon kuin jaksoin. Perille tultuani tapasin Jaakon seisomasta keskellä pihaa, kädet taskuissa katsoen, kun isäntä kärryjä tervasi. Minä kuiskasin hänelle hiljaa korvaan: Tule Vierimälle, Vierimän isäntä käskee sinua.

Jaakko katsahti minuun vihaisesti ja sanoi: Mitä sinä, vanhasta pienennetty, puhut? Mitä asiaa Vierimän ukolla minulle on?

— En minä tiedä, vastasin minä, mutta tule nyt vaan, se tekee siellä jotakin uuden-aikaista masiinaa, jota se varmaankin sinulle tahtoo näyttää.

Jaakko ei kuitenkaan myöntynyt, vaan isäntä sanoi:

— Voithan mennä, joudathan tuosta, mitäs siinäkään seisot.

Nyt Jaakko totteli, mutta ikävystyttävän vitkaan hän käveli. Viimeinkin saavuimme Vierimälle ja astuimme pirttiin.

Täällä istui nimismies pöydän päässä paraikaa kahvia juomassa. Jaakko käskettiin istumaan penkille. Hän istui, mutta monen-näköiset olivat Jaakon kasvot väriltään. Vaikka hän koetti vakuuttaa itseänsä, kuitenkin hän tutisi niin, että kaikki, jotka huoneessa olivat ja hänen näkivät, selvästi huomasivat, että hänellä oli joku peljättävä asia mielessä. Kuitenkaan ei hyvään aikaan sanottu Jaakolle mitään, vaan puhuivat Vierimän ukko ja äitini nimismiehen kanssa kaikenlaisista muista asioista. Joka kerta, kuin nimismies rupesi jotakin sanomaan, säpsähti Jaakko, vaan kun ei sana häntä tarkoittanut, rauhoittui hän jälleen. Kun nyt jonkun aikaa oli Jaakkoa noin puntarissa pidetty, astui nimismies äkkiä Jaakon luo ja sanoi:

— No, Jaakko! Kuinkas me nyt saadaan hyvin pian Maria Helmikankaalle uusi mökki entisen sijaan? Minun ajatukseni mukaan olisi se nyt puusta tehtävä, sillä rumahan turvemökki on — eikö niin?

Nyt muuttui Jaakko valjuksi, kuin itse kuolema, eikä saanut hyvään aikaan minkäänlaista sanaa suustansa, viimein puhui hän hiljaan niinkuin huono sairas:

— Onko Marin mökki poltettu sitten?

— On — etkös sinä sitä tiedä, asuthan samassa kylässä, sanoi nimismies.

— En minä tiedä, sanoi Jaakko, minä kumminkaan en, herra vallesmanni, ole sitä polttanut.

— Enhän minä ole sitä sanonutkaan, että sinä olet polttanut, minä vaan tahdoin kysyä, kuinka saataisiin pian toinen mökki sijaan. Etkös sinä ole Helmikankaan nuori isäntä ja tottahan tahdot katsoa maasi päällä asuvaisten vastaista etua, ethän niin tunnoton mahda olla.

Tuohon Jaakko sanoa hökäsi:

— Jos minulla olisi itselläni rahan, niin minä maksaisin vaikka mitä, että minä pääsisin siitä asiasta hyvin pian erilleni.

— Oletkos siinä asiassa kiinni sitten? kysyi nimismies.

— Minä häm-äm-mästyin, anta-akaa ant-eeeksi, herra vallesmanni, änkytti Jaakko.

— Mitäs siinä tarvitsit hämmästyä? Jos syytön olet, niin eihän se mitään ole. Mutta sano nyt suoraan, mitä sinä siitä mökinpalo-asiasta tiedät, niin pääset paljon vähemmällä selkkailulla, sanoi nimismies.

— Totuudenko puhua, vai mitä? kysyi Jaakko.

— Totuuden, niin, sillä ihmiset ovat nähneet sinun päästävän Vierimän hevosenkin tallista niitylle, vastasi nimismies.

— Ei siinä silloin ketään ihmisiä ollut, kosk'en minä ketään nähnyt.

— No niinmuodoin sinä kumminkin olet kaikkeen syypää, niinkuin puhuttu.

— Kyllä, mutta en minä pahaa sillä tarkoittanut.

— Kyllä, toisti nimismieskin; mutta kyllä minä nyt vien tämän Jaakon takavarikkoon. Mars nyt ja sukkelaan! ei sellainen poika saa irti olla. Pian sinä poltat taloja, kun olet mökeillä alkanut.

Silloin läksi nimismies ulos, taluttaen Jaakkoa mukansa. Vaan kun pihalle ehtivät ja me kaikki olimme sinne jälestä menneet, seisoi Helmikankaan isäntä myöskin siellä. Kun hän näki poikansa nimismiehen kourissa, kysyi hän säikähtyneenä:

— No mitä Jaakko nyt on tehnyt? Minäkin tuln katsomaan sitä uuden-aikaista masiinaa, jota Vierimän täällä piti tekemän.

— Kyllä se on semmoinen masiina, isäntä hyvä, tuo teidän poikanne, että se pian polttaa koko Temmesvarren autioksi, jos ei sitä takavarikkoon pistetä, sanoi nimismies.

— Totta toisen kerran, mitä minä nyt kuulen, ennenkuin kuolen? Polttaako Jaakkoni taloja, vai mitä konstia se on? huusi isäntä.

— Hän on polttanut Maria Helmikankaan mökin viime tuorstaina ja päästänyt tämän Vierimän hevosen tallista niittyyn. Sen hän on itse minulle tunnustanut ja onhan siihen vierasmiehiäkin, vastasi nimismies.

— Kyllä minä sen pian uskonkin, sillä hän on hyvin vallaton ja ylimielinen, eikä sille ole ollut minun sanastani mitään apua, hän kun on kaiken ikänsä ollut äitinsä lempilapsi. Jota liian hellästi kasvatetaan, ei siitä ikänä ilmoisena tule miestä. Mutta minä sanon nyt sinulle, Jaakko! että ajatteleppas vähän kuitenkin perään, mitä äitisi on sanova tästä ja mitä ajattelee isäsi. Mitä minä nyt sinusta ajattelen — sano suoraan, sinä hävytön poika, mitä minä sinusta nyt juuri tällä hetkellä ajattelen.

Jaakko, joka entisestään oli jo hyvin hämillänsä, tuli nyt isänsä kovasta puheesta aivan säikähtyneeksi, ja sen sijaan, että hänen olis pitänyt jotakin isällensä vastata, rupesi hän itkeä nyyhkyttämään.

— Niin, sinä itket nyt, kun tiedät, että sinulla on rangaistus edessäsi, mutta miks'et silloin itkenyt, kun teit ihmisille pahaa? Muutoin oli se oikea vastaus kysymykseeni, että itkemään rupesit, sillä minun sydämmeni itkee sitä, että minulla on niin kelvoton ainoa poika. Luuletko sinä, että se on maallemme kunniaksi, suvullemme hyväksi maineeksi, että sinä tuommoiseksi lurjukseksi heittäisit? Luuletko sinä, että isälläsi on kylläksi suuri rahapussi aina maksamaan sinun vapautesi edestä? Tiedätkö, että se nousee summiin? Luuletko sinä, että vanha, kunnialla elänyt isäsi on velkapää näkemään ja kuulemaan, kuinka sinä ryösit pitkin vankiloiden ja linnojen penkkilöitä ja olet koko suvullesi häväistyksen tauluna, niin että pian kaikki net ihmisraukat, joiden täytyy kantaa Helmikankaan nimeä, ovat häpeän tähden, joka sinusta vuotaa, pakoitetut muuttamaan nimensä. Ajattele! ja anna pahuutesi jo jäädä tähän kertaan, puhui isäntä parka.

Sitten kääntyi isäntä nimismieheen päin ja sanoi:

— Viekää, lähettäkää poika linnaan. Tästä lähtien ei ole Helmikankaan isännällä yhtään poikaa.

Nyt alkoi Jaakko ääneensä itkemään ja sanoi itkiessänsä: Antakaa anteeksi, isä, tämä kerta ja maksakaa minun edestäni.

— Antakaa anteeksi tämä kerta, ei ole pitkältä toiseenkaan, ai'oit sanoa. Vaan tiedätkös, siinä ei minun anteeksi antamiseni auttaisikaan, vaikka vielä sen tekisinkin. Olethan jo kiinni. Tiedätkö, että vallesmanni pitää sinusta kiinni, eikä hän voi sinua enään hellittää eikä saakaan hellittää.

Nyt pyysi isäntä kaikkein astumaan Vierimän pirttiin, johon jälleen mentiinkin. Jaakkokin sai tulla nimismiehen taluttamana. Helmikankaan isäntä käski Jaakon nurkkaan seisomaan ja asetti pitkävärtisen luudan hänelle kouraan. Sitä hänen täytyi pitää edessänsä pystyssä, niin että luudan varsi oli juuri nenän kohdalla. Sitten alkoi isäntä neuvottelemaan asiasta nimismiehen ja äitini kanssa.

— Onko tässä asiassa oikein täydelliset näkijät? kysyi isäntä.

— Ei siinä ole ensinkään näkijöitä, sanoi nimismies, ainoastaan tämä Saara Sulkava on nähnyt sen unessa ja me hänen omasta tunnustuksestansa olemme huomanneet, että hän on syyppää.

— Merkillinen sallimus — vai paljas uni todistajana, sanoi isäntä. No, sama se, mutta voisiko siihen mitään auttaa, jos minä maksaisin vahingon-kärsineille ja sopisin sen asian, koska hän on vielä vallan-alainen eli ala-ikäinen?

— Onko hän alle viidentoista vuoden? kysyi nimismies.

— Sepä se, kun se jo täytti tuon henkiraha-ijän.

— Niin, sanoi nimismies, pahanteoista täytyy itse vastata, niin pian kuin on täyttänyt viisitoista vuotta, vaikka se ei ole naima-ijässä vielä silloin eikä isännäksikään kelpaa. Mutta jos annettaisiin olla naima-ikään asti pahanteoista isän kurituksen alaisena, niin sitte ei tulisi tämän maailman elämästä mitään. Mies on nimittäin juuri kaikkein pahimmillaan viidennestätoista kahteenkymmenenteen vuoteen, että melkein on niin, että minkä pään se silloin ottaa, niin se semmoisena pysyykin. Sitä ennen ja sen jälkeen tapahtuneet ja tapahtuvat pahat ja hyvät ovat vaan poikkeuksia. Silloin kuin mies rupeaa miehistymään, mutta on kuitenkin vielä kasvava, on veri kaikkein kiihkeimmillään rupeamaan kaikkiin hurjuuksiin. Sen tähden juuri on täytynyt panna jo kova rangaistus pahantekiöille viidentoista vuoden vanhasta.

Nimismiehen juuri viimeisiä sanoja sanoessa, heitti Jaakko luudan nurkkaan ja läksi juoksemaan ulos. Isäntä läksi kohta kiirein askelin perästä ja saavutti Jaakon juuri kaivon luona, joka oli keskellä pihaa. Tätä nyt rupesi Jaakko kiertämään ja me kaikki katsoimme ikkunasta. Kaivon kehä kun oli siksi leveä ja korkea, ettei isäntä voinut ulettua häntä ottamaan kiinni sen ylitse eikä juoksemallakaan häntä tavottanut, niin hyppäsi isäntä kaivon kannelle, aikoen niin saada kiinni poikansa. Mutta tämäpä muuttui pieneksi kaksintaisteluksi isän ja pojan välillä, sillä Jaakko hyppäsi myöskin kaivon kannelle isäänsä vastaan ja ennenkuin ukko huomasi olla varoillansakaan, oli hän suinpäin kaivossa poikansa työntämänä. Nyt hyppäsi Jaakko alas kaivon kannelta, juoksi sitten piililaukkaa navetan luo, kiipesi nurkkaa myöden ylös navetan katolle, istahti katon harjalle ja irvisti. Me juoksimme kaikki pihalle, nimismies etunenässä, ja laskettiin kaivon ämpäri alas. Ukko astui ämpäriin ja tuo tukeva kaivonvintti nosti sievästi läpimärjän Helmikankaan isännän ylös, ja hän astui kaivon kannelle.

Jaakko istui katon harjalla entisessä asemassansa, mutta kun isännälle Jaakon olopaikka osotettiin, juoksi hän sinnepäin vimmastuneena. Nyt tuli Jaakon asema arveluttavaksi, hän hyppäsi alas navetan katolta ja juoksi niin kiivaasti kuin taisi alas joelle. Isäntä, joka näytti päättäneen ottaa kiinni poikansa millä hinnalla hyvänsä, juoksi perässä myöskin joelle. Mutta kun hän sinne ehti, oli jo Jaakko vaatepäällä uinut lähes joen toiselle rannalle. Ei ukko kyytiä kysynyt, vaan hyppäsi myöskin jokeen ja huusi uidessansa:

— Poika! Anna kiinni itsesi, kynsistäni et ole pääsevä.

Mutta Jaakko oli jo ehtinyt joen toiselle rannalle, pian oli isäntäkin siellä, ja nyt tuli kova peräkkäin juoksu. Jaakon kiinnisaanti ei kuitenkaan onnistunut, sillä niin pian kuin ukko oli hänet juuri saavuttamaisillaan, hyppäsi Jaakko jokeen ja rupesi uimaan. Isännän voimat taasen alkoivat liiasta juoksusta ja uimisesta nähtävästi loppua, ja nimismies kehoitti rannalla seisoen isäntää luopumaan turhasta työstä. Isäntä tulikin maalle. Kaikki päättivät Jaakon vähämieliseksi ja nimismies jätti Helmikankaan isännän haltuun tehdä vähämielisen poikansa kanssa, miten hyväksi näkisi. Kuitenkin varoitti hän isäntää kaikella mokomin maksamaan äidilleni vahingon korvauksen ja läksi sitten pois.

Kun Jaakko kuuli nimismiehen puheet ja myöskin näki hänen pois menevän, uskalsi hänkin nousta ylös joesta. Hänen tarkoituksensa oli täytetty ja hänen hulluutensa tunnustettu. Mutta kun Jaakko tuli lähelle isäänsä, tarttui isäntä häntä tukasta kiinni ja talutti hänen Vierimän pirttiin. Siellä pantiin Jaakko entiseen asemaansa seisomaan luudan vartiana. Hänen märjistä vaatteistansa valui vettä permannolle. Yhtä läpimärjät olivat isännänkin vaatteet, mutta Vierimän ukko antoi hänelle kuivat. Kun isäntä oli kuiviin pukeutunut, kääntyi hän äitini puoleen ja kysyi:

— Kuinka paljon pyydätte, Mari, vahingon korvausta?

— Sepä ei suuriin taida nousta, arveli äitini.

— Piisaako 200 ruplaa?

— Se on liiaksi paljon.

— Ei se paljon ole, se lasketaan pois pojan perinnöstä.

- Minä tyydyn viiteenkymmeneen ruplaan.
- Se on liian vähän — minä maksan sata ruplaa.
- Se on oma asianne.
- Niin on, ja Vierimälle maksan minä 25 ruplaa.
- Minä en mitään pyydä, sanoi Vierimän ukko.
- Minun kanssani ei saa kiistää. Minä maksan.

Silloin Helmikankaan isäntä sieppasi hattunsa pöydältä ja läksi kiirein askelin kotiinsa päin.

Isännän mentyä astui Vierimän ukko Jaakon luo, joka vielä seiso i samassa paikassa, ja alkoi häntä puhutella:

- Mikä sinua vaivasi, että sellaisiin hurjuuksiin rupesit, — tekemään nuotiota toisen pihalle?

— Minä en muuta tiedä, sanoi Jaakko, kuin ilvehdin vaan. Tosin olin vähän vihainenkin, kun en päässyt rovastin hautajaisiin, sillä isäni kielsi, etten saanut tulla katsomaankaan, ja minä rupesin tekemään suitsua, joka näkyisi aina kirkon mäelle, saattaakseni heille, jotka kirkolla olivat, hämmennystä ja säikähdystä. Muutoin ei aikomukseni ollut mökkiä polttaa, vaan tuuli lennätti kipunoita kattoon ja minun ei auttanut muuta kuin lähteä juoksemaan. Kotimatalla juoksin teidän tallin kautta ja päästin hevosenne tallista ulos, siinä tarkoituksessa, että luultaisiin voroja paikkakunnalla liikkuvan. Sitä olen itekin ajatellut, että minussa oli vähän hassunvikaa silloin, enkä minä ymmärrä itsekään, mikä minua vaivaa.

— En minäkään ymmärrä, sanoi Vierimän ukko, mutta sen ymmärrän, että sinussa vallitsee pahuus ja keveämielisyys, joka sinun ennen pitkää saattaa suurimpaan onnettomuuteen, jos vaan et ajoissa lakkaa ja rupea ihmisten tavalla elämään. Älä luule, että sinua monta kertaa heittohulluus auttaa. Onhan lääkäreitä maassa, jotka ymmärtävät.

— En minä siihen luotakkaan, arveli Jaakko, että minä hulluudellani aina läpi pääsen; mutta nyt minun täytyy koettaa viimeiseen asti hulluilla. Minä koetan, enkö pääsisi merelle, sillä minun on tehnyt mieleni sinne kauan aikaa.

- Vai niin, sanoi Vierimän ukko ja näytti pitkään miettivän Jaakon sanoja.

Ukon miettiessä ja hiljaisuuden huoneessa vallitessa, astui Helmikankaan isäntä pirttiin. Hän meni suoraa päätä pöydän luo ja laski rahat pöydälle.

- Tässä, lausui hän lujasti, on Marille 100 ruplaa ja Vierimälle 25, ja ollaan sitten ystävykset.

Äitini otti rahansa ja kiitti. Vierimän ukko esteli ottamasta, mutta hänen täytyi vihdo in, kun ei isäntä helpoittanut.

Kun vahinko oli palkittu, sanoi isäntä Jaakollensa:

— Poikani, se on semmoinen asia nyt, että sinun on lähteminen tänä päivänä minun kanssani Raaheen ja sieltä merelle. Olkoon se mieleesi taikka ei, nyt sitä lähdetään, poika.

Samassa otti isäntä Jaakkoa kiinni kädestä ja talutti hänen ulos ja pian olivat he poissa näkyvistämme.

Noin kolmen tunnin perästä näimme, kun olimme äitini kanssa perunamaallamme, Helmikankaan isännän ajavan maantietä, istuen kääsyissä poikinensa. Matkan suunta näytti olevan Limingan kirkolle päin ja äitini sanoi: Nyt sitä Jaakkoa Raaheen viedään! Minusta oli rangaistus kova, kun Jaakko paran täytyi mennä merelle ja erota kodostansa, jonka isännäksi hän muutoin olisi tullut. Hänen halunsa merelle lähteä, josta hän Vierimän ukolle puhui, oli mielestäni teeskennelty.

Äitinkin oli hyvin mietiskeleväinen, juuri kuin sinä päivänä tapahtuneet asiat olisivat häntä erinomaisesti liikuttaneet, mutta minä olin jo täysin leppynyt ja ajattelin kauan niitä vaivoja ja vastuksia, joihin Jaakon nyt täytyi antautua.

VIIDESTOISTA LUKU.

Odotettu vieraamme.

Juhannus oli jo mennyt. Kesä oli parhaassa kukoistuksessa. Tavallisia kesätöitä toimittelimme entiseen tapaan ja asuimme Vierimällä. Helmikankaan väen kanssa emme paljon asioineet, ainoastaan puhua kuulimme, että emäntää usein vaivasi itku ja hammasten kiristys, kun hänen lempilapsensa oli jätetty ulkomaalaiseen laivaan Raahessa. Niin kerrottiin. Mutta isäntä ei ollut juuri millänsäkään, juuri kuin hänelle ei olisi mitään tapahtunut; vaikka oli niin äkkiä kadottanut ainoan poikansa. Niin välinpitämättömäksi huhu tiesi isännän kertoa. Mutta olihan heillä tytär jälellä, jolle heidän molempain nyt oli antaminen rakkautensa. Olisihan luullut tuon ihanan sinisilmä Kreetan kainoudellansa ansainneenkin hurjapäisen veljensä osan ja etu-oikeuden vanhempainsa suosiossa. Mutta Helmikankaalla ei oltu, ei eletty, niinkuin muissa ihmisissä, eikä tytär ollut äidin lemmikki, niinkuin tavallisesti, vaan oli vakaisen ja suoran luonteensa tähden äitinsä vihatti. Enemmän kuitenkin, jollei täydellisestikään, oli hän isänsä suosikki. Tyttären suora ja teeskentelemätön luonne oli monasti isällekin vastenmielinen, sillä tuo Helmikankaan isäntä oli hyvin monikoukkuinen. Mutta oli hän, mikä oli. Varmaa on, ettei Kreeta ollut kummankaan, ei isänsä eikä äitinsä kaltainen, vaan oli kuin jostakin toisesta perheestä tuohon oikulliseen joukkoon heitetty joululahja — koko talon kaunistus. Mutta jättäkäämme nyt Helmikankaan väki rauhaan ja katsokaamme, mitä muuta samaan aikaan tapahtui.

Oli päivä mitä ihanimpia, Heinäkuun ensimmäisiä, kun korjaelimme peltomme aitaa maantien varrella. Tuli hevonen Oulusta päin, kärkyt perässä, ja kärkyissä istui mies ja nainen. Minä vilkasin vähän matkaajiin, jotka hiljaiseen ajoivat ohitsemme, ja tunsin molemmat. Mies oli äitini eno ja nainen Tolpan Pirjon tytär, Katri.

He olivat niin vahvasti vaatetetut, kuin pitkämatkaiset konsanaan, ja minä huikkasin äidilleni: Enonne meni siinä. Tämä vaikutti äidissäni kiireen juoksun ja minä juoksin äitini perässä ja niin me saavutimme heidät. Aspela katsoi taaksensa ja huudahti:

— Kah, siinähan te olettekin, ajoin sivuitse ajatuksissani.

— Ajakaa vaan eteenpäin, kehoitti äitini, meidän mökkimme on palanut ja me asumme Vierimällä.

— Ohoh! Vai Vierimällä — se on tuttu mies minulle. Mutta kuinka Mari sentään on ehtinyt vanhentua siitä ajasta, kuin pienenä, noin kymmenvuotiaana tyttönä näin, puheli äitini eno ja laskeusi alas kärkyistä, tervehtimään meitä molempia.

— Terveisiä Kemistä! Tunnetteko tuota matkatoveriani? Leski — eikö niin?

— Katri, sanoin minä.

— Pirjon Katri, toisti äitini.

— Mari, sanoi Katri, hänkin astuen kärkyistä, äitini kuoli ja mieheni kuoli, ja — — — ja lapsi — — Vieläkö isänne elää, Mari?

— Vielä, rovasti on kuollut, oletteko kuullut? Keväällä.

— Kyllä, onnettomia tapauksia, sanoi Katri.

Nyt ajettiin hiljaa hevosta edellä ja me kaikki kävelimme. Mutta kun olimme pääsemässä Vierimän pihaan, muistutti äitini minulle:

— Menepäs, Heikki, ottamaan kirves pois, kun unehtui, vievät — ymmärräthän?

Minä juoksemaan aika vauhtia takaisin päin enkä olisi mielestäni joutanut, kun juuri vieraita tuli. Pian olin aidan korjauspaikalla ja pysäytin juoksuni vauhtia kirveen luona; vaan en olisi joutanut kumartamaan kirvestä maasta ottamaan. Kolme eri kertaa tapasin kädelläni kirvestä, vaan kirveenvarsi ei sittenkään noussut käteeni. Silloin vasta, kun liika vauhti oli ruumiistani ohitse ja minä saanut vakavan tasapainon seisomiselleni, sain kirveen käteeni ja juoksin sen kanssa Vierimälle.

Sillä välin olivat jo vieraat ehtineet huoneeseen ja äitini riisui hevosta, mutta minä ehätin hyppäämään hevosen selkään kärkyjen aisan päältä ja ratsastin joelle hevosta juottamaan. Minä istuin hevosen selässä koko juottomatkan, ja kun ratsastin takaisin, niin vanhan tapani mukaan ratsastin tallin ovesta sisälle, niinkuin monasti olin tehnyt Vierimän hevosellakin, mitään vahinkoa saamatta. Mutta nyt ollen liian innossani unehutin tallin ovesta kumartua, ja ovenpäällyys kaatoi minun selälleni hevosen selässä, josta asemasta putosin tallin permannelle, ei kuitenkaan selälleni, vaan nenälleni.

Tämä tapaus harmitti minua hyvänpäiväisesti. Säikähtyneenä nousin hyvin vitkaan ylös. Kun vähän aikaa seisoin, alkoi veri nenästäni vuotaa ja minä juoksin kaivolle. Veren vuoto nenästäni saattoi äitini

ulos minun tyköni, sillä hän oli sen akkunasta nähnyt. Äitini kaatoi niskaani kylmää kaivovettä ja kysyi: Kuinka sinä nenäsi loukkasit?

— Putosin!

— Istu vastakin hevosen selässä tallin ovelle, että vastakin saat leveän nenän, sanoi äitini.

— Empä istukkaakaan, vakuutin minä, mutta itsekseni ajattelin: Leveä nenä ja vieraita, oivallista harmia ja häpeätä.

— Onko linementtiä? kysyin sukkelaan äidiltäni. Sillä ajattelin linementin auttavan nenääkin.

Äitini otti minua kädestä kiinni, taluttaaksensa minut sisään vierasten luokse. Minä ponnistin kaikki voimani, päästäkseni tuosta häpeästä, mutta turhaan. Pian seisoin vierasten edessä ja äitini sanoi:

— Katsokaa meidän Heikin leveätä nenää!

— Oh, sanoi Aspela, semmoista se on, mutta lujempi tulee siitä paikasta.

Vaivaisen lujempi, ajattelin minä. Kun pääsin äitini käsistä pois, juoksin kaivolle, valelin kylmällä vedellä ja puhdistin kasvoni. Äitini kun näki minut jälleen puhtaana, tahtoi lähettää minua asialle, hakemaan jotakin hienoa ryyppättävää. Mutta kun olin jo lähtemäisilläni, huomasi sen tuo tarkkasilmäinen Aspela, että ai'ottiin jotakin puuhata, ja kielsi kovasti lähtemästä mihinkään. En tietänyt, kumpaa oli totteleminen, äitiäni vai enoa. Kuitenkin painoivat Aspelan sanat enemmän kuin äitini. Hänen omassa matka-arkussansa löytyi tarpeeksi hienoa ryyppättävää eikä siis talon vieraanvaraisuutta tarvittu.

Vierimän ukko ja Loviisa olivat myöskin töillensä vieraiden tullessa ja kaiken tämän tapahtuessa. Mutta kun päivällis-aika niin ukon kuin Loviisankin kotiin viekötti ja ukko edellä pirttiinsä astui, seisautui hän vähäisen omassa ovessansa, kun näki Aspelan istuvan pöydän päässä.

— Hyvää päivää, Vierimä, sanoi Aspela, nousten seisoallensa. Terveisiä Kemistä ja vähän sappea niissä!

— Tiedän — kiitos tulemastanne, vastasi Vierimän ukko, lyöden kätensä Aspelan käteen, että paukahti kuin haavan lehti. Surua sitä nykyjään on siellä ja täällä, lisäsi hän.

— Surua, niin, ja paljon. Ei sitä korttelittain mitatakaan. Kun kaikki, mikä mailmassa on rakkainta, ja koko tulevaisuuden toivo yhdellä haavaa pois siepataan. Minä tarkoitan vaimoani ja kaksoispoikiani, lausui Aspela.

— Tiedän, puheli taas Vierimän ukko, minulta äitini vietiin samaan aikaan manalaan, kun kirjanne tänne saapui. Se oli minun kantajani ja menneiden aikojen muistoni.

— Niimpä niin, tulevaisuuden toivot ja menneiden aikojen muistot korjataan pois yhdellä haavaa. Yhdellä yhtä, toisella toista. Mutta me sitten, kaksi leskimiestä, känsäpäätä, seisomme kuin kaksi puuta täällä ahtaassa surun laaksossa.

— No, Katrikin, jos oikein näen, virkkoi Vierimän ukko, lähestyen Tolpan Pirjon tytärtä. Niinkuin akanat tuulessa, on teidänkin onnenne hajonnut.

— Niin, yksi toisensa perään täällä saamme surua niittää, vaan minä erittäin olen sitä saanut tehdä tänä vuonna, vaikka nuori ijältäni.

— Myöden annettu ja paljo surkuteltu, mutta Jumalalla onnen ohjat, Luojalla lykyt avaimet. Tyytyköön vaan kukin osaansa.

Nyt ruvettiin päivällisille, mutta, paha kyllä, ei ennätetty laittaa oikeita vierasruokia, joista kuitenkin en oikein tietänyt, minkälaisia niiden olisi pitänyt olla. Viilipiimä, voi, ohrainen rieska saivat meillä nyt ajaa vierasruokain asiaa, mutta jotakin siitä puuttui, koska Vierimän ukko vieraita syömään käskiessä sanoi:

— Käykää, vieraat, ruoalle, vaikka tässä kaikki on niin huonossa reilassa.

— Emme huomanneet varustaa, sanoi äitinikin.

— Olisiko muuttolinnuille pitänyt varustaa pehmeät pään-alaiset? naurahti Aspela.

— Yhtä leikkisä tuo eno on, kuin ennenkin, sanoi äitini.

— Tuo pullopa leikkisä on, joka tuossa on, sanoi Aspela, ottaen pullon arkustansa, ja astui pullo

kädessä pöydän luo ja kysyi: Onko pikaria talossa?

— On pikari ja hopiainen, vastasi Vierimän ukko, se on vanha perintökalu. Samalla otti hän nurkkakaapista hopeapikarin ja antoi sen Aspelan käteen.

— Loistava kuori, läikkyvä sisus, sanoi Aspela, täyttäessään pikarin. Vaimoväki ensin! Mari, maistapas tästä viinapuun hedelmästä, sinä toimen nainen!

— Se ehkä on väkevää, minä en ole tottunut.

— Maistaenhan maun tuntee, ota ja maista!

Nyt lähene äitini pöytää ja maistoi punaista nestettä.

— Ei se niin väkevältä tunnu, vaan voipi se olla yhtä viekasta päähän menemään, kuin tuoresuolainen kala janottamaan. Kiitoksia!

— Kas, kana maistoi pikarista, katso itse! sanoi Aspela näyttäen pikaria Vierimän ukolle.

— Hm, sanoi ukko, eipä paljo kulunut.

— No entäs tuo Katri leskimummo, matka-toverini, maistakaa tekin!

Katri ryyppäsi myöskin vähän.

— No, voi kuinka te naiset olette tänään uuden-aikaisia. Eihän Katrikaan pidä yhtään vanhempiansa arvossa, tosinhan äitinne paljo väkevämpää suuhunsa kaasi, puheli Aspela naurahtaen. Minä en, Katri hyvä, koreile enkä koukuttele, minä puhun asiat suoraan.

— Kyllähän äitivainajassa sitä vikaa oli, lausui Katri hiljaisesti.

— No, Simo sitten siltoja tekeepi, sinä, Simo Vierimä tahi mikä ristinimesi on, kulahuta kurkkuus, ei siinä luita ole.

— Eipä niinkään siinä sakat haita, sanoi Vierimä ja ryyppäsi ryyppyn pohjaan. Mutta, Sakari hyvä, en minäkään paljosta löylystä väliä pidä.

— En minäkään pidä tapanani kiivetä väkevän korkeimpaan huippuun, virkkoi Aspela, ottaen ryyppyn itsekin, ja pani pullon kiinni. Sitten alettiin syödä.

Kun olivat syöneet, sekä vieraat että talonväkikin, ja paljon oli kerrottu syödessä asioita, etenkin Kemin asioita, alkoi Aspela kyselemään:

— Onko täällä Limingassa mitään taloja myytävänä? Minä en väliä pitäisi, vaikka ostaisin muutaman talon riuskaleen. En suuresta lukua pitäisi, kunhan vaan kontin sijan saisin — jotakin tässä on ostettava rahojen ollessa, kun satuin saamaan taloni Kemissä myydyksi. Jos rahat on taskussa, niin ne pian hupenee sinne tänne.

— Korvenpää kaupittelee taloansa halvasta hinnasta, sanoi Vierimän ukko.

— Matti vai Antti?

— Antti.

— Hyvä talo, mitä pyytää?

— Tuhatta neljäsataa.

— Ei ole kalliskaan.

— Ei se paljo ole Korvenpäästä, hyvät niitytkin kuin helkkarit. Metsät paraat, pellot hyvässä lannassa ja ojat ja aidat kunnossa, sanoi Vierimän ukko.

— No, onko Antin päässä paistetuita perunoita vai luuleeko kuolevansa, kun aikoo menettää niin uhkaman talon pilkkahinnasta?

— Olkaa hornassa — — kun muuttaa Turkuun.

— No, mitä hittoja sinne?

— Naipi rikkaan kauppamiehen lesken — huhu kertoo, että vähän päästä Antti on kahdensadan tuhannen mies.

— No, se ei ole hullummasti — mutta onni miestä seuraa, sanoi Aspela, puhallellen savua suustansa. Oikein haisee jo nenässäni vaakuna-tupakan haju, jota arvatenkin Antti lopun ikäänsä tulee nauttimaan piipun sauhustuksena. Kuinka pahasti haiskahtaa minusta nuo pitkät Venäjän lehdet ja Suomen tupakat sekaisin! Ha, ha, ha, vai herraksi Antti pääsee. No, kuinka hän tuon Turun perinnöttären tuttavuuteen pääsi?

— Olkaa hornassa — kun ovat vanhat lapsuuden tuttavat, vastasi Vierimän ukko.

— Mitä, kuka se sitten on, tunnenko minä sen?

— Muistanette kai Viestilän Sannaa — kyllä kai — Viestilän Sanna se on.

— Viestilän Sanna, kyllä minä muistan, vaan eikö se naitu Ouluun?

— Ouluun Sanna ensin naittiin, mutta mies meni melkein kohta häviöön Oulussa — tuli kuitenkin vahingosta viisaaksi ja muutti vaimoineen Turkuun, jossa hän sittemmin tuli upporikkaaksi.

— Ja mies on kuollut, niinkö?

— Kuollut, niin, koska Sanna leski on. Hän kävi täällä rovestin hautiaisten aikana ja silloin Antti kaupat teki — aika jo naida vanhan pojan, ymmärrättehän.

— No, kuinkas muutoin — sopiipa käydä kuulemassa ja talon kauppoja tekemässä, arveli Aspela.

Minä olin äitiä auttanut kahvin keitossa, valkeata vireellä pitäen, ja siinä tarkalleen kuunnellut ukkojen tunakkapuheita. Äitini oli Loviisan kanssa mennyt toiseen huoneeseen, varustelemaan vieraille vuoteita. Valkeata kohennellessani sain myöskin tilaisuuden tarkalleen silmällä vieraita ja näin, että Aspela oli jo saanut muutamia harmaita karvoja partaansa — suru arvatenkin oli sen vaikuttanut. Mutta tuo kaunis Katri oli niin laihtunut ja muuttunut, ettei ollut enää paljon muuta sanottavaa jälellä hänen entisestä kauneudestansa kuin pitkät palmikkonsa. Mutta niistäkin puuttui ihanaiset nauhaset, jotka olin hänellä pappilan pihalla nähnyt.

— No, Heikki, vieläkö sinä olet veistostöitä harjotellut? kysäsi Aspela minulta.

— Vielä se on viime talvenakin veistellyt ja hänellä oli toverikin koko talven, ehätti Vierimän ukko sanomaan.

— Olenhan minä vähin veistellyt, vastasin minäkin puolestani.

— No sepä oivallista — kunpa olisit veistellyt venheen, että olisimme saaneet käydä tuolla Limingan Likaperän lahdella vähän soutelemassa ja huvittelemassa surullista sydäntämme, sanoi Aspela.

— Kyllähän Pirttilästä venheen saa, jos haluttaa soutelemaan mennä, mutta lahdelle, Sakari hyvä, tulee vähän liika matka, puhui Vierimän ukko.

— Ehdon valtahan on mennä edemmäs, tahi pysähtyä likemmäs, mutta eikö voi lähempää saada venhettä kuin Pirttilästä? kysyi Aspela.

— Eipä ole venheitä näissä mökeissä täällä — jokikalastus on huono ja merelle pitkä matka soutaa eikäpä se ole merikalastukseen enään semmoinen kuin edesmenneinä aikoina, niin olemme jättäneet venheet unhotuksiin.

— Semmoistahan se on näiden Limingan monien jokien kanssa, ett'ei niistä ole muuta kuin paha mieltä. Kun on joki joessa kiinni, niin mitä sitä kalavedeksi asti joka jokeen vettä piisaa? Mutta, mikä tuon meren kuivaa? Pitäisihän siinä vettä olla, kun niin monesta joesta sinne vettä juoksee, vaan kumminkin se näkyy kuivavan, että luulenpa muutaman aikojen päästä Oulunsalon Liminkaan kiinni juottuvan, ja mihinkäs silloin Liminkalaiset jokensa juoksuttavat? Pitääkö jokien puhkaiseman Oulunsalon maa poikki, vettänsä ulapalle laskeaksensa? mietiskeli Aspela.

— Kyllähän net sellaiset ovat pään päälle käypiä asioita, enkä minä ymmärrä muuta kuin että jos maailma kauan seisoo, niin koko suuri Pohjanlahti kuivaa, että pääsee kuivin jaloin Suomesta Ruotsiin lahden pohjan yli, ja sen vuoksi luulen oppineiden jo aikoinaan nimittäneenkin Pohjanlahden Pohjan lahdeksi.

— Kyllä sitä odottaa saa, kuin Pohjan lahtea ilman aluksetta kuljetaan, sanoi Aspela naurahtaen.

Nyt oli kahvipöytä valmis ja kahvinjuonti alkoi. Mutta kahvin juotua läksivät Aspela ja Vierimän ukko

venhettä vuokraamaan tuota Aspelaisen haluamaa huvimatkaa varten. Äitini jäi puhuttelemaan Katria, joka oli erittäin surullinen kovasta kohtalostansa, ja minun tuli oikein sääli häntä; kun hän sanoi vasta olevansa kahdenkolmatta vuoden vanha ja jo leski.

Ilma oli kaunis ja näytti vielä eteenkinpäin kaunista lupaavan. Sentähden minä ikävällä odottelin venheen hakijoita — olin mielessäni varma siitä, että pääsisin minäkin tuolle huvimatkalle.

KUDESTOISTA LUKU.

Huvimatka.

Pitkän odotuksen perästä tulivat venheen hakijat pitkin virtaa alas ja minä, joka usein olin juossut joella katsomassa, näin ilokseni, että huvimatka vihdoinkin toteentuisi. Kun vene pysähtyi Vierimän kohdalle, menin tulijoita vastaan.

Päivä oli kulunut ja lähteissäni tuvasta oli kello jo puoli kahdeksan. En minä kuitenkaan pelännyt yötäkin vasten lähteä lahdelle, jos toisetkin lähtisivät.

Nyt nousivat miehet venheestä ja astelivat minun kanssani Vierimälle. Kun huoneeseen päästiin, rupesi Aspela pyytämään naisekin merelle.

Katri ei vastannut siihen mitään, mutta äitini sanoi:

— Mitä me siellä teemme, se on miesten asia, että merelle mennä.

— Jos mennään sitten, sanoi Aspela, en minä väkisin ketään pakoita.

— Mitä me sinne yöksi juuri menemmekään, virkkoi Vierimän ukko, mennään, Sakari, vasta aamulla. Siellä rupeaa kuitenkin nukuttamaan.

Nyt jäi Aspela seisomaan keskelle laattiaa avossa suin, ja vähän aikaa vaiti oltuansa sanoi hän:

— Mitä unikekoja te olette? Niin, semmoista se on Suomen maamiehen kanssa, että ennen se tahtoo maata yönsä omalla pahnallansa, kuin että pitäisi yhden hauskan illan lahdella. Kyllähän minä Liminkalaiset tunnen vanhastaankin, että uni parempi, kuin raikas meri-ilma ja raitis iltatuuli — hm hm — —

— Älkää nyt sentään suuttuko, eno, sanoi äitini.

— Huomenna minä lähden, virkkoi Vierimän ukko.

— Mutta minä en odota huomiseen, minä menen vaikka yksin, jos en kumppania saa — kohta minä lähden — minä en ole tottunut odottamaan lahdelle-lähdön kanssa enkä myöskään pelkää merta. Lähdetkö sinä, Heikki? Vai nukuttaako sinuakin? kysyi Aspela minulta.

— Ei minua nukuta, vastasin minä, jos äiti luvan antaa, kyllä minä lähden.

— Saako Heikki tulla? kysyi Aspela.

— Lähteköön vaan teidän seurassanne.

Silloin meni Aspela arkullensa, otti sieltä tyhjän pussin ja pani siihen evästä ja viinipullon. Sen tehtyä sanoi hän: Olkaa hyvät ja hoitakaa vähän hevosta. Ei sitä tarvitse tallissa kesällä syöttää; pankaa se köyteen pihalle tai johonkin, vaikka tuonne alas rantaan siinä tapauksessa, että sattuisimme Heikin kanssa viipymään.

— Meinaatteko jäädä merelle oikein kauvaksi aikaa, kun jo hevoselle hoitoa määräätte? kysyi Vierimän ukko.

— Se on siinä, kuinka hauska olo siellä on, arveli Aspela, otti minua kädestä kiinni ja niin menimme ulos ja sitten alas rantaan.

Nyt astuimme venheeseen. Aspela asetti eväspussinsa venheen kokkaan ja rupesi pitkällä sauvalla sauvomaan, vaikka meillä oli aivot venheen pohjassa. Liukkaasti kiiti venhe eteenpäin Temmeksen

tyvenellä veden pinnalla. Minä en tarvinnut ensinkään auttaa venheen kulkua, vaan sain istua perässä ja katsella luonnon ihanuutta. Ja ihanaa tosin olikin kulkea joen juoksun kanssa alavirtaan tuossa suvannossa, tasaisessa joessa. Niinkuin olisi minulle ollut varustettu, löysin venheen pohjasta pienen sauvan, jolla hämmentelin joessa kasvavia kahiloita ja lumpeen lehtiä. Mutta kun olimme ehtineet joen suuhun ja pääsimme lahdelle — oh, kuinka tuo Limingan Likaperä oli kaunis. Suotta sitä Likaperäksi sanottanee, jollei mataluuden tähden, sillä melkein joka paikassa Aspelan pitkä sauva ulottui pohjaan. Limingankin lahdella on kesäinen ilta erittäin viehättävä, sillä iltaruskon ihanuus pystyy matalankin lahden pintaan ja niittyjen kesäinen vihannuus tarjoaa lahdella luovailevien silmille mitä suloisimman näyn.

Auringon laskua katselimme keskellä lahtea, jossa oli avara näkö-ala joka haaralle.

— Katso nyt, sanoi Aspela, kuinka monta kirkkoa näet. On Suomessa luullakseni toinen maanpaikka löytämättä, jossa näkisi niin monta kirkkoa kuin juuri tässä.

Ja totta tosiaan näkyikin siihen paljon kirkkoja, kun ympärilleni katselin. Etelästä näkyi Lumijoen kirkko, idästä Limingan kirkko, pohjasesta Kempeleen ja Oulun kirkot ja länsipohjasesta Oulunsalon kirkko.

— Kauniilta näyttää! sanoin minä katseltuani.

— Kauniilta se näyttääkin, vakuutti Aspela, istuen keskellä venhettä, ja rupesi laulamaan:

Nyt ääni raikas raikuu
Suomen rannalla,
Ja sävel kaunis kaikuu
Kesä-ilmassa.

— Koettelin vaan, kuinka ääneni Limingan lahdella raikuu, virkkoi hän naurahtaen ja alkoi soutaa Lumijoen kirkkoa kohti.

— Menettekö Lumijoelle, isäntä? kysyin minä.

— Sinne ajattelin mennä, mutta paras taitaa olla, että vähän syömme.

Silloin avasi hän pussinsa ja me söimme ja minäkin sain maistaa viiniä. Oli niin sanomattoman hauskaa istua tuon vanhan miehen kanssa venheessä vastatusten ja syödä ja aina vastailla hänen mukaviin kysymyksiinsä.

Kun olimme syöneet, alkoi hän taas soutaa, ja auringon noustessa olimme Lumijoen suussa. Siinä muutaman talon kohdalla satoi Aspela venheensä kiinni erään toisen, paljon suuremman venheen viereen, samaan patsaaseen, ja me astuimme maalle. Maalle päästyämme menimme ensimmäiseen taloon ja astuimme pirttiin. Pirtissä ei ollut muita ihmisiä kuin yksi hyvin vanha mummo, joka kohta meidän sisään astuttuamme nousi istumaan sängyssänsä ja kysyi meiltä:

— Mistä kaukaa vieraat ovat?

— Kyllä minä olen Kemistä, vastasi Aspela. — Onkohan isäntä kotona?

— Ei tässä talossa isäntää olekaan, sanoi mummo.

— No, mihinkäs isäntä on joutunut?

— Se on ollut kuolleena jo toista kymmentä vuotta ja minä olen isäntävainajan äiti.

— Vai on Matti kuollut, enkä minä ole kuullutkaan. No, ei se ihme olekaan, kun olen asunut niin kaukana täältä ja niin kauan.

— Voi, herranen aika, kuka te oikein olettekaan, joka minun Matti vainajani tunsitten? Ette te suinkaan Kemistä syntyisin ole — totta kai te täältä puolelta kotoisin olette, arveli mummo.

— Kyllä minä olen syntyisin Tyrnävältä ja nimeni on Sakari.

— No, älkää enään mitään puhuko, vai Sakari Tyrnävältä. Kyllä minä jo muistankin, istukaa, istukaa, sanoi mummo elävästi.

Silloin me istahdimme penkille, ja mummo nousi ja keitti meille kahvin, sanoen aina tavantakaa: Vai Sakari Tyrnävältä.

— Niin, ei Lumijoelta, sanoi Aspela, vetäen suutansa nauruun.

— Ei Lumijoelta, ei, ei, höpisi mummo.

Kun joimme kahvia, kysyi Aspela:

— Tekö tässä talossa isannuutta pidättekin?

— Minähän miniäni kanssa olen tässä talon asioita hoitanut.

— Niin, taikka johtanut, sanoi Aspela.

— Vaikkapa johtanutkin, virkkoi mummo, katsahtaen vähän viistoon Aspelan päälle.

Kun olimme juoneet kahvia kaksi kuppia miestä päälle, läksimme ulos ja sanoimme hyvästit talolle. Me menimme alas rantaan ja minä luulin jo lähdettävän kotiin päin; mutta mitä vielä! Aspela otti eväspussinsa venheestä, kiinnitti lujempaan köyden solmua, jolla venhe oli patsaassa kiinni, ja taas lähdettiin astumaan. Nyt käveltiin pitkän matkaa sivu kirkonkin ja minä luulin lähdettävän käyden Liminkaan, mutta ei aikaakaan, niin oli taas talo tien vieressä, johon poikkesimme sisään. Talossa oli myöskin pirtti, vaikka aivan toisapäin kuin edellisessä talossa. Pirtin ovi oli nimittäin vastakkaiselle ilman suunnalle, ja kun kirkkaan aamuauringon valossa astuimme sisään, näimme, ettei siinäkään pirtissä enemmän kuin edellisessäkään ollut muuta kuin yksi sänky. Mutta, niinkuin huone oli toisapäin, oli pirtin asukaskin toisenlainen. Hän oli vanha harmaapäinen ukko. Sen hyvin tiesin, miksi ainoastaan vanhoja tapasimme asuinhuoneessa makaamassa — ulkonahan nuoret suvella makaavat, vaikk'ei juuri taivasalla, niin jossakin luhdissa ylisellä tahi vajassa. Mutta että tuo vanha pirtin vahti aina oli myös talon hallitsia, se oli mielestäni vähän merkillistä. Tätäkin ukkoa kuulin Aspelan isännäksi puhuttelevan, vaikka häntä näöstä päättäen olisi luullut ruoti-ukoksi. Itse asiassa ei siinä kuitenkaan ollut mitään kummailemista, niinkuin myöhemmin tulin ajatelleeksi. Olimmehan Lumijoen kappelissa eikä Limingan emäkirkolla. Ei kappeliseurakunnan isäntien enemmän kuin emäntien kannattanut kamarissa virua, vaan täytyi heidän, vaikka talon täysihaltijoinakin, levätä väen tuvassa.

Taas oli Aspelalla entiset sanat suussa, että hän oli Kemistä ja Sakari Tyrnävältä. Mutta eipä hänen tarvinnutkaan muuta sanoa ennenkuin hän tunnettiin. Melkeinpä luulen, että jos olisimme sinä aamuna menneet vaikka halki koko Suomen maan, niin kyllä Sakari Tyrnävältä olisi kohta tunnettu. Helppo onkin semmoista miestä muistaa, jonka nimen jokainen sormestansa tietää. Näitä mietiskelin samalla, kuin katselin, kuinka Sakari Aspela aamu-auringon valossa antoi talon isännälle viiniä pullostansa ja Kemissä leivottua ohraista rieskaa ja saman-nimisestä joesta pyydettyä lohta viiniryypyn jälkiruoaksi.

Kun olivat ukot ottaneet ryyppyt, sanoi talon ukko:

— Olihan se hauskaa ennen Tyrnävällä, mutta vanhuushan tässä alkaa jo tulla.

— Tuskin Perttu olisikaan niin vanha, jos olisi aina Tyrnävällä asunut, vaan täällä meren hengessä luulen minä pikemmin vanhenevan, puheli Aspela.

— Sakari kuuluu olevan yhtäläinen koiranleuka, kuin ennenkin.

Tuohon yskäsi Aspela ensin ja sanoi sitten:

— Eiköhän Perttu olisi niin hyvä ja lähtisi meitä kyytiin Karinkannalle — tai annatteko hevosen, vaikka koko matkaksi? Minä kävisin Tyrnävällä. Oma hevoseni on Temmes-alapäässä enkä tahtoisikaan sitä rasittaa, kun se on jo kulkenut Kemistä asti.

— Mitä hittoja! sanoi talon ukko, meinaatteko mennä Tyrnävälle Siikajoen kautta, koska Karinkannalle kyytiä kysytte. Sehän on melkein yhtä, jos menisi Lumijoelta Helsingin kautta Tornioon.

— Niin, tai jos menisi Torniota Helsingin kautta Lumijoelle, sanoi Aspela.

— Kyllä minä sen tiesin, virkkoi talon ukko, ett'en minä ilman vastausta jäisi, sillä kyllä Sakari leikkiä osaa laskea, sen minä tiedän vanhastaankin.

— Mutta tässä ei tällä kertaa, Perttu hyvä, leikkiä olekaan, sillä aikomukseni on todellakin mennä Tyrnävälle mutkan kautta, vaikka vähän sitä teidän määrästänne lyhennetään — ei huolita käydä Helsingissä eikä Torniossa. Ajattelin ainoastaan käydä Siikajoella, Revolahdella, Paavolassa, Frantsilassa, Temmeksellä ja Tyrnävällä. Semmoisen ympyrän minä teen ja kierrän koko Limingan kierrokseen. Eikö se ole hauskaa? sanoi Aspela naurahtaen.

— Kyllä se kannattaakin käydä kaikissa mainituissa seurakunnissa lystäilemässä, sillä niissä on kuullakseni nykyään tehty paljo uusia peltoja, rakennettu uusia taloja hyvä joukko — ja kyllähän nevat

heiniä antavat ja korvet hyvää leipää, kun ne ensin hyvin ojitetuksi ja muokatuksi tulevat. Minä luulisin, että nämätkin meidän takamaat elättäisivät toisen verran enemmän ihmisiä kuin nyt, kun vaan maat tulisivat hyvin viljellyksi — sille miehelle minä mitallin toimittaisin, joka tuonkin joutilaan Hirvinevan ja Lumisuon ikuisen jääkellarin kuivaksi saisi. Oivallista niittyä siitä tulisi, ja minä lupaisin parituhatta elukkaa talven yli ruokkia.

— Kyllähän Suomessa, etenkin täällä pohjois-osassa olisi vielä paljon työtä tehtävänä, kun vaan ei taitoa eikä voimia puuttuisi.

— Kyllähän sitä taitoakin olisi, mutta se huolimattomuus se on sitä evästä, jonka kanssa jaksaa aikaa kuluttaa sekä kaikki hyvät toimet laimin lyödä. Mitä taas voimaan tulee, niin kyllä häntä sitäkin aina jotakin heruisi, kun vaan taitoa olisi.

Tämän sanottua nousi talon ukko ylös kävelemään ja käski meidän tulla kamariin.

Kamarissa, joka oli varustettu isolla akkunalla, olivat kaikki huonekalut niin vanhat, jollei vanhemmatkin, kuin näiden omistajakin. Erittäin veti huomiotani puoleensa siniseksi maalattu seinäkello permannosta kattoon asti ulottuvine kaappinensa ja hyvin vanha, viheriäiseksi maalattu piironki, josta ukko otti viinaa ja antoi ryyppyn Aspelalle.

— Vuoroin vieraina käydään, sanoi Aspela, koska minäkin saan ryyppyn.

— Niinpä vainen. Mutta tiedätkö, Sakari, että tämän piirongin edessä on maailmassa herrojakin tepastellut ja tästä samasta pullosta ovat he viinaa pikariinsa kaataneet?

— Kyllähän niitä herrojakin joskus tepastelee moukankin piirongin edessä, sanoi Aspela naurahtaen.

— Niin, mutta minä en tarkoita tavallisia, jokapäiväisiä herroja, niinkuin pappeja ja semmoisia, vaikka kyllä piironki vähän pappilallekin haisee, sillä se ja pullokin on kotoisin Lumijoen pappilasta. Mutta jospahan vähän kertoisin piirongista ja pullosta, niin saattepa kuulla — istukaa.

Kun istuimme, alkoi ukko kertoa.

— Tämän piirongin edessä sota-aikana usein seisoskeli sotamarski Klingspor ja katseli ulos Lumijoen pappilan akkunasta. Hän se oli, joka käski piirongin viheriäiseksi maalata, sillä hän rakasti viheriäistä väriä ja sanoi sen tarkoittavan rauhaa. Eikä hän ollut millekään niin vihainen, kuin punaiselle maalaukselle. Niinpä hän esimerkiksi ei kärsinyt nähdä punaiseksi maalattua vesi-ämpäriä tahi piimäpönttöä, vaan huusi: Yss tuollaisia! on kuin olisi verellä maalattu. Klingspor oli unehuttanut tohvelinsa Ouluun — niin sanottiin — sitä en tiedä sitten, vaikka olisi ne Kokkolaan unehuttanut, enemmän kuin sitäkään, oliko koko miehellä tohveleita muassakaan, kun Ruotsista lähti. Mutta niin se vaan oli, että hän itse tuli Rantalan Matti vainajan tykö tilaamaan itsellensä tohveleita, kun käveli siitä sivu ja näki akkunasta Matin suutaroivan. Minäkin satuin istumaan Matin tuvassa, kun Klingspor sisään astui.

— Ettekö silloin pahasti pelästynyt, kun marski sisään astui? kysäsi Aspela.

— No, en erittäin pelästynyt; mutta Matti enemmän pelästyi. Matin kädet tutisivat niin hiton tavalla, kun hän antoi marskille tuolin istuttavaksi ja auttoi sotasaapasta pitkäkartista pois hänen jalastaan — näet mitta piti otettaman. Mutta se minua tahtoi naurattaa, kun Matti otti vanhan kihlakunnan-oikeuden pöytäkirjan ja leikkasi siitä mittapaperin ja marski tahtoi tuon pöytäkirjan lukeakseen ja kielsi, ett'ei pitänyt sellaisia hävitettämän. Matti parka luuli jo tehneensä koko suuren synnin ja pyysi anteeksi. Kun Matti mittaa otti, oli hän kuolevaisen sairaan näköinen — niin kalpea hän oli. Vihdoinkin sai tuo mitta valmiiksi ja marski käski tuoda tohvelit pappilaan ja lähti tiehensä. Mutta kun marski oli mennyt, sanoi Matti:

— Hyi, saakeli, kuinka minä pelästyin, ja hittoko niitä osaa tehdä tuollaisille isoille herroille tohveleita, kun ei ole kaupungin opin läpi käynyt.

— Otitkohan tarkan mitan edes?

— Kyllähän ne käypäset tulevat, arveli Matti ja rupesi katselemaan lestiä. Mutta nyt huomasi hän vasta, ettei ollut muistanut kysyä, mistä aineesta tohvelit olivat tehtävät, nahasta vai vaatteesta. Mutta minä neuvoin:

— Tee vaan mustasta vasikan-nahasta.

Mutta Matti meinasi, että jos hän tekisi vaimonsa silkkihuivista päälliset.

— Älä hitolla, meinasin minä, jos panet silkkiä, niin pane vaan vuoriksi, ja Matti teki niin. Leikkasi mustasta vasikan-nahasta päälliset ja vaimonsa punaisesta silkkihuivista vuorit, ja hän teki oikein sievät käännetyt tohvelit ja pohjat hän raapi akkunalasin palalla valkoiseksi. Sitten oli lähteminen niitä kotiin viemään. Mutta Mattipa ei uskaltanutkaan yksin mennä, vaan pyysi minua kumppanikseen. Luullakseni tapahtui se siitähän syystä, että minä osasin muutamia ruotsalaisia sanoja. Olinhan, niinkuin sinäkin, Aspela, tiedät — antakaa anteeksi, vaikka erehdyksessä sanoin sinuksi — käynyt Walurin karissa ja Sanskerissa ja siellä ruotsia oppinut, kun olin muka silakan pyynnissä luotolaisten kanssa.

— No, kuinka kävi tohvelien kanssa, sopivatko? kysyi Aspela.

— Kyllä ne sopivat — olivat ne tosin vähän pitkänlaiset, mutta otti marski ne sentään, vaikka vähän nurisi sitä, että oli punaiset vuorit. Vieläpä antoi hän tästä samasta piirongista ja samasta pullosta viinaryypyn meille kummallekin. Tämän pullon minä tunnen samaksi siitä, kuin siinä on pahka kyljessä. Piirongin ja pullon otin minä sittemmin pappilan rouvalta.

— No, saiko Matti hyvän maksun tohveleista?

— Sitä minä en tullut tietämään, sillä he olivat hyvän aikaa kahden kesken kamarissa; mutta ylpeä Matti oli, että oli marskille osannut tehdä kelvolliset tohvelit, kauan perästähän päin. Sillä kun hän joskus kuuli marskista puhuttavan, nosteli Matti olkapäitänsä ja rykäsi.

— No kaksi marskeista ja mateista, sanoi Aspela — saadaanko hevosta?

— No, kyllähän tuon saatte; mutta syökää nyt ensin vähän, minä herätän työt, vastasi talon ukko.

— Vielä mitä, antakaa hevonen vaan, minä annan 50 ruplaa pantiksi hevosesta ja hollikärryistä.

— Kaikkia nyt vielä, kyllähän minä ilman panttirahojakin tuon uskon, sanoi ukko ja meni ulos hevosta toimittamaan.

Vähän ajan takaa tuli ukko takaisin ja sanoi:

— Sisoojaa, nyt on hevonen valjaissa.

— Siinä on 50 ruplaa, sanoi puolestaan Aspela, ja samassa me läksimme.

Ukko jäi seisomaan rahat kourassa, avossa suin katsellen jälkeemme.

Nyt ajoimme, että rytisi, Karinkannalle päin metsäisten seutujen halki. Vaikka ilma oli kaunis ja lämmin ja minun, joka en ennen ollut sitä tietä kulkenut, olisi ollut hyvä tilaisuus katsella vaihtelevia näköaloja, en kuitenkaan voinut uneltani. Kun olin koko yön valvonut, painuivat silmäni tavan takaa kiinni. Niin tulimme Karinkannan kylään, jossa maantie meni eräässä talossa läpi pihan ja vieläpä huoneen alitse. Emme kumminkaan tähän pysähtyneet, vaan ajoimme yhtä mittaa Siikajoen suuhun ja pysähdyimme Matin Heikin taloon. Siihen jätimme hevosen, läksimme jaloin astumaan Turpeenojan suuhun ja menimme muutamaan mökkiin sisälle, jossa tapasimme ainoastaan yhden vanhalla miehen, joka teki männynjuurista koreja. Nähdessään Aspelan sanoi mies:

— Kas, kun tekin olette tulleet Turpeenperälle!

— Niin tulin — olen menossa Tyrnävälle.

— Mistä päin te sitten tulette?

— Limingasta päin me tulemme.

— Nyt en minä käsitä, sanoi korien tekijä, tulette Limingasta ja menette Siikajoen kautta Tyrnävälle. Siinä puheessa on joku minulle käsittämätön mutka.

— Ei siinä mitään mutkaa ole, mutta Suomalainen ei osaa koskaan kulkea kuin lyhintä tietä, ja oikotietä vielä sittenkin; mutta joka vähänkin käsittää matkani tarkoitusta, että se on huvimatka, ei ihmettele ensinkään, vaikka kulkisin tästä Revolahdelle ja sieltä aina eteen käsin, vaikka Hornan pisaan.

Minä olin tarpeiksi asti väsynyt, istahdin penkille ja olin vähällä nutkua. Mutta kun joskus rupesikin silmäni uneen vaipumaan, niin taas toinuin, kun kuulin korvissani Aspelan ja korien tekijän sanailemista — niin esimerkiksi kun Aspela kysyi:

— Hummastin järvestäkö te aina vielä noita juuria kiskotte?

— Hummastin järvestäkö! Mitä Sakari nyt taas meinaa? Eihän männyn juuria ikinä järvestä kiskota eikä nosteta. Metsästähän niitä otetaan, milloin mistähän — Vartinvaaran sydänmailta tahi muualta, —

sanoi korimestari.

Silloin Aspela osti kolme kylvövakkaa ukolta ja nauroi.

Minä katselin tuota juurikorien tekemistä, joka mielestäni näytti jonkunlaiselta neulomistyöltä, kun ukko sääriiluusta tehdyllä purasimella aina pisti läven ja sitten pisti kudejuuren reikään ja veti lujasti piston kiinni.

Kun olimme pienessä mökissä tuota mukavaa ammattia kyllin katselleet, läksimme pois ja kannoimme korit Matin Heikin taloon, jossa hevosemme oli. Sinne päästyä pyysin minä Aspelalta, että saisin vähän nukahtaa. Se minulle sallittiin ja pani Aspelakin maata penkille. Me nukuimme iltapäivään asti.

Noin kello kuuden aikana lähdimme taas matkaan Revolahdelle päin. Minäkin olin kyllin virkku jo katselemaan. Mutta mitäpä siinä oli juuri katseltavaa, jollei metsää. Tosin olivat paikat ihanat, mutta kyllähän suvella on ihanaa joka paikassa, ja joka seurakunnassa niitä metsiä on. Niitä näitä tarinoiden tulimme Revolahdelle, jossa kumminkaan emme pysähtyneet, vaan ajoimme hiljalleen eteenpäin Paavolan kappeliin. Mutta olihan matkasta hauskuuttakin ollut, jos otetaan lukuun nuo pistelevät, pitkänokkaiset sääsket, jotka kasvoni olivat näppylöihin hakanneet. Kyllähän Limingassakin on sääskiä, vaan kun Liminka on metsätön autio, niin raitis tuulenhengi niitä vähän hajottaa, jota vastoin tuuheissa metsissä on sääskiä paksulta. Sama peli Limingankin syrjäkylissä sääskistä, mutta kun en ollut koskaan niillä metsäisemmällä seuduilla asunut, niin en ollut tuota rangaistusta sanottavasti kärsinyt. Aspelan paksu iho ei ollut millänsäkään noista. Mitäs Aspela! Hän nauroi ja kertoi Lapin mäkäröitäkin nähneensä, jotka, vakuutti hän, tulen lailla polttavat.

Paavolan kirkonkylässä yövyimme erääseen Pietilä nimiseen taloon, jossa oli erittäin hauskaa väkeä. Kun Aspela pääsi niiden kanssa pakinoimaan, niin ei kukaan tahtonut muistaa maata panna. Minä kumminkin koetin syömisellä ja makaamisella vahvistaa itseäni tulevan päivän matkustusta varten. Miehet juttelivat kaikenlaista illan hauskuudeksi. Muuan mies, joka sanoi olevansa vanha sotamies, tiesi paljon kertoa — sotatapauksista ei hän kuitenkaan ottanut paljon puhuakseen, vaikka sitä häneltä pyydettiin. Sen sijaan haasteli hän aarrehautain palamisesta ja sen semmoisista. Hän sanoi niiden erittäinkin juhannus-yönä palavien, mutta Aspela vaan naurahteli.

— Vai aarrehautoja täällä Paavolassa juhannuskokkona poltetaankin!

Tuosta pilkasta ei mies juuri pitänyt, vaan koetti väkisinkin saada kuulijoitansa uskomaan. Hyvin vihaisesti hän puheli:

— Luuleeko vieras, etten minä ole muualla mailmassa koskaan ollut kuin Paavolassa? Tiedänhän minä kumminkin yhden aivan tosi-asian kertoa. Kun minun tuttavani, eräs torppari, meni syksyisenä yönä metsään, tuli siellä musta härkä vastaan. Mies kumminkaan ei tuosta pelästynyt, vaan otti härkää sarvista kiinni ja piti niistä kiinni koko syksyisen yön. Kun päivä rupesi valkenemaan, rupesi härkä pois lähtemään, mutta miespä ei heittänytään. Kun päivä oikein valkeni, olikin tuo härjäksi luultu olento suuri kuparinen kattila täynnä hopearahoja ja mies olikin pitänyt kattilan korvista kiinni, vaikka luuli härjän sarvista pitäneensä.

— Niin, sanasta miestä, sarvesta härkää, arveli Aspela.

— Vieraspa taitaa olla semmoinen, ettei usko mitään, sanoi ukko ja rupesi lähtemään ulos. Mutta Aspela sanoi:

— Haastakaa vielä satuja, kyllä minä mielellänikin kuuntelen.

— Onko ne mitään satuja, lausui ukko, nousten seisomaan Aspelan eteen. Kyllä ne on niin tosia kuin muutkin.

Aspela hyppäsi myöskin ylös ja sanoi hyvin liukkaasti:

— Älkää, hyvä vanhus, aarrehautaan hypätkö.

Silloin rupesivat kaikki toiset nauramaan. Ukko katsahti vähän eteensä permannolla ja meni nurkkaan istumaan eikä puhunut sanaakaan.

Kun mies oli hiljaiseksi jäänyt, eivät toisetkaan tahtoneet hänen juttujansa jatkaa, vaikka arvaten melkein jokainen olisi siinä talossa osannut puhua samoja tarinoita kuin hänkin. Yksi toisensa perästä lähti ulos pirtistä noihin kesä-makuuhuoneisiinsa, jättäen minun ja Aspelan sekä tuon vanhan sotilaan pirttiin. Silloin oli jo hyvinkin puolen yön aika.

Kun olimme jääneet kolmen kesken pirtin haltiaksi, rupesi Aspela uudelleen ongittelemaan ukolta sanoja. Mutta ukko istui vaan nurkassa eikä vastannut enemmän kuin seinä. Minä olin pahoillani, kun

niin pahasti olivat menetelleet vanhan äijän kanssa, että hänen täytyi mykkänä istua, sillä minäkin olisin mielelläni kuunnellut hauskoja tarinoita. Vihdoin keksi Aspela keinon, jolla sai ukon kielenkannan irti. Se tapahtui näyttämällä viinipulloa ja tarjoamalla siitä ukolle oivalliset partakapat. Kun ukko oli saanut kaksi ryyppyä viiniä, tuli hän pois nurkastansa pöydän päähän istumaan. Hänen silmänsä kiilsivät eikä jutuista tahtonut tulla ensinkään loppua. Aspela oli myös muuttanut käytöksensä: hän oli uskovinaan kaikki, mitä ukko kertoi. Sillä tavalla sai hän ukon pysymään alituisessa tarinoimisen touhussa. Erinomaista oli mielestäni, että kaikki kummallisimmatkin asiat olivat hänen sanojensa mukaan tapahtuneet Paavolassa, vaikka ensin osa niistä tuskin oli tapahtunut missään. Niin esimerkiksi, kun hän kertoi seuraavan jutun:

— Kerran tuli eräs Paavolan isäntä heinästä ja ajoi täyden heinähäkin kanssa kirkon sivu pitkin tietä. Ilma oli kylmä ja kuu kirkkaasti paistoi. Isäntä oli juuri ehtimäisillään hautuumaan sivu, yht'äkkiä hevonen ja heinäkuorma kaatuivat. Tuosta mies suuttui pahanpäiväisesti ja rupesi kiroilemaan, samalla kuin koetti nostaa ylös hevostansa ja kuormaa. Turhaan hän kuitenkin ponnisteli — hänen voimansa eivät riittäneet siihen. Silloin näki hän hautuumaan aidan päällä istuvan miehen, jättiläissuuren. Mies, joka istui hiasillaan tammipakkasessa, katseli hetken isännän yrityksiä, astui sitten aidan päältä ja tuli hänen luoksensa. — Ilman vaivatta nosti hän vaan toisella kädellensä hevosen ja kuorman ylös. Sen tehtyensä sanoi hän isännälle:

— Jos sinulle joskus maailmassa tapahtuu joku vastahakoisuus, niin älä sentään rupea kiroilemaan sillä vaan pahennat oman mielesi, ja se on hirveää toistenkin kuunnella.

Tuosta puheesta peljästyivät miehet pahanpäiväiseksi eikä siitä päivin enää koskaan kironnut, vaan eli hyvin siivosti elämänsä loppuun asti.

Toinen kertomus oli tämmöinen:

— Oli kerran kymmenen nuorta miestä, viisi Revolahdelta ja viisi Paavolasta. He löivät korttia yhden talon saunassa eräänä yönä muuatta suurta juhlaa vasten. Kun siinä sitten vähän riitaantuivat, alkoi muuan veitikka joukosta tappelun estämiseksi ehdotella vedon lyöntiä, väittäen, ettei kukaan uskaltaisi mennä pimeällä kirkon ohitse. Tuosta kohta ne, jotka asuivat lähellä kirkkoa ja joka päivä ja joka aika, niin pimeällä kuin päivälläkin, tulivat kulkemaan kirkon sivuitse, rupesivat sanomaan: Me kyllä uskalletaan mennä kirkon sivu, vaikka olisi niin pimeä kuin seinä. Rohkeita oli kuusi ja arkoja neljä. Pelkurit panivat vedonlyönnin ehdolle ja lupasivat maksaa 50 ruplaa niille, jotka kohta paikalla menisivät kirkon sivu. Noh, tästäpä veto lyötiin ja rohkeat, jotka myöskin olivat rahallisia miehiä, panivat 50 ruplaa saunan penkille, jos he eivät kirkon sivuitse pääsisi. Yksi sai rahat hoidettavakseen siksi kuin asia oli ratkaistu, ja rohkeat menivät maantielle kirkon sivuitse menoa aloittamaan, toiset seisoivat kentällä tien vieressä ja nauroivat. Kun rohkeat olivat kulkeneet muutamia askeleita pitkin tietä kirkolle päin, alkoivat he täyttä kurkkua huutaa: Ei voi päästä läpi, on kova seinä edessä, maantien poikki! He palasivat kiireesti toisten luokse ja menettivät lupaamat rahansa. Kun pelkurit juuri olivat ehtineet jakaa keskenään ja rohkeat vielä siinä hämillään seisoivat, tuli yksi herrasmies ajaen kyytihevosella Frantsilasta päin ja niinmuodoin sivu kirkon ja sivu miesten, eikä mitään seinää ollut tuon kyydillä ajajan edessä, vaan ajoi hän aika vauhtia eteenpäin. Tuosta suuttuivat vedon hävinneet niin, ett'eivät enää koskaan menneet pyhä-yönä kenenkään ihmisten saunaan korttia lyömään, eivätkä koskaan vetoakaan lyöneet mistään asiasta. Niin tulivat he kaikki siivomiehiksi.

Kolmas juttu kuului näin:

— Oli kerran vasta-kihlatut poika ja neiti. He menivät eräälle isolle kivelle istumaan ollessaan huvikävelyllä kauniina kesä-iltana. Kivellä istuessaan rupesivat he katselemaan kihlasormusta ja sulhanen otti sen pois morsiamen sormesta. Kuinka hän lie käänneilyt, putosi sormus sulhasen kädestä, vierähti kiven halkeamaan ja jäi sinne. Sittemmin on aina joka vuosi sama sormus palanut niin kirkkaassa liekissä, että sen on vaikka kuka nähnyt, mutta kun koetetaan ottaa sitä pois, sammuu se eikä sitä koskaan ylös saada.

Tällaisia tarinoita lateli ukko aamuvalkiaan asti ja Aspela antoi ukolle vielä vähän viiniä palkaksi, jonka saatuansa ukko pani maata penkille.

Kun olimme vähän aikaa nukahtaneet, nousimme ylös, valjastimme hevosen ja läksimme ajamaan Frantsilaa kohti. Paavolan kirkon luona pysäytti Aspela vähän hevosta, että minä sain katsella hautuumaan aita, jonka päällä tuo jättiläiskummitus oli istunut. Enemmän minä kumminkin pidin siitä ihanasta paikasta, johon tuo sievä vähäläntäinen kirkko oli rakennettu. Kun jouduimme kirkon sivuitse ajaneeksi, sain korkealta törmältä katsella Siikajoen juoksua ja olin silloin jo tuon mainion joen nähnyt monenlaisena, kapeana ja leveänä luikertelevan. Sama Siikajoki on kaikkine kauneuksinensa vähän oikullinen, etenkin suussa. Juuri Siikajoen emäkirkon kohdalla ovat rannat niin vyöryneet, että tätä kertoessani seisoo jo tuo Herran huone kolmannella paikalla. Kaksi entistä kirkon paikkaa on näet jokeen vyörynyt, vaan nyt ei enään ole mitään pelkäämistä kirkon kaatumisesta ja hautuumaan jokeen

vyörymisestä, kun vesi on ruvennut kulkemaan toista puolta ja alas vyöryttämään pohjoista rantaa, niin sanottua Nokantörmää.

Näistä kaikista mullistuksista ja vyörymisistä en kuitenkaan silloin vielä paljon käsittänyt enkä tietänytkään, kun Aspelan vieressä kärryissä istuin. Frantsilassa me yhdyimme Savon maantielle ja ajoimme Temmekselle ja sieltä Tyrnävälle.

Pitkiä huippauksia olimme ajaneet sinä päivänä, niinkuin edellisenäkin, ja monta ihanaa paikkaa oli muistossani, kun ehtoolla myöhään saavuin Aspelan kotitaloon. Mutta yksi tapahtuma minua nauratti vielä Tyrnävälläkin. Se tapahtui Frantsilassa, kun muutamassa suuressa talossa syötimme hevosta. Aspela tahtoi ostaa hevoselle viisi naulaa ruisjauhoja. Isäntä punnitsi pirtissä jauhot, ja sanoi punnittuansa:

— Siinä on runsaasti viisi naulaa jauhoja ja pussin varalta puoli naulaa.

— Mahtaako niin? kysäsi Aspela, näyttäkääs puntaria.

— Mitä niistä moneen kertaan punnitsee, väitteli isäntä eikä tahtonut ensinkään antaa puntaria Aspelalle.

Aspela otti puntarin melkein väkisin isännän kädestä ja punnitsi. Mutta nyt ei ollutkaan pussissa painoa kuin neljä ja puoli naulaa.

— Kuinkas tämä on? sanoi Aspela ja näytti kaikille huoneessa oleville.

Nyt täytyi kaikkien tunnustaa, että siinä oli yhtä naulaa vailla isännän määrästä.

Isäntä seisoi hämmästyneenä ja vaaleana kuin vahakuva ja sanoi: Jos on vailla, niin lisätään.

— Mitäpä siihen lisätään, annetaan sakkoa vaan, puhui Aspela.

Silloin isäntä pujahti ulos pirtistä ja tuli vähän ajan päästä takaisin, tuoden kolme ruplaa Aspelalle, ja virkkoi:

— Ei huolita riidellä!

— Mitäpä tuosta riidellään, sanoi Aspela, pisti rahan kukkaroonsa ja antoi jauhot hevoselle. Sitten menimme naurahdellen pois talosta. Kun Aspela Tyrnävälläkin sitä nauroi, sai hän minunkin nauramaan; mutta Aspela ei sanonut oikein, missä seurakunnassa se tapahtuikaan. Kertoi vaan sen väliin tapahtuneen Revolاهدella, väliin Lumijoella. Ei tahtonut Aspela saattaa taloa pahaan huutoon. Oliko sitten siinä talossa tapana aina vaille punnita vai tehtiinkö sitä vaan oudoille matkamiehille, sitä en tiennyt, mutta sillä kertaa ei kuitenkaan kauppa vedelty leiville.

Aspelalla oli saatavaa Tyrnävältä eräästä talosta kahdenkymmenen vuoden vanha velka ja saikin toisena aamuna osan siitä, mutta ei kaikkea. Oli näet Aspelan kotitalossa uusi isäntä, joka ei ollut sukua ensinkään Aspelalle. Talon kaupoissa oli hän joutunut velkaan ja se oli jäänyt tähän saakka.

Tyrnävältä me ajoimme Liminkaan ja saavuimme noin kello kahdentoista aikana päivällä Vierimän pihaan.

Täälläkös ihmeteltiin, kun hevosella tulimme, vaikka venheellä olimme lähteneet, ja vasta niin monen päivän perästä. Mutta vielä enemmän ihmettelivät he, kun saivat kuulla, minkä mutkan olimme tehneet. Pirjon Katri kehui Aspelaa lumoojaksi, kun sillä tavoin ympäri Liminkaa kierteli.

Mutta Aspela sanoi: Minä en ole ainoastaan lumooja, olempa vielä vähän velhokin, sillä minä kierrän aina ensin sen paikan ympäri, jossa asumaan ai'on ruveta. Tiedättehän, että minä olen asunut velhojen maassa monta vuotta ja oppinut velhojen ulkonaiset temput, vaikk'en vielä noituuden konstia sisällisesti käsitäkään.

Vähän aikaa istuttuamme Vierimällä, läksimme uudelleen matkalle, nimittäin Limingan halki Lumijoelle, johon saavuimme kello viiden aikaan ehtoolla.

Taas tapasimme tuon vanhan isännän, jonka hevosella olimme ajaneet, ja Aspela sai takaisin panttirahat. Vanha ukko ei olisi tahtonut ottaa mitään maksua siitä kun olimme hänen hevosellaan ja kärryillään ympäröijä ajaneet, mutta Aspela ei tahtonut kenenkään tavaroita ilmaiseksi kuluttaa ja pitkän tarjoilemisen perästä sai hän ukon vastaan ottamaan kaksi ruplaa.

Me emme saaneet lähteä talosta ilman ruokaa ja kahvia ja näissä puuhissa satuin minä huomaamaan, että talossa oli kaksi kaunista tytärtä, jotka vielä päälle päätteeksi sanoivat itseänsä vanhoiksi piiioiksi — toinen, Maija, oli yhdenkolmatta, toinen, Liisa, seitsemänkolmatta vuoden vanha. Muutoin näyttivät

he olevan isänsä ainoana huvituksena — olihan ukko leskimies.

Kun tytöt olivat poissa läheisyydestämme, kehui ukko Aspelalle tyttäriänsä oivallisiksi ihmisiksi. Ainoastaan yhden vian sanoi hän heillä olevan, sen nimittäin, ettei kumpikaan ruvennut kosijain kanssa minkäänlaisiin välipuheisiin, vaan tahtoivat ennen jättää itsensä lasivuorta myöden Kyöpeliin kiipeämään. — Onko se sitten hauskaa se? sanoi ukko.

Kun Aspela oli kuullut, että tyttäriä vaivasi semmoinen vika, torui hän heitä ja varoitteli lasivuoresta ja Kyöpelistä.

Siihen Maija kohta vastasi:

— Lasi on kirkasta, kirkas on viisasta.

Liisu siihen lisäsi:

— Kyöpeliin kuoltua kuitenkin mennään, menee eläissä jo.

— Enhän minä senlaisia vastauksia odottanut. Mitäs minä tuohon nyt sanon? sanoi Aspela, hieroskellen vähän silmiänsä.

— Ei siihen auta sanomiset eikä muutkaan konstit, samanlaisia pölkynpäästä veisteltyjä vastauksia ne minulle itsellenikin antavat, virkkoi ukko naurahtaen.

— Oletteko, Perttu, kuinka varoissa? kysäsi Aspela hyvin kiireesti.

— Kuinka niin! sanoi ukko, tuleeko Sakari vävyksi sitten?

— En sitä tarkoittanut, ajattelin vaan: jos ostaisitte talon kummallekin tyttärellenne ja antaisitte heidän pitää isännyyttä ja emännyyttä vähän aikaa yksin omassa talossansa — sen luulisin, että pian kuulisitte häistä.

— Sepä juuri taitaisikin auttaa, niinpä minä teenkin, sanoi ukko.

— Älkää nyt hupsuksi tulko, isä! virkkoi Maija hätäisesti.

— Mitä meidän talon pidosta tulisi? kysäsi Liisu.

— No, enkö minä sanonut, vai kuin? sanoi Aspela.

— Sanoitte niin, ja niin teenkin, vakuutti ukko.

— Tehkää se, kyllä Kyöpeliin-meno lakkaa.

— Tekö, vieras, sitten isännäksi meidän taloihimme tulisitten? nauroi Maija.

— Olisiko se niin hullua, jos toiselle teistä tulisin, sanoi Aspela, kyllähän minä tullakin voin, olenhan leskimies.

— Kun leski olette, niin ette vierasmieheksi kelpaa meitä varoittamaan, sanoi Liisu. Vierasmiehen täytyy pysyä puolueetonina.

— Nyt olen puhunut itseni säkkiin, — auttakaa, hyvä Perttu, minä joudun huutavaan hukkaan noiden tyttöjen kanssa, valitti Aspela.

Tytöt päästivät aika remakkanaurun, ja Aspelan ja ukonkin täytyi nauraa.

— Lähdetään katselemaan peltoja — se on toista, kuin tottelemattomain tyttöin kanssa kiistellä, sanoi ukko.

— Lähdetään vaan, ja me menimme. Ukon pellot olivatkin tanakat ja tiukat kuin seinä, eikä hän turhaan Lumisuon kuivaamisesta puhunutkaan. Hänpä todella näytti olevankin se ukko, joka osasi maata viljellä — kunpa kaikkien pellot olisivat niin täydet!

Aspela kun ei viikkoa samassa paikassa halunnut viipyä, läksi vielä samana ehtona pois Perttu Huopalan talosta, jätellen hyvästi isännälle ja tytöille. Minä tein saman ja me astuimme venheeseemme. Ilma oli yhä kaunis ja sangen sievästi me soutelimme yli lahden Temmesjoen suuhun ja sitten ylöspäin Vierimän alankoon.

Kun olimme taas Vierimälle saapuneet, niin lepäsimme yön rauhallisesti.

Mutta aamulla lähtivät Vierimän ukko ja Aspela Korvenpään talonkauppoja tekemään ja minä sain toimekseni viedä venheen Pirttilään.

Venheen viennistä tultuani sain äidiltäni kuulla, että meitä oli jo vähän ikävöitykin poissa-olomme ajalla, ja jos ei Aspela olis ollut niin tunnettu meritaidostansa, niin olisi varmaan jo hakemiseenkin ryhdytty. Kaiken aikaa oli heillä kumminkin ollut matkastamme vallan väärä käsitys. Olivat olleet siinä luulossa, että vaan kulailimme pitkin rantoja, aina niin pitkälle kuin niitä piisaisi.

SEITSEMÄSTOISTA LUKU.

Että kerrankin saan nähdä.

Kolme vuotia on vierinyt siitä, kun tein tuon huvimatkustuksen äitini enon kanssa. Kolme vuotta on pitkänlainen aika, jolla kerkiää tulla paljokin muutoksia ihmis-elämässä.

Sanonko ensin sanasen Korvenpäästä. — Kolme vuotta sitten tuli Kemistä rikas leskimies ja köyhä, nuori leskivaimo. Kukas silloin taisi aavistaa, että tuo Katri ennen vuoden loppua jo olisi Korvenpään suuressa talossa Sakari Aspelan emäntänä ja kolmen vuoden kuluttua kaksoispoikain äitinä.

Siis Aspelalla toinen vaimo, toiset kaksoispojat. Siis elämä entisellään ja vajuus palkittu — saa nähdä, onko nyt parempi onni.

Mutta onhan Helmikankaan talossakin tapahtunut jotakin. Sievä sinisilmä Kreeta on joutunut naimisiin äitinsä entisen kosijan kanssa. Onhan se jotakin, että joutua naimisiin sen kanssa, joka tyttären isän kanssa on kilpakosijana ollut, mutta Kreeta ei pitänyt siitä lukua. Olihan Risto Riikola varakas mies ja isäntänä suuressa talossa. Mikäs olikaan sinne emännäksi mennä! Olisihan Kreetan äitikin nuorena mennyt Riikolan emännäksi, mutta ei Riikola hänestä ollut huolinut, kun näki hänen liian turhamieliseksi. Kaksikymmentä vuotta oli hän ollut aivan yrittelemättä naimaan; mutta nähtyänsä ja kuultuansa, että Helmikankaan tytär oli oivallinen ihminen ja paljon etevämpi äitiänsä, teki ukko kaupat ja vei Kreetan kotiinsa, koko pitäjän suureksi kummastukseksi. Vähät huoli Risto siitä, jos kylän ämmät sanoivat hänen olevan liian vanhan niin nuorelle tytölle.

Samalla kolmen vuoden ajalla on Helmikangas myöskin saanut takaisin kadotetun poikansa. Eihän kukaan ulkomaalainen niin hullu voinut olla, että häntä olis edes ruo'anakaan edestä pitänyt, ja siis nälkä ja laiskuus olivat hänen isän ja äidin sylivauvaksi jälleen ajaneet. Kelpasihan nyt Jaakon loikoa isänsä sohvalle, kun kyllin hyvää ruokaa ja juomaa eteen kannettiin. Kelpasihan hulluna olla, kun pulskasti passattiin, ja näyttää suurta, meriretkellä opittua taitoansa korttipelissä, jos joskus kumppanin siihen sai. Hätäkös hänellä!

Vierimän ukko elelee vielä entistä elämäänsä, tehden työtä Loviisan kanssa torppansa vainioilla, eikä heillä minun tietääkseni ole mitään puutosta. Ukko käypi ahkerasti kirkossa, niinkuin ennenkin, ja hän on iloinen, niinkuin koko pitäjä, kun on saatu poismenneen sijaan uusi rovasti ja sielunpaimen. Nyt onkin kolme rotevaa pappia seurakunnassa, jotka kaikki ovat uutteria virassansa.

Aspelan ennustus Aspelan tytärten häistä on toteentunut. Molemmat ovat emäntinä Limingassa, vaan ukko on itse nähnyt hyväksi muuttaa Tuonelaan ja hänen talonsa on myyty eikä Lumisuo vieläkään kuiva. Siis kuoli ukko ennen aikaa eikä Lumisuon kuivaajalle kukaan mitallia ole toimittamassa.

Pirttilän talosta voin taasen kertoa sen kumman, että tuo kirjanlehtiä syöpä Pirttilän Paavo on joutunut kirjoitusmiesten lukuun. Hän on ostanut kaupungista kirjoituskaavan ja opetellut kirjoittamaan ja on seurakunnan etevin talonpoika kirjoitustaidossa. Hän lukee kirjoitettua melkein selvemmin kuin painettua; mutta ihmeellisistä kaikista on kuitenkin hänen luvunlasku-taitonsa, johon hän on saanut alku-opastusta rovastin apulaiselta, nuorelta pastorilta. Sitten on hän itse harjoitellut talvis-illoilla lisää ja on tullut luvunlaskussa niin mainioksi, että osaa sinisellä kivitaululla laskea vaikka mitä — muunmuassa senkin tähän asti mahdottomana pidetyn laskun, sekuntien summan Raamatun ajanlaskun jälkeen mailman luomisesta. Kaikki ihmettelevät Paavon taitoa kirjoituksessa ja luvunlaskussa ja moni harmaapäinen ukko ja talon-omistaja antaa nyt mielellänsä Paavon laskea ja kirjoittaa talonsa vuositili-kirjat ja laskut. Mutta yksi on kumminkin, joka ei ihmettele Paavon taitoa, vaan pyytää vielä lisäpalkkiota hyvistä töistänsä, pitäen kaiken Paavossa ilmaantuneen taidon yksin-omaisena ansionansa. Se on tuo itsensä ja toisia pettänyt mies, tuo kepin nojassa horjuen kuleksiva Kerstilän vaari, mainio

paperi-puuron keittäjä ja peuran sääriluun ytimen syöttäjä kaikenlaista tautia poteville. Peuran sääriluun ydin oli näet viimeinen parannuskeino, kun sitä kolme kertaa tikulla suuhun annettiin. Hän se on, joka väittää noitakonstinsa vuosien kuluessa Paavon vatsasta viisautta päähän nostattaneen. Mutta Paavo ei usko tietäjän puheita eikä rupea maksamaan lisäpalkkiota, sillä Pirttilän emäntä, Paavon äiti, on kuollut ja Paavo isänsä kanssa ovat toista mieltä eivätkä usko velhon puheita. Paavo itse arvelee taitonsa ja kykynsä tulleen siitä, kun oli miehistynyt ja saanut olla paremmin rauhassa ja omalla ahkeruudellansa koettaa eikä kovistuksia saatuaan vesissä silmin tuhrustaa, niinkuin äitinsä eläessä. Sen verran kuitenkin lukee Paavo kaikista näistä tietäjä-ukon ansioksi, että hän on paperi-puuron syötyänsä tullut huomaamaan noitakonstit turhiksi.

Vielä on Paavon ansioksi mainittava, ettei hän tahdo pitää pitkän ja kiusallisen vaikeuden kautta saavutettua taitoa yksin omana hyötynänsä, vaan jakelee sitä muillekin. Niinpä hän on minuakin opettanut kirjoittamaan ja laskua laskemaan, eikä ole siitä vaivasta mitään palkkiota ottanut. Monta muutakin on hän alulle pannut, kun vaan oppivaiset ovat sen vaivan nähneet, että ovat hankkineet itsellensä kirjoituskalut ja taulun ja lauvantai- ja sunnuntai-iltoina käyneet Paavon luona opetusta saamassa. Aika jalo mies tuo Pirttilän Paavo! Onnea ja siunausta hänelle toivottavat kaikki, jotka hänen koulussansa ovat istuneet ja opetusta maksutonta saaneet.

Mutta vielä on sana sanottava ajan vaiheista. Ruustinnan ansiovuosi on kulunut ja sitä seuraavat kaksi armovuotta ovat loppuneet. Kaiken tämänkin ajan on vaarini vielä ollut pappilassa, mutta ruustinnan muuttaessa on vaarikin muuttanut, ja hän on meillä. Vierimälläkö?

Ei. Äitini on minun kanssani rakentanut uuden paljo suuremman turvemökin, aivan samalle paikalle, missä entinenkin seiso. Siinä ukko nyt asuu tyttärensä ja tyttärensä pojan tekemässä töllissä, kaikenlaista tehden ja autellen meitä. Ensi talvena aikoo hän rakentaa puusta aittaa, tallia ja sen semmoista — onhan äidilläni vähän rahaa ja vaarillani myöskin palkastansa säästettyä. Hän on loppen lakannut juomasta ja on selvällä päällä miesten parhaita, niin että kyllä kelpaa hänen kanssansa työtä tehdä ja mökkiä hoitaa, ja eteenpäin totta puhuen menemmekin.

Mutta jopa ehdin samaan päivälukuun Heinäkuuta, jolloin Aspelan ja minun huvirekkestäni laskien täyttyy kolme vuotta. Ilma on sakea, sillä ulkona sataa — joka vuosi ei voi samana päivänä olla kaunis ilma. Me istumme sisällä ja minä koetan juuri laskea taululla, montako kyynärää tulee matkaa Suomesta Amerikkaan. Vaikea työ. Helpommin piirtäisin minä hiilellä puolipyörön tuolle uudelle permannolle, ja helpostihan se kävisikin, jos saisin istua koivun kannosta tehdyllä tuolilla, niinkuin pienenä; mutta pahaksi onneksi on tuoli mökkimme kanssa palanut, ja samanlaista uutta ei ole tullut sijaan hankituksi. Mutta vaikka tuolin samanlaisen saisinkin, en kuitenkaan enään puolen kahdettatoista vuotiaana nokipiiruja permannolle vetelisi. Lasku ei vielä ole onnistunut, kun kuulemme askeleita oven takana ja ovi au'astaan.

Sisään astuu pulskea mies, melkein läpi-märkänä sateesta. Puku on oudollainen — ei se ole Suomen vormua, sinertävää, oikein fiiniä verkkaa on takki ja housut, sievä hattu verhoaa päätä. Leikillisesti hymyilee miehen suu punertavan parran alta.

— Hyvää päivää! Terveisiä Amerikasta ja Kaliforniasta! sanoo mies, puistellen vettä hatustansa ja vaatteistansa.

Vaarini pureskelee lujanlaisesti piippunsa hammasluuta ja vähän ajan takaa vastaa:

— Jumala antakoon! Mitäs muuta kuuluu?

— Kaikenlaistahan sitä pitkällä matkoilla näkyy ja kuuluu, sanoi mies, samalla antaen kättä vaarilleni ja sen perästä äidilleni. Mutta olisitten, hyvät ihmiset, sen nähneet, mitä minä näin, kuinka monen värinen äitini oli kasvoista ja kuinka hänen kätensä ja koko ruumiinsa vapisi, antaessaan kättä tuolle oudolle miehelle, jota minä en tuntenut. Sen kuitenkin selvästi huomasin kaikesta, että äitini ja vaarini tuon vieraan tunsivat. Kun olivat toiset häneltä kädenpuristuksensa saaneet, tuli minun vuoroni.

— No mikäs sinun nimesi on, poikani? Onko sinun nimesi Heikki niinkuin minunkin? sanoi mies puristaessansa minua kädestä.

Nytkös minäkin säikähdin, kun kuulin tuon oudon miehen niin likeisesti minua puhuttelevan.

— Heikki minun nimeni on, sanoin kuitenkin.

— Tiedätkös, Heikki, mikä minä olen sinulle? kysyi mies.

— En tiedä, sanoin, — — olisitteko isäni!

— Oikein, poikani, isä sinulle, Heikki parka, luulisin olevani.

— Että kerrankin saan nähdä isäni, sanoin hätäisesti. Sitä olen aina toivonutkin, lisäsin vielä, enkä siinä valhetellutkaan, niin olinkin toivonut.

— Sitä en ensinkään ihmeeksi ota, että isääsi olet nähdä toivonut, sillä mikä lapsi se olisi, joka ei isäänsä toivoisi nähdä, sanoi isäni, ja vedet nousivat hänen silmiinsä.

Nyt olimme kaikki äänetönnä vähän aikaa.

— Ihme, että sinäkin vielä näytit silmäsi, virkkoi vihdoinkin äitini.

— Ihmettelen minäkin sitä, lisäsi vaarini.

— Mari jos ihmetteleekin, mitä ihmettelee; mutta Helmikankaan ei sovi mitään ihmetellä, sillä kun vaan muistelette omia asioitanne, niin pääsette käsitykseen minun matkastani ja takaisin-tulostani.

— Minä en oikein voi käsittää, Heikki Huopala, sinua — mitä sinä oikein ajattelet, puhui vaarini hitaasti.

— Jos ette voi käsittää, niin kyllä minä itse käsitan, sanoi isäni astuen vaarini eteen seisomaan. Mies minunkin isäni oli ja piti talonsa kuolemaansa asti. Oli se niin etevä kuin tekin, kosk'ei taloansa juonut, niin kuin te. Luulenpa, että oli hiukan etevämpi, vaikka silloin kuin olitte Helmikankaan isona isäntänä ja minä kosin tytärtänne, lupasitte minulle juovuksissa ollessanne seivästä, jos minä muka pitkittäisin kulkuani siellä, ja kehuitte tyttärenne saavan kosijaksi, vaikka kuvernöörin. Muistatteko puheitanne, ukko?

Nyt nousi vaarini ylös, astui lieden luo, taittoi kumminkin seitsemän päretikkua ja vuoli niistä piipun kaivimia. Hänen poskensa punoittivat ja hiuksensa nousivat pystyyn. Tavan takaa pudotti hän piipun kädestänsä permannolle, otti sen taas ylös, katseli väliin ikkunastakin ulos, harppaili pitkillä askelilla edestakaisin, sytytti piippunsa ja viimein yskäsi ja sanoi:

— Tiedä kuitenkin niin paljo, Heikki Huopala, että itse minä olen tyttäreni isä.

— Itse minäkin olen isäni poika, jota te aina ynnä minua juopuneena ja velkarikkaana Helmikankaan suurella nimellä halveksitte. Itse olen myöskin poikani isä ja paljon enemmän vielä olisin ollut, jollei teidän kopeutenne olisi välissä ollut ja minua niin tuiki suututtanut.

— Minkä soppa-sotkun ja talkkuna-puuron luulet, Heikki Huopala, viimeinkin tulevan kaikesta tätä? kysyi vaari, katsoen isääni hyvin vihaisesti.

— Minä luulen, mitä minä luulen, ja tiedän myös, että minä itse korjaan sotkuni ja keitän puuroni, pyytämättä teiltä siihen kopeikankaan apua.

— Kiitä Jumalaa, että olet taas päässyt tälle mantereelle.

— Sen teenkin sydämestäni, kun olen monen vaaran kautta jälleen päässyt isänmaan kankahille ja armaani luo.

— Maa on sinun, niinkuin minunkin synnyin- ja isänmaa, mutta minun tyttäreni, minun ainoa Mari lapseni ei ole sinun armaasi, sanoi vaari, polkien jalkaa isäni edessä.

Isäni tapaili vyöllänsä riippuvaa meripuukon tuppea oikealla kädellänsä ja sanoi:

— Koetetaan sitten!

Tämän nähtyänsä vaaleni vaarini, astui takaperin muutamia askelia ovea kohden, mutta isäni asettui oven eteen seisomaan.

— Etkö meinaa laskea minua ulos? kysäsi vaarini vapisevalla äänellä.

— En.

— Hirveäisitkö lyödä minua puukolla?

— Kukaties, jos siksi tulisi.

— Eikö sovinto ole parempi kuin tappelu?

— Mikäs sen parempi on kuin sovinto.

— No sovitaan ennenkuin viimeisen kerran suututaan.

- Saman tekevä.
- Vaan sinä haukuit minua äsken.
- Sitten ei sovinnosta mitään tulekaan.
- Kyllä siitä siltä voipi tulla.
- Ei sitten auta muistella.
- Minun sisuni ei tahdo antaa perään.
- Se on paha se!
- Jos vaihettaisimme korvapuusteja.
- Eikö mitä, hullultahan se näyttäisi.
- Kyllä minullakin voimaa on.
- Kyllä minä sen uskonkin.
- Minä en kuitenkaan tappele.
- En minäkään.
- Tule rauhassa vävykseni.
- Niin tulenkin.

Nyt ottivat he toisiansa kädestä kiinni ja menivät penkille istumaan.

— Jos minä olisin entisessä kuraasissani, sanoi vaarini istuttuansa, niin en minä juuri hevillä antaisi perään, vaan pitäisin kiinni kuin tahkiainen mielipiteistäni.

- Siis olenkin tänne saapunut soveliaaseen aikaan, kun teiltäkin ovat voimat loppuneet, sanoi isäni.
- Ei voimani vielä ole vallan loppuneet, minä puhuin kuraasista.
- Mistä semmoisen sanan olette löytänyt?
- Yhdeltä viinaveikoltani.
- Oivallinen ja komea sana — vieläkö nytkin ryyppäätte?
- En minä lukua viinasta pidä.

— Sitten meitä on kaksikin juomatonta, arveli isäni, nousten ylös ja samassa menivät äitini ja isäni ulos, jättäen meidät vaarini kanssa kahden kesken.

Kun olimme kahden huoneessa, sanoi vaarini: Ei hän ole yksin turhissaan, isäsi, kyllä minä arvaan, että hänellä on hyvästi rahaa, kun hän Kaliforniasta tulee, ja sitten hänellä on vielä förmyntäriin takana rahaa, isänsä perintö Huopalan talosta. Niin muodoin hänestä tulee upporikas. Minä tosin hyväksyn sen, sillä jos hän nyt, niinkuin sanoi, ottaa äitisi emännäksensä, pääsee minun tyttäreni oivallisiin naimisiin ja siitä on hyvää hänelle ja sinulle, Mutta, ja mutassa on monta mutkaa. Mikä tulee minusta silloin? saanko edes asua tässä turvetöllissäkään? Riitamielisiä kun olemme isäsi kanssa olleet, niin se on niippis naappis. Mistä minä vaivainen sen rahan ja tavaran paljouden otan, että minä hänen rinnallansa vähänkään mieheltä näyttäisin. Siinä on, Heikki rukka, asia nyt tekeillä semmoinen, jota minä en olisi suonut tällä puolen hautaa näkeväni. Mitä vasten palasi Heikki Huopala Kaliforniasta ja laittoi tulollansa asiat niin hullulle kannalle, että minusta tuntuu kuin jo rippuisin maan ja taivaan välillä. Ei, ja vielä sittekin ei, ei se ole ensinkään hyvä, että juoda talonsa, äläkä sitä tee sinä, jos joskus talon saat.

Nyt meni vaarinikin ulos ja minä seurasin hänen perässään. Ulos tultuamme näimme, että sade oli laannut ja isäni istui äitini kanssa huoneen seinuksella, multapenkin päällä. Me astuimme heidän luoksensa ja vaarini sano heille:

— Kuulkaas, nuoret, minun asiaani ja toivoani! Minä olen eperolla omasta kohtalostani. Sanokaa suoraan, minkä tulevaisuuden te minulle määräätte. Toivoni olisi, että saisin edes tässä töllissä asua kuolinpäivääni asti.

- Sano, Heikki, mitä teemme isän kanssa, sano äitini, nojaten päätänsä isäni olkapäälle.

— Helmikangas saapi tehdä, niinkuin itse hyväksi näkee — kyllä saatte seurata minua sinne, mihin minä menen. Kun ostan talon, niin saatte olla siinä, juuri kuin olisitten oma isäni. Mutta suurta rikkautta ei minulla ole, sillä minulla on ollut paljon vastuksia ja hankaluuksia, vieläpä pelkkiä vahingoitakin matkoillani. Ensinkin ei ollut Kaliforniassakaan kullan saanti minun kohdalleni myötäinen ja sitten vielä siitäkin vähästä lainasin yhdelle veijarille tuhannen dollaria ja sinne sekin meni. Sitten vielä sen lisäksi olen sairastanut kolmeen kertaan, joka on ollut vähällä panna taskuni tuhisemaan; mutta kuitenkin sain viimeisinä neljänä vuotena oivallista merityötä eräässä englantilaisessa tullilaivassa, niin että sain säästöön sen verran kuin tarvitsen kohtalaisen talon ostoon. Epäilemättä otatte minut vävyksenne, vaikk'en niin upporikas olekaan.

— Se onkin juuri minun mieleeni, ett'et ole kovin rikas. Kun minulla ei ole mitään muuta omaisuutta, kuin se, jonka olen palveluksessa ollessani säästänyt, niin en kehtaisi silmiänikään avata rikkaan vävyne edessä.

Silloin nousi isäni seisoaalleen, otti vaaria kädestä kiinni ja sanoi:

— Hyvä Helmikangas, se on totta, että olette itselleni suuren vahingon viinan kautta saattanut; mutta minä ole se mies, joka Jumalan avulla tahdon teille omat rahani uhraamalla tallelle saattaa, mikä kadonnut on — sen teen teidän jalon tyttärenne tähden.

Silloin vaarini huusi voimansa takaa, kyyneleet silmissä:

— Pidä lupauksesi, siunaukseni olet saavuttava, jonka minä sinulle taivaasta rukoilen. Esikoisen siunaus langetkoon sinun päällesi, sinä jaloluontoinen mies — nyt sinun vasta oikein tunnen. Sinä olet katkenyt rakkauden povessasi ja kantanut eheätä sydäntä ja minä nurjaa. Vasta havaitsen, että minä itse olen sypypää ollut tyttäreni onnettomuuteen, ja monta valheellista lausetta olen sinusta päästänyt, peittääkseni omaa häpeätäni. Sinä olet mies ja miehen poika — sinä rakastit tytärtäni ja poikaasi ollessasi kaukaisella maalla. Sinä et halveksinut tyttäreni köyhyyttä, vaan rakastit häntä hänen itsensä eikä tavaran tähden. Sen osottaa selvästi se seikka, että tulit häntä turvetöllin haltiattarena vaimoksesi ottamaan ja häntä ynnä minua häpeästä päästämään.

Nyt oltiin kaikin hiljaa kauan aikaa. Viimein sanoi isäni:

— Minä lähden pojan kanssa pappilaan ja otan samassa kuulutuksen. Heikki, mene käskemään Vierimän ukkoa tänne, mutta älä sano, mitä asiaa on.

Minä menin, että maa tömisi, Vierimälle ja käskin ukon pian seurata minua. Ukko oli kohta valmis lähtemään, sillä meille olisi hän tullut, vaikka olisin hakenut hänen sydän-yöllä, saati sitten kirkkaalla päivällä. Ukko koetti kysellä minulta matkalla, minkä vuoksi häntä niin kiireesti meille viedään; mutta minä en mitään selvyyttä antanut.

— Kah! huudahti ukko, päästyänsä meidän pihalle ja nähtyänsä isäni, olethan täällä, Heikki! ja niin pitkän ajan takaa.

— Olenhan minä täällä; olen juuri lähdössä pojan kanssa pappilaan. Ettekö tulisi, Vierimä, puhemieheksi?

— Aivan mielelläni! Lähdetään paikalla, se minua mieleen, että häitä tulee.

Silloin läksimme enkä minä voinut käsittää, miksi minua vietiin pappilaan ja mitä tehtävää minulla olisi isäni kuulutuksen otossa. Kuitenkin olimme pian pappilassa ja rovastin kamarissa.

Nuori rovasti, jota en koskaan vielä ollut puhutellut, kun oli vasta seurakuntaamme tullut, kysäsi kohta:

— Mitä on asiaa?

— Minä pyytäisin avioliiton kuulutusta tämän pojan äidin kanssa, vastasi isäni.

— Kuka olette?

— Heikki Huopala, merimies, talollisen poika Lumijoelta.

Silloin aukasi rovasti kirkonkirjan ja sanoi vähän ajan takaa:

— Heikki Perttelin poika Huopala, Lumijoen kappeliseurakunnasta, kihlattu talon tyttären Maria Helmikankaan kanssa. Morsiameksi siis tulee Maria Helmikangas, talollisen tytär, ja hänellä on yhdentoista ja puolen vuoden vanha poika. Se on arvatenkin teidänkin poikanne, vaikka äidin nimelle kirkon kirjoihin pantu. Onko niin?

— On, sanoi isäni.

— Oletteko nauttinut sakramentteja matkoilla ollessanne? Onko mitään todistusta? kysyi rovasti.

— Viimeksi Englannissa Liverpoolissa, sanoi isäni, samalla vetäen povestansa paperimytyt.

Rovasti katseltuansa papereihin lausui:

— Hyvä on!

Silloin sain minä käskyn astua ulos. Isäni ja Vierimän ukko jäivät sisälle. Minä seisoin vähän aikaa pappilan pihalla ja ajattelin edesmenneitä aikoja, jolloin olin pappilan palveluksessa, enkä silloin isästäni mitään tietänyt. Nyt olivat asiat muuttuneet ja minä olin saanut oman isäni nähdä elävien maassa. Kun katselin sitä paikkaa pihalla, jossa rovasti vainaja oli viimeiseksi levännyt arkussansa, nousi muutama kuuma kyynel silmiini. Silloin tulivat he ulos ja taas läksimme astuskelemaan kotoa kohden.

Suloisempaa iltaa en ollut vielä ijässäni nähnyt, kuin ensimmäisen, jonka vietin oman isäni seurassa, kuunnellen hänen tarinoitansa kaukaisista maista. Ei kukaan mennyt pois; Vierimän ukko ja vaarinikin kuuntelivat suurimmalla uteliaisuudella, samoin kuin minäkin. Mutta äitiäni en ollut vielä milloinkaan nähnyt niin hyvällä tuulella kuin sinä iltana — ja oliko ihme, että niin oli? Olivathan kaikki siteet sinä päivänä katkenneet, jotka hirmuisen pitkän ajan olivat äitini ja vaarini sydäntä kiristäneet. Eikö silloin ollut ilta aamua viisaampi? Isäni oli mies, jonka puheisiin täydellisesti voimme luottaa. Silmän-iskut ja vikuroimiset olivat hänen kasvoistansa kaukana. Asianhaarat ne olivat, jotka tähän asti olivat esteenä olleet. Nyt oli uusi aika, hyvän sovinnon aika meille koittanut. Hymyssä huulin odottelimme siis ja toivovin silmin katsoimme aikojen läpi tulevaisuutta kohti.

KAHDEKSASTOISTA LUKU.

Muutamia ylösnostetaan, toisia alaslasketaan.

Kesä kului melkein kuin rattailta ajaen. Äitini puuhasi häitä kaiken kesää. Isäni asui meillä, niinkuin vaarinikin, ja työmme tulivat tehdyksi liiaksikin, niin että olisimme välistä toistenkin työhön joutaneet. Väliin autoimmekin Vierimän ukkoa niitty- ja peltotyössä oikein miestuumasta. Kaikki olimme niin mieltyneet tuohon ukkoon, että meitä huvitti hänen kieltoansa rikkomalla tehdä hänen suvityönsä ilmaiseksi. Minulle erittäin oli se hauskaa, sillä niinhän sain hiukankin takaisin maksaa vanhaa velkaani — noita kirjoihin annettuja rahoja, joita hän ei muulla tavalla myöntynyt vastaan ottamaan.

Isälläni oli hyvä joukko kultarahoja ja muuta rahaa siihen lisäksi. Niillä sanoi hän ostavansa talon, kun sopiva ja mukava ilmaantui saatavaksi. Isäni sai myöskin perintönsä förmyntäriltä puhtaassa rahassa ja Huopalan uusi isäntä tarjosi hänelle takaisin ostettavaksi Huopalan talon. Mutta isälläni oli toinen ajatus ja hän piti silmällä erään toisen talon rientoja, ollaksensa valmis sen ostamiseen, niin pian kuin sen omistaja siihen taipuisi.

Helmikangas oli joutunut koko kylän nauruksi poikansa tähden ja emäntä sairasti kuoleman kielissä. Ennen häntä kuoli kuitenkin emännän isä, Kerstilän vaari, herättäen kuolemallaan suurta surua kaikissa taikakonsteihin luottavissa. Pahan-ilkinen mies jätti jälkeensä suuren talon ja paljon tavaraa. Aina viimeiseen hengen-vetoonsa asti oli hän näet itse taloansa hallinnut, mutta nyt oli kuokka kuoleman ja kirkon rautalapio tehtävänsä tehnyt ja Helmikankaan isännälle aukaissut kaikki Kerstilän ovet, arkut ja salvot. Se sattui muutoin hyvin sopivaan aikaan, sillä Helmikankaan isäntä oli juuri tyttärensä myötäjäiset maksanut Riikolan isännälle.

Helmikankaan emäntä vaipui kuoleman uneen kolme päivää isänsä kuoleman jälkeen. Kaksia hautajaisia pidettiin ja kyläkuntaa kestitettiin. Rahaa ei säästetty, vaan annettiin huilata. Olihan Helmikankaan isäntä siinä vahvassa luulossa, että Kerstilän vaarin raha-arkku oli hopeata kumminkin puolillansa, ja hän, ollen vaari-vainajan ainoan perillisen leski, olisi kaiken tavarain herra.

Tavarain tutkinto pidettiin Kerstilässä ja Helmikankaan isännän toivot toteutuivat ylenmääräisesti. Kerstilässä löytyi tavaraa ja rahaa niin kosolta, että Helmikangas oikein oli hypähdellyt — niin iloinen oli hän saaliin jaossa, jaossa, jossa kaikki tuli hänen osaksensa. Tutkintoa eli pesäkirjoitusta pidettiin myöskin hänen omassa talossansa, eikä sielläkään huomattu ollenkaan velkaa. Kun kaikki asiat oli selville saatu ja Helmikankaan isäntä upporikkaaksi julistettu ja rahan paljous silmiä huikaisi, niin ei

Helmikankaan ja Kerstilän talojen omistaja tahtonut enään vaivata itseänsä huolehtimalla talon hoidosta. Hän päätti muuttaa kaikki puhtaaksi rahaksi myömällä molemmat maat päällisensä, antaa osan kummallekin lapsellensa puhtaassa rahassa ja itse elää huolettomasti päiviensä loppuun saakka.

Tehty kuin sanottu. Pian oli perillisten suostumus talon myymiseen saatu ja Helmikankaan talo myytiin minun isälleni. Meidän vaarille, entiselle Helmikankaalle, tapahtui se ilo, että hän näki tuhlaamansa suuren talon takaisin ostettuna suvullensa. Toinen Helmikangas, hänkin puolestaan tyytyväisenä syyti rahat arkkunsa.

Sitten ilmaantui eräs äärettömän rahallinen herra Oulusta ja osti Kerstilän talon, josta maksoi kelpo hinnan, ja nyt tuli Helmikankaan raha-arkku aivan täyteen. Kauppakirjat tehtiin, harjallisia juotiin ja tuo mainio talonkauppias joi itsensä juovuksiin; mutta rahansa menettäneet talojen ostajat, minun isäni ja tuo Oulun herra, eivät juuri mitään juoneet, kun eivät niin ylen iloisetkaan olleet.

Tuli yö ja yö oli pimeä kuin säkki, sillä oli uuden kuun aika syksyllä Lokakuussa. Raha-arkkua säilytettiin Helmikankaan kamarissa, jossa talonsa myönyt poikinensa asui. Siinä he myöskin molemmat lepäsivät rahojansa vartioimassa; mutta aamu kun valkeni, ei kamarissa ollutkaan kuin kaksi, Jaakko ja hänen isänsä. Kalliin kaikista, jota paitsi he molemmat olivat kuin joutilaat maailmassa eli niinkuin läpikuultavat varjot, nimittäin raha-arkku oli poissa! Se oli juossut pimeän yön selkään, oli varastettu!

Nyt oli Helmikangas onneton. Sen hän itekin sanoi kaikille, että hän on onneton, ja pian koko kyläkunta, koko seurakunta, koko läheinen maakunta uskoi, että hän on onneton. Kaikki saarnasivat sanaa hänen kanssansa, että se on onneton, jolta yhdellä kertaa kaikki omaisuus varastetaan. Kukaan ei voinut häntä lohduttaa. Hän oli lohduton, toivoton. Ukko alensi itsensä ja meni asumaan vävynsä luokse ja sai häntä seurata tuo viaton Jaakkokin, joka, kädet taskuissa kävellen, naurahteli koko menolle ja isänsä surulle ja onnettomuudelle. Aika-hullu oli tuo Jaakko — naurusta koottu koko mies.

Oli kumminkin vielä vähän jälillä, jyviä oli vielä myymättä ja kaikenlaisia hopia- ja muita metallikaluja ja vaatteita. Nämät kaikki vietiin niin eheänä, kuin ne olivat, Riikolaan, sillä ukko ei uskaltanut muuttaa niitä rahaksi, kun ei hänellä ollut onnea säilyttää rahoja, ja nyt istui hän kädet poskella enimmäkseen aikojaan, katuen hulluuttansa, että paiskasi kaksi oivallista taloa kuin akanat tuuleen. Väliin koetti hän kuulustella rahojansa ja nimismieskin oli siinä apuna; mutta turhaan, ei sen verrankaan selvää saatu, että olisi epäluulon alaisena ketään vangittu.

Isäni muutti Helmikankaalle minun ja äitini ja vaarin kanssa. Tottapa tosiaan oli vaarini iloisin kaikista, kun sai, yksitoista vuotta köyhänä miehenä oltuansa jälleen muuttaa kotikonnollensa, ja hän sanoi samoin kuin ennen nuorena tuntevansa rakkautta joka paikkaa kohtaan. Hän lupasi niin paljon, kuin vaan voisi, elämänsä loppuun asti huolehtia talon koossa pysymiseksi. Syvään huo'aten kiitti hän Jumalaa asiain onnellisesta päättymisestä.

Kun olimme muuttaneet Helmikankaalle ja turvetöllumme autioksi jättäneet, silloin vasta olivat häät vietettävät. Tavalliset, häiden edellä olevat puuhut, kankaiden kutomiset, sukkiensa ja paitojensa neulomiset olivat suritetut ja hääpäiväksi oli määrätty eräs tiistai-päivä joulun edellä, noin kaksi viikkoa ennen tuota korkeata juhlaa. Helmikankaan kaikki huoneet pestiin ja laitettiin mitä täydellisimpään kuntoon ja koko meidän hyvä tutukuntamme käskettiin häihin. Olipa käsketyissä paljon sellaisiakin, joita en tuntenut. Enin osa minulle tuntemattomista olivat Lumijoen ja Tyrnävän kappeleista, ja syntymä-seurakunnallensa kunnian osoitukseksi käski isäni häihinsä Lumijoen papin perheinsä, ja kaikki kolme Limingan pappiakin kutsuttiin. Eipä Vierimän väkeäkään, ukkoa ja Loviisaa unhotettu, enemmän kuin Pirttilän isäntääkään poikansa ja tyttärensä kanssa. Saipa Helmikangaskin käskyn, niinkuin myös Riikolainen emäntinensä. Mutta onneton Helmikangas ei tullut, eikä Jaakko myöskään; Riikolainen emäntinensä tulivat.

Mitään suurellista tai ylöllistä en havainnut isäni häissä. Ruokaa tosin oli runsaasti, mutta sekin sellaista laatua, joka tavallisesti on kyllin voimallinen työtä tekevää rahvasta ravitsemaan, hienoja ulkomaan juomia en nähnyt käytettävän kuin nimeksi. Kaksi koti-seurakuntalaista viulunsoittajaa olivat soittajina. Toinen räätäli, toinen eräs renki, molemmat kirkon kylästä. Ei Rittisiä eikä Mäläsköitä oltu hankittu, vaikka olivat hyviä soittajia, kun eivät asuneet Limingan emäkirkon seurakunnassa. Isäni tahtoi tulla toimeen omatakeisella, vaikka vähän huonommallakin.

Niinkuin kuuna päivänä iloisissa häissä, niinpä isänikin häissä tanssittiin, syötiin ja juotiin. Häät kestivät kolme päivää, jonka ajan kuluttua kukin meni kotihinsa. Silloin olin minä yhteisesti isäni ja äitini poika ja nautin suuressa määrässä heidän rakkauttansa.

Siten olimme isäni kädellä nostetut alhaisesta asemastamme. Entiset Helmikankaan rengit ja piit olivat mielellään ruvenneet isäni palvelukseen. Niiden joukossa oli Laurikin, joka oli entisestä erittäin tukevaksi mieheksi kasvanut. Vaarini oli meidän oikea pehtorimme, hänpä tiesikin talomme kaikki koudut ja loukot. Vaarini sai määrittellä työt ja toimet ja minä isäni kanssa kuljimme myöskin vaarin

määräämissä töissä. Kaikki teimme työtä niin paljon kuin ehdimme, ja isäni sanoi vaarini määräyksistä:

Vanhalla vallat paremmat,
Nuori työlle notkiampi.

YHDEKSÄSTOISTA LUKU.

Tolpan Pirjon nuttu.

Korvenpään isännän, Sakari Aspelan, emännän äidillä Tolpan Pirjo vainajalla oli ollut pieni tölli Pirttilän talon maalla. Tölliä oli kylän keskuudessa sanottu tolpaksi (oikeammin: torpaksi) ja kun ei saman talon maalla ollut muita torppia, niin oli sille tuo nimi jäänyt, jota Pirjokin sittemmin miehensä kuoltua sai ainoana nimenänsä kantaa. Tolpan Pirjoa oli köyhänä pidetty, ja isännät olivat hyvillänsä siitä, että hän ilman köyhäin apua tuli toimeen, elinkeinonansa käyttäen kirjojen ja kuvien myyskentelemistä, ruumisten pesemistä, hieromista ja taikomista, niinkuin sellaisten mummojen tapa yleisesti oli. Lapsensa, tuon ainoan Katri tyttärensä, oli hän kumminkin toimittanut ruotu-kasvatiksi, esiin tuoden lääkärin antaman todistuksen kivulloisuudesta, joka esti häntä lastansakin elättämästä.

Paetessansa Kemiin tyttärensä luokse oli Pirjo pannut töllinsä lukkoon viimeisen kerran. Kemistä palattuaan Katri aukaisi töllin oven ja otti sieltä kaikki, mitä kelpaavata oli, ja vei ne omain tavarainsa mukana Korvenpäähän. Merkillisimmät kaikista Tolpan Pirjon tavaroista olivat matonkudekerät, joita hän pitkän ikänsä varrella oli hirmuisen röykkiön koonnut, leikaten nauhasiksi ja päistä yhteen neuloen monen monta rievun tilkkua, hameen ja vanhan nutun kaistaletta. Enimmäkseen kaikki kerät olivat niin pilaantuneita kosteassa huoneessa homehtumisesta, ett'eivät kelvanneet paljon muuksi kuin tunkiolle heitettäväksi. Kun tuo Katri emäntä asetti kuteille mattokankaan ja alkoi käyttää paraita noista äitinsä perintökeristä, tuli hän purkaneeksi kerä. Mutta kun ensimmäinen kerä saatiin loppuun puretuksi, oli sen pohjalla kasaan kääritty kangastilkku, varustettu kovalla, ympyriäisellä sydämellä. Kun tuo kova riepukääre au'aistiin, oli sen sisällä vanhentunut, homehtunut kupariraha. Vaikka kuparinenkin, on raha kumminkin aina rahaa, ja kun sitä sellaisista paikoista löydettiin, oli se kaikkein saapuvilla olevain mielestä vähän kummallista ja tuo keräröykkiö rupesi vetämään huomiota puoleensa. Nyt oikein miestuumasta ruvettiin purkamaan kerä, ja kun pohjalliseen päästiin, oli niinkuin noiduttu — aina oli sisässä kuparinen raha, vaikk'ei aina yhdenarvoinen. Niitä oli isompia ja pienempiä ja kun kaikki kerät olivat puretut ja huone hometta ja pahanhajuista tomua täyteen saatettu, luettiin Korvenpään pirtin pitkällä pöydällä kuparirahoja, Tolpan Pirjo vainajan sääsämiä, 243.

Tämä tämmöinen innostutti Korvenpään emäntää hakemaan kaikki äitivainajansa piilopaikat. Vanha, puoleksi mädännyt arkkukin tutkittiin. Mutta äläpäs! kyllä Tolpan Pirjo oli ollut niin viisas, ettei hän ollut rahoja varkaiden varalle arkkuihin pannut, niinkuin muut ihmiset tekevät. Pitkän tutkimisen perästä päästiin selville, että Pirjon koko aarre oli noissa. 243:ssa kuparirahassa, sillä muuta mitään ei löydetty. Mutta toisena päivänä tuli Pirjon vanha päällysnuttu päivän sankariksi, ja se kävi seuraavalla tavalla.

Kun suurin osa ennen leikatuista matonkuteista oli niin pilautuneita, että niitä täytyi pellon höysteeksi kelpaavaksi julistaa ja uloskantaa, ryhtyi emäntä toisiin toimiin ja rupesi ruotimuorin kanssa leikkelemään maton kuteita. Hakiessaan kaikenlaisia vanhoja, kuluneita vaatteita, tuli niiden joukossa Tolpan Pirjon vanha nuttukin näkyville. Sitä oli mummo kumminkin 30 vuotta päällänsä kantanut, ja oli siinä ilman leikittä kumminkin puolen toista sataa paikkaa. Niin oli tuo nuttu sisältä ja päältä paikattu, että tuskin kukaan ihminen ennen oli yhteen nuttuun niin monta paikkaa pannut. Nyt oli kuitenkin nutun olemassa-olo katkaistava ja ruotimuorin sakset rupesivat sitä raatelemaan.

Pahasti räsähteli nuttu ja pölyä nousi vahvasti, kun sitä ratkottiin, mutta tuskin oli yksi sauma auki, kun jo permannolle pirahti kappale ruplan setelistä. Tuo vähänäköinen ruotimuori ei sitä huomannutkaan, mutta sen huomasi emännän rahalöydöistä teroittunut, tarkka silmä. Hän sen kohta koppasi käteensä, sanoen hätäisesti muorille:

— Älkää repikö nuttua niin, siinä on rahaa.

Nyt ruvettiin hiljalleen päästelemään paikkoja auki ja havaittiinkin, että etenkin nutun sisäpuolella olevilla paikoilla oli tärkeämpi merkitys kuin reikien peittäminen, sillä paikkoja oli useassa kohden neulottu aivan eheän vaatteen päälle, ainoastaan setelin säilöpaikaksi. Mutta ei sentään joka paikan välissä rahaa ollut, niin rikkaaksi ei hän kaikilla keinoillansakaan ollut ehtinyt, vaan olipa sitä siinäkin,

kun muutamissa paikoissa oli kallis-arvoisiakin seteleitä, esimerkiksi viiden ruplan. Koko nuttu-aarre teki yhteensä 162 ruplaa. Merkillistä! huudahtivat kaikki tämän nähtyänsä, kuultuansa.

— Perinnöttärenhän olenkin tietämättäni nainut, sanoi Aspela, kun emäntä hänelle rahaa tukussa antoi. Mutta vaikka olisinkin hiukan rahan tarpeessa, en kuitenkaan niitä käytä omiin tarpeisiini. Aseta muuripata tulelle, lisäsi hän vaimollensa, ja käske kaikki köyhät koko meidän kinkerikunnasta syömään keittämääsi herkullista herneruokaa ja anna heille kahvia myös, sillä tuo kurja mummo raukka vainaja ei raskinnut niitä itse syödä — vanhan päivän varaa hän ehkä säästi, mutta syököön köyhät hänen vanhan päivän varansa.

— Sama minulle on, vastasi siihen emäntä ja teki niinkuin miehensä käski, ja köyhiä juostiin käskemässä, mistä vaan niitä löydettiin, syömään Pirjon perintöä. Korvenpään pitkä pöytä notkui ruokien paljoudesta ja pariin kolmeen kertaan oli pöydän ympärys täynnä vieraita, melkein jok'ikinen paikatuissa nutuissa. Kahvia keitettiin viiden kannun vetoisella pannulla, sillä isännän tarkoitus oli, että kaikkein piti saaman. Moni-ääninen veisuu kuului Korvenpäästä sinä iltana, sillä nuot juhllisesti ravitut köyhät veisasivat ruokavirren, kukin omalla äänellensä ja nuotillansa. Kun oli juhla vietetty, lähtivät vieraat matkoihinsa, siunaten ja kiitellen talon hallitusväkeä. Mutta kun kaikki olivat poissa, sanoi isäntä vaimollensa ja väellensä: Kaikki kiitokset, joita tänä iltana on satanut, pitäköön Pirjo haudassansa. Pelkään pahoin, ettei mummoparka eläissään saanut paljon sitä hyvää.

Mutta vielä ei puhdasta rahaa oltu ensinkään liikkeelle pantu, sillä isäntä oli koko juhlan pannut toimeen omista tavaroistansa ja ennen ostetuista kahveista. Nyt luki hän rahoista maksun siitä, mitä oli omaa rahan-alaista tavaraa kuluttanut köyhien juhlassa, vaan ei siitä, mitä maa oli hänelle antanut ja omat elukat. Niin hän ei ensinkään maksua ottanut leivästä ja lihasta. Kun se lasku ja tili oli tehty, otti tuo sukkelaluontoinen Sakari 50 ruplaa taskuunsa, pani hevosen valjaihinkin, ajoi rovastiin ja tarjosi niitä kirkon kassaan ja vaivaisille tasan jaettavaksi. Mutta rovasti ei ottanut rahoja vastaan, vaan käski hänen viedä ne kirkkoväärtille. Aspela ajoi vielä senkin mutkauksen, päästäksensä noista nuttuseteleistä. Kirkkoväärti ottikin rahat vastaan ja ihmetteli suuresti Aspelan anteliaisuutta, mutta kun kuuli koko historian kerrottavan, sanoi hän: Onpa se merkillistä!

Seuraavana sunnuntaina ilmoitettiin saarnatuolista Aspelan lahja seuraavilla sanoilla: Yksi hyväsydäminen ja kunnioitettava talon-isäntä on erään oudon tapauksen johdosta lahjoittanut kirkkoon 25 ruplaa ja vaivaisille 25 ruplaa, joka lahja kiitollisuudella mainitaan.

Aspela ei ollut itse kirkossa, mutta kun hänelle kerrottiin, että niin mainittiin; sanoi hän:

— Mainitkoot mitä mainitkoot — Pirjo minulle ne toimitti. Hänpä haudassansa niitä nauttikoon. Oiva vaimo on minulle hänen tyttärensä — sen edestä häntä kiitän, vaikka hän itse eläissänsä olisi ollut akka mustalainen.

Mutta ei vielä kukaan tuo loistava perintö ollut loppunut. Vielä oli jälellä rahaa, vaan oli niiden tallehtijallakin sijojakin niille. Hän oli kysellyt koko kyläkunnan köyhiltä, oliko heillä kirjoja, ja oli saanut tietää, että monessakin perhekunnassa ei ollut katekismoakaan joka hengellä, sitä vähemmin virsikirjaa. Olipa hän havainnut kokonaisia perhekuntia, joilla ei ollut virsikirjaa ensinkään, vaan joku vanha aapiskirja ja monta miespolvea kulkenut, pahanpäiväiseksi kulunut katekismo, jotka useampia vuosia vanhan, savustuneen almanakan kanssa tekivät yhteiseen koko perhekunnan kirjastoon.

Tätä turmiollista huolimattomuutta vastaan nousi Aspela Tolpan Pirjon nuttu- ja mattokerä-rahojen jäännöksellä. Hän osti kaikilla jälellä olevilla rahoilla kirjoja ja samalla hän tilasi myöskin sanomalehtiä. Aivan köyhille antoi hän katekismoja ja virsikirjoja lahjaksi. Toisille, jotka eivät niin perin köyhiä olleet, antoi hän kirjoja puolesta hinnasta. Täten kun hän sai muutamilta rahaa vähän takaisin, lisäytyi hänen kirjastonsa, että riitti aivan köyhille antaa lahjaksi useampia kirjoja. Näin oli hän tähdellisimmän kirjatarpeen vähässä ajassa omassa kylässänsä täyttänyt, mutta yksi tempu oli vielä täytettävä, nimittäin herättää halu sanomalehtien lukemiseen sekä köyhissä että rikkaissa. Nuo tilaamansa sanomalehdet tulevat aina viikon päästä. Moni talon-isäntäkin arveli sitä hullutukseksi ja turhaksi rahan haaskaukseksi, ja nousivatpa muutamat pohatat sitä kiivaasti vastustamaan, sanoen sitä vaaralliseksi ja turhuutta opettavaksi kirjallisuudeksi oppimattomalle väestölle. He nimittivät sanomakirjallisuutta herrasväen lelukaluiksi, joilla he joutilaina ollessaan saavat aikansa hupaisemmasti kulumaan. Kaikista väitöksistä huolimatta alkoi Aspela lukemaan sanomalehtiä. Hän luki itse talvis-illoin tarkasti lehden jok'ainoaan palstan, pani mieleensä tähdellisimmät asiat ja jutteli niistä naapureillensa, jotka ihmettelivät hänen suuria tiedonlahjojansa. Vähän aikaa pitkitti hän käymistensä naapureissa juttelemassa sanomalehdistä saatuja tietojansa, ilmaisematta, mistä lähteestä hän oli tietonsa urkinut. Kävipä hän köyhienkin majoissa istuskelemassa, menetellen samalla tavalla kuin pohattojenkin kamareissa. Vihdoin ilmoitti yhdelle rikkaalle isännälle, että koko hänen tietoaarteensa on sanomalehdistä urkittua. Tästäkö nousi tuolla isännällä silmät pystyyn, sillä hän sattuikin olemaan sanomakirjallisuuden päävastustaja koko paikkakunnalla. Silloin isäntä käski Aspelan tuoda hänelle nähtäväksi nuo voimalliset tiedon lähteet. Ilomielin juoksenteli nyt Aspela kotiinsa ja otti sieltä

sanomalehdet ja vei ne naapurinsa tutkittavaksi. Kauan selaili ja silmäili tuo rikas isäntä sanomalehtiä, sanaakaan lausumatta. Vihdoin hän virkkoi:

— Kyllähän niissä näkyy olevan tarpeellisiakin tietoja, vaikka kyllä on paljon turhan-aikaistakin. Etpä sinäkään noista höpötyksistä ole minulle mitään virkkanut. Mutta vähätpä siitä, saattaahan nuo höpötykset jättää lukemattakin, eihän ne, mitä minä luulen, ole siihen sitä vasten painettukaan, että luettavaksi, ne on vaan siihen pantu lehden täytteeksi.

— Mitenhän mahtanee olla, arveli siihen Aspela.

— Niin, kyllä minä tiedän, että net ovat lehden täytteitä vaan, mutta kyllä minä sentään tilaan sanomalehdet itselleni noiden tarpeellisten tietojen tähden. Eihän siitä nyt maaltaan pois joudu muutaman ruplan tähden ja kyllä minä voin, kun olen hyvä lukemaan ja sanomalehdet minulle itselleni tulevat, lukea nuo höpötyksetkin naisväelle ja uskottaa niitä, että ne on aivan tosia. Usein onkin noissa höpötyksissä oikein naisten sydäntä liikuttavia paikkoja. Kyllähän minä juttujen vaikutuksen tiedän ja silloin kun minä naisille juttuja luen ja ne sitä ihmettelevät ja kukaties muutamissa kohdissa itkevätkin, niin saan ma heidän ihmettelemisellensä nauraa.

— No vaikka niinkin, arveli Aspela.

Olihan tuolla isännällä nyt johtavat syyt, joiden nojalla hän uhrasi sanomalehtien tilaushinnan ja hankki lehdet itsellensä.

Ensimmäinen vastus oli voitettu ja Aspela ilmaisi nyt koko lukuisalle tuttavakunnallensa, että sanomalehdet lisäävät ihmisen päähän tietoja, ja sanoi vielä, että se, jolla on omat sanomalehdet tahi joka on vähintäinkin osalla niiden tilauksessa taikka kaikkein vähintäin kumminkin lukee niitä, on jo niinkuin sivistyneitten joukkoon luettava henkilö. — Nytkös nousi hälinää ja porinaa koko kyläkunnassa. Muutamat irvistelivät ja haukkuivatkin Aspela takaa päin, vaan toiset ehättivät mitä kiiruimmittain sanomalehtiä tilaamaan, muutamat yksin, toiset yhtiöihin rupeamalla. Aivan köyhät saivat lainata rikkaammilta, joka myöskin suurimmaksi osaksi kävi Aspelan yllyttäväisen toimen kautta. Alituisen hän kehoitti ja varoitti. Rikkaita hän kehoitti lainaamaan köyhille sanomalehtiä. — Köyhiä hän taas varoitti laiminlyömästä niiden lukemista, muistuttaen tietolähteitten olevan maailman jaloimpia lahjoja, etenkin kun niitä niin halvalla hinnalla, kuin lainaamalla, saapi muistoonsa omistaa.

Niin oli sivistyttäminen alkanut Pirjon nutusta ja Korvenpään talosta. Pirjo oli kaiken aikaa, kun oli nuttuansa kantanut, koettanut istuttaa pakanallisuutta ja taika-uskoa ympärillensä, mutta nyt täytyi hänen nuttunsa hänen kuoltuansa olla voimallinen keino hänen ynnä hänen voimallisemman toverinsa Kerstilän vaari-vainajan pystyssä pitämän paheen kukistamiseksi. Ja kuta laajemmin sanomakirjallisuus leveni paikkakunnassa, sitä nopeammin rupesivat nuo taika-uskon satoja vuosia voimassa olleet, pakanaliset kahleet riutumaan, jotka monenkin, muutoin kunnan ihmisen ymmärryksen olivat pimittäneet.

Minunkin isäni oli ensimmäisiä, jotka Aspelan kehoituksesta tilasivat sanomalehtiä. Olipa vaarinikin siinä toimessa miesten parhaita, että lukemaan niitä; sillä hän oli jo pappilassa ollessansa siihen vähän harjaantunut, kun oli saanut rovestin sanomalehtiä lainata. Yhdellä haavaa alkoi siten uusi, valoisampi aikakausi koittamaan niin nuorille kuin vanhoille, niin köyhille kuin rikkaille. Sivistys astui seurakuntaan juuri kuin aamuruskon siivillä ja melkein jok'ainoa koetti ajaa pois päältänsä sivistymättömän henkilön häpeällistä nimeä ja tavotella ahkeralla lukemisella sivistyneen henkilön mainetta.

Tämä kaikki kuitenkin oli vaan paljas alku ja Tolpan Pirjon nutturahat olivat loppuneet. Mutta olihan siinä jo kyllin yhden paikatun nutun ansiotyöksi, että niin moni henkilö luki omasta katekismostansa, veisaili omasta, uudesta virsikirjastansa ja kirkon ja köyhäin kassa talletti 25 ruplaa kumpikin ja lukuhalu oli vireille saatetta. Aljettua hyvää tointa oli voimallisesti jatkaminen. Uudet tiedot lisäsivät aina enemmän uusien tietojen tarvetta. Pirttilän Paavon luvunlasku- ja kirjoituskoulu havaittiin ennen pitkää riittämättömäksi ja kaikki, joilla oli vähänkin sellaista taitoa, rupesivat sitä vielä ahkerammasti harjottamaan. Rikasten talon-omistajain kodeissa ilmestyi useassa kotisen alkeis-opettajan paikkoja ja ne, jotka vähänkin lukemis-, kirjoitus- ja luvunlasku-taidossa olivat enemmän edistyneet kuin tavallisesti, pääsivät talvisin koti-opettajiksi, saaden ruoan ja hiukan palkkaakin. Mutta siten muodostui vähitellen pieniä kouluja, sillä niihin monenmoisilla ehdoilla rupesi tukkeutumaan vähävaraisempiakin lapsia ja monessakin talossa annettiin sijaa useammalle kyläläiselle, kuin omia lapsia olikaan, ainoastaan sillä ehdolla, että opettajalle maksoi kukin lapsi kopeikan päivältä.

Mutta vielä on yksi nutun vaikutus muistettava. Sanomalehdissä luettiin muutamia kirjoituksia maaseuduilta, osaksi talonpoikien, osaksi seurakuntien herrasmiesten piirtämiä. Tämä sai nutun hengestä osalliseksi tulleetkin kirjeitä sanomalehden toimistolle kyhäämään ja toimitus ehätti niitä kaikella kunnialla ensi tilaisuudessa palstoihinsa asettelemaan. Sitten luettiin kirjeet sanasta sanaan

sanomalehden palstoilla, luettiinpa muutamassa rivissä Pirjon nutustakin kertomus ja minkä hyödyn se oli tuottanut. Nyt olivat mielet iloisia, ykä useammasti rupesi lehdissä näkymään tietoja Limingasta. Sanomalehden entinen muoto ja koko tuli pian riittämättömäksi ja lehti alkoi ilmestyä omia aikojansa, kenenkään edeltäpäin aavistamatta, paljon suuremmalla arkilla. Ei mene rahat hukkaan sanomalehdissä, paperiakin siinä on sen hinnan edestä, arveli moni, ällistellen lehden suurta kokoa. Kymmenittäin sai lehti uusia tilaajia naapuripitäjistäkin, joissa kuitenkin sanottiin: Ei meillä ole ollut semmoista nuttua kuin Tolpan Pirjon nuttu oli, vaikka kyllä velkoja olisi poisikin antaa. Mutta me Temmesläiset Limingassa kunnioitimme tuota vanhaa nuttuvainajaa unesta-herättäjänämme.

KAHDESKYMMENES LUKU.

Saara Sulkavan toinen uni.

Me asuimme Helmikankaalla ensimmäistä talveamme silloin kuin Pirjon perinnöt löydettiin ja tuo sanomalehtien lukeminen alkoi. Yhden talven ajalla siis saatiin niin paljon toimeen, että koti-opettajiksi haluvaiset opettivat itsensä ja alkoivat toisiakin opettamaan. Minulle ei kuitenkaan mitään opettajaa hankittu, kun jo osasin melkein niin paljon entiseltä kuin nekin, jotka opettivat, ja isäni kun itse osasi myöskin minua neuvoa. Sitä hän tekikin joutohetkinänsä, vaikka näitä joutohetkiä tosin oli meillä ani vähän, kun oli täytymys ahkerasti olla työssä talon askareissa. Vaikka talvikin oli, oli kaikilla kyllin kiirettä, sillä talossa löytyy kyllin työtä silloinkin, jos vaan tahdotaan talon vastaista toimeentuloa parantaa ja maan viljelystä edistää. Kaikenlaiset työkalutkin olivat melkein rappiotilassa. Sillä entinen isäntä, joka talon kaupassa ne meille jätti, oli tosin kyllä tahtonut paljon työtä tehdyksi, mutta vähällä väellä ja huonoilla aseilla. Vaarini isäni kanssa panivat kohta toimeen, että otettiin yksi renki ja yksi piika lisäksi, sillä tahdottiin oikein innolla käydä käsiksi karjanhoidon parantamiseen kuin myös tekolannan laittamiseen pelloillemme. Vieläpä jatkettiin samalla navettaa, liittämällä entisen päähän uutta, johon mahtui kymmenen lehmää. Navettaan, johon ennen oli mahtunut vaan 40 lehmää, mahtui nyt 50 ja ennen talven loppua hankittiinkin jo lehmien summa viideksikymmeniseksi.

Suureksi hyödyksi saapi lukea sen, että meillä oli niin oivalliset ja kaikenlaiseen työhön pystyvät rengit, kuin Lauri ja Antti, molemmat hyvät salvuritkin. Siis ilman vierasta väkeä ja nurkanveistäjiä ottamatta, saimme toimeen navetankin. Että se oli hyvä etu, päätin siitä, kun kuulin isäntämiesten keskenään haastelevan, että mitä talvella saadaan omien vuosirenkien kanssa tehdyksi, on pidettävä melkein puhtaana voittona, sillä ainoastaan kesätöistä luetaan rengin vuosipalkka. Itse Jaakon isä Helmikangaskin kävi meillä istuskelemassa ja ihmettelemässä meidän toimiamme, mutta hän sanoi, ettei Helmikankaan niityt voisi talven yli ruokkia viittäkymmentä lehmää.

Kenenkään kielloista ja yllytyksistä huolimatta jatkoi isäni tointansa ja vaarini oli aina myöden kaikissa. Hän oli ensimmäinen ja viimeinen työpaikalla, niin että totta tosiaan täytyi kaikkein tunnustaa, että hän oli ahkerampi nyt, kuin ennen isäntänä ollessansa. Tämä hänen ahkeruutensa veti isäni huomion puoleensa, niin että hän monta kertaa sanoi hänelle: Olkaa hyvä ja levätkää, vaari, te näytätte niin väsyneeltä. Mutta vaari ei ensinkään valittanut vaivojansa, vaan oli iloinen siitä, kun sai toimia samassa talossa, jonka hän kerran niin keveämielisesti oli hävittänyt, ja nähdä ainoan tyttärensä, jota hän isän rakkaudella sanoi aina rakastaneensa, emäntänä samassa talossa heiluvan.

Torpparimme, Vierimän ukko, sai minun ja äitini pyynnöstä helpoitusta päivätöissä ja vähän niittymaata lisää. Ukko siunasi meitä sydämensä pohjasta ja hyvillänsä siitä tilasi hän tyttärellensä Loviisalle sanomalehden, josta Loviisa olikin erittäin iloinen. Itse ei ukko sanonut erittäin sanomakirjallisuutta suosivansa, vaan ei vaarallisenakaan sitä pitänyt. Mielellänsä hänkin kuunteli sanomalehtiä luettavan ja joskus itsekin töidensä lomassa niitä silmäili.

Tuo merkillisten uniensa kautta tuttaviansa seassa kuuluisaksi tullut vanha nainen, Saara Sulkava, sai meidän turvetöillimme asunnoksensa. Siinä hän pitkitti elatuskeinoansa nuuskan tekemistä ja teki joskus lyhempiä ja pitempiä matkustuksia toisessa virkatoimessansa hieromisessa. Näillä retkillään hän tavallisesti jutteli uniansa naisille ja joskus merkillisempää unta nähtyänsä rohkeni hän jutella sitä vaikka kenelle hyvänsä. Sattuipa kerran samana talvena, jonka oloista tässä edellä olen puhunut, että Saara tuli käsketyksi meille hieromaan isäni kylkeä, jonka hän oli vähän vikuuttanut isoa hirttä nostaessansa. Kyljen hierottuansa alkoi hän juttelemaan erästä unta, jonka hän oli nähnyt uuden vuoden päivää vasten yöllä, vaan josta hän ei ollut vielä kenellekään jutellut, vaikka silloin oli jo kevät-talvi, vähän ennen Pääsiäistä. Näin hän kertoi:

— Raskaalla mielellä laskin itseni levolle uuden vuoden aatto-iltana, sillä sydäntäni painoi vuoden loppuessa, niinkuin raskas kivi, koko mennyt elämäni. Kuitenkin nukuin kohta maata pantuani ja olin seisovinani Limingan kirkon mäellä. Yksi mies seiso vieressäni siistissä talonpojan puvussa, katsellen etelään päin. Minä rupesin puhuttelemaan miestä ja kysyin ensiksi hänen nimeänsä, johon mies vastasi: minä olen Pohjanmaan maanviljelyksen henki. Niinkuin ei viljelystä kukaan säikähdä, niin en minäkään sen henkeä säikähtänyt, vaan kysyin häneltä: Onko maanviljelykselläkin henki? Tuohon pudisti henki päätänsä eikä virkkanut mitään ja minä huomasin sen olevan merkin, ettei minun pitänyt turhia häneltä kyselemän. Vähän aikaa siinä seisottuamme, aloin minä kuulla sotatorven pauhinaa ja hirmuista kanuunain jyskettä ja savua ja tulta näin minä Oulusta päin. Minä hämmästyin, että tahdoin kaatua, nähdessäni Oulun savun ja tulen, sillä luulin tuon kauniin kaupungin pian vihollisten käsissä tuhkana olevan. Hetken päästä kuitenkin taukosi jyske enkä enään tulta enkä savua nähnyt. Mutta sen sijaan kuulin minä hirmuista rytinää etelästä päin ja vähän ajan takaa alkoi sotajoukkoja hirmuisella kiireellä marssia läpi Limingan kylän ja he paiskasivat talot tuleen ja monilukuisia, hätäisiä ääniä ja porua alkoi kuulua tuleessa palamien talojen seasta. Veripunaisten lyhtyjen valossa marssivat joukot pohjoiseen ja pian oli koko Liminka rauniona ja minä rupesin itkemään tuon kauniin kylän surkeutta. Mutta henki sanoi: Älä murehdi, se oli vaan menneitten aikojen kuvaus, joka siitä kulki, mutta tuo jyske Oulussa on ennustus pian tapahtuvista. Minä katsahdin samassa Liminkaa uudelleen ja näin selkeän päivän valossa, että tuo juuri äsken niin räiskyen palava kylä seiso entistänsä uhkeampana ja pelot laihossansa vihannoivat kuin viherjäinen verka.

Saara taukosi puhumasta ja näytti hyvin huolestuneelta.

— Ettekö ole nähnyt unta vanhan Helmikankaan rahoista? kysäsi äitini.

— En ole nähnyt unta, vaan arvaahan tuon tuommoisen asian ilman unia näkemättäkin, että rahojen varas ei voi kukaan muu olla kuin oma poika.

— Se kyllä on uskottavaa, sanoi äitini, ja samaan mielipiteeseen yhtyi isänikin.

— Mutta mitä isäntä arvelee minun unestani? puhui Saara palaten takaisin kertomukseensa. Sitä unta olen ajatellut ympäri pääni enkä uskalla ottaa uskoakseni, että sota olisi tulossa.

Kappaleen aikaa mietittyänsä sanoi isäni:

— Unet eivät koskaan ole aivan turhat, ja usein nähdään hyvin tarkasti unessa, mitä tapahtuman pitää, ja teidän unenne on sellaista laatua, että melkein sen ymmärtää, joka vähänkin ymmärtää. Onhan sotia ennenkin ollut ja maamme on aina niistä uudelleen toipunut. Tarvitseehan lapset vitsaakin — ettekö, vanha ihminen, sitä käsitä? sanoi isäni.

— Olettehan kummallinen mies, kun sodankin asetatte lapsen kurituksen kanssa yhden-arvoiseksi.

— Aivan niin tarpeellinen kuin vitsa on tottelemattomalle lapselle, on sotakin uppiniskaiselle kansalle. Ettekö ole lukenut Israelin kansan historiaa?

— Emmehän kuitenkaan ole mitään Juutalaisia, olemmehan kristityitä.

— Niin! kristityitä me tosin olemme, mutta siinä se kaikki. Olemmeko nimellä "kristitty", kun emme kuitenkaan elä sen jälkeen, paljonkin otollisemmat Herrallemme kuin Juutalaiset?

— Menköön sitten kaikki asiat vaikka päin mäntyyn — yksi sanoo yhtä, toinen toista, niin monta mieltä kuin ihmistäkin. Vaan minä kuitenkin aina sanon, puhukoot muut mitä hyvänsä, että surkkaa sota on! sanoi Saara.

— Niin, puhui puolestaan isäni, kaukana siitä on elämän leutoisuus, kyllä minäkin sen myöden annan. Vaan aika aikaa kutakin ja niin sodan kuin rauhankin aika on isän ylhäisen kädessä ja se on Jumalan armosta, jos saamme jonkun pitemmänkin rauhaisen ajan joskus viettää ja levossa ja turvassa asua, niinkuin Juutalaisetkin Salomonin hallitessa, ja saamme istua peltojemme keskellä rauhan leipää syöden, niinkuin hekin istuivat viina- ja viikunapuittensa alla.

Mutta Saara ei puhunut mitään enään, vaan antoi mennä kaikki asiat päin mäntyyn. Niin kai, sillä hänen kasvonsa olivat tyytyväiset.

YHDESKOLMATTI LUKU.

Vehkeet huomataan.

Lieneekö ihanampaa aikaa milloinkaan, kuin kevät-aika Pohjanmaalla? Eikö jokainen, jonka rinnassa vaan elävä henki huokuu, riennä tuota suloista aikaa avosylin vastaan ottamaan? Silloinhan pitkän talven perästä kuullaan karjan kellot laiturilta, lintujen laulu metsästä ja kaikkialta ja maa on niin ihanaisen vihanta.

Oli ensimmäinen kevät meidän Helmikankaalle muutettuumme. Lumikin, vaikka muutoin valkoista, voipi olla varkaan vehkeiden auttajana. Niin oli nytkin käynyt. Meidän pellollamme ja meidän aittamme takana oli iso kivi. Siinä oli alla hyvä piilopaikka talven aikana. Varsinkin jos tuiskuisena yönä sinne jotakin piiloon sai, niin siellä se pysyi. Mutta kevään tultua, kuu lumi sulii ja minä isäni kanssa siitä sivu kuljin, satuin minä tirkistämään kiven alle. Siellä näin minä arkun, jonka isällenikin osotin. Isäni tunsikin kohta arkun, että se oli meidän talomme entisen omistajan Jaakko Helmikankaan oma. Kohta oli sana vietävä Riikolaan, jossa nuot molemmat Jaakot, isä ja poika, asuivat. Mutta oli asia sellainen, että piti saada sana isälle, salaa pojalta. Senlaatusessa tapauksessa oli sopivinta, että isäni lähti itse matkaan. Hän panikin hevosen valjaihiihin ja ajoi Riikolaan.

Noin parin tunnin kuluttua tulivat isäni ja entinen Helmikangas kaikessa hiljaisuudessa meidän pihaamme ja menivät suoraa päätä aukolle, jolla arkku oli.

— Minun arkkuni! kiljasi Helmikangas, nähtyänsä arkkunsa, ja veti sen pois kätköpaikasta.

Ei ollut avainta, sillä se, joka arkun oli varastanut, oli vienyt avaimenkin, ja Helmikangas käski sentähden tuoda hänelle kirveen. Se kohta tuotiinkin ja pian oli arkku auki. Nyt rupesi hän lukemaan rahoja ja luettuansa huomasi hän, että 160 ruplaa oli poissa. Vähät siitä, arveli Helmikangas, kun ei kaikki ole hävinnyt. Sitten otti hän povestansa pussin, kaasi rahat siihen, asetti pussin selkäänsä, astui sen kanssa huoneeseen ja käski minun asettaa tyhjän arkun samalle paikalle, jossa oli ollutkin.

— Kyllä kai se Jaakko on, joka nämät rahat varasti, sanoi Helmikangas istuen meidän pöydänpäässä, sillä mistä hän olisi muutoin saanut rahaa. Olen kuullut, että hänellä on rahaa juodakin, vaikk'en ole koko talvena antanut hänelle ollenkaan, syystä kun ei ole ollut itsellänikään. Mutta kun rahat ovat minun huostassani nyt, niin antaapa pojan ottaa perintöä, mistä saapi. Minä annan rahat kaikki Riikolalle, hän on hyväluontoinen mies ja pitää Kreetaanin juuri kuin silmätereänsä. Hän on luvannut minun elättää niinkin, vaikk'en rahojani löytäisi ikään. Mutta, että se lurjus, oli se kuka hyvänsä, saataisiin kiinni, joka minun rahani varasti, niin täytyy pitää vahtia yön aikana. Siten saadaan nähdä, kuka ja minkä näköinen se on, joka tulee arkkua perimään kiven alta. Minun on itseni mahdollon käydäkään täällä, sillä Jaakko tulee huomenna Oulusta, jonne hän meni Riikolan kanssa ajamaan toista hevosta. Jos hän huomaisi minun täällä kulkevan, arvaisi hän ehkä meidän jo päässeen hänen jäljillensä. Varkaalla on näetkin hyvä haisti. Pitkällistä aikaa kumminkaan emme tarvitse vahtimiseemme kuluttaa, sillä Jaakko aikoo mennä ensi avovedellä merelle ja ennen lähtöänsä hän epäilemättä aikoo ottaa rahat arkusta. Jos olette niin hyvät ja pidätte yöllä vahtia ja saatte kiinni sen, joka sitä tulee ottamaan, niin minä maksan 50 ruplaa.

Näin sanoen läksi Helmikangas ulos rahapussinensa.

Hänen mentyänsä ruvettiin neuvottelemaan, mitä olisi tehtävä. Yksi sanoi yhtä, toinen toista ja olikin meitä koko suuri neuvosto koolla. Siinä oli isäni ja äitini, vaarini, Lauri ja Antti, Aapot, Tiltat, Annit, Majjat ja Kaijat, sillä se oli juuri päivällisten aikana, kun tätä kokousta pidettiin. Vaarini, joka oli vanhin joukossa ja jollakin tavalla esimiehenä, puhui seuraavalla taivalla:

— Pitää kaivaa reikä aitan peräseinään, ja siitä reijästä sitten täytyy sen, joka on vahdissa, alituisen tarkasti silmäillä; tuleeko joku kiven luokse. Mutta aitassa täytyy olla useampia henkiä kuin yksi, niin että voidaan kohta voimalla juosta kimppuun, kun jotakin nähdään. On siis kaikista sopivin, että niin monta miestä, kuin suinkin mahdollista, laittaa vuoteensa aittaan jo ensi yöksi ja aina edeskäsin sitä nuottia kannattaa, siksi kuin asiasta tulee selvä. Kyllä minä pysyn hereilläni pimeimmän ajan ja silmäni saan myöskin pysymään reijässä ja ylös saan teidät myös — siitä olkaa varmat! Mutta kun minä jotakin outoa huomaan ja teidät ylös ajan, niin silloin pitää jokaisen liikkuman juuri kuin yksi mies. Teettekö niin?

— Kyllä, sanoimme kaikin.

— Pitäkää myöskin sananne, lausui vaari, laskeutuen penkille levähtämään päivällisen päälle.

Kohta ruvettiin puuhaamaan vuoteiden muuttamista aittaan, ja ennen kuin vaari oli noussut päivällislevolta, oli kaikki jo täydessä reilassa. Kun ilta tuli ja maata-panon aika, menimme jok'ikinen miespuoli maata aittaan, vaikka hyvin tiesimme, ettei vielä sinä yönä mitään arkkua tulla hakemaan. Sillä tiesimmehän Jaakon olevan kaupungissa.

Vaari vahtasi ja yö kului eikä mitään kuulunutkaan. Aamulla menimme taas kaikki päivän töille, mutta vaari jäi kotiin, sillä hänessä hehkui halu nähdä, uskallettaisiinko arkkua päivälläkin tulla hakemaan. Mutta turhaan tuota odotimme. Menipä kaksi kokonaista viikkoa ja yöt tulivat aina valoisammaksi. Jo ruvettiin arvelemaan, ettei niin valoisana aikana kukaan uskalla tulla rahoja perimään. Salaisia tietoja urkittiin Riikolasta Jaakon puuhista ja vihdoinkin toi Jaakon isä itse sanan, että poika lähtee huomispäivänä merelle ja tietysti ensi yönä, jos milloinkaan, ottaa hän kassansa kiven alta. Kun olimme vakuutetut siitä, ettei Jaakko ole vielä saanut mitään tietoa rahojen löydöstä, rupesimme innolla vahtimaan tuona määrättynä yönä. Luonto näytti auttavan häntä, sillä illalla meni taivas paksuun pilveen ja yöksi tuli jokseenkin pimeä.

Kun oli yösydän — silloin ennustus toteutui. Kiveä lähenei mies hyvin hiljaa ja kuunteli joka haaralle, liikahtaisiko missään elävä henki. Minä satuinkin juuri silloin pitämään silmiäni reijässä, sillä vaarini ei ollut enää tarkkanäköinen ja minä olin hänen silmänänsä. Aitassa vallitsi kuoleman hiljaisuus, sillä kukaan ei uskaltanut kovasti huokuakaan. Muutamat olivat vaipuneet jo unen leutoon syliin, mutta pian saimme avoaloin hiljaa hiipien kaikki ylös. Vaarini silmäili tarkasti aukosta ja sanoi hiljaa: Mies aikoo kohta lähteä. Samassa olimme kaikki aitasta ulkona, niinkuin yksi mies, ja niinkuin tulen voimalla kiiti isäni miehen luokse ja tarttui häneen kiinni. Toiset päästivät hirmuisen äänen, että seutu kajahteli. Minä juoksin lähelle sitä paikkaa, jossa isäni ja mies olivat joutuneet kaksin-taisteluun, ja ennen kuin ehdin hämärältä tuntemaan miestä, joka oli hyvin oudoksi vaetetettu, kuulin korvissani äänen:

— Kas, vanhasta pienennettykin tässä vielä piti olla.

Sen selvempää tunnussanaa en minä tarvinnutkaan, sillä sanat ilmoittivat minulle Jaakon läsnäolon. Hirmuisella voimalla rutisti Jaakko isäni allensa, mutta silloin olivatkin kaikki hänen kimpussa ja isäni pääsi ylös. Nyt koetti Jaakko käydä kaikkein päälle yhdellä haavaa, vaan siinäpä hän sai täyden työn. Jopa sieppasi hän puukonkin tupestansa ja uhkasi aukasta kaikkein vatsat, mutta juuri kuin hän oli lyömäisillään puukolla vaariani niskaan, sai hän semmoisen iskun korvallensa, että hän meni yksissä jalkainsa sijoissa nurin ja vielä pyöri pitkän matkaa. Se korvapuusti putosi meidän oivallisen renkimme Piippolan Laurin kädestä. Samassa kuultiin ääni takanamme:

— Oikein, miehet, sitä se juuri tarvitseekin, ja kun katsahdin puhujaan, näin Jaakon isän lähestyvän.

Jaakko kömpi ylös, aikoen ruveta uudestaan koettamaan voimiansa ja puukkonsa terää. Mutta kun näki isänsä seisovan edesssä, säikähtyi hän niin, ett'ei osannut mennä mihinkään. Isä kysyi pojaltaan:

— Missä rahani ovat, koska sinä kumminkin olet ne varastanut?

— Minä en tiedä, missä ne ovat, tuossa on vaan tyhjä arkku, vastasi Jaakko.

— Kuka arkun sinne kiven alle pani? kysyi taasen Helmikangas.

— Minä sen panin, sillä pelkäsin teidän juovan kaikki rahat, sillä silloin olitte juovuksissa, ettekö muista, isä.

— Älä sinä kysele minulta minun muistiani. Sinä olet varas, sillä 160 ruplaa on rahoista poissa ja jos emme olisi ennen saaneet arkkua käsiimme, niin nyt rahat olisivat huiskahtaneet. Etkös aikonut mennä huomenna merelle? Mutta minä sanon, se on mennyttä ja sinä pysyt maalla, sillä minä panetan sinun kiinni.

— Minä olen tänään vihainen mies, ärjäsi Jaakko, sillä tuollaiset harmilliset asiat minua suututtaa.

— Arvattu se on, että se suututtaa, kun et rahoja saanutkaan ja vielä lisäksi on vankeus edessä. Mutta eihän kukaan niin arka liene, että sinun vihojasi pelkää. Kumminkin, hyvä talonväki, antakaa vähän nuoraa, että saadaan tämä voro Helmikangas sievästi vankitaloon.

— Hyi teitä, isä, te laitatte minun kaikkein nauruksi, huusi Jaakko, polkien jalkaa isällensä.

— Me menemme nyt, sanoi Helmikangas, ottaen Jaakkoansa kädestä kiinni, ja rupesi häntä taluttamaan pihaan.

— Mutta minä en mene sinne, johon te menette, sanoi Jaakko, rutistaen isänsä maahan allensa.

Samassa tarttuivat Lauri ja isäni Jaakkoon kiinni. He saivat hänen kätensä seljän taa ja isäni sitoi ne yhteen nahkaisella suolivyöllänsä.

Silloin nousi Jaakko oikein vimmastuneena ylös isänsä päältä, kun tunsu, että isäni suolivyö surahti solkensä läpi ja kiinnitti seljän takana yhteen hänen kätensä. Helmikangas nousi ylös maasta ja sanoi:

— No nyt, Jaakkoni, sinä kaikessa väkevyydessä olet voitettu.

Vaan kun hän juuri sai nuo sanat sanoneeksi, kaatui hän seljälleen maahan. Jaakko oli potkaissut häntä rinnan alle ja veri rupesi tulemaan hänen suustansa.

Tämä oli surkea näytelmä enkä minä tahtonut voida katsella sitä, sillä kovasti se hirvitti minua ja kaikkia läsnäolevia, kun tuon kauhean, karvoja pöyhittävän työn teki oma poika.

— Että sinä kehtaat potkaista vanhaa isääsi, sanoi isäni Jaakolle, mitä sinä oikein ajattelet?

— Minä en ajattele nykyään paljon mitään muuta — kuin pääsisin vaan käsistänne pois, niin minä tappaisin teidät jok'ainoan, huusi Jaakko.

Sen kyllä uskoimmekin, sitähän juuri ajattelimmekin. Hän ei kumminkaan ollut enää niin löyhissä, sillä juuri saatiin hänen jalkansakin köysiin ja melkein puoleksi kantaen talutettiin hän pihaan. Siinä hän asetettiin kärryihin, hevonen valjastettiin eteen ja niin lähdettiin viemään roistoa vankitaloon. Isäni Laurin kanssa läksivät hevosta ajamaan, ja niin hän meni.

Helmikangas tointui sen verran, että pääsi omin voimin meidän pirttiin. Kun hän rupesi liikkumaan, lakkasi veri tulemasta ulos suusta. Mutta rintaansa sanoi hän pakottavan kuin olisi se tulella. Hän sai hevosen ja kääsyt ja Antti läksi häntä kyyditsemään Ouluun, sillä pikaista lääkärin apua tarvittiin.

KAHDESKOLMATTI LUKU.

Eräkäs.

Keväästä oli tullut kesä ja minusta oli hyvin outoa, kun meillä oli nyt 50 lehmää ja vuosi takaperin vaan yksi. Minä kuljin karjaa paimentamassa ja se oli erittäin hauskaa, vaikka joskus sateisella säällä vähän ikävääkin. Minua ei juuri oltu siihen toimeen pakotettu, sillä äitini olisi ottanut erään köyhän pojan paimeneksemme, vaan minä lupasin ehdostani täyttää sen tehtävän ja Soinilan Petteri, joka oli paimenen vaalissa ollut, pääsi Ouluun räätälinoppiin. Ei mielestäni siinä häviötä tullut hänellekään, ja niin minä kulkea keikuttelin paimenessa, eväspussi kainalossa, katkismus ja kaikenlaisia pikku-kirjoja taskussa. Useinpa vielä sanomalehdenkin muassani metsään kuljetin. Kun joka päivä toisten talojen paimenetkin minun kansani yhtyivät ja muutamilla heilläkin oli mukana kirjoja, niin panimme eräällä korkealla kunnaalla, jossa kasvoi katajapensaita, sellaisen lukemisen toimeen, että pois tieltä. Olipa se jommoinenkin koulu, sillä siinä aina toinen neuvoi toista. Mitään varsinaista opettajaa ei meillä kumminkaan ollut, ainoastansa se, joka jonkun asian parhaiten tiesi, sen kohta toisille neuvoi. Niin käytimme tuota opettaja-virkkaa oikein vuoro-viljelyksellä. Siinä koulussa harjoteltiin monenlaisia aineita. Opeteltiinpa kirkonkellon soittamistakin asettamalla kahden kuusen väliin vanha kanto, joka ripustettiin niin, että se näytti kirkon kellolta. Pirttilän paimen, Aapeli Könkölä, erään sorvari vainajan poika, laittoi kellon täydelliseen kuntoon, varustaen sen ikeillä ja nauhoilla, ja jokainen sai siinä koettaa soittotaitoansa. Mutta puukello kun oli äänetön, täytyi soittajan aina suullansa ilmoittaa kellon ääni: paum, paum, palaum, ja sentähden oli se soittajista etevin, jolla oli tanakat huulet.

Vielä muutakin harjoteltiin: tutkittiin heiniä ja kukkia, kiskottiin koivuista tuohia ja opeteltiin piirtämään lehtien ja kukkien kuvia tuoheen lyijykynällä ja mies se, joka sai parhaimman kuvan tuohipalaseen.

Tehtiinpä piippujakin ja helposti noita piippuja tulikin, kun saatiin vaan käsiin tuomipuu. Se katkaistiin ja emäpuusta tuli piippu, oksasta varsi. Sitten piippu sammalilla täytettiin ja haikuja vedeltiin. Minä kumminkaan en viitsinyt mokomassa sammalen polttamisessa oppineeksi harjotella, sillä sauhuissa oli hyvin ilkeä maku ja toiseksi pelkäsin äitiäni, että jos hän sen tietää saa, että minä tupakoitsen, niin arvaten minun hukka perisi.

Muutoin ei erittäin suurta vallattomuutta harjotettu, kumminkaan siinä joukossa, jossa minä olin. Siihen oli luullakseni sekin syynä, että meidän joukossamme oli tyttöjäkin, lähes rippikoulun ijässä olevia, jotka käyttivät itsensä kainosti ja meitä aina vähän nuhtelivat, kun kovin rupesimme maailmaa kaatamaan. Toisista pojista en varmaan tiennyt, mitä he ajattelivat; mutta minussa oli kumminkin se ajatus vireillä, että nais-ihmisille täytyy antaa arvoa ja totella heidän kieltoansa, vaikka kohta he nuoriakin tyttöjä olisivat. Oli mielestäni oikein syntyä heitä surulliseksi. Vaikka kyllä muutamia pojista näytti sekin huvittavan, että saada tehdä tytöille harmia ja kiusaa. Silloin puolustin minä tyttöjä,

sanoen pojille, että he menettelivät pahasti. Tavallisesti sain minä pian pojistakin enemmistön puolelleni, joten tytöt pääsivät rauhaan.

Yli soiden ja rämeiden saimme tallustella avojaloin. Ruoppainen vesi ja päivän-paiste vaikuttivat sen, että jalkamme lähes polviin asti sierottuivat, ja kuu sierottunut iho halkeilee, niinkuin se tavallisesti tekee, ei siis ole niinkään helppo kärsiä. Minä puolestani olin jalkaini kanssa pääsemättömissä. Muutamat voitelivat kotonansa sierottuneita, varressaappaiksi sanottuja jalkojansa kermalla, muutamat piki-öljyllä ja muutamat tervalla. Siitäkin asiasta pidettiin pitkiä luennoita meidän metsäkoulussa ja kun nuo kaikenlaista käyttäneet pienet urohot ja neidot toivat havaintonsa varesaappaiden paikkaamisesta esille, yhdistin minä noista kauas toisistansa erkanevista aineksista kermasta ja tervasta, lisäämällä siihen hiukan piki-öljyä, oivallisen varressaapas-voiteen, jolla niitä sitten voideltiin saunan lämpymässä ja oivallinen keinopa tuo olikin. Mutta tytöt keittivät kermasta ja sokerista voiteen ja kehuivat sitä vieläkin edullisemmaksi.

Paimeneen tultuani en ensin huomannut sen asian syytä, mitä varten minua toteltiin, vaikka olin melkein nuorin joukossa; mutta kun enemmän toverieni kanssa tutustuin, sain omin korvin kuulla, että minua kunnioitettiin ison talon poikana ja rikkaan perillisenä. Toiset paimenet olivat osaksi ruotipoikia ja -tyttöjä, osaksi jonkun köyhän itsellisen eli mäkitupalaisen lapsia, kesän ajaksi karjan-paimenen pestin ottaneita. Siinä syy, enkä minä hölmö tuota muistanut, luulin vaan olevani turvetöllistä kotoisin niinkuin ennenkin. Mutta sepä olikin hyvä asia, ett'en tuota käsittänytkään itsestäni, että olin arvossa toisia korkeampi. Sillä se oli hauskaa aikaa, niin kauan kuin mielestäni köyhänä paimenena vaelsin ja sain pitää kumppanini vertaisenani ja vaihettaa vapaasti ilot ja surut heidän kanssansa. Että olin suuren Helmikankaan talon ainoa poika, en minä sitä minäkään pitänyt, päin vastoin tuntui se tavasta ikävältä, kun luulin toverieni toivovan minulta jotakin laupeuden työtä. Eihän minulla ollut omaa mitään, enkä siis voinut heille antaa mitään; mutta eiväthän he minulta mitään pyytäneetkään.

Paimenen elämä on joltisenkin omituista. Paimen ilmestyy monasti ihmisten kesken melkein hullun kurisena ja päälle päätteeksi usein vastoin omaakin tahtoansa. Sillä vähitellen villistyy hän metsän eläväksi, kesäkauden alituisesti metsän suloisuutta nautittuansa. Eihän mielestäni Pirttilän paimen, Aapeli Könkölä, talvella ollut muita vallattomampi; mutta metsämatkoillamme oli toisin. Kerran saattoi hän meidät kovanlaiseen hätään. — Aapeli oli hyvä laulamaan ja tavallisesti oli hän metsäkoulussamme laulun-opettajana. Hänen laulu-intonsa se myöskin oli, joka sai meidät ahdinkoon.

Eräänä päivänä olimme joutuneet tavattoman kauas metsään, sillä lehmät juoksentelivat sieniä hakien eivätkä pysyneet tavallisilla kevätkesän syöttömailla. Niin jouduimme erään lammen rannalle, jossa oli pieni tölli. Töllin edustalla pesi pyykkiä eräs vanha nainen, tuohikengät jalassa. Muutoin oli hän harmaassa, puolivillaisessa hameessa ja röijyssä; päässä oli liina, sidottu juuri kuin leipojalla tai kupparella. Kun Aapeli joutui töllin eteen, alkoi hän kohta laulamaan:

Minä seisoin lammin rannalla,
Ihanaisessa metsässä;
Näin, näin minä ämmän seisovan
Tuohisissa lötöissä.

— Mitäs joukkokuntaa te olette, koska tuolla lailla rääkytte, kun ihmisen majaa lähestytte, sanoi meille vanha vaimo. Kyllä tästä on joskus ennenkin paimenia sivu kulkenut, mutta ei net ole minulle, kies' auta, tuollaisia mölötyksiä pitäneet. Jos ette paranna tapojanne, niin salpaan teidät kaikki toinen toisenne perästä nauriskuoppaani.

Minä rohkaisin luontoni ja menin puhuttelemaan mummoa, sanoen hänelle:
Ei Aapeli mitään pahaa meinaa, se vaan koettelee tehdä lauluja.

— Niin, tehdä lauluja, tehdä pilkkaa minun köyhän ihmisen tuohivirsuistani. Sellainen oppi on parempi saavuttamatta kuin saavutettuna.

— Kyllähän se taitaa niin olla, sanoin minä, mutta hän ehkä teki sen epähuomiosta.

— Epähuomiosta! Tuleeko se epähuomiosta, että haukkua runomittaisilla sanoilla — luulenpa, että siinä tarvitsee hiukan mieltäkin, ennen kuin värsyyn muodostuu lötöt ja ämmät, lammit ja rannat.

Silloin astui Aapeli itse mummon eteen, vaikka hän sitä ennen oli jo vähän siitä ulostunut, ja sanoi:

— Mitäs, mummo, haastelette? Salpaatteko meidät nauriskuoppaanne?
Tiedättehän sen, ett'ei se ikinä tapahdu.

— Sekö, sanoi mummo ja otti Aapelin kädestä kiinni ja niinkuin tuulispää lennätti hän Aapelin nauriskuoppaan, jonka ovi oli raollansa, ja paiskasi hirmuisella pamauksella oven lukkoon. Aapelin huuto kuului kuopasta, niinkuin hengen hädässä taistelevan, ja minä pyysin hänelle kaikessa

nöyryydessä vapautta. Mutta turhaan. Kaikki meidän rukouksemme, vaikka olisimme puhuneet sadasta suusta yht'aikaa, olivat aivan ilman vaikutusta. Vihdoin, kun ei mikään auttanut, päätimme omin neuvoimme toimittaa hänelle pelastusta ja rupesimme kiskomaan ovea auki, mutta se kääntyi meidän kaikkein onnettomuudeksi. Ovea emme tosin itse saaneet auki; sen aukasi mummo ja sumppusi meidät kaikki päälletysten nauriskuoppaan, että olimme siellä kuin ladotut kalat. Tyttöpaimenia hän ei yhtäkään sinne lennättänyt, jolla hän osotti, että hän oli suuttunut miespuoliseen sukuun, mutta armahtavainen omaa sukupuoltansa kohtaan.

Nyt olimme mitä kamalimmassa tilassa ja hirmuisen ahtaalla. Meitä oli yhdeksän poikaa ja kuopan laattia oli niin täynnä kaikenlaista rojua, ettei ollut kaikille jalan sijaakaan. Entäs sitten pimeys, joka kuopassa vallitsi, se oli pimeyttäkin pimeämpi. Minä kaduin, etten sen sijaan, että rupesin Aapelin puolta pitämään, ollut pötkinyt tieheni tuosta surman nielusta. Kuta enemmän aikaa tätä vankeutta kesti, sitä enemmän rupesi minua huolettamaan karjakin, enkä minä tietänyt varmaan, missä olinkaan. Olimmehan jo muutoinkin eksyksissä: lehmäin johdollahan oli kotiin osaaminen ilmankin. Mutta missä lehmät; missä vapautemme! Ainoa toivon kipinä, joka vielä kyti rinnassani, oli se, että nuo naispaimenet, jotka vielä hengittivät Luojan vapaata ilmaa, kotoa meille pelastusta toimittaisivat.

Toinnuttuamme ensi hämmästyksestämme, rupesimme koettelemaan, löytyisikö mitään asetta, jolla voisi kaivaa, tahi pääsisikö ylös kattoon. Löydettiin parin kyynärän pituinen puukanki ja Aapeli kiipesi naurislaarin laidalle ja rupesi työntämään kattoa ylös. Se alkoikin rutista ja multaa rupesi tulemaan vahvasti silmillemme. Muutamat hätäisimmät jo pelkäsivät tulevansa elävänä haudatuiksi. Mutta Aapeli sanoi: En suinkaan minä voi kaivaa maansisään päin, täytyy kai minun tungeta ylös päin, missä taivaskin on.

Pian oli Aapeli kaivanut reijän kattoon, että päivän valo rupesi pilkottamaan, ja hän pisti kangen ulos katosta ja huusi:

— Hei, pojat, huokukaapas nyt raitista ilmaa, ettette tukehdu. Sitten hän tahtoi vetää kangen takaisin, mutta siihen olikin jo tarttunut käsi ja se kuoleman voimainen. Aapeli kirkasi: Enempi painoa, pojat, ja sukkelaan, ämmä on jo kiinni kangessa ja katolla istua kököttää.

Silloin me myöskin hyppäsimme laarin laidalle ja tartuimme kiinni kankeen. Nyt oli niin luja paino kangessa, että sitä olisi ollut itse jättiläisenkin mahdoton ylös vetää, saatikka sitten yhden nais-ihmisen.

Suuresta painosta lahistui laarin laita ja me rupesimme vajoamaan alas, mutta ei vielä kukaan ollut kanki meidän vallassamme. Me riuhtasimme silloin yhden kerran oikein vimmatusti ja nyt tuli muorin käsi kangen mukana reijästä näkyviin. Me niinkuin takkiaisesti kiinni käteen ja sitä oikein vimmatusti vetämään. Vihollisemme oli mahdoton saada kättänsä ylös, sillä me vedimme käsivarresta niin kuin kangestakin.

Sepä naula veti. Rupesi kuulumaan katolta ääni: Laskekaa irti käteni!

Mutta me kun olimme semmoisessa touhussa, emme malttaneet niin heittää kättä, kun sen kerran olimme saaneet. Jopa yksi pojista huusi täyttä kurkkua: Leikatkaa käsi poikki!

— Leikataan vaan! sanoimme muutkin.

Nyt kuului jälleen ääni: Aukaiskaa, tytöt, pian ovi, avain on suulla, niinkuin näette. He uhkaavat leikata käteni poikki.

Samassa kuulimme avainta väännettävän lukossa ja ovi aukeni. Silloin emme enään huolineet koko kädestä mitään, vaan päästimme sen valloilleen. Pian, oikein pian olimme töllin tanhualla.

Kun nyt siinä vielä rohkenimme seisoa, luottaen jalkojemme ripeyteen, näimme tyttöpaimenet kaikki koossa ja muori tuli alas kuopan katolta.

— Oliko teidän hyvä olla, pojat, siellä kuopassa? Vieläkös tekee mieli laulamaan? Kuka se oli, joka aikoi käteni katkaista?

Me emme uskaltaneet ilmaista jutun alkajaa. Olimmehan paitsi sitä kaikki olleet myöntäväiset siihen leikkiin, vaikka oli päivän selkiää, ettei yksikään meistä olisi niin tunnotoin ollut, että olisi kättä poikki leikannut, Olipa tuo vaan pelotuskeino, jolla saimme vapautemme.

Muori piteli kättänsä toisella kädellensä, josta huomasimme, että se mahtoi olla vähän kipeä. Hän veti kuitenkin hian kätensä päälle ja sanoi:

— Nyt saatte mennä matkoihinne, mutta Helmikankaan pojan pitää tulla tänne huomenna. Minulla on puhuttavaa sinun kanssasi.

Nyt huomasin tyttöjen kertoneen hänelle, että minä olin Helmikankaan poika, ja minä sanoin hänelle nöyrästi jäähyväiset. Sitten me läksimme etsimään karjaamme.

Karjaimme kellot kuuluivat läheisyydessä ja kellon ääntä kohden kulkien löysimme pian itse karjat. Jo lähestyi ilta ja me lähdimme kotiin päin, ajellen karjaa edellämme. Mutta Aapeli Könkölä ei tahtonut enään laulaa, kumminkaan mummon töllin läheisyydessä. Kaikki me myös varoitimme häntä, sanoen sen hyvin sopimattomaksi, että tehdä vanhasta ihmisestä pilkkaa. Tytöiltä saimme kuulla, ettei mummon aikomus ollut meitä kauan kuopassa pitää, ainoastansa peloittaa meitä, että toisten siivolla kulkisimme. Sillä, oli hän sanonut, jos pojat saavat mielivaltansa pitää, niin he tulevat häijyiksi, että kaatavat nurin sellaiset yksinäiset erämaan pienet töllit.

Kun olin toisista paimenista eronnut ja karjani saanut kotini pihaan, olin kahden vaiheilla, puhuisinko kellekään päivän tapauksesta. Koska en kuitenkaan mielestäni ollut tehnyt niin suurta pahaa, etten sanoa uskaltaisi, niin kysyin vaariltani, joka seiso pihalla, niinkuin hän tavallisesti seisoikin, jos sattui olemaan kotona silloin, kuin karja kotiin tuotiin ja naisten haltuun suitsutarhaan laskettiin:

— Kukahan se vanhanlainen, iso ihminen on, joka pikku-lammin rannalla töllissä asuu?

— Pikku-lammin rannalla töllissä! toisti vaarini. Ahaa! Se on Tellin Amalia — olikos karja tänään siellä asti?

— Oli.

— Tellin Amalia se on. Hän on jumalinen ihminen, mutta jättiläisen voimainen. Oikein ihmetellä täytyy sitä voimaa naisessa. Puhuiko hän teille mitään?

— Hän salpasi meidät kaikki yhdeksän paimenpoikaa nauriskuoppaansa.

— No, mitä hänelle teitte, että hän teidät vangitsi? kysyi vaarini naurahtaen.

— Emme mitään suuria tehneet — Pirttilän paimen, Könkölän Aapeli, lauloi yhden värssyn töllin pihalla, kun mummo pyykkiä pesi.

— Mimmainen se värssi oli sitten? kysäsi vaarini uteliaan-näköisenä.

Minun täytyi kertoa se hänelle, niinkuin muistin.

— Siinäpä se! johan minä sen arvasin, ettei Amalia turhan tähden teitä nauriskuoppaan paiskannut. Onhan värssi selvää pilkkaa. Muista nyt, Heikki, ettet vaan rupea sen mummon kanssa kamppailemaan — se on voittamaton nainen. Se, joka meinaa mennä hänen kanssaan kisaamaan, saapi huoleti panna kuolinpaidan päällensä, sillä suittaa tapahtua, että mummo suuttuu ja vastustajansa paiskaa kuoliaksi. Mitä paimenpojat hänen käsissänsä ovat muuta kuin heinäsiirkkoja!

— Mutta hän käski minun tulla sinne huomenna — uskaltaisiko mennä? kysyin minä.

— Mene vaan, mutta puhu kauniisti hänen kanssaan. Ei hän ole mikään turhan-aikainen ihminen. Hän oli meilläkin palveluksessa ennen, oli oivallinen ihminen ja, kuten arvannetkin, roteva töissänsä. Mutta niinkuin se tässä maailmassa on tavallista, että naiset menevät miehelään, niin meni hänkin ja sai miehen kuin paistikkaan. Voimaa hänellä oli kuin jättiläisellä — menipä voimissa edelle vaimostansakin — mutta muutoin sellainen lurjus, ettei maassa vertoja, ja laittoipa vihdo in itsensä kruunun omaksi. He elivät suuressa köyhyydessä melkein kaiken aikaa, kuin olivat naimisissa. Mutta kun mies vietiin pois, muutti Amalia asumaan sinne, jossa hän nyt on. Siitä on jo yli kolmen kymmenen vuoden, kun hän sitä eräkäs elämää aloitti. Siellä hän on itse kaikki rakentanut ja peltoa muokannut. Sinun äitisi ja Amalia ovat vähän toimissansa yhteen vivahtavat, vaikka voimissa eroitus, niinkuin yöllä ja päivällä.

Sen enempää ei vaarini puhunut ja minä sain päähäni lähteä huomispäivänä tekemään lopullisen sovinnon Amalia mummon kanssa.

Samaan aikaan seuraavana päivänä olimmekin taas karjoinemme sen kauniin lammin rannalla ja verkallensa lähestyin minä yksinäni tölliä, toiset paimenet eivät tällä kertaa tulleetkaan tölliä lähelle. Minä en nähnyt ketään pihalla ja ovi oli kiinni. Minä kolkutin hiljaa ovea ja sisältä kysyttiin: Kuka siellä kolkuttaa?

— Helmikankaan poika, vastasin minä.

Silloin aukeni ovi, ja minä astuin sisälle.

— Sinä tulit nyt jutuilleni, niinkö? kysyi Amalia, seisoen keskellä laattiaa.

— Niin tulin.

— Istu! — Hän osotti sormellansa lavitsaa pöydän edessä.

Minä istuin kohta.

Sitten otti Amalia hyllyltä vadin, joka oli täynnä nauris-hauvikkaita, ja toisen vadin, jossa oli suolatuita sieniä, laski vadit pöydälle, taittoi yhden reikäleivän kahdeksi ja pani leivän puolikkaat pöydälle, sanoen: Ota ja syö!

Minä panin käteni ristiin, siunasin hiljaa ja aloin sitten syödä leipää ja naurishauvikkaita. Sieniä en uskaltanut maistaa, kun en ollut kenenkään nähnyt niitä syövän.

Amalia katseli syöntini laatua ja sanoi:

— Syö sieniä myöskin, maista edes!

Minä en uskaltanut olla maistamatta, vaan otin sienet käteeni ja söin. Mutta sepä ei hullummalle maistanutkaan. Söin yhden, söin kaksi, jopa kahdeksan kappaletta niitä söin, ja kehuen sieniä makuisiksi lakkasin syömästä.

— Kiitoksia paljon ruoan edestä! sanoin siirtyen pois pöydän luota.

— Niin, kiitos kiittämästäsi! Mutta minä sanon, että sienet ovat hyviä syödä, vaikka Limingan ihmiset ylenkatsovat niitä. Sano nyt kotonasi, kun menet, että olet eräkkään töllissä suusi sienillä saastuttanut. Sano myös vaarillesi terveisiä, että hän käy minun luonani ennen kuin kuolee, sillä minulla on sana sanottava hänelle. Ei mitään pahaa, ainoastaan hyvää. Meillä on vaan jotakin, joka tarvitsee tulla selville, ennen kuin toinen meistä kuolee. Lupaatkos sanoa?

Minä lupasin.

— Niin, lapsi, nyt saat mennä karjasi luokse ja saat vapaasti iloita nuoruutesi kukoistuksessa. Minä en tahdo olla koskaan paha lapsille, vaikka en kärsi heidän ylimielisyyttänsä, ja kun en minäkään tee pahaa, niin minä tahdon rauhan myös itsellen.

Minä pyysin anteeksi kaikkein toistenkin puolesta eilispäivän myllistyksen ja sen, että uhkasimme käden katkaista.

— Älä semmoisia huolehdi! Kyllä minä sen arvasin, ettette olisi kättäni katkaisseet, vaan pelkäsin minä jo vähän sitäkin.

Sitten minä lähdin ja menin karjani luokse.

KOLMASKOLMATTI LUKU.

Välikäräjät.

Oli kerääntynyt useita isonlaisia asioita, jotka eivät sallineet odottaa syksyllä istuvia lakimääräisiä käräjiä, ja toimitettiin sen tähden välikäräjät. Ne määrättiin pidettäväksi meillä. Noin viikkokausi jälkeen minun käyntiäni eräkkään luona alkoivat käräjät ja kestivät kaksi päivää. Meidän kauan aikaa joutilaana seisonut sali laitettiin sellaiseen kuntoon, että siinä voitiin oikeutta istua; tuomarit kirjurineen tulivat kaupungista jo ehtoolla ennen kuin käräjäin piti alkaman. Niinä päivinä ei minun tarvinnut olla paimenessa, vaan sai sen tehtävän yksi meidän piiiosta. Minäkin olin saanut haaston käräjiin.

Jopa valkeni tuo oikeuden aamu ja ensimmäiseksi otettiin esille Jaakko Helmikankaan julma asia. Häntä näet syytettiin varkaudesta ja isänsä pahoinpitelemisestä. Kalpein kasvoin, muuttuneella muodolla, vangin-puvussa ja raudoissa astui Jaakko oikeuden eteen samassa huoneessa, jossa hän oli ensimmäisestä, vaikk'ei juuri syntymä-vuodestansa asti temmerrellyt. Ehkäpä jotakin oli noissa seinissä vielä jällellä, joka viatonta lapsuuden aikaa hänelle muistutti. Horjuen astui Jaakon isäkin saliin. Hänen rinnassansa oli ijäti pysyväinen murto poikansa, hänen ainoan poikansa kovasta saappaan kärjestä. He olivat molemmat onnettomat. Minäkin puhuin sen kuin tiesin, vaan en saanut valaa tehdä. Toiset ne todistivat valansa päälle ja tuomio lankesi:

Korkein ruumiin-rangaistus ja kuuden vuoden vankeus.

Horjuen astuivat molemmat, isä ja poika, ulos salista ja Helmikangas pyysi vettä juoda. Hän sai ja tarjosi Jaakkollensakin ja niin he molemmat ikuisen eromaljansa joivat. Niin, ikuisen eromaljan! Sillä hädin tuskin ennätti ukko istumaan tuolille, joka oli porstuassa, kun hänen elämänsä lanka oli katkennut. Niin kauan kesti hänen rintansa hengen-huo'untaa — poikansa tuomioon asti.

Ei Jaakkokaan tullut pitkä-ikäiseksi. Hän tunsu nyt katkerasti, kuinka väärin oli elänyt, ja sielun tuskat masensivat hänen muutoinkin heikon terveytensä. Linnassa odottaessansa hovioikeuden päätöstä asiassansa kuoli hänkin.

Mutta vielä sananen välikäräjistä. Ennenkuin oikeuden herrat meiltä läksivät, katselivat he meidän peltojammekin ja toivottivat viljaista vuotta. Tuomari oli erittäin hyväluontoinen mies ja puheskeli isäni kanssa paljon moninaisista. Usein, kun hän puhui hiljaa, katsahti hän minuun päin, jos satuin läheisyydessä olemaan, ja minä kuulin hänen sanovan isälleni: Teettekö sen?

Isäni lupasi tehdä niinkuin tuomari oli sanonut.

Asiat ovat monenlaiset. Tuo oikeuden herra oli tehnyt selvän monesta pimeästä asiasta meillä ja maksanut, niinkuin laissa seisoj ja ihminen voipi käsittää, kullenkun töidensä jälkeen. Minä sain myöskin tuomioni: minun hän määräsi Ouluun, ensimmäisenä päivänä Syyskuuta astumaan kouluun.

NELJÄSKOLMATTAA LUKU.

Uutta kohti.

— Joutuin, joutuin, Heikki, kaikki reilaan! Meidän täytyy vielä tänä iltana olla kaupungissa, sanoi isäni minulle Elokuun viimeisenä päivänä, kun päivälliseltä päästiin.

Äitini oli laittanut kaikki vaatteeni pieneen arkkuun hyvään järjestykseen ja näytti olevan entistensä nuorempi näköjäänsä. Hän ehkä oli iloinen siitä, että minua lähdettiin kouluun viemään.

— Kumpu hänestä tulisi pappikaan, niin ei se sitten olisi turha kustannus, sanoi vaarini haukotellen penkillä.

Minä kasasin pikku tavaroitani ja kaperrus-kalujani talteen poissaoloni ajaksi.

— Pappiko! lausui siihen isäni. Onko papiksi pääseminen ainoa elämän ehto?

— Niin, kelläs sen helpommat päivät on, arveli vaarini. Siinä minä tein hullun kaupan, kun en luenut itseäni papiksi niillä rahoilla, jotka join. Olisinhan minä voinut olla niin hyvin rovastinakin, kuin rovastin renkinäkin.

— Niin, vastakos havaitsette, kunnian-arvoinen appi, sanoi isäni.

— Vasta niin, vaan kyllä se ehkä on jo liian myöhäistä.

— Melkein se sitä lienee, sanoi isäni vähän naurahtaen.

Pian olin minä täydessä reilassa lähtöä varten ja hevonen oli valjaissa pihalla odottamassa. Vierimän ukkokin sattui olemaan meillä juuri samana päivänä, sillä hän oli päivätöitä maksamassa. Kun ukko sai kuulla, että minua viedään kouluun, huudahti hän:

— Ohoh! vai kouluun. No, sehän hyvä on. Ei suinkaan vielä tiedetä, miksi herraksi aikoo tulla.

— Ei tiedetä, tulleeo tuota mitään, vaan joutaahan oppia edes aa:n ii:stä täsmälleen eroittamaan. Vaan työtä hän on jo nähnyt tehtävän ja kyllä hän siihen lisää oppii sitten kuin voimia tulee, sanoi isäni.

— No niinhän se nyt onkin, vaan kyllä se koulukin paljon maksaa ja hukkaan se kustannus koulun käynnistä menee, jos ei herraksi meinaa tulla, sillä virkamiehen-palkallahan vasta koulun kustannukset palkitaan, arveli Vierimän ukko.

Minä istuin kääsyihin isäni rinnalle ja sanoin jäähyväiset kaikille saapuvilla oleville. Äitini puristi kauan kädestäni, vedet silmissä seisoen kääsyin astimella. Yksi jupisi yhtä, toinen toista yhteen ääneen, että, vaikka minulla olisi ollut viisi paria korvia, en sittenkään olisi selvään kuullut niin sekaista puhetta.

Vihdoin jouduimme matkalle. Isäni ajoi hiljallensa liinaharja ruunallansa ja hajoitti puheillansa minun mietteeni. Mitä mietinkään, jota hajoittaa tarvitsi? Minä mietin sitä turhaa rahan kulutusta, jonka koulunkäynti tuottaisi, ja luulin äitini kyynelten osottavan häviön pelkoa.

Me ajoimme jo Limingan isolla niityllä. Sitä katsellen sanoi isäni:

— Tarvitsis paremmin ojittaa.

Kova maantiehän siitä kulki. Olinhan pimp-pamppalanippuineni siitä kerran juossutkin, olinhan muutamia kertoja sitä jo hevosellakin ajanut, mutta suo siellä, vetelä täällä, ääriin vierin pehmeä, siis parempi ojitus tarpeen.

— Voisinhan minäkin auttaa ojituksessa, sanoin minä, sillä minä tiesin, että isäni tahtoi sellaista sanaa. Olihan meillä pitkä osa tuossa äärettömän avarassa pajupensaiden kotomaassa.

— Niimpä niin, vaan ensin opit jotakin tietämään, sillä Suomen maalle uusi aika koittaa.

— Mikä uusi aika se on?

— Se on valon aika. Suomi on paljon takapajulla monen ulkomaan suhteen. Enkö minä sitä tietäisi, kun olen niin paljon ulkomailla kulkenut. Mutta kyllä täällä, pohjaisessakin, vaikka hiukan hiljemmin, lämpimämpäin maiden rientoja toimeen pannaan, ja kun ne kerran jalan sijan täälläkin saavat, niin ei niitä pane pakkainen — minä tarkoitan henkisiä, siveellisiä rientoja. Siis koeta sinäkin parastas, poikani, ei oppi ojanen kaada eikä tieto tieltä työnnä.

Nyt heräsin minä juuri kuin unesta, kuultuani tuon sananlaskun. Mikä ikuinen viisaus löytyy meidän sananlaskuissamme! Nyt käsitin minä, mitä oppimisella tarkoitetaan, nimittäin ettei ojaan kaaduta eikä tieltä horjahduta, ja voihan oppinutkin työtä tehdä, vaikkapa kyntääkin. Nyt käsitin minä, mitä varten virkamiesten täytyi olla oppineita. Arvattavasti sen tähden, ettei heidän tarvitse tiedon puutteessa häilyä oikealle ja vasemmalle, vaan pysyä asioissa keskikohdalla ja ohjata kansan kulkua ja heidän erhehtymisensä oikoa.

Isäni huomasi pian muutamista sanoistani, että olin oikein arvostellut, ja rupesi hän nyt minulle vapaasti juttelemaan uusista keksinnöistä maanviljelyksenkin alalla, joita ei vielä montakaan Suomessa käytetty, vaikka sanomalehdissä luettiin niitä ulkomaalla löytyvän. Pian olivat suomalaisetkin niihin tutustuvat.

Isääni kuullen ja hänen sanojaan miettien oli melkein huomaamattani matkamme kulunut, sillä hepomme oli oivallinen ja nopsajalkainen, ja niin saavuimme Ouluun.

Kun olimme ajaneet Limingan tullista tuohon Oulun läänin pääkaupunkiin, ajoimme vieläkin hitusen pitkin kaupunkia ja pysähdyimme Isolla uudella kadulla erään matalan, viheriäiseksi maalatun talon kohdalle. Siinä ohjattiin hevonen hiljalleen portista sisälle. Isäni päästi hevosen aisoista ja asetti sen syömään karrysta eväsheiniänsä. Tämän tehtyä astuimme porstuaan. Porstua oli melkein pimeä, varustettu kun oli vaan pienellä, kolmiruutuisella akkunalla oven päällä, ja päivä oli juuri laskenut. Hämärässä haparoitsimme ovea, josta sisään astuimme. Vihdoin moneen paikkaan turhaan siveltyämme ja seinähirsistä tapailtuamme, löysimme oven. Vaan kuinka nyt ällistyiimme, kun ei avainta ovesta ollutkaan! Isäni kolkutti hiljaa ovea ja niinkuin kaukainen kaiku kuului vienosti ihmis-ääniä jostakin päin, juuri kuin haudan syvyydestä. Oli aivan mahdoton tarkimmankin korvan huomata, mistäpäin äänet kuuluivat. Ovi ei kuitenkaan au'ennut. Isäni kolkutti uudelleen, ja sama aaveen-tapainen kaiku uudistui myöskin, vaan ovi ei au'ennut. Nyt loppui isäni kärsivällisyys ja hän karjasi voimansa takaa, äänellä, joka olisi ollut kyllin voimallinen yli meren kohinankin kuulumaan: Tuo Jerusalemin pimeys, mikä näissä kurjissa hökkelissä sitten vielä onkin!

Se teki vaikutuksensa. Aivan toiselta puolelta porstuaa aukaistiin ovi ja vahakynttilä jalkoinensa ja käsi pistettiin oven raosta porstuaan ja sanat kuuluivat:

— Älkää nyt kuitenkaan sinne menkö, jos kukakin olette!

Nyt huomasiimme, että olimme yrittäneet pyrkiä talon ruokasäiliöön, joka oli porstuaan laudoista laitettu, ja jos vielä olisimme hiukan sivuuttaneet, olisimme olleet toisen hullun tien suulla, nimittäin vinttiin menossa.

Kirkkaassa vahakynttilän valossa astuimme reippaasti päämaalia kohden ja astuimme ovesta sisälle. Nyt näimme, että seisoi entisen Limingan ruustinnan edessä, joka vieläkin vahakynttilä kädessä vakaisesti meihin katsoen keskellä laattiaa seisoi. Samassa tulivat ruustinnan tyttäretkin siihen.

— Antakaa anteeksi, kunnian-arvoinen ruustinna, vaikka vähän tulistuin, kun pimeyden tähden en tiennyt, mistä sisälle päästä, sanoi isäni.

— Se on hyvin ikävää, vastasi ruustinna, kun on niin kummallisen kolkoksi nuo porstuat rakennettu. Luulisihan niiden samalla vaivalla suuremmankin akkunaa saaneen, vaan kyllä se enkä on vähän siitäkin syystä, ettei varas niin oistonaan, oven kiinni pantua, pääse porstuaan.

— Kyllä se niin on, mutta outo voipi sellaisessa pimeydessä pian nenänsä taittaa ja tulla vieläkin oudommaksi, arveli isäni.

Nyt päästivät ryökkinät aika naurun. Ruustinnakin naurahti vähän, vaikka vanhuus ja pitkänlainen elämän kokemus ei enään sallinut hänessä ison naurun sijaa puheesta syntyneille, tapahtumattomille varjokuvituksille.

Kun olimme istuneet, kävi yksi ryökkinöistä, jonka minä entiseltä vanhimmaksi tiesin ja Annan nimellä tunsin, asettamassa kynttilöitetyin lyhdyn porstuan seinään. Vähän sen jälkeen meni isäni ulos ja toi minun vaate-arkkuni ja evässäkkini sisälle.

Pian olivat ryökkinät laittaneet, yksi tulen kakluuniin, toinen porssiin pöydälle, kolmas leipurinpuodissa käynyt. Sitten he jotain muutakin puuhaa pitivät, ruustinnan isäni kanssa tarinoidessa, ja kaiken seurauksena tulikin teejuomingit. Siksi oli kolmihaarainen, hopeankarvainen kynttiläjalka sytytettyine kynttilöinensä keskelle pöytää asetettu. Tämän ihanan valon heijastaessa loin silmäni salin peräseinään ja näin siellä riippuvan rovasti-vainajan kuvan, sekin vanha tuttu minulle entisiltä pienuuteni ja köyhyyteni ajoilta.

Mielestäni oli monta maailmaa yhdessä maailmassa, kun isäni isäntäväen kysymyksistä innostuneena jutteli meri- ja maaretkistänsä, meidän kaikkien kyyhkyisen hiljaisuudessa kuunnellessa. Usein oli jo mielestäni ihan viimeiset sanat isälläni suussa, sillä luulin kaikki maailmat ja maailmain asiat jo olevan lopussa; mutta silloin taas ruustinna uudelleen pyysi tarkempaa selitystä hänelle näkemättömistä maan paikoista ja jälleen avautui eteemme uusi näkö-ala. Minusta se tuntui juuri kuin nuo etäiset seudut eivät olisikaan olleet koko meidän maapallollamme, vaan äärettömässä avaruudessa, ehkäpä tähtien tuolla puolen. Sillä minä ja ainoastansa minä yksin siinä seurassa en ollut ensinkään maantiedettä luenut. Jos olisi Aasiaa tai Afrikkaa aivottu sinä iltana ruveta lautaselta syömään maidon kanssa tai Eurooppaa syömään teeleipänä, olisin ilman kieltämättä ollut valmis siihen.

Teeveden juotua läksi isäni kotimatkalta, jättäen minun Jumalan haltuun ja ruustinnan hoitoon.

VIIDESKOLMATTI LUKU.

Ensimmäinen yö ja ensimmäinen lukukausi.

Minä sain asunnokseni erään pienen ja sievän nurkkakamarin, jossa oli kaksi akkunaa, toinen valtakadulle, toinen poikki-kadulle. Siinä oli huonekaluina pieni piironki, yhden-maattava sänky, pöytä, kaksi tuolia ja kirjahylly. Jo samana iltana saatettiin minä tuohon uuteen asuntooni. Sanaakaan puhumatta istahdin minä tuolille pienen pöydän eteen, jolla kynttilä paloi, ja katselin ympärilleni. Olin näet jätetty yksinäisyyteen ja luulinpa ovenkin olevan vahvasti kiinni, kuni vankilan konsanaan. Hetkisen hiljaisuudessa mietittyäni ja katseltuani uutta olopaikkaani, kuulin minä toisesta huoneesta pianon soittoa. Haluni hehkui nähdä sitä likeltä, vaan kun ovea lähestyin, palasin aina takaisin, sillä en tahtonut heitä häiritä ja luulin, etten saisi ilman luvatta jalallanikaan yli kynnyksen astua. Pianon soitto lakkasi väliin ja alkoi taas uudelleen. Loma-hetkinä istuin minä mieltien, vaan kun soitto alkoi, oli täytymys lähteä liikkeelle — minun oli perin mahdotonta soiton aikana istua. Tällaisessa tilassa olin kumminkin puolentoista tuntia arviolta.

Vihdoin au'aistiin oveni ja minä laskettiin illalliselle.

Kuka arvaa ihastukseni, kun sain seurata ruustinnan perhettä ruoalle — samaan pöytään. Minä ajattelin itsekseen, syödessäni: minusta tehdään kohta ensimmäiseksi syömään oppinut ja sitten vasta luku-oppinut.

Kaikkein vaikein temppu oli minulle syödessä veitsien ja kahvelien käyttäminen enkä niiden asettelemiselta ehtinyt täysin määrin syömäänkään. Kuitenkin astuin kiitollisella mielellä pois toisten mukana pöydän luota:

Ehtoorukouksen pidettyä, jossa kaikki ruustinnan lukiessa olimme seiseeet, astuin jälleen kamariini, ihmetellen sitä, että nyt jollakin tavalla olin ruustinnan perheen jäsen.

Päävastus oli mielestäni se, että minun tieni kulki salin kautta ulos. Mieluummin olisin suonut, että olisin kamaristani päässyt suoraa porstuaan, sillä en olisi tahtonut tuota hyvin siistittyä salia porstuani jatkona käyttä.

Plits plats, tararaaraa! kuului ehtimiseen kadulta maatesani, vaikka meillä oli jo kaikissa huoneissa hiljaista kuin haudassa, ja yöleponi tahtoi olla tukala saavuttaa. Vaan olikos ihme, jos tuo lakkaamaton plits plats hevosten kavioista ja tararaara kärryistä kadulla myöhään yöhön asti kuului, kun oli huomispäivänä tuo lapsille tärkeä päivä, jolloin koulut avattiin ja joksi kaikkien kouluun aikovien välttämättömästi täytyi saapua kaupunkiin. Kun en muutoinkaan niin helposti unta saanut oudossa huoneessa yksinäni ja kärryn-ajajat ehtimiseen levottomuuttani lisäsivät, nousin ylös, raotin akkunan varjostinta ja näin, että kuu himmeästi kaupunkia valaisi. Pitkin valtakatua näkyi matkalaisia täysissä tamineissa, kärryissä istuen, eteenpäin pyrkien. Huvikseni katselin minä sitä, ja matkustin mietteiden valtakuntaan, jossa tutkin kaikkia ennen tapahtuneita asioita ja haaveksin tulevia. Ennen kuin huomasinkaan, nukuin tuolille akkunan pieleen.

Vihdoin herätti minut yövartia, kun hän kadulla huusi: kello kaksitoista yön', kaksitoista yön'! Minulle teki melkein ilkeätä tuo yöllinen vartian huuto. Minä katsahdin kadulle ja näin kaksi yövartiaa kävelevän, pitkät puukanget olalla, ja menin hyvin liukkaasti sänkyyni, sillä minua hiukan peloitti, jonka minun häpeäkseni täytyy tunnustaa. Toisissa kadun kulmissa uudistivat vartiat jälleen suurella äänellä huutonsa, mutta viimein etenivät niin, ett'ei kuulunut muuta kuin kaukainen kaiku heidän äänestään hiljaisessa yössä.

Uni oli nyt kuitenkin paennut kauas minusta ja taas sai tunti kuluneeksi. Surkiasti kuului torven toivotus tornissa yhden kerran, eikä kauan kestänyt, ennenkuin jo samat saikkaniekat olivat huutamassa akkunani takana. Silloin he kehuivat kellon yhtä lyöneen.

Tuosta sain minä uutta miettimisen ainetta. Minä ajattelin tuota huutamista aivan tarpeettomaksi, sillä jos vartiat huusivat sen merkiksi, että olivat valveella sekä että ihmiset yön pimeydessä tietäisivät, mitä kello oli, ilman omiin kelloihinsa katsomatta, niin oli se kuitenkin yhtä vaarallinen kuin hyödyllinenkin. Siihen tottumattoman yölepo tuli näet häirityksi ja pahantekijät, joita heidän myöskin oli määrä silmällä pitää, osasivat hyvin tuota tavallisessa rajoituksessa olevaa kulkua ja huutoa välttää ja tietysti he ani harvoin joutuivat heidän käsiinsä.

Aamu-yöstä nukuin ja heräsin vasta kuin herätettiin. Minun piti varustautuman taisteluun, jota en ollut ennen koettanut. Pian olinkin valmis lähtemään taistelutanterelle.

Ruustinnan seuraamana astuin aamulla kouluun, jonne saapui lapsia hyvä joukko, kaikilta ilmoilta tulleita. Minäkin sain näyttää lukutaitoani ja nimeni kirjoitettiin talteen vastaisen varaksi. Pian saimme mennä pois ja annettiin lupa levätä koko päivä, vaan huomenna piti välttämättä saapua jälleen.

Minä huomasin, että olin myöhästynyt ja liian paljo varteni venähtänyt, sillä minut kirjoitettiin vasta-alkavien lukuun ja siis kaikkein alhaisimmalle luokalle, johon muutoin kirjoitettiin enimmäkseen kahdeksan- ja yhdeksän-vuotisia. Minun maine- ja ikätodistukseni osotti sitä vastoin, että pian täyttäisin kolmetoista vuotta. Olisin melkein antanut ikäni lyhentää ja itseni pienentää, jos se olisi ollut mahdollista. Aika-lailla minä suuruuttani häpesin ja pelkäsin toisten, nuorempain kumppanieni vähitellen rupeavan minua isäksensä sanomaan. Kuitenkaan en voinut kohtaloani toiseksi muuttaa, vaan täytyi minun olla niin vanhana ja suurena kuin olin — pienennyskonstit kun olivat niitä tarvittaessa kuivaneet kuin lasareetin suurus, niinkuin maalla sanotaan.

Ei ollut muuta neuvoa siis, kuin ruveta käyttämään totuttua keinoani ahkeruutta ja koettaa päästä toisten, ennen ehtineitten jälille. Se auttoikin. Alku aina hankala, ahkera se voiton saa, sanoi usein opettajamme koulumaisteri. Hän oli huomannut tarkoitukseni, vaikka kohta maantiedettä lukiessani ja karttaa tutkiessani luulin välistä pääni sekaantuvan. Olin usein tuntevanani kuumain maiden auringon korviani polttavan ja kuumain, kuumain tuulten henkeäni salpaavan, siksi kuin se taas jäähdyi kylmäin maiden merillä ja jäävuorilla.

Niin hyvin kartassa, maantieteessä, katekismossa, Piplian historiassa ja luvunlaskussa, kuin myös kirjoituksessa, edistyi minä siihen määrään, että jo ennen joululupaa maisteri eräänä päivänä sanoi: Ei sinun tarpeen vuoksi enään tarvitsisikaan olla ensi luokalla, mutta odotahan joululupaa, saat kevät-lukukaudeksi mennä toiselle luokalle.

KUODESKOLMATTI LUKU.

Asemani ruustinnan perheessä ja joululupa.

Ruustinnan poika oli jo aikoja sitten päässyt virkamieheksi ja ainoastaan tyttäret olivat hänen luonansa. Niin oli ruustinna melkein kuin pojaton. Tosi-olossa olin ruustinnan perheessä hyyrillisenä, asuen heillä maksua vastaan. Ruokaa tuotiin minulle kotoa, vaikka se heillä valmistettiin ja minä sain syödä heidän pöydässään. Mutta vieläkin täydeellisemmässä tosi-olossa olin minä ruustinnan poika ja oikea lempilapsi ja hänen tyttärensä veli. Ei äidillisempää hoitoa näet kuin minä pruustinnalta sain, eikä sisarellisempaa lempeä kuin hänen tyttäriltänsä nautin, voi mikään oikea sukulainen, äiti tai sisar, antaa. Älköön tämä kuitenkaan millään muotoa oman äitini kirkasta kuvaa himmentäkö, sillä vaikka heitä parhaimpina ihmisinä mailmassa rakastin, niin ei se laisinkaan vähentänyt rakkauttani oikeita vanhempiani kohtaan.

Kun isäntäväkeni teki minulle sellaisia, joita minä en heiltä vaatinut, niin tein minä myöskin sellaisia, joita he eivät minulta vaatineet. Minä hakkasin heille puita, ha'in vettä ja juoksin puodissa ryökkinäin asioilla, sillä heillä ei ollut varsinaista piikaa, kun heitä oli neljä naisihmistä ja he olivat jääneet rovastin kuoltua melkein tyhjälle pussille, ainoastaan pienellä eläkkeellä. Tosin heillä oli eräs elähtänyt vaimo, joka kotonansa asuen kävi heitä aina auttamassa, niinkuin pyykillä, juoman-panolla, laattioita pesemässä j.n.e.; mutta luulenpa vaan, että avuliaisuuteni oli heille mieliksi ja eduksi.

Jopa jouduimme joululuvan saaneeksi, noin viikkoa ennen joulua. Samalla sain minä myöskin eron ensimmäiseltä luokalta ja niin oivallisen todistuksen, että sitä kelpasi näyttää vaikka kenelle. Melkein olin hypähdellä tuon lapun saatuani, siihen määrään olin vielä lapsellinen, vaikka olinkin monta myrskyä maailmalla nähnyt, monta kovaa soutanut. Mutta lapsella on kuitenkin lapsen mieli, ja se sallittakoon, sillä liian aikaisena ollen voi pian tulla ylpeyden sarvesta kiinni tarttuneeksi ja ehkä sitten korkealta pudoten taittaisi niskansa.

Isäni saapui kaupunkiin samana päivänä kuin koulut suljettiin. Minä pyysin ruustinnan tulemaan kanssani maalle, isäni tahtoi häntä myöskin. Ryökkinät olivat päättäneet mennä jouluksi Haukiputaalle sukulaisten ja tuttavien luokse, jonka vuoksi heitä emme pyytäneetkään. Minä laitoin itseni valmiiksi lähtöön ja aukasin vaate-arkkuni. Isäni kurkisti siihen ja näki siellä sellaisia, joita hän ei odottanut minulla löytyvän. Hän luuli minun liinavaatteeni olevan kaikki likaisina, mutta kaukana siitä. Ne olivat ruustinnan toimesta puhdistetut ja ryökkinät olivat neuloneet minulle lisää paitoja omasta kankaastansa ja vielä panneet niiden päälle kiiltosilityksen. Vieläpä olin saanut sukkiakin, jommoisia ei meillä kotona ollutkaan, ne niin sieviä. Nämät olivat annettu minulle joululahjaksi.

Nyt emme joutaneet paljon siekailemaan, sillä minun oli joutuminen isän mukana pois kaupungista. Isäni aikoi tulla takaisin kaupunkiin vielä ennen joulua Tuomaan markkinoille. Paras oli kaikkien oikein ajattelevain mielestä, että koulunuoriso mahdollisuuden mukaan toimitettiin pois markkinain jaloista, näkemästä sitä pahaa esimerkkiä, jota markkinat tavallisesti synnyttävät. Syksymarkkinat olinkin nähnyt ja joukon toisensa perästä humalaisia ja tappelukiihkoisia, siis en lukua pitänytkään markkinoiden näkemisestä. Olinpa senkin nähnyt, kuinka markkinoille kerääntyvät mustalaisjoukot pitävät hevossotaansa. Aivan tynellä mielellä ja suloisilla koti-unelmilla varustettuna istuin sen tähden isäni rekeen, joka taaskin liinaharja-ruunan vetämänä kiidatti meitä edelleen.

Ruustinnan oli muutamain väliin tulleiden asioiden tähden mahdoton lähteä Liminkaan. Juuri meidän lähtöä tehdessä, sai hän kirjeen velipuoleltansa Simosta, jossa tämä ilmoitti tulevansa markkinoille ja sisarpuolensa luoksi majaa pitämään. Siinä este, muutoin en epäile, että hän olisi mukanamme lähtenyt. Niin saavuini sievästi kotipihallemme ainoastaan isäni kanssa.

Kaikkien silmät olivat minuun päin käännettynä ja enin osa kotini väestä haeskeli sieviä lauseita suuhunsa minua puhutellessansa. Minä huomasin selvästi, että he luulivat minun persoonani jo omivan kokonaisen kasan herraa.

Ensimmäinen toimeni oli tarinoida äitini kanssa. Minä juttelin hänelle kaikenlaisia tapahtuneita viimeisen syksyn yksityis-seikkoja ja sain hänen välisti oikein hyvästi nauramaan.

Mutta hänpä vuorostansa sai minun ihmettelemään, kun hän syksyn havainnoitansa minulle kertoi. Muun muassa hän sanoi saavansa uuden äidin tahi oikeammin äitipuolen. Kuka oli tuo vaarini morsian? Ei kukaan muu se ollut kuin erään lammen rannalla, joka oli minulle sienä syöttänyt, Tellin Amalia.

Ensiksi tuo outo uutinen minua vähän hämmästytti, mutta kun asiaa paremmin tutkin, niin huomasin, että se ei lainkaan ollut ajattelematta syntynyt. Äitini näet kertoi, että vaari saapi pihan sivulla olevan pienen kamarin asunnoksensa ja ruo'an isäni pöydästä. Amalia sai samaten ruo'an talosta, vaan oli hän aikonut tehdä sen edestä taloon työtä, niin paljo kuin ehtisi. Siis oli koko naimisen perustus siinä, että Amalia pääsisi pois tuosta yksinäisestä, kolkosta korvesta ihmisten ilmoihin vanhoiksi päiviksensä — eipä hän muutenkaan koskaan ollut aikonut eräkäs-elämällensä taivasta tavottaa. Vaarini taasen toivoi

naimisen kautta saavansa itselleen vanhoiksi päivikensä omatakeisen hoitajan. Hän olikin kappaleen vanhempi morsiantansa ja siis ikänsä vuoksi pikemmin hoitajan tarpeessa, kuin valittunsa. Vihdoin oli Amalia Jumalaa pelkäävä ihminen ja vaarinikin oli alkanut sielunsa autuudesta huolta pitää. Niin ollen vanhojen avioliitolle kaikki toivottivat onnea.

Toinen äitini kertoma asia minua suretti. Se nimittäin, että hieroja ja unen-näkijä Saara Sulkava oli kuollut. Hän oli löydetty kuolleen omalla vuoteellansa meidän entisessä turvetöllissämme. Kuoleman tapauksesta oli lääkärin tutkinto pidetty ja huomattu hänen kuolleen sydämen-halvaukseen. Se minusta ikävä asia, että mummo raukka sai noin yksinänsä olla ja kuolla, vaan mitäpä siihen enään voitiin. Mitä Saaraan ja hänen elämänsä tulee, niin oli hän tehtävänsä tehnyt, sen kun hän voinut oli. Häntä oli pidetty melkein elinkautensa typeränä ja taisi hän ollakin vähän vajavainen, mutta vaikka hän oli mikä oli, enempää hän ei tarvinnutkaan, hän täytti kylläkin kutsumuksensa ja oli hieromisella monta kertaa päästänyt ihmisiä lapa- ja käsisäryistä. Monta kertaa oli hän uniansa kertomalla huvittanut, jopa toisinaan itkettänytkin kuulijoitansa, ja toisinaan oli hänen uniensa kautta isojakin asioita päivän valoon saatettu. Siis, vaikka hänen elämänsä oli alhainen ja himmeä maallisessa merkityksessä eikä onnetar elinpäivinänsä ollut hänelle suosiollinen, niin se oli hänen osansa ja ehkäpä olikin taivaallisella tuomarilla toinen silmämäärä. Hänen osansa voi kylläkin olla jalo ja loistava Herransa luona.

Vaarini ei ollut kotona minun tullessani, että olisin häntä tervehtinyt, ja päätin sen tähden käydä Korvenpäässä, tervehtimässä vanhaa ystävääni, iso-enoani Aspela. Pian olinkin siellä.

Ei siellä ensinkään näkynyt jälkiä Tolpan Pirjosta ja hänen perintönsä tomusta ja homeesta. Niin oli kaikki siistiä, vaikka Pirjon Katri emäntänä askaroitsi. Mutta niinhän Aspela jo aikoja ennen kehui, että oiva vaimo minulle hänen tyttärensä, vaikka olisi itse ollut akka mustalainen. Kyllä se siltä näkyikin.

Aspela oli itse hiljakkoin päässyt seurakunnan vanhimmaksi ja oli ihmeissänsä siitä, että juuri hän siksi valittiin, vaikka hän omia puheitansa myöden ei ensinkään ollut siihen virkaan sovelias. Vaan minä luulen hänen seurakunnan vanhimman arvon kunnialla ansainneen.

Hänen kaksoispoikansa olivat terveet ja olipa heissä vähän ensimmäisten kaksoispoikain kuvaa. He erisivät entisistä muun muassa siinä, että olivat aivan yhden-näköiset. Katrin täytyi pitää toisen kaulassa nauha, voidaksensa tuntea heitä, ja kun pojat olivat tuollaisella merkillä merkityt, niin voi hän huolehti pitää heillä aivan yhtäläiset vaatteet.

Katri emäntä laittoi minulle ruokaa. Aspela otti esille kasan sanomalehtiä ja antoi minulle yhden käteeni, osottaen sormellansa erästä paikkaa, jossa seisoi päällekirjoitus: Limingasta. Muutoin kuului kirjoitus seuraavasti:

Tämä suuri pitäjäs Pohjanlahden rannalla, johon kuuluu viisi kirkkokuntaa, nimittäin Liminka, Lumijoki, Kempele, Tyrnävä ja Temmes, on seudun rikkaimpia pitäjiä. Peltoja ja niittyjä löytyy runsaasti, mutta metsät niin onnettoman huonot, että puu siellä, toinen täällä, ja nekin enimmäkseen pajuja ja pieniä koivuja: rakennuspuuksi kelpaavia täytyy etenkin emäkirkon seurakuntalaisten venyttää Temmeksensä ylipäästä asti. Köyhää kansaa on äärettömän paljo ja niiden seassa lukuisa joukko työhön kykeneviä ihmisiä, joita täytyy elättää köyhäin kassasta. Onnetonta on nähdä, että työhön pystyvän ihmisten täytyy syödä armoleipää, mutta valitettavasti niin on, ja vaikea on käsittää, mistä ensinkin se hirvittävä köyhäin paljous on tullut ja toiseksi, mikä olisi tehtävä, että he voisivat saada työn ansiota. Sillä enin osa köyhistä ei itsekään tahtoisi maata köyhäin kassan rasituksena, vaan kun täytyy.

Kurjuutta säälivä.

Minä olin ääneen lukenut tuon kaikki ja laskenut sanomalehden pöydälle.

— Mitäs siitä arvelet? kysyi Aspela.

— Minä arvelen, että se niin on, vaan millä sitä parantaa, en kumminkaan tällä kertaa käsitä.

— Katsos tuotakin paikkaa, sanoi Aspela, näyttäen minulle erästä toista kirjoitusta, viikkoa nuoremmissa lehdessä. Siinä luin:

Vähäisen vastinetta kurjuutta säälivälle Limingassa.

Suurella tarkkaudella olen lukenut kirjoituksenne, joka harvoissa sanoissansa sisältää niin paljon. Kauan olen minäkin jo ihmetellen katsellut tuota Limingan köyhä-liumaa ja luulenpa huomanneeni ne pääseikat, joista meidän köyhän kansan monilukuisuus riippuu. Ensinkin on perhehallinto taloissa niin huoleton, että eipä juuri viitsisi siitä kertoakaan; mutta koska olen seurakunnan opettaja, niin pidän velvollisuutenani puhua suuni puhtaaksi. Palvelusväkeä pidetään niin huonosti silmällä, että isättömäin lasten luku vuosi vuodelta enenee ja jo ensimmäisenä talvena tulevat äidit lapsinensa seurakunnan apua nauttimaan. Huomattakoon sitten tuo Kekrin jälkeen tuleva niin sanottu römppäviikko, tuo

palkollisten rahojen surma. Silloin juovat ja syövät ja ylellisyys-tavaroihin tuhlaavat rengit ja piit palkkansa niin tarkkaan, että tuskin monellakaan on neljännes kopeikkaa taskussa uuteen palveluspaikkaan tultuansa. Kaunista! Mutta vielä muutakin voi mainita. Mikähän siinäkin on tarkoituspäänä, että jos muista seurakunnista tulisi kuinka paljon palveluspaikan hakijoita, niin tottapa kohta sijan saavat ja juuri nämät muualta muuttaneet ovatkin ne, jotka enimmin isätöintä lapsi-liumaa lisäävät. Sillä tiettyhän se on, että ne ovat paraat hulivilit, jotka lähtevät kotiseurakunnastansa liesuun. Näiden seurakuntaan ottaminen olisi mitä kiireimmittain lakkautettava. Muutoin siitä tulee viimein sellaiset köyhäin markkinat, ettei hirviämpää ajatella taida. Toimiin ryhdyttäköön mitä pikemmin kaikenlaisten paheiden hävittämiseksi. Otettakoon joutilaiden maiden päälle enemmän torppareita ja annettakoon heille niin riittävä määrä maata, että torpparin perhe sillä voipi elää ilman seurakunnan apua saamatta. Nyt ovat olot niin surkeat, että torpparienkin täytyy talvis-aikaan seurakunnan apua saada. Koettakaa, hyvät seurakuntalaiset, kansan turmiota estää.

L—n seurakunnan kappalainen.

— Siit' sait, sanoi Aspela, kun olin loppuun lukenut. Sitten hän vielä ojensi käteeni lehden, aina uudemman, jossa seiso:

Kaikella kunnioituksella koetamme tästälähin seurata neuvoanne ja parantaa niitä paheita, jotka ylimalkaan meidän piireissämme vallitsevat, ja kiitämme nöyrästi neuvostanne, isällinen pastorimme ja korkiasti kunnioitettava opettajamme.

Limingan isäntiä.

Sitten seurasi samassa lehdessä kohta perässä:

Pastorimme on ryhtynyt kynäkäteen paheita vastaan. Pantakoon hänen neuvonsa käytäntöön, mitä pikemmin sen parempi, koko laveassa pitäjässä ja etenkin kaikki isännät innolla ryhtykööt toimeen. Tätä minäkin puolestani muistutan.

L—n pitäjään kirkkoherra.

Nyt olin minä vähän vihainen itselleni, ett'en ollut tarkemmin lukenut sanomalehtiä Oulussa ollessani. Olin näet muiden lukujen tähden jättänyt koko syksyiset sanomalehdet lukematta. Kirjoitusten johdosta juteltuani Aspelan kanssa palasin illan suussa kotiin.

SEITSEMÄSKOLMATTI LUKU.

Kirjava joukko ajatuksia.

Aika rientää eteenpäin ja sillä on kiire kulku. Me riennämme ajan mukana tulevaisuuttamme kohden. Seis, aika! sanon ajalle, mutta hän on kuuro, ei hän kuule. Kun ei aika anna maata, täytyy meidän askaroida, että ajan ollessa ehtisimme. Minä istun taaskin kamarissani Oulussa, sillä joululupa on ohitse. Minä olen astunut koulun toiselle luokalle ja tietoni ovat kasvamassa. Tänään on kuitenkin lupapäivä ja aikaa ajatella. Minä muistelen entisiä aikoja, muistelen kodon rauhaisia lehtoja, lumipyryjä ja pakkasia ja joulun kirkkoreisuja, muistelen joulukuusia ja kynttilöitä ja vaarini häitä loppiaisena. Minä ajattelen Aspela, ajattelen pastoria ja rovastia ja sitä, että he saarnaavat yhdennellä-toista hetkellä ja sittenkin kuuroille korville. Minä muistelen Pirttilän Paavaa, jota turhaan kotoa tavotin, sillä hän oli mennyt maanviljelys-opistoon. Onnistukoon hänen pyrintönsä. Vierimän ukkoa, minun ensimmäistä tuttavaani tässä elämässä, muistan, ja Loviisaa, joka on jo muorivainajansa kokoinen. Kaikki he ovat hyviä, syntiähän tekisin, jollen heitä muistaisi. Koulumuistojeni näkymölle ilmestyvät tätini miehinensä, nuot isäni sisaret ja Kyöpelin pettäneet Huopalan tyttäret. Heidän luona vanhempaini kanssa käydessäni olimme me rikkaita ja he olivat rikkaita ja olimme siis siinä laskussa kaikki rikkaita. Mikä on rikkaus? Eikö se ole turhuus ja hengen vaara. Miksi tavara on tullut opettajakseni, enkä ole köyhäksi syntynyt?

Tässä pysähdyn ajattelemaan tämän mailman ja ihmisonnen pyörivää ratasta.

Miksi markkinamiehet ovat humalassa, huutavat ja hurjasti ajavat? Vaatiiko kaupanteko liikoja ryyppyjä? Kaikki kovasti ja hurjasti ajaminen kaupungin kaduilla on sakon uhalla ikipäiviksi kielletty ja kuitenkin muuan markkinamies on, humalassa huutaen, hurjasti ajanut ja vikuuttanut ruustinnan jalan ja erinomaiseksi onneksi on sanottava, ettei jalka katkennut. Mitä hyödyttää laki, jollei sitä täytetä?

Mikä etu-oikeus on ruotsalaisilla lapsilla suomalaisessa kaupungissa anastaa kaikkein paras mäki Pokkisen törmältä ja osottaa meille Suomalaisille matalampi ja huonompi? Minä kun olen Suomalainen, niin en kärsi, että meille annetaan huonompi mäki ja tänään kun on laskiainen, istun ennen kotona ja mietiskelen, kuin että laskisin tuosta pilkatusta mäestä ja istuisin kelkassa Ruotsalaisten nauruna.

— Heikki, Heikki!

Nyt herään minä unelmistani. Se on vieno nais-ääni, joka minulle puhuu toisesta huoneesta. Ääni on tuttu, se on ruustinnan. Minä hyppään ylös, menen kamaristani saliin, lähenen sohvaa, jonka päällä ruustinna lepää. Hän lepää — siliä hänen sääreensä on kipeä, se on sidottu.

— Heikki! Etkö mene jo, ennen kuin tulee pimeä?

— En, hyvä ruustinna täti, en menekään.

— Miks'et?

— Laskekoon toiset minunkin edestäni.

— Ruotsalaisetko?

— Aivan samat.

— Entä jos itse olisit Ruotsalainen.

— Niin menisin Ruotsiin. Taikka jos täälläkin olisin, niin pyytäisin nöyrästi saada laskea mäkeä Suomalaisten mäestä, sillä tietääkseni mäet Oulussa ovat Suomen.

— Suomen mäet ne niin ovat, mutta Suomalaisia ne Ruotsalaisetkin ovat, jotka Oulussa asuvat.

— Ja kuitenkin he häpeämättä kutsuvat itseänsä Ruotsalaisiksi, ollen Suomalaisia. Mitä, täti, tarkoittatte?

— Sana Ruotsalaiset tarkoittaa säätypersoonia Oulussa.

— Niinpä kunniansa pitäkööt ja kaikki mäet. Minä kun olenkin maanmoukka.

— Sinä olet, Heikki, kateellinen ja pahalla hatulla tänään.

— Kunpa hattuni sellaiseksi tunnen, pysynkin kotona, sillä se on putkan uhalla kielletty Suomalaisilta laskea Ruotsalaisten jäämäestä.

— Niin, ei saa mennä toisen valmiille valkamalle.

— Niin, älkööt tulko Ruotsalaiset esi-isäimme valmiille valkamalle.

— Tiedätkö, mitä Ruotsalaiset ovat hyväksemme tehneet?

— Heidän kielensä maahamme tuoneet.

— Eikö muuta?

— Ja meidän kielemme kahleissa pitäneet.

— Niin, sinä puhut maan kielestä, vaan muuta?

— Ja väkemme anastaneet.

— Ha-ha-ha, sinä pyörät siinä mäessä kuin kärryn pyörä. Tee niinkuin tahdot! Sillä minä huomaan, että suonissasi virtaa Suomalaisen veri.

Silloin menin minä kamariini.

KAHDEKSASKOLMATTA LUKU.

Aikoja on monenlaisia maailmassa. Mutta pää-aikoja on kaksi: sodan aika ja rauhan aika. Tähän asti olin minä elänyt rauhan aikaa; nyt tuli rauhan leutoisuudelle pysäyksen merkki. Sodan aika koitti. Kaksi vuotta olen kulkenut koulua ja suorittanut kaikki, mitä Suomen kielellä voikin suorittaa. Ruustinnan perheessä asuessani olen oppinut hiukan ruotsia ja olisin enemmänkin oppinut, jos olisin sitä halulla harjoitellut. Mitään merkillisiä ei ole tapahtunut entisestä. Ainoastansa joku suomalainen koulukumppanini on tuttavakseni tullut. Kaikki entiset tuttavani Limingassa elävät terveenä ja minä itsekin olen siellä.

Mikä nyt on? Kaikki varusteleikse — hirmun päivät ovat ovella. Kukaan ei enää puhu muuta kuin sodasta. Se, kenellä pyssy, laittaa sitä kuntoon, jolla ei ole, se koettaa sitä hankkia, joka ei saa pyssyä ostaa, se katselee itsellensä jotakin muuta kättä pitempää.

Postit tuovat pahoja sanomia. Pitkä-silmällä on nähty pahoja enteitä. Merellä luovailee peloittelijat laivain muodossa. Vielä istumme kumminkin hyvässä turvassa, väylät on huonot, rannat ovat matalat, meriviitat ja reimarit ovat poissa ja Marjaniemen pookista ei lähde tulijalle apua.

Oulusta tulijat kertovat kummia: Laivat lähenevät kaupunkia hyvässä järjestyksessä, vältellen sievästi kaikki karipaikat.

Maan kavaltaja, onneton, kurja, kuka lieneekään! kuuluu yhtenä — varmaankin Luodon luutsit. Oli, kuka oli, mutta tuho on tullut, mihinkäs nyt mennään!

Sydänmaan korpiin ja erämaihin kai täytyy lähteä, jääköön maat, metsät ja manteret, jääköön pellot ja niityt. Poimikoot köyhät viljan pelloilta, tehköt heinää köyhät tulevain aikain varaksi, me mennään, vaikka kohta matkan päämäärä olis Tuonela — näin sanoivat pelkurit, ja ne, joilla oli paljon tavaraa.

Sellaiset, jotka tiesivät, ettei heidän varansa kannata pitkiä pakoretkiä, eivätkä myöskään peljänneet, uhkasivat mennä Lapinkankaalle pitkään kuuseen, kurkistelemaan, mitä Limingalla tapahtuisi.

Meidän Temmes-varrella on myöskin kiirettä — kalleuksia pannaan säilöön. Minä muistan ruustinnan perheen. Maksoi mitä hyvänsä, se on pois kaupungista saatava. Isäni on valmis heitä noutamaan ja me lähdemme kolmella hevosella.

Yhtenä vilinä menee koivun vesat ja pajupensaat silmissämme, meidän ajaessa, sillä me ajamme hengen edestä eikä kauan kestä ennen kuin jo olemme Kempeleessä. Kempeleestä lähtee paljo hevostmiehiä kaupunkiin, sillä sana on tullut: Tulkaa avuksi!

Me riennämme kaikella kiuruulla kaupunkiin, niin kuin vaan hevoset entää. Tullaan perille. Hälinä on hirmuinen kaupungissa. Me ajamme ruustinnan asunnolle.

Täällä ollaan johonkin lähdössä, vaan ei tiedetä mihin. Sillä hämmästys on vallan saanut. Me työnnämme kapineita kärryihin ja ihmiset nousevat niihin myös, mutta yhtä joukosta kaivataan, se on Anna ryökkinä. Selma ja Aina nousevat ruustinnan kanssa kärryille. Vielä vähän odotusta — Annaa ei näy. Suru valtaa naisten, jopa meidänkin mielet. Sillä meren hallitsija on jo kaupungissa. Rummut pärisevät, kansaa liikkuu kaikilla kaduilla kuin pilveä. Rummun ääni ei ole sotarummun. Ääni on minulle tunnettu. Kansaa ajetaan rummulla pois vihollisen jaloista. Päivä ei paista, se kätkee kasvonsa ja Annaa ei näy. — Miehet kävelevät vitkaan kirveinensä, lapioinensa, seipäinensä, kirouksia kuuluu kaduilta ja Anna ilmestyy pihaan erään herrasmiehen saattamana. Minä katson tuota herraa silmiin ja näen hänen kasvoissansa tuomarin kasvot, jotka tunnen välikäräjistä. Kaikki myöntyvät neuvoomme, että mennään, ja niin lähdetään, sillä kalliimmat on pelastettu, jääköön romut. Minä katson taakseni vasta tullin ulkopuolella ja mielestäni on kaupunki niin ihana. Minä huokaan Herralle, ettei tarvitsisi nähdä maattamme ruuskittavan ja häväistävän, eikä Oulun paennutta kunniaa.

Kempeleessä täytyi huokauttaa hevosia, sillä niillä oli ylen raskaat kuormat ja kiireestä kulkemisesta ja paljosta vetämisestä olivat ne pakahtumaisillaan. Kestikiervari oli mielestämme levähdyspaikaksi sopivin, ja me ajoimme siis sinne. Samassa kuin pihaan pääsimme, ajoi Tyrnävän pappi perässämme pihaan ja hänelläkin oli kääsyissänsä kaksi rouvasihmistä. Kaikki herrasväki menivät sisälle. Minä jäin isäni kanssa pihalle hevosia riisumaan, juottamaan ja ruokkimaan. Oi, kuin olivat luontokappaleet vaahdossa! Säälä minun tuli hevosraukkoja.

Kun olimme hevosille holhousta antaneet, astuimme pirttiin. Täällä oli rahvasta kaikenmoista. Ensinnä veti huomioni puoleensa ovipielessä penkillä istuva, vanha ukko, joka saarnasi ihmisen sydämen kuvakirjasta, ja oli hänellä siinä joukko hollipoikia kuuntelijoina. Pöydän päässä istui kolme elähtänyttä miestä, enemmän isännän-näköiselle vivahtavia, lyöden korttia. Karsinassa istui joukko naisia ja sieltä kuului hiljainen rupatuspuhe. Minä tirkistin sinne ja näin keskellä joukkoa istuvan vanhan nais-ihmisen, joka ennusti korteista. Minä kuuntelin vähän, saadakseni tietää, mitä hän puhui, mutta puhe oli kaikkea muuta, vaan ei järjestettyä. Siihen tuli miehiä veheriäisissä yöissä, linjalaivoja ja liinaharja hevosia, vaunulla-ajajia, pyssyn-kantajia, saarimaita, veden juoksua, kuoleman hautoja,

onnettomia häitä, vasikan-nahkoja, vaarallisia vehkeitä, meri- ja maamatkoja, oikeushuoneita, tukussa rahaa, j.n.e.

Aikani sitä kuunneltuani, silmäsin pirtin perä-akkunan edessä seisovaa miestä, joka oli kuntien kauppias. Hän näytteli lapsille kuvaa, jossa oli kellon kuva. Minä vilkasin myöskin tuohon tauluun ja luin siinä sanat: Havaitse, o ihminen, sillä tuomiokello kulkee. Minä satuinkin sanomaan sanat niin, että isänikin kuuli, joka takanani seiso.

— Se on tuomiokello, sanoi isäni ja osti sen.

Mielestämme oli pirtissä liian sekalainen seurakunta. Mentiin sen tähden takaisin pihalle ja syötiin siellä evästämme.

Noin kolme tuntia viivyttyämme läksimme ajamaan. Tuomari, ruustinna ja Anna ensimmäisellä hevosella, Alina, Selma ja minä toisella, ja isäni viimeisenä. Hänen kuormassaan oli tavattoman paljon tavaraa. Ihmeeksemme ei tullut Limingan niityllä yhtään hevost miestä vastaan eikä jalkamiehiäkään muita, kuin tuo vanha tarinoiva soturi Paavolasta, jonka minä yksin siinä joukossa tunsin, sillä minä muistin hänen Aspelan huviretkeltä.

— Onkohan siellä kaupungissa linjalaivoja? kysyi ukko.

— Kyllä kai niitä on linjassakin laivoja, sanoi tuomari. Menisittekö ajamaan niitä pois?

— Milläpä minä niitä ajan, vaan jos saisni niitä nähdä. Ehkä antaisivat minulle vehnäkorppuja, arveli ukko.

— Mitä turhia, älkää häpeän tähdenkään menkö viholliselta almuja kerjäämään! sanoi tuomari.

— Menenkö minä kerjäämään? Ilman pyytämättä minä heiltä korppuja saan.

— Mitä puhutte? kysyi tuomari ja hyppäsi pois kärryistä maantielle.

— Mitäkö minä puhun? Olenhan minä vanna soturi, tottahan sen verran heille teen kiusaa, että yhdet vehnäkorput saan.

— Minä en voi ymmärtää teidän ajatustanne, antakaa asiaan selitys!

— Ei mitään selitystä sellainen herra tule minulta saamaan, joka pakenee vihollista, vastasi soturi jatkaen kulkuansa ja työntäen itseänsä sauvallansa eteenpäin.

Tuomari nousi kärryihin ja taas ajettiin edelleen.

— Mikähän veruke tuokin oli! lausui tuomari.

— Se on vanha sotamies Paavolasta, sanoin minä.

Tästä saivat he pitkiä jutun aineita, ruustinna ja tuomari. Jutut kävivät läpi koko Suomen viime sodan. Se oli mitätöntä kunnottomuutta ja velttoutta ja tavan takaa kuulin minä mainittavan Klingsporin nimeä. Se oli tuomari, joka puheita piti, ja toiset kuuntelivat ja väliin keskeyttivät. Ruustinna aina, niinkuin päätökseksi, sanoi: Se oli mitätöntä kunnottomuutta ja velttoutta.

Vihdoinkin pääsimme kotipihallemme.

Täällä oli laitettu lämmin ruoka meitä odottamaan ja jokaisella oli kyllin uteliaisuutta kysellä meiltä uusia tietoja sodasta. Isäni naulasi tuomiokellon kuvan seinään ja alkoi sitten väelle kertomaan, mitä hän sodasta tiesi. Hän kehoitti kaikkia mihinkään menemättä urhoollisesti odottamaan, mitä tuleva olisi. Sillä me kyllä voimme, jos pelkäämättä olemme, sanoi hän, tehdä ison aikaa vastarintaa. Me pistämme sellaisia viisi yhteen vartaaseen.

YHDEKSÄSKOLMATTI LUKU.

Päivä jälleen paistaa.

Kauas on vihollinen karkotettu rannoiltamme ja vapaasti saamme jo hengittää. Talvi on tullut. Minä

tiedän jo; mitä vasten Anna ja tuomari tahtoivat viimeisessä hädässä toisiansa tavata. Heistä on keskellä hälinää muodostunut sievä pariskunta ja meillä on heidän häitönsä vietetty. Ruustinna asuu meillä kahden nuoremman tyttärensä kanssa. Ryökkinät neulovat ja kutovat mitä sievimpiä kankaita Oulun herrasväelle ja ruustinna opettaa köyhiä lapsia lukemaan ja tyttöjä neulomaan ilmaiseksi, sillä köyhillä ei ole varaa maksaa. Tuomari on rikas, senkin olen saanut tietää, ja hän on heittänyt pois tuomarin-viran ja ostanut suuren talon jossakin kaukana Savossa. Hän näet ei viitsinyt palvella sijais-tuomarina — ennen rupesi hän maanviljelijäksi. Huolimatta siitä, etteivät hänen suuret sukulaisensa hyväksyneet hänen menetystään, tekee hän, niinkuin hyväksi näkee, ja elää onnellista, hiljaista maa-elämää rakkaan rouvansa keralla.

Mustia pilviä liikkuu vielä valtiollisella taivaalla, mutta toivotaan kuitenkin rauhaa. Sillä aikaa pojat reippaasti äkseeraavat ja laulavat:

Jos vihollinen rannoillemme metelinkin tois,
Ol' valmis häntä pikaisesti pakoittamaan pois!

Jos hän uudistaisikin tulonsa ja alkaisi maatamme piirittää, niin Limingassa kumminkin oltaisiin valmiina häntä tervehtämään, sillä nyt ei kukaan pakenisi. Isäni sanat olivat menneet läpi koko seurakunnan, että yksi Suomen mies helposti pistää heitä vartaaseensa viisi. Kunniat olkoon jaloille Liminkalaisille siitä, etteivät sanaansa pettäneet ja paenneet, vaan tyynnyttivät mielensä ja olivat kukin taloissansa, jättäen korpiin ja erämaihin menemisen toisille, jos niin halusivat.

Viljamme on korjattu. Sato tosin ei erittäin runsas, kuitenkin riittämään asti. Me harjoittelemme ampumaan. Moni riihen-nurkka on saanut luodin poskeensa, sillä olemme käyttäneet riihen nurkkia maalitauluina ja valkoista tuohenpalasta pilkkuna ja tarkastipas meillä moni mies, moni poika osaakin ampua. On siis hyvä toivo. Suurimmat, pulskimmat miehet ovat ne, jotka palvelevat sotaväessä; välkkyviä kiväärejä näemme usein, etenkin pirteissä, sillä ulkona on kylmä. Vanhat soturit katselevat ilomielellä nuoria, uljaita sotapoikia, ja itarat talon-isännät raapaisevat korvallisiansa ja sanovat: sotamiehen palkka on ylen kallis, kunpa kelpaisivat isännät itse äkseeraamaan, ett'ei tarvitsisi maksaa toiselle.

Sanomalehtiä luetaan ahkerammasti kuin ennen, sillä uutisille ollaan erittäin kärkkäitä. Uusissa sotilaissa löytyy runsaasti opin-intoisia, jos paljon haluttomiakin ja vetelehtijöitä. Ne, jotka eivät anna velttouden vallita, ryhtyvät johonkin toimeen, mikä lasten opetukseen, mikä mihinkin keveään työhön, mutta ani harva oikeaan talonpoikaiseen, raskaaseen työhön. Siitä nurisevatkin muutamat talonhaltiat, peljäten heidän unehuttavan työvoimansa ja jäävän sotilasviran loputtua virattomiksi herroiksi. Jopa muutamat uskaltavat mennä niinkin pitkälle, että pelkäävät heidän vanhana joutuvan nälän-näkijöiksi. Olisihan se surkeata, mutta lienee siinä hiukan tosiperäkin, sillä se on paha asia maalla asuville, jos ruumis totutetaan pois maan-työstä.

Mutta minä jätän pelkojen ajan ja menen joku vuosi eteenpäin. Silloin olemme selvässä rauhassa, vaikka tosin jyskeiden muisto vielä korviamme kuumottaa. Katsokaamme, mitä tuttavakunnassani on huomattavaa.

Menemme ensin Vierimälle.

Helläsydäminen ukko on näinä raskaina aikoina huolestunut ja saanut puolen päätönsä paljaaksi. Jos kenelle, niin on sanoma rauhasta juuri hänelle semmoinen ilonsanoma, että nuortuvansa ukko siitä luulee. Loviisa on jo täysi ihminen ja tekee vielä työtä isänsä kanssa torpan vainioilla ja huoneissa.

Aspela on ostanut itsellensä toisen talon entisen lisäksi ja hallitsee nyt molempia. Sodan puuhista huolimatta on hän viljellyt maata utterasti ja hyvin edistynyt. Hänelle on onni ollut myötäinen, niinkuin toimelliselle tavallisesti. Karjan enentämisessä ja voin valmistamisessa puuhataan Aspelan taloissa. Voin valmistamista vasten on Aspela toimittanut veivikirrun ja on Aspelan emäntä ruvennut kirnuamaan kylmiltään, heittäen pois tuon tyhmän tavan, että päällispönttöjä saunassa palvata, niinkuin muilla Limingan emännillä tapa oli. Tästä saa hän tosin toisilta hienoja irvistyksiä, sillä toiset emännät luulevat Aspelan emännän voimäärässä leivisköillä hävinneen.

Pirttilän talossa on pientä riitaa Paavon ja hänen sisarensa välillä. Paavo on palannut maanviljelys-opistosta ja ruvennut antamaan sisarellensa neuvoja karjan hoidossa, sen mukaan kuin on siellä nähnyt. Mutta sisar kun on vanhoillaan olija, ei tahdo entisestä tavasta luopua. Paavo saa kuitenkin isänsä kanssa sisarestansa voiton, sillä sisar uhkaa mennä maanviljelys-opistoon karjakko-oppilaaksi, muka Paavolle harmia tehdäkseen. Kuitenkaan hän ei mene, vaan tekee niinkuin veljensä häntä neuvoo.

Muuten on tullut koko seurakunnassa yleiseksi tavaksi, että olkoon köyhä tai rikas, niin kahvipannun täytyy olla melkein aina puolitiestä porossa. Hiiliä aina karhotaan ja häkää huoneeseen saatetaan ja oivalliset rukiit ja ohrat kahvia vastaan vaihdetaan.

KOLMASKYMMENES LUKU.

Helmikankaan talo ja asukkaat.

Helmikankaan talo lähellä Temmesjokea: Iso piha, pitkä asuinhuone-rivi. Asuinhuone-rivin toisessa päässä joelle päin on sali, toisessa päässä pellolle päin pirtti, välissä on kolme kamaria, kyökki, iso porstua, josta käy ovi joka huoneeseen. Tallirivi: talli, samassa jaksossa kaksi aittamaista huonetta ja jatkona kolme heinävajaa, joista kahdessa pidetään kaikenlaista. Navetta, toinen pää harmaa, toinen uudenpuun valkoinen jatko: siinä on sijaa viidelle-kymmenelle lehmälle. Lammasnavetta, erillään navetasta: sijaa sadalle lampaalle. Toinen asuinhuone-rivi: yksi pieni kamari, pesutupa ja vieressä karjan veden lämmityshuon. Aittarivi: pellolla kappaleen matkaa karjakyökistä: neljä isoa aittaa vierekkäin ja niiden takana isonlainen kivi, jonka Jaakko Helmikangas-Oinosen raha-arkku on tehnyt kuuluisaksi. Talossa löytyy vielä kaksi saunaa: kylpysauna ja mallassauna, paja, yhdeksän riittä olkilatoinensa, peltoja ja niittyjä runsaasti, metsämaata paljon, vaan puut harvassa ja pieniä. Sisältää tiluksia 1 3/4 manttaalia.

Pesutuvan vieruskamarin asukkaat: iso-isäni Pietari Pietarinpoika Helmikangas, syntynyt Helmikankaan talossa, ja hänen vaimonsa Amalia Helmikangas, syntyisin Okeroinen, syntynyt Ängeslevällä, ollut ennen naimisissa mäkitupalaisen Tahvo Tellin kanssa.

Minun isäni Heikki Pertunpoika Helmikangas-Huopala, syntynyt Lumijoella, Helmikankaan talon isäntä. Hänen vaimonsa: Maria Pietarintytär Helmikangas, minun äitini.

Minä: Ennen Heikki Marianpoika, vaan nyt Heikki Heikinpoika Helmikangas.

Huoneista on sali ja kaksi kamaria ruustinnan hallussa. Niissä hän elelee ja asuu ja askaroitsee kahden vielä naimatonna olevan tyttärensä Alinan ja Selman kanssa.

Salissa on kahdet kangaspuut ryökkinöiden varalla, sillä ryökkinät ovat kankaiden kutomiseen ja neulomiseen hyvin harjaantuneet. Ruustinna kun on alkuansa köyhän nimismiehen tytär ja saanut nuorena luvan henkensä ylläpidon lisäksi neuloa ja kangaspuita polkea, on itse opettanut tyttärensä noihin käsitöihin. Sitä paitse ovat tyttäret kaupungissa hankkineet etenkin neulomiseen lisä-oppia. Ruustinna ei itse voi enään kankaita kutoa, kun hänellä on viallinen jalka, mutta hän eläkin eläkerahallansa kyllä ilman työttä. Hän eläisi hyvinkin, mutta köyhät tahtovat riistää liian suuren osan, sillä he käyvät laumottain häneltä pyytämässä, niinkuin he ovat ruustinnan pappilassa asuessakin tehneet. Hän ei ole koskaan köyhän suuta kiertänyt, josta häntä köyhä kansa siunailee.

Limingan tyttökoulu köyhille: Sitä puolta salista, jossa ei kangaspuita ole, käytetään maanantaina, keskiviikkona ja perjantaina kouluhuoneena köyhille tytöille. He saavat oppia neulomaan, lukemaan, kirjoittamaan ja lukua laskemaan, mutta paljokos siihen mahtuu! Koulu on ruustinnalle ylen kallis, sillä hän antaa oppilailleensä myöskin ruoan koulupäivinä ja opetuksen ilmaiseksi.

Alina ryökkinä: Ikäluokassa melkein keskimäinen, hoikkavartaloinen, korkeakasvuinen, mustat hiukset, kasvojen väri punertavan valkoinen, mustanruskeat silmäteräset, vivahtava äitinsä näköön; luonne: päättäväinen, rohkea.

Selma ryökkinä: Nuorin ruustinnan lapsista. Tukevavartaloinen, lyhyt kasvulta, vaaleanverinen, siniharmaat silmät, matala otsa; luonne: vitkaan kaikkia asioita punnitseva, ajattelevainen, kaikkia kohtaan ystävällinen, hellä ja sääliväinen.

Pirtissä asuvia: meidän ruotimuori Anna Kaisa Sahalainen, 94 vuoden vanha, hyvämuistinen, ahkera puhumaan, etenkin vanhoja sota-asioita, närkäsluontoinen, kippuranenäinen.

Vanhin renkimme Antti Lehtimäki: syntynyt Temmeksen kappelissa, roteva työmies, harvapuheinen, innostuu joskus suuremmissa asioissa, suoraluontoinen ja rehellinen.

Lauri Mikkonen, renki: Syntynyt Piippolassa, roteva ja erittäin taitava töissään, harvapuheinen ja malttava, on kuitenkin yhden kerran lyönyt miestä, Jaakko Helmikangas-Oinosta.

Matti Alalampela, renki: Syntynyt Puolangalla, maantyöhön vetelä, ei paljon muuta tekisi kuin tervahautoja polttaisi, sopimaton Limingassa olemaan, teräväpuheinen ja juoksupuheiden lennättäjä.

Aapeli Könkölä, sotamies meidän ruodussa, entinen Pirttilän paimen, syntynyt Limingassa,

hyväluontoinen ja lystikäs, roteva työssään, hyvä laulu-ääni, aikoo ruveta lukkariksi. Tekee maantytöitäkin.

Tilta Kurkisuo, piika: Syntynyt Limingan Heinjärven kylässä, kiitettävä töissä ja käytöksessä, sopiva esikuvaksi palveluspiioille.

Priita Kirppanen, piika: Syntynyt Paltamossa, oivallinen, vaikka vielä nuori; leipää anellen tullut Liminkaan.

Kreeta Luhankoinen, ruokkoyttö: Syntynyt Limingassa, yhdentoista vuotinen, aika äkäpussin alku.

Oli talvella ja Heikin päivänä, kuin minä tämän taulun oikein tarkalleen toimitin. Samasta Heikin päivästä puhun enemmän seuraavassa luvussa.

YHDESNELJÄTTÄ LUKU.

Heikinpäivä Helmikankaalla.

Meidänkin seurakunnassa on jo vähän tavaksi tullut viettää nimipäiviä pienellä kestillä. Heikinpäivänä toivotti isälleni onnea koko talon väki aikaiseen aamulla ja tuli niitä onnentoivotuksia minullekin. Kaikki toiset tervehtivät meitä molempia kädestä, mutta ruokkoyttö Kreeta Luhankoinen ei tervehtinyt isääni, vaan ainoastaan minua. Kaikki saivat kahvia ja vehnäleipää. Kreeta myöskin, mutta kun isäni huomasi, ett'ei Kreeta hänelle toivottanutkaan onnea ja sen johdosta sanoi hänelle jotakin, suuttui Kreeta ja jätti kahvin ja vehnäleivän nauttimatta.

Näkipä Kerstilän patruunakin hyväksi tulla isääni tervehtämään — se sama, joka samaan aikaan, kuin isänikin, oli ostanut talon Helmikangas-Oinoselta. Hän oli kauppias Oulusta, joka tahtoi myös viljellä maata. Ja mahtava tuo mies olikin ja rikas. Hän tuli oikein pulskissa turkeissa, välkkyvillä hevosilla ja ajoneuvoilla. Isäni palveli häntä juuri kuin Kerstilän patruuna olisi ollut hänen isäntänsä eli herransa. Minä katselin häntä juuri kuin jonkinlaatuista kummitusta, sillä hän pyöräytteli itseänsä niin aaveentapaisesti, vaikka hän muuten oli paksun paksu mies ja kolmella leu'alla varustettu. Kaikesta hänen käytöksestänsä täytyi päättää, että mies on totinen rikas, sillä hän joka toisen sanan päälle rykäsi ja katsahti ylös kattoon.

Tuli toisiakin vieraita meille: Aspela emäntinensä, Pirttilän Paavo ja hänen isänsä, Riikola emäntinensä ja molemmat isäni sisaret miehinensä.

Oli jo pilkkopimeä, kun viimeiset vieraat tulivat, ja taivaalla liikkui tähtiä, niinkuin pakkasella tavallisesti. Me kumminkaan emme tienneet pakkasesta mitään, kun istuimme lämpöisessä huoneessa. Huoneen ahtauden tähden oleskelivat emännät pirtissä äitini kanssa, sillä meillä ei ollut kuin yksi kamari omissa hoteissa, kun ruustinnalla oli kaksi.

Kerstilän patruuna näytti olevan yli kaikkein toisten vierasten, sillä hän istui pöydän päässä, pitkä piippu hampaissa. Toiset istuivat ovipielessä ja mikä missäkin totisina kuin aakkoskirjan kukot. Ainoastaan Aspela pisti väliin jonkun kokkasanan.

Isäni ja Kerstilän patruuna puhuivat keskenään Englannin kieltä, joka isältäni kävikin kappaleen sujuvammasti kuin Kerstilän patruunalta.

Minä olisin mielelläni ollut pirtissä, vaan isäni käski minun olemaan kamarissa, toimittamassa kynttilän-niistäjän tointa.

Vieraille laitettiin illallista ja kannu olutta ja viinaakin oli nautittavana. Puheita pidettiin kaikenlaisista aineista, maanviljelyksestä, maanviljelys-opistosta, karjan-hoidosta. Olut rupesi vähän kielenkantaa liikuttelemaan ja Pirttilän Paavokin, vaikka muutoin harvapuheinen, yhtyi usein puheisiin, kehoittaen pontevasti maanviljelyksen ja karjan-hoidon parantamiseen. Mutta kun hän puhui metsän istuttamisesta ja metsänhoidosta, rupesivat muutamat ukot imelästi nauramaan. Aspela vaan oli Paavon puolella ja sanoi: Metsän istuttaminen ja hoitaminen ei olisi hullumpi, kun se vaan tulisi toimeen. Metsä olisi hoidettava juuri kuin kotinen puutarha, sillä meidän toimeen-tulomme tulevaisuudessa riippuu siitä, millaisia metsämme ovat.

— Metsiäkö! huusivat tätieni miehet melkein yhteen suuhun, mitä me metsillä tehdään? Meillä kun on

kerran peltoa ja niittyä. Sillä sitä eletään emmekä suinkaan voi puita syödä, eikä sahatukkia meidän metsistä kuitenkaan nouse meidän eläessä. Pitäköön tulevainen polvikunta polttopuustansa huolta, ja jos eivät pidä, niin muuttakoot sinne, missä on puita, jollei, niin paleltukoot.

Nämät kumpikin olivat juuri ne, joilla oli paraat metsät koko kylässä.

Kerstilän patruunakin yhtyi puheeseen, saatuansa ensin suurella vaivalla kaikki kolme leukaansa liikkeelle.

— Kyllähän metsät hyvät ovat ja olishan se hyvä esimerkiksi minullekin, kun olen laivojen kustantaja ja omistaja, että saisin ottaa laivan rakennuspuita omasta metsästä; mutta koivunrisujako ja aidanseiväs-puitako minä laivapuiksi ottaisin! Laivat tulevat ylen kalliiksi ja vetävät paljon rahaa. Ne tulisivat paljon halvemmaksi, jos puut saisi omasta metsästä.

— Sitten patruuna on turhaan ostanut Limingasta talon. Olisi ollut sopivampi ostaa talo jostakin Tavaskengän sydänmailta, sanoi toinen tätieni miehistä.

— Minä en usein ostakaan hyvillä rukiilla huonoja ohria, arveli patruuna, rykäisten ja katsahtaen kattoon.

— Tuntuuko puheeni ohraiselta? kysäsi tätini mies.

Kerstilän patruuna ei puhunut siihen mitään, vaan sanoi isälleni muutamia sanoja Englannin kielellä ja läksi pois.

Isäni jäi tämän jälkeen harvapuheiseksi, vastasi vaan muutamiin täydellisiin kysymyksiin. Tämän huomasi toiset pian ja alkoivat mennä yksi toisensa perästä pois, ja myöhäinen jo olikin.

— Kyllähän on Kerstilän patruuna upeata miestä, sanoi vaarini, tultuansa sisään kamariin vierasten mentyä, — mahtaneeko hänellä olla omaa kaikki?

— Tietysti, vastasi siihen isäni.

— Mutta minä pahoin pelkään, ettei ole kaikki kultaa kuin kiiltää.

— Omaa hänellä tietysti on kaikki.

— Mahdotonta! Minä muistan, kun hän oli pieni puotipoika ja köyhä, ett'ei sen köyhempi kukaan voi olla. Minä en saa sitä päähäni, että olisi omaa kaikki.

— Kyllä hän on mies, joka sen ymmärtää, sanoi isäni ja meni talliin.

Äitini astui myöskin kamariin ja alkoi puhua Kerstilän huonosta palkollisten ruo'asta.

— Täytyyhän sitä uljuutta jostakin idartaa, virkkoi vaarini, jos ei muusta niin työväen suusta — sitä minä en ole koskaan tehnyt, juopponakaan ollessani, vaikka muita tyhmyyksiä olen kyllä tehnyt.

Tähän loppui Heikinpäivät Helmikankaalla, eikä mihinkään asiaan tullut selvää päätöstä. Kaikki asiat jäivät ajan tuomittavaksi ja aikapa se aina on asioita muodostellut.

KAHDESNELJÄTTÄ LUKU.

Muutosten aikakausi.

Minä olin viettänyt seitsemännentoista nimipäiväni. Koulunkäyntini oli jäänyt penkin alle, sillä se päättyi ennen mainittuun kahteen vuoteen, ja nyt täytyi minun tehdä kotonani rengin työtä täydellisesti. Siitä en kumminkaan ollut pahoillani, sillä työni tehtyä sain minä myöskin joutohetkinäni harjotella lukemista ja siten lisätä tietojani.

Olin jo käynyt rippikoulunkin. Se oli viimeinen koulunkäyntini; sen jälkeen alkoi toisenlainen koulu, nimittäin elämän taistelu.

Isäni oli hyvän luontonsa tähden tullut toisia auttaneeksi. Hän oli lainannut rahaa ja myöskin mennyt takaamaan joitakuuta, uskoen ihmisistä hyvää. Näiden uskottujen seassa oli kaikkine kiiltoinensa

myöskin Kerstilän patruuna. Kaupungissa käydessä oli hän viekoitellut isäni pistämään nimensä alle yhteen suurenmoiseen velkakirjaan, eikä kauankaan sen perästä luettiin sanomalehdistä hänen tehneen konkurssin. Niinkuin ukkosen lyömänä luki isäni tuon uutisen ja luki sen uudelleen oikein monta kertaa. Mutta jos hän olisi lukenut sen miljoonan kertaa, seisoi siinä aina samat numerot, jotka osottivat, ettei omaisuus likimainkaan velkoihin riittänyt. Silloin sai odottaa, mikä siitä seuraisi.

Oli tuolla lihakkaalla takaajia kokonaista viisitoista. Käräjiä käytiin ja rähistiin ja viimein tuli edeltä arvattu loppupäätös: joka takaukseen menee, niin maksakoon.

Silloin rupesivat vasarat paukkumaan, juuri kuin pajassa. Kaikilla ilman suunnilla paukkui vasaroita. Silloin meni tavaroita oikein suristen alennettuun hintaan. Kerstiläkin myötiin ja Aspela sen huusi.

Nyt oli kaikki myyty, mitä velallisella oli, mutta vajaus oli vielä suunnattoman suuri. Isäni ei ollut kuitenkaan suurimman velan takuumies, ja hänen osansa oli sillä kuitti, kun maanpäällinen oli jokainen ripale myyty ja kaikki puhdas raha luovutettu. Maa, ainoastansa maa jäi jällelle.

Se oli heilahdus, ankara rytkähdys.

Nyt oli isälläni edessä himmeä tulevaisuus. Vielä oli toisia takausvelkoja maksamatta. Kaikki tuomiot lankesivat yhdessä ryhmässä ja maa, Helmikankaan maa, kuulutettiin huutokaupalla myytäväksi. Huutokauppa pidettiin ja talo meni hirveän vähästä ja Aspela huusi senkin.

Nyt oli meillä mieron tie edessä.

Aspela oli neljän talon isäntä, mutta meillä ei ollut mitään. Palkolliset saivat olla, jos tahtoivat paikoillansa, Helmikankaalla. Isäntäväki vaan tuli uusi.

Aspela tarjosi Helmikankaan taloa isälleni arenille, mutta isästani ei ollut enää minkään toimittajaa. Hän oli pahasta mielestä tullut sairaaksi ja palajamaton reisu olisi meillä edessä. Minä rupesin rengiksi Aspelaan.

Äitini ei tosin ollut iloinen, vaan ei juuri surullinenkaan. Hän muutti jälleen entiseen turvetölliinsä asumaan, vieden isänikin sinne. Kolme päivää eli isäni siellä ennenkuin kuoli. Aspela auttoi hänen hautaan, mutta isäni sisaret miehinensä eivät tulleet hautajaisiinkaan eivätkä millään auttaneet, sillä isäni oli kuollessansa kerjäläistä köyhempi.

Vaarini vaimoinensa saivat luvan asua Helmikankaan pihan sivukamarissa ja ukko puheskeli usein: Enkö minä sitä jo Heikki-vainajalle sanonut?

Tämäpä vasta aika rytinää on ollut. Minä olen sen kestäessä miehistynyt. Asiat olivat suuret enkä minä niille voinut mitään — tein vaan työtä niinkuin mies, niinkuin renkimies.

Mutta Vierimän ukko oli saanut naapurinsa jälleen takaisin. Kuitenkaan ei ukko saanut sitä kauan nähdä, sillä hänen vapautensa päivä koitti, jota hän oli halulla halainnut. Hänkin kuoli. Kaiken elämänsä ajan oli hän liikahtamatta asunut samassa torpassa Helmikankaan maalla ja nähnyt Helmikankaan talossa monta mullistusta, joka ei suuresti häntä liikuttanut. Hän pysyi torpparina vaan, ollen oikia kunnian torppari.

Ukon kuollessa oli Loviisa neljänkolmatta vanha ja minä yhdenkolmatta. Luonnollisesti olin minä hautajaisissa. Se oli oikea surun juhla Loviisalle, jonka vertaista hän ei ollut koskaan nähnyt, ja minä itkin silloin kahdesta asiasta: Vierimän ukon muuton ja Loviisan kyynelten tähden.

Loviisa oli kykenemätön täyttämään torpan vaatimuksia, jonka jokainen kyllä mahtanee ymmärtää. Hänen tulevaisuutensa näyttää siis hämärältä.

Ihmisen ikä on tikkaa kirjavampi, ja aikojen kuluessa pyörii alituisesti ihmis-onnen pyörät. Siinä ei ole vähintäkään pysäystä, ei patsasta eikä napaa.

Ruustinna on lakkauttanut koulun-pitonsa ja astunut nauttimaan töittensä hedelmiä tuolla ylhäällä. Hän on jättänyt Ainan ja Selman vielä tänne muutosten mailmaan onneansa koettelemaan ja he asuvat vieläkin Helmikankaalla. Kosijoita on myöskin siellä käynyt ja ne ovat olleet talonpoikia. Pirttilän Paavo on ruvennut siellä usein vierastelemaan, sillä hänen isänsä on kuollut ja sisarensa on joutunut naimisiin kauas Limingasta. Oivallista emäntää talossa tarvitaan. Alina ryökkinä on ottanut kihlat vastaan ja uskaltaapa suoraa päätä mennä rovastin tyttärenä talon-emännäksi.

Pian häätkin pidettiin ja Pirttilän Paavo sai kelpo emännän.

Nyt oli Selman aika ikävä ja hän miettii ja myhähtelee entiseen tapaansa, jos joku häntä puhuttelee.

Hän tavataan usein pirtissä istumassa sisarensa luona, neulous polvella.

Seurakuntaan tulee nuori pappi. Hän on korkian konsistoriumin määräämänä sinne saapunut apupapiksi. Hän ei tiedä seurakuntaan tullessansa mitään meidän oloistamme. Hän on kuitenkin mies, jonka moista harvoin nähdään — erittäin siivoluontoinen ja asiat tyystin mietiskelevä. — Jonkun aikaa seurakunnassa oltuansa tutustuu hän ystäväksi säyseiden isäntien kanssa ja saapi siten Pirttilänkin talon vierastuspaikaksensa. Hän suostuu Selman suopeaan käytökseen, sillä hän huomaa Selmassa kappaleen kaltaistansa, eikä kauan viivy, ennen kuin nuo molemmat aateksivaiset ovat tavanneet toisensa sydäntensä syvyydessä. Selma on huomannut vaikutus-alansa tahtonsa mukaiseksi ja astuu papin rouvana äitivainajansa asunnosta.

Näin on ruustinnan perhe oikealle tolalle ja onnelliseen asemaan saatettu.

Entäs Loviisa? Sellaisessa tilassa kokemattoman naisihmisen on vaikeata päättää, mikä oikeastaan olisi tehtävä, kuin Vierimän Loviisan oli isänsä kuoltua. Vierimän ukko ei ollut aivan vähissä varoissa ollut ja muutamat taisivat arvella hänen omaisuuttaan vielä suuremmaksikin. Muutamia torpanpoikia ja sotamiehiä olikin jo käynyt Loviisaa kosimassa, mutta hän ei ollut antanut vielä kenellekään selvää päätöstä. Muutoin tulivat torpan kirjat nyt laittomiksi, sillä ne kuolivat ukon kuollessa. Jotkut olivat jo käyneet Aspelan luona puhumassa torpan kirjain uudistuksesta, jos he tulisivat Loviisan kanssa naimisiin, mutta Aspela ei ollut mitään suoraa vastausta antanut. Hän tahtoi ensin kuulla Loviisan mielipiteet asiassa. Sittemmin Aspela määrättiin Loviisan holhojaksi ja siitäkin syystä tahtoi hän katsella asiaa tarkemmin. Pesäkirjoitus pidettiin Vierimällä. Aspela otti tavarat huostaansa ja Loviisa muutti myöskin Aspelaa, palvelukseen. Vesissä silmin hän jätti rakkaan kotinsa.

KOLMASNELJÄTTÄ LUKU.

Ikuinen kauppa.

Minä asuin Helmikankaan talossa, palvelen iso-enoani Aspelaa. Minulla oli hauska olo. Niinä aikoina ajattelin hyvin vähän taikka ei mitään, vaikka muutamat sanoivat minun ajattelevan liiaksikin. Tosiaan en itsekään tietänyt, kuinka oli. Lapsuuden tuttavakunta oli hajonnut eli kehittynyt, en tiedä, kuinka tuo oikein oli. Ainakin olivat he tulleet joko liian suuriksi tahi liian pieniksi ja minä mietiskelin maailman pyörähtäneen yhden liian kerran ja sen kaiken vaikuttaneen.

Aspela oli erittäin ystävällinen minua kohtaan. Hän sanoi monta kertaa hänellä olevan juteltavaa minulle. Mutta hän piti minua vaan puntarissa eikä pitkään aikaan puhunut minulle mitään salaisesta asiastansa.

Äitini asui mökissänsä ja eleli, niinkuin ennen, mutta oli melkein entistä köyhempi. Kuitenkin hän rakasti tölönsä — se oli hänelle omatakeista, omaa tekemää, ja oma käsi-ala on ihmiselle rakkainta.

Vaarini kuoli lyhyen taudin jälkeen ja pian seurasi hänen vaimonsa, Amalia eräkäs, perässä. Niin oli hän saanut melkein unhotettuna asua perintötalossansa viimeiset aikansa ja nähdä tyttärensä miehinensä lapsinensa perikatoon korkeilta portailta joutuvan. Kaksi suurta kumousta oli hän eläissänsä nähnyt: omansa ja vävynsä. Viime aikansa oli hän elänyt uskossa Herraan. Äitini ja minä olimme melkein ainoat, jotka heitä muistivat. Äitini oli tosin saanut paljon surua maistaa, mutta kun oli kaikista päässyt, oli hänen taakkansa kevennyt.

Äidillänikin oli jotakin kielen takana, niinkuin Aspelalla, nim. minulle sanottavaa, mutta molemmat odottivat, että minä itsekkin jotakin sanoisin. Minä kuitenkin ajattelin, ja tein, niinkuin ajattelin — lakkasin pois rengin virasta ja muutin äitini luokse ja aloin innolla tehdä työtä torpan hyväksi.

Eräänä päivänä sanoi äitini minulle, kun olimme niityllä: Poika minulla on ja työhön pystyvä, mutta ei ymmärrä mitään muuta. Sinä näet, että minä alan tulla vanhaksi, ja kuitenkin kulutat sinä aikaa hukkaan ja vanhennutat itsesi myös — etkö jo huomaa — — —

Minä huomasin kyllä, mitä äitini tarkoitti, mutta en ollut noillanikaan. Ja mitäpä siihen voinkaan, kun en ollut vielä mitään harkkinut.

Kuluipa tuota kuitenkin aikaa kotvasen ja minä tein tavallisuuden mukaan kirkkoreisun. Minä satuin tulemaan kirkon rappusilla Loviisaa vastaan, ja hän silmäsi niin terävästi minuun, että oikein hätkähdin. Se oli ennen Jumalan-palvelusta ja minä kysyin häneltä: Oletko käynyt hautuumaalla?

Hän oli juuri sieltä tulossa.

Minä olin juuri aikeissa sinne mennä ja pyysin häntä uudelleen tulemaan ja hän läksi seuraani.

Me kuljimme kaikkien kuolleitten tuttavaimme ja sukulaistemme haudoilla. Minä luin isäni hautataulussa kirjoituksen, jonka olin jo ennenkin lukenut ja se kuului: "Vähä ja paha on ollut minun elämäni aika, eikä ulotu minun isäni kulkemisen aikaan."

Minä ajattelin kauan noita patriarkan sanoja ja ihmettelin, että isäni oli kuollessansa määrännyt ne sanat ristillensä maalattavaksi.

Loviisa luki ne myös ja sanoi siihen: Se on oikein.

Kun olimme kulkeneet kaikki ympäri, erkanimme ja menimme kirkkoon. Loviisa meni toisesta ovesta ja minä toisesta enkä minä nähnyt häntä koko Jumalan-palveluksen aikana. Mutta kun olin kirkosta pois lähtenyt ja maantiellä kotiin menossa, saavutti minut Loviisa, ja me teimme yhdessä matkaa. Kun siinä kaikenlaisia keskustelimme, tulin minä ajatelleeksi, että Loviisa oli jakanut lähes puolen tusinaa vasikannahkoja ja oli vielä vapaa. Silloin kuin taikavoimalla heräsi minussa lapsuuden muistot uuteen eloon ja minä pyysin häntä tulemaan meillä käymään, äitini luona. Hän tuli.

Äitini säikähtyi, kun minä tulin Loviisan kanssa sisään, sillä se oli hänestä jotakin outoa. Kuitenkaan ei hän puhunut mitään, vaan käski Loviisan istumaan ja laittoi meille ruokaa ja keitti kahvia.

Minun mielestäni oli juuri kuin olisin ollut vielä lapsena ja tarinoinut Loviisan kanssa niinkuin ennen.

Enpä ollutkaan päässyt sinä päivänä näkemättä kulkemaan. Joku vanha, tarkka silmä oli vehkeeni huomannut ja se oli tuo kunnian-arvoinen ukko Aspela.

Juuri kuin olimme päivällispöydässä turvetöllisämme, astui Aspela ovesta sisään. Hän naurahti meidät nähdessään, astui suoraa pöydän luo ja antoi ensin minulle kättä, sitten Loviisalle.

— Terve teille, nuori pari! sanoi hän.

Minä en osannut virkkaa siihen paljon mitään, vastasin vaan:

— Kiitoksia paljon!

Syöntimme keskeytyi kuin keskeytyikin, sillä siinä ei ollut mitään syönnin rauhaa, kun tuo seurakunnan vanhin rupesi oikein sanoja suustansa syytämään. Loviisa väliin naurahteli ja oli suuttuvinaan Aspelalle, mutta sitäkö Aspela jouti kuuntelemaan! Hän puhui vaan ja yllytti minua ostamaan kihlasormusta.

— Kyllä sormus on ennen otettu, lausui siihen äitini, ottaen sormuksen sormestansa. Tällä sormuksella minua on aikoinani kihlattu ja sen saa minulta poika perinnöksi. Minä en enään tarvitse sitä ja luulen, ett'ei Loviisa halveksi sitä kantaa. Eikä siitä nimeäkään puutu. Onhan siinä H. H. ja luulen aivan samaksi, jos ne lukee: Heikki Huopala tai Heikki Helmikangas.

— No, helkkarin hyvä, huudahti Aspela, että Marilla on tuo sormus jälellä. Hän otti sormuksen äitini kädestä ja laskien sen minun käteeni sanoi ukko: Anna sormus hänelle, ja hän osotti sormellaan Loviisaa.

Minä pidin sormusta kädessäni kappaleen aikaa, katsoin Loviisaa silmiin ja kysyin sitten:

— Huolitko sinä tätä?

— Huolin, vastasi Loviisa, sinä olet kelpo poika. Minä olen sinusta paljon pitänyt aina ja isäni sanoi minulle usein, että sinä olet hyvä poika. Miks'en sinulta sormusta ottaisit?

Silloin oli kaupat tehty ja me olimme kihlatut. Seuraavana sunnuntaina kuulutettiin ja kolmen viikon päästä vietettiin häämme Korvenpäässä.

Häissämme olivat entiset tuttavani ja vähän kylän rahvasta. Muun jutun lisäksi häissä kysäsi Aspela minulta, enkö ostaisi häneltä Helmikankaan taloa. Se miete oli kyllä mieleeni, mutta millä köyhä ostaa, kun ei ole rahaa. Minä siis vastasin hänelle, etten voinut ostaa.

Aspela naurahti siihen ja sanoi: Minä annan velaksi.

Minä mietin vähän aikaa ja päätin: Jos velaksi saan, niin sitten voin sen ottaa.

— No, saamas pitää, vastasi Aspela, sitä vastenhan sen huusinkin, ja vähä vahinko, jos et jaksa hoitaa sitä etkä isännöidä: silloin otan sen takaisin ja maksan mitä olet maan hyväksi työtä tehnyt.

Talon kaupat tehtiin. Ja minä sain vielä Aspelalta rahaakin ostaakseni elukoita ja hankkiakseni työkaluja. Se vähäinen perintö, joka Loviisalla oli, tuli myöskin samassa minun käsiini ja häiden loputtua muutin minä vaimoni ja äitini kanssa Helmikankaalle.

Olin tehnyt Loviisan kanssa ikuisen kaupan ja olin myöskin Helmikankaan isäntä; mutta iso velka niskassa ja huolta säkillinen.

NELJÄSNELJÄTTÄ LUKU.

Velan-alaisen huolet.

Nyt olin siis totisesti Helmikangas, enkä paljon muutosta huomannut talossa. Ainoastansa oli talo vähän vanhennut ja navetan uusi jatkos aidastunut, harmaantunut. Mutta kun satuin köyhyyttäni joskus muistamaan, huomasin, että navetta oli liiankin pitkä meidän kymmenelle lehmälle, sillä enempää en voinut saada. Kaksi hevosta ostin uutta. Vierimän hevonen ja kolme lehmää tekivät sen, että tallissani oli kolme hevosta ja navetassa kymmenen lehmää, siis seitsemän lehmää olin ostanut.

Kummallisia palkollisia olivat nuot Helmikankaan talon palkolliset, kun olivat vaan talossa, tulipa isännäksi kuka hyvänsä. Nyt tuli kuitenkin muutosta vähän. Antti Lehtimäki ja Tilta Kurkisuo menivät naimisiin ja muuttivat asumaan entiseen Vierimän torppaan ja Antti teki torpan kirjat minun kanssani. Minä olinkin iloinen siitä, että Vierimän torppa sai niin oivalliset asukkaat.

Matti Alalampela oli mennyt takaisin Puolangalle, mutta Lauri Mikkonen jäi vielä meille, niinkuin myös Priita Kirppanen. Aapeli Könkölä oli sotamiehenämme ja asui meillä ja sai entisen vaarin kamarin asunnoksensa. Kreeta Luhankoinen oli jo tällä aikaa kasvanut naima-ikään ja meni Aapeli Könkölän kanssa naimisiin. Vähän äkäpussi hän oli, vaan siinäpäähän äkäinenkin meni, sillä hän oli muutoin jotenkin kätevä ja taitava vaimo.

Äitini puhui yhtenänsä turvetölistänsä, jonka sanoi täytyvän olla kunnossa minun varaltani, jos koska rojahtaisin alas. Eikä siinä mitään kummaa ollutkaan, kun olin melkein yksinomaisesti toisen tavaran haltiana. Viisaana entisten asukasten vahingoista, päätin kuitenkin koettaa, eikö voisi mies elää ihmisiksi, antamatta toisten pettää itsensä. Siis en ensialussa ollutkaan Hooperikin äijä — oli ensin koetettava päästä vapaaksi velasta.

Kaikki teimme työtä, niin että rutisi — usein tuli sitä liiaksikin tehdyksi. Niin esimerkiksi niittäessä, sillä monta kertaa tapahtui, että niitin veren sylkemiseen asti. En olisi tahtonut olla itseni murhaaja yhtä vähän kuin toistenkaan, enkä pakoittanut ketään tekemään työtä yli voimansa. Naisia armahdin minä enemmänkin kuin miehiä ja käskin heidän usein levähtämään. Mutta he — lepäsivätkö? eikö mitä! — minua vähän suututti, he tahtoivat riehua, niinkuin minäkin, niin että minun täytyi jäädä monta kertaa itse seisomaan, että hekin seisoisivat, sillä pelkäsin heidän liiallisesta ponnistuksesta vahingoittuvan.

Viisi vuotta kesti, ennenkuin sain vakuutuksen, että jotakin tulee minun talonpidostani. Tosin ei velka vielä ollut suoritettu, mutta olin sitäkin kuitenkin jo osan maksanut. Talo oli muutoin jo tyhjää etevämpi. Lehmien luku oli noussut viiteenkymmeneen niinkuin isäni aikana ja huoneitakin olin lisännyt, rakentamalla tuulimyllyn, joka oli erittäin tarpeellinen talossa.

Huolista huolimatta olin muiden mukana ottanut osaa kaikenlaisiin yhteiskunnallisiin asioihin. Olin etunenässä ollut osallinen nuorison nousevan opetuksessa sunnuntaikoulua pitämällä. Olin sen ohessa lahjoittanut joukon kirjoja lainakirjaston aluksi ja pidin sitä noin vuoden aikaa ensin kotonani. Aspela auttoi myöskin asiaa ja osti siihen kirjoja ja niin saatiin yksituumaisesti 200 nidosta kirjastoon. Tosin oli se vielä mitättömän pieni kirjasto, mutta alku oli tehty.

Jollei minulla olisi ollut niin oivallinen ja toimellinen vaimo kuin Loviisa, niin luulen, että olisin monta kertaa taakkani alla vaipunut, sillä niin äkkiä, niin isosti tyhjästä nousta on vaikeata. Äitini oli myöskin se muori, joka kyllä ei säästänyt vaivojansa.

Perheemme oli viisivuotisen avioliittomme aikana lisääntynyt kahdella tyttärellä. Minä olin onnellinen ja taisin sanoa, että vaimoni on oikea kodon sydän.

Pirttilän Paavo oli hyvä ystäväni, niinkuin ennenkin, ja neuvoi minulle monta asiaa maan uuden-aikaisessa viljelyksessä. Vuoroviljely pantiin meillä niinkuin Pirttilässäkin toimeen ja minä rupesin

käyttämään sala-objektin. Hankinpa luujauhojakin koetteeksi ja Guanoa hankin myös, pelloille levittääkseni. Minä toimitin rautaisen käänntö-auran, viskuukoneen, silppukoneen, ja kaikenlaista minä puuhasin, vaikk'ei varanikaan tahtoneet riittää. Mutta pianpa maksoi mäki velkansa ja minä rupesin saamaan hyviä vuosia, kun toiset rinnallani saivat huonoja, ja ne alkoivat vähitellen nuottiani kannattaa.

Voin valmistuksesta sain minä, niinkuin Aspelakin, hyvät rahat ja loistavat kiitokset. Pirttilälle ne tietysti oikeastaan tulivat, hän kun oli neuvot antanut. Jopa olin tavasta niin innossani, että ai'oin lähteä maanviljelys-opistoon, mutta ei siitä kuitenkaan sen enempää tullut, sillä eihän minun sopinut jättää taloani häviämään ja perhettäni turvattomaksi.

Pää-asia onkin, että itsekukin mies pitää perheestänsä ennen kaikkia huolta, sillä niinhän valtakunnan onni ja toimeen tulo on parhain turvattu. Se onkin huolimattomuus perheen hoitamisessa, joka etupäässä hämmentää onnellisuuden ja kurjuutta lisää.

VIIDESNELJÄTTÄ LUKU.

Loistavia lyhtyjä, mustia pilkkuja.

Ihmisen elämän tarkoitus täällä maan päällä ei ole se, että hyvin toimeen tultaisiin ja mukavasti eletäisiin. Tämä elämä on paljas vaellus tulevaisuutta kohden, jossa vasta pysähdymme. Luulisihan yhden ja selvän päämäärän vaikuttavan sen, että oltaisiin yksimielisiä kuljettavasta tiestä. Mutta ihmisen käsitykset uskon asioissa ovat ihmeen monenlaisia. Se saatiin meidänkin seurakunnassa huomata.

Liminkaan ilmestyi melkein yht'aikaa useanlaatuista oppia. Kaikki harrastivat jumalisuutta, mutta kukin omalla tavallansa.

Muutamien opilla oli selvä alku. Ensin lakkasivat he muun mailman kanssa seurustelemasta, lukivat, veisasivat ja pitivät keskenänsä seuroja. He pitivät syntyä kantaa samanlaisia vaatteita kuin suruttomat, ja välttämättömästi täytyi niiden, jotka siihen kuuluivat, käydä määrätystä kuosissa, muutoin ei ollut hyvä. Ensin olivat kuitenkin vaatteet ainoastaan ulkonainen asia, eikä se ollut uskon perustukseksi ai'ottu. Mutta jonkun aikaa pidettyänsä hengellistä elämää sydämässään vireillä lankesi suuri joukko ja koko autuuden perustuksena olivat vaan vaatteet. Hengellinen elämä oli laannut. Tämä oli surkea asia, mutta se on tosi.

Tällaisessa tilassa olivat he valmiit ottamaan vastaan oppia vaikka minkälaista. Itse heistänsä nousi miehiä ja vaimoja, jotka rupesivat levittämään mitä hurjinta villitystä. Muutamat villityksen levittäjistä olivat hyvin innostuneitakin. Niin esimerkiksi koetti muuan akka tehdä uutta raamattuakin, mutta hyvänä, ettei vaan toimittanut sitä painoon. Minäkin sain sen lukea ja luettuani sanoin akalle: Se on Antikristuksen romaani ja ansaitsee roviolla polttaa. Tästä sanastani lasketettiin vastaan mitä hurjimpia tuomioita. Akka vimmoissansa meni matkaan, ottaen mukaansa muutamia yksinkertaisia henkilöitä, jotka hän jo oli ehtinyt villitä. Niiden kanssa matkusteli hän ympäri heliät ilmat, kirjallensa painattajaa etsimässä; mutta turhaan. Pitkän ajan perästä palasi hän takaisin, levittämään oppiansa kotiseurakunnassansa, vaikka huonolla menestyksellä. Vielä hän sittenkin kävi lähetysmatkoilla omilla lähettämillensä. Siksi kunnes hän lankesi niin syvään, että kaikki rupesivat häntä kaihtamaan.

En tahdo sen pitemmältä luetella niitä erityisiä opin haaroja, joita silloin liikkui. Tahdon vaan huomauttaa, että kaikki, sanalla sanoen kaikki, mitä kristillisiä oli, olivat kansan edistymisen ja kansan opetuksen päävihaajia ja vastustajia. He pitivät sen oikein pääasiana autuuteen, että itse olivat tietämättömyyden pimeydessä sekä kaikella voimalla pitivät toisiakin samassa tilassa.

Mutta vihdoon tuli kuitenkin apu.

Oman valitsemisensä kautta saivat he opettajan, josta luulivat saavansa innokkaan puollustajan, mutta joka itse asiassa kumosi koko heidän tuumansa ja oikasi heidän solmunsaa. Tälle seurakunnan opettajalle annettiin kohta kunnianimi: kuollut surutoin.

Mutta "kuollut surutoin" ei ollut kuulevinansakaan haukkumanimeä, vaan opetti innolla ja sai voiton. Eikä tämä jalo mies rajoittanut tointansa uskonnollisiin asioihin. Ollen todellinen kansan ystävä työskenteli hän innokkaasti kaikilla aloilla. Köyhäin hoito parannettiin suuresti hänen aikansa. Samoin edistyyppi kouluttaminen siksi kuin viimein tiilistä muurattu kansakoulu-rakennus kohosi

Limingan ahteelle ja sama opettaja, iloisena, tyytyväisenä siunasi sen alkavaa vaikutusta.

Kuinka monta taistelua, kuinka vahvaa ponnistusta tämäkin valon voitto vaati, ei ole tässä kertomuksessa esitettävä. Jumalan siunaus ja hyvät hedelmät ovat ne paitsi sitä maksaneet.

KUODESNELJÄTTÄ LUKU.

Kirjani viimeinen.

Joka on Helmikankaan talon nähnyt ennen ja katselee sitä nyt, hän luulee paikalla seisovan uuden talon. Uusipa se melkein onkin, sillä olen sen uudesta rakentanut ja kivinavetalla varustanut. Entisen asuinhuone-rivin sijalla seisoo uusi, punaiseksi maalattu, uhkea rakennus. Taloa omistan minä, sillä velka on maksettu. Vaimoni elää, äitini elää ja molemmat tyttäreni käyvät kansakoulua. Ihminen, toivo hyvää lapsistasi!

Aspela on vanhentunut, hänen päänsä on valkoinen. Hän sairastaa ja minä seison äitineni, vaimoneni hänen vuoteensa vieressä. Aspelan vaimo Katri itkee, sillä hän tulee kadottamaan miehen, jonka vertaisia harvoin tavataan. Meidän läsnä ollessa ummistaa tuo kunnan ukko silmänsä tästä elosta. Hän on tehtävänsä tehnyt ja ansiolliset työnsä päättänyt ja melkein yksimielisesti suree seurakunta tuota kunnan vanhintansa.

Ilman ulkonaista korskaa ja kiiltoa oli koko hänen vaelluksensa. Siisti ja puhdas oli todella hänen kotinsa, niinkuin hänen käytöksensäkin. Hänen ainoa silmämääränsä oli kansansa kohottaminen ja sen asian eteen hän uhraisi henkensä ja ruumiinsa voimia sekä rahaa. Kuitenkin pysyi hän hyvissä varoissa elämänsä loppuun asti, sillä kukaan ei häntä pettänyt. Hänellä oli niin tarkka silmä velan antamisen asiassa, että hän otti velalliseksensa vaan sellaisen, joka maksoi, ja niinmuodoin ei hän tavarallansa koskaan ylellisyyttä ja turhuutta auttanut. Leikillinen puheissa, mutta totuus pohjalla ja hyvä tarkoitus aina päämääränä.

Niin eli ja kuoli Sakari Tyrnävältä, Korvenpään isäntä Aspela.

Hänen kaksoispoikansa ovat täysi-miehiä. Toinen on isäntänä Kerstilässä, toinen Korvenpäässä. Kolmas talo on myyty ja vainajan neljäs olikin minun Helmikankaani. Katri on vanhana mummona Korvenpäässä miehensä kuoltua. Erittäin suosittu emäntä hän on ja moni nuorempi koettaa seurata hänen esimerkkiänsä. Kaksoispojat ovat perineet isänsä ja äitinsä luonteen. Siis innolla vielä toisessa polvessa Sakarin tointa jatketaan.

Pirttilän Paavo on myöskin kuollut, jättäen jälkeensä Alina lesken ja kuusi nerokasta ja hyvin kasvatettua lasta. Hän on jättänyt jälkeensä talon, jonkamoista harvoin nähdään, eikä se ole tyhjä pohja. Siinä on leskelle ja lapsille eläke, siinä on koti, josta lesken ei tarvitse muuttaa muualle kuin Tuonelaan. Oikein siis oli Alina ryökkinä päättänyt, kun Pirttilään emännäksi meni. Se kauppa ei ollut kaduttava.

Lähinnä Aspela tulee minun kiittää Paavo-vainajaa siitä, mitä minä nyt olen. Ilman hänen ystävällisiä neuvojansa olisin minä monesti talon hoidossani karille ajanut.

* * * * *

Monta kovaa retkeä olen tehnyt, vaikk'en vielä ole vanha ijältä. Olen tehnyt kaupunkireisuja ja markkina-matkoja auringon paahtaessa ja vihurin ja pakkasen raivotessa. Monta erilaatuista ihmisluntoa olen tullut tuntemaan. Olen käynyt Suomen pääkaupungissa Helsingissä. Olen ollut valtiopäivillä. Kansani kieli ja sen vapaus on ollut elämäni ehtona, sanatonna en ole jaksanut kuunnella, vaan puheeseen olen ryhtynyt suomalaisuuden puolesta. Naisten oikeutta olen innolla valvonut, eikä nyt enään voida tyttärille pölkkyä pään alle asettaa, niinkuin ennen maailmassa, jos tytär itse valitseekin sulhasensa. Tasan on heidän osansakin nyt saaliin jaossa: tytär saa saman kuin poikakin. Ihmisrääkkäystä olen koettanut estää ja eläinrääkkäystä myös. Viina ja olut virtaa vielä maassamme ja turmiota synnyttää. Koska koittanee se aika, jolloin sitä vähennetään? Milloin parantanee Suomen kansa pahimman haavansa, juoppouden? Se alkaa olla toivomaton pykälä. Ennenkuin maamme on oikealla tolalla kaikissa, silloin on minun silmäni jo mullan alla.

Kirjallisuutta tosin viljellään enemmän kuin lapsuuteni aikana. Tieto ja taito on jommoisestikin enentynyt, mutta moni luottaa tietoonsa liian paljon ja jättää taidon käyttämättä.

Kiitos kaikukoon niille Suomen miehille, jotka ovat kotoansa nostaneet ja talonsa kunnossa pitäneet, sillä monta tunnen, jotka ovat mökin taloksi muuttaneet ja vetelöitä soitte kuiviksi pelloiksi.

Ei se vaikuta pahaa, jos miestä pienennetään, sillä se on terveellistä, että tulla karsituksi. Jos aina saisimme olla äveriäänä, niin pian olisimme ylpeyden kukkulalla ja pian rojahtaisimme.

Oi sinua, kaunis Liminka, oi sinua, viehättävä Temmes-varsi, oi sinua, synnyin-seutuni! Olet maa rakkahin kaikista. Minä katson usein Vierimän torppaa — sydämeni suosii sitä. Se on minulle kallis, se on vaimoni koti. Sieltä olen löytänyt helmen. Paha sana on vierimä, älköön se kumminkaan ennustako, että kotini sydän vierähtää ennenkuin minä. Sehän olisi viimeinen pienennykseni, jonka jälkeen en voisikaan ilmaa huokua. Tuossa istuu vaimoni vierelläni ja molemmat tyttäreni, ja kotini on minulle rakas.

* * * * *

Tähän asti olen päässyt ja vielä elän ja näen. Minä näen entisen Kerstilän patruunan jo tehneen toisen konkurssin. Nyt on hän aivan köyhä. Viikko sitten oli hän luonani ja me kävimme kirkossa hänen kanssaan, sillä minä en vihaa häntä — en ketään vihaa. Me kävimme hautuumaalla ja luimme isäni ristiriitaisen kirjoituksen: "Vähä ja paha on ollut elämäni aika, eikä ulotu isäini kulkemisen aikaan." Vesissä silmin luki vanhus nuo sanat ja sanoi:

— Minä tein vääryyttä isällesi ja lyhensin hänen päivänsä. Jos minulla olisi varoja maksaa, niin minä maksaisin sen sinulle.

Mutta minä lausuin: Olkaa rauhassa ja parantakaa elämänne! — Sääli minun tuli raukkaa.

Niinkuin kristitty, toivotan minä hänelle onnea, vaikka hän on vääryyden suurimman minulle tehnyt.

Ja vielä kerran katson ympärilleni.

Vaipunut on tuo jalo mies, joka Limingan Sionin haavat paransi, ja hän lepää haudassansa. Risto Riikola on myöskin mennyt, mutta sinisilmä Kreeta lapsinensa hallitsee taloa. Hän on velhon tyttären tytär, mutta parempaa köyhäin äitiä saamme äärettömät matkat hakea huipotella. Olen kuullut, että tuomari elää vielä vaimonsa Annan kanssa Savossa ja edustaa seutunsa kansaa, niinkuin Aspela edusti Limingan kansaa. Selma on miehinensä eräässä minulle hyvin tunnetussa pitäjässä, jossa miehensä on kirkkoherrana, ja luulen että hän on etevimpiä kirkkoherroja Suomessa. Lauri Mikkonen ja Priita Kirppanen ovat palvelleet minua kunnia-rahaan asti, mutta nyt ovat he menneet naimisiin ja niin vanhana, vaan sama se. He ovat entisessä äitini töllissä, vaan ei se ole enää mikään tölli — se on torppa ja pulska. Aapeli Könkölä on päässyt lukkariksi ja on hän siis toiveittensa perillä. Äitini on vanha mummo, ja matkustavaiset, kun meillä käyvät, kysäsevät häneltä, onko hän talon elatus-muori. Mutta hän naurahtaa siihen ja sanoo: Tuolta minä olen töllistä vähän alemmaa. Kas, ei hän isottele. Hän onkin minun äitini ja etevin esimerkkini ja hänellä on hyvä miniä, niinkuin hän itse sanoo, ja Loviisani sanoo hänellä olevan hyvän anoppimuorin. Mitä etsisin enempiä tässä elämässä, kun minulla on rauhallinen koti ja syön leipää omasta pellostani. Toivon silmillä katselen jo sitä vapauden päivää, jolloin saan astua maasta pyhäin edesmenneiden luokse ja tavata siellä monta lapsuuteni tuttavaa. Suokoon Isäni ylhäinen, joka minua on niin jalosti auttanut, että minä saisin nähdä joitakuuta toivomiani hedelmiä kypsytän, niin iloisemmalla mielellä astuisin pois täältä. Paljon on vielä tehtävää Suomen kansan vainiolla. Varusta, o Jumala, voimalla niitä, jotka kansamme edustavat, taidolla ja kärsivällisyydellä taakkaansa kantamaan.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK HEIKKI HELMIKANGAS ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.